UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Bc. Jiří Heidenreich

Národní soud

poválečná spravedlnost v teorii a praxi

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Lukáš Blažek, PhD.
Katedra: Katedra právních dějin
Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 1. září 2025

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.
Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 450 342 znaků včetně mezer.

Bc. Jiří Heidenreich

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval především JUDr. Lukáši Blažkovi, PhD. za vedení mé diplomové práce i za jeho cenné připomínky k ní. Stejně tak děkuji i dalším akademickým pracovníkům univerzity, kteří mi poskytli mnohé rady i inspiraci.

Dále děkuji i své rodině a blízkým, již mi byli po celé studium pevnou oporou.

Obsah

Úvod 5

1. Národní soud v právních a historických souvislostech 15

2. Institucionální a procesní rámec Národního soudu 28

2.1. Institucionální základy Národního soudu a obecná ustanovení 29

2.2. Procesní ustanovení dekretu o Národním soudu 44

2.3. Dílčí zhodnocení 60

3. Personální složení Národního soudu 63

3.1. Legislativní základ personálního složení soudu 64

3.2. Personální složení soudu 72

3.3. Dílčí zhodnocení 80

4. Praxe Národního soudu 83

4.1. Vybraní obvinění před Národním soudem 85

4.2. Postup Národního soudu v před ním vedených řízení 91

4.2.1. Postup před zahájením trestního řízení a jeho zahájení 92

4.2.2. Vyhledávání 98

4.2.3. Obžaloba a postupy po jejím podání 106

4.2.4. Hlavní přelíčení a ukončení řízení 112

4.3. Dílčí zhodnocení 119

5. Národní soud v evropském kontextu 121

5.1. Francie 122

5.2. Nizozemsko 126

5.3. Belgie 130

5.4. Polsko 133

5.5. Bulharsko 137

5.6. Komparace přístupů vybraných států 141

5.7. Národní soud jako součást evropské retribuce 142

Závěr 147

Seznam zkratek 152

Seznam použitých zdrojů 153

Seznam příloh 166

Příloha č. 1: Dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. 167

Příloha č. 2: Čl. II. a III. zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety prezidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost. 172

Příloha č. 3: Nařízení č. 40/1945 Sb., jímž se provádí dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu. 174

Příloha č. 4: Statistické zpracování činnosti Národního soudu. 176

Příloha č. 5: Ukázka obžaloby podávané u Národního soudu. 179

Příloha č. 6: Ukázka rozsudku vydávaného Národním soudem. 186

Příloha č. 7: Ukázka poradního protokolu u Národního soudu. 195

Příloha č. 8: Obrazové přílohy 197

Abstrakt 209

Abstract 211

Úvod

Dějiny druhé světové války nepřestávají fascinovat odborníky ani širokou veřejnost, což je dáno mnoha důvody. Jedním z nich je jistě i bezprecedentní krutost, násilí a obecné útrapy, jež během tohoto válečného konfliktu postihla v nevídané míře nejen samotné účastníky bojů, nýbrž i miliony příslušníků civilního obyvatelstva. Zvlášť těžce pak tento konflikt dopadl na obyvatele zemí střední a východní Evropy, kde trauma z válečných let přetrvávalo ještě dlouhý čas po skončení bojů. Československý případ se v souvislosti s těmito událostmi stává však ještě specifičtějším.

Československá republika sice nebyla zasažena přímými válečnými střety v takové míře jako jiné evropské země a ani netrpěla natolik extrémními dopady nacistického teroru, jakými trpělo např. Polsko, avšak období druhé světové války na ni dopadlo po jiných stránkách. Ovšem v případě Československa to nebylo jen samotné válečné období, které v obyvatelích této země vyvolávalo ono „poválečné trauma“. Již minimálně od počátku roku 1938 Československo zažívalo stále se zvyšující tlak na své ústavní základy, a to jak zevnitř, tak z vně státu. Krizová situace zdánlivě vyvrcholila v květnu téhož roku, kdy 21. dne nařídila československá politická reprezentace částečnou mobilizaci z důvodu zvýšeného ohrožení státu nacistickým Německem.[1] Toto datum se mělo následně stát klíčovým z hlediska posuzování viny zločinců a kolaborantů, kdy období po této částečné mobilizaci bude v souvislosti s retribučními procesy nazýváno jako „období zvýšeného ohrožení republiky“.[2]

Krize první československé republiky ve skutečnosti vyvrcholila o několik měsíců později, kdy na základě mnichovské dohody bylo Československo donuceno odevzdat pohraniční území a z hlediska mezinárodně politického se následně stala *de facto* zcela závislou na Německu, které svou pozici záhy využilo.[3] Již 15. března 1939 oficiálně zanikla Československá republika a byl vyhlášen samostatný Slovenský stát a Protektorát Čechy a Morava. Fakticky se tak území pomnichovských Čech dostalo do stavu okupace, a to téměř půl roku před začátkem samotné války.[4]

[1] Ke květnové krizi roku 1938 viz např. BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí Koruny české. Díl 14. 1929–1938*. Praha: Paseka, 2002, s. 556–560.
[2] „Dobou zvýšeného ohrožení republiky rozumí se doba od 21. května 1938 […].“ Viz § 18 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[3] K bezprostředním důsledkům mnichovské dohody viz např. GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě.* Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 15 a násl. K zahraničně politické situaci druhé republiky viz např. tamtéž s. 150 a násl.
[4] K událostem března roku 1939 a zániku Česko–Slovenské republiky viz např. LÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí Koruny české. Díl 15a. 1938–1945.* Praha: Paseka, 2006, s. 155 a násl.

Po celé trvání protektorátu tak bylo české obyvatelstvo nuceno ke koexistenci s příslušníky okupační moci, přičemž přístup k tomuto soužití byl z obou stran velmi různorodý. Ze strany českého obyvatelstva docházelo v zásadě ke třem základním přístupům – ke kolaboraci, odboji a k jistému pasivnímu přijetí okupace. Z hlediska této práce je pak klíčovou první jmenovaná skupina, tedy osoby kolaborující. Kolaborace jako taková se stala tématem mnoha vědeckých pojednání a není ambicí této práce se oné problematice hlouběji věnovat. Lze však stručně poukázat na některé aspekty, jež jsou s ní spojeny. Prvně je dobré upozornit na velmi rozostřenou hranici mezi pasivním přijímáním okupace a její aktivní podporou. Jaké jednání je možné považovat za vynucené plnění příkazů okupantů a jaké již nikoliv? Je možné kolaboraci vnitřně diferenciovat? A pokud ano, lze některé formy kolaborace považovat za méně vážné než jiné? To jsou některé z otázek, se kterými se mimo jiné musely vypořádat i poválečné mimořádné soudy, jež byly povolány i k posuzování viny osob, které se kolaborace dopustily.[5]

Poválečná justice však stála před další a snad ještě významnější výzvou. Vedle kolaborujících osob bylo nutné před spravedlnost postavit především válečné zločince, kteří se v průběhu druhé světové války dopouštěli zločinů v dosud nevídaných rozměrech. Společná touha (nejen) evropských národů po vyvození náležité odpovědnosti stála za vznikem vůbec prvních mezinárodních tribunálů pro válečné zločince. Mezinárodní soudy v Norimberku a Tokiu byly znamením, že světové ani evropské společenství nenechá vinu z dob druhé světové války nepotrestanou. A na pomyslné vlně tohoto úsilí se postupně po celé Evropě odehrávaly národní soudní procesy s nacisty, zrádci i kolaboranty. V rámci těchto procesů lze následně identifikovat vyčlenění zvláštní podskupiny, která sice byla součástí retribuce jako takové, avšak často s odlišným postavením i zacházením, než se dostávalo většině osob dotčených těmito procesy. Jednalo se o osoby, které byly politicky, společensky, či jinak významné, přičemž se v souvislosti s tímto veřejně exponovaným postavením dopustily kolaborace. Symbolický význam potrestání těchto osob byl nezanedbatelný, a i z toho důvodu některé poválečné vlády vůči nim přistoupily ke speciálním postupům, které, nad rámec otázek a pochybností ohledně retribučních procesů jako takových, mnohdy vyvolávají sérii dalších

[5] Ke kolaboraci např. soubor příspěvků UCREUX, Marie-Elizabeth a MAYER, Françoise. *Dějiny a paměť – odboj a kolaborace za druhé světové války*. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, 1995 a PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ, Jiří a Vojenské historické muzeum (Praha, Česko). *Okupace, kolaborace, retribuce.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO, 2010. Či studie TESAŘ, Jan. „Záchrana národa“ a kolaborace. In: *Dějiny a současnost*, roč. 10, č. 5 (květen 1968), s. 5–9. PASÁK, Tomáš: Generál Eliáš a problémy kolaborace. In: *Dějiny a současnost*, roč. 10, č. 6 (červen 1968), s. 33–37.

právních nejasností. A mimo jiné právě právní aspekty souzení této specifické skupiny osob budou hlavním zájmem mého výzkumu.

Retribuční soudnictví, jež bylo k účelu souzení kolaborace vytvořeno, se stalo námětem již mnoha prací a dočkalo se zájmu nejen v odborných kruzích. Poválečná spravedlnost se setkala s mimořádnou pozorností historiků, právníků, akademiků i laické veřejnosti jako celku. Avšak Národní soud, jenž byl povolán právě k souzení prominentních kolaborantů, byl dosud poměrně opomíjenou částí tohoto jinak značně frekventovaného tématu. A tomuto soudu se tak bude věnovat předkládaná práce. Dříve však než dojde k představení cílů, metodologie a stanovení základních otázek, bude poukázáno na stav dosavadního bádání v této oblasti.

Z odborných publikací, jež se hlouběji zabývají právními základy retribucí, lze jmenovat např. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů* od Jana Kuklíka,[6] která poskytuje široký a poučený vhled do dané problematiky. Výzkum, na kterém je zmíněná publikace postavena, zahrnuje detailní analýzu archivních pramenů pocházejících jak z českých, tak zahraničních archivů, stejně jako podrobné studium dosavadního stavu bádání. Tentýž autor však nabízí i další práce, které se tématem právních základů retribuce zabývají, lze jmenovat publikaci *Vývoj československého práva 1945–1945*,[7] či studie jako *Právní a historické souvislosti dekretů prezidenta republiky*[8] nebo *Dekrety prezidenta republiky v bezprostředně poválečném období roku 1945*.[9] Z ediční činnosti autora je dále vhodné zmínit ediční řádu *Dokumenty československé zahraniční politiky*,[10] na které se společně s Janem Němečkem i dalšími podílel.

Z odborných pojednání, jež se zabývají, retribucí jako takovou, je možné zmínit *Spravedlnost podle dekretu, Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)* od Mečislava Boráka.[11] Ačkoliv se tato publikace zaměřuje i na konkrétní příklad ostravského mimořádného lidového soudu, ve své první polovině obsahuje jak zhodnocení samotných dekretů, tak retribucí jako takových. Dále je vhodné vyzdvihnout taktéž sborník

[6] KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002.
[7] KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha: Linde, 2009.
[8] KUKLÍK, Jan. Právní a historické souvislosti dekretů prezidenta republiky. In: DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; NĚMEČEK, Jan (edd.). *Historické a mezinárodní souvislosti dekretů prezidenta republiky*, Praha 2003, s. 51–93.
[9] KUKLÍK, Jan. Dekrety prezidenta republiky v bezprostředně poválečném období roku 1945. In: *Rok 1945 v českých a evropských dějinách: sborník referátů z vědecko-osvětové konference Českého svazu bojovníků za svobodu 4. října 2000*. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 2002.
[10] Pro touto prací sledované období vyvstávají jako nejpodstatnější svazky postihující období od vzniku protektorátu, tj. od NĚMEČEK, Jan. *Od rozpadu Česko–Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940: (16. březen 1939–15. červen 1940)*. Praha: Karolinum, 2002 do NĚMEČEK, Jan; DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; NĚMEČKOVÁ-KRÁLÍKOVÁ, Daniela; SOVILJ, Milan (edd.). *Československá zahraniční politika po osvobození 1945, sv. C/1 (16. květen–31. prosinec 1945)*. Praha: Historický ústav, 2022.
[11] BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998.

příspěvků *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu*,[12] jehož editorem je zmíněný autor a který poskytuje pohled nejen na antisemitismus v rámci poválečné justice, ale např. také vhled do činnosti jednotlivých mimořádných lidových soudů napříč republikou.

Dalšími díly, jež se obecně zabývají problematikou retribuce je i publikace Benjamina Frommera *Národní očista: retribuce v poválečném Československu,*[13] či sborník příspěvků *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu*, jenž obsahuje studie od mezinárodního srovnání retribucí až po retribuci ve vztahu k národnostním skupinám.[14] Retribucím obecně se věnuje taktéž publikace *Lidová spravedlnost: Mimořádné lidové soudy v letech 1945–1948*,[15] jež mimo jiné obsahuje rozsáhlou sbírku právních předpisů upravující problematiku retribucí.

Současně vzniklo mnoho odborných prací zabývajících se činností jednotlivých mimořádných lidových soudů, které často obsahují též informace obecnějšího charakteru, a které bylo možné využít i při psaní této práce. V této kategorii lze uvést např. publikaci *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948): retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice*,[16] avšak prací ohledně jednotlivých mimořádných lidových soudů z celé republiky vzniklo značné množství. Jako další příklady lze uvést práce Ivany Rapové *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1948,*[17] Kateřiny Kočkové *Činnost mimořádných lidových soudů, – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice,*[18] Jany Blažkové

[12] BORÁK, Mečislav. *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu: postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948 a v některých zemích střední Evropy: (sborník příspěvků).* Vyd. 1. Praha: AV ČR. Ústav pro soudobé dějiny, 2002.
[13] FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010.
[14] PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022.
[15] NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Lidová spravedlnost: mimořádné lidové soudy v letech 1945–1948*. Praha: Auditorium, 2021.
[16] ŠLOUF, Jakub a NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948): retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice. 1938–1953.* Praha: Academia, 2020.
Daniela Němečková je dále autorkou diplomové práce, jež se zabývá stejným tématem a dizertační práce s tématem mimořádných lidových soudů ve středních Čechách. Viz NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze*. Diplomová práce, vedoucí Kuklík, Jan. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2014. NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Retribuční soudnictví mimořádných lidových soudů ve středních Čechách*. Dizertační práce, vedoucí Kuklík, Jan. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2018.
[17] RAPAVÁ, Ivana. *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1948*. Ústí nad Labem: Albis international, 2010.
[18] KOČOVÁ, Kateřina. *Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice.* Disertační práce. Hradec Králové, 2006, 346 s. Univerzita Hradec Králové – Fakulta humanitních studií. Doc. PhDr. Zdeněk Radvanovský CSc.

Mimořádný lidový soud v České Lípě,[19] Jiřího Grézla *Činnost Mimořádného lidového soudu v Olomouci 1945*[20] *či* Zuzany Dubové *Mimořádný lidový soud Chrudim.*[21]

Opomenuto nesmí být ani specifické téma retribuce ve slovenské části Československé republiky, která se vydala odlišnou cestou, než tomu bylo v historických zemích českých. Za základní literaturu k této problematice lze považovat stále aktuální dílo Antona Rašla *Ľudové súdy v Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva*[22] nebo novější dílo Jozefa Beni *Vývoj slovenského právného poriadku*,[23] a konečně práci Michala Malatinského, který ve své publikaci *Pred súdom národa?* nejenže zachycuje obecné téma slovenské retribuce, avšak explicitně se zabývá též slovenským *Národným súdom*, jež se stal „bratrským" soudem pražského Národního soudu.[24]

Nyní se již dostáváme k otázce literatury o samotném Národním soudě. V prostředí české právní ani historické vědy, bohužel, do současnosti nevznikla, tak jako v případě Slovenska, komplexnější práce zabývající se problematikou Národního soudu. Je tak nutné se v případě tohoto tématu spoléhat většinově na kratší studie či dílčí zmínky v rámci obecnějších publikací. Ze studií můžeme jmenovat např. *Národní soud* od Evy Janečkové, jež je součástí již zmiňovaného sborníku *Spravedlnost, nebo pomsta?*,[25] ve kterém autorka stručně popisuje úpravu dekretu o Národním soudu a představuje proces s protektorátní vládou. Větší místo je Národnímu soudu věnováno v taktéž již zmíněné publikaci *Národní očista*, ve které je tento soud tématem samostatné kapitoly.[26] Národní soud jako takový je v ní však tematizován jen minimálně a pozornost autor zaměřil spíše na jednotlivé obžalované.

Ostatně prací, jež se zabývají jednotlivými procesy před Národním soudem, je na rozdíl od zpracování soudu jako takového, značné množství. Předně je nutné zmínit základní práce v tomto směru, a to *Obžalována je vláda*[27] od dvojce autorů Dušana Tomáška a Roberta Kvačka

[19] BLAŽKOVÁ, Jana. *Mimořádný lidový soud v České Lípě*. In Bezděz: Vlastivědný sborník Českolipska č. 13. Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska, 2004, s. 135–154.
[20] GRÉZL, Jiří. Činnost *Mimořádného lidového soudu v Olomouci 1945*. 1. vyd. Šumperk: Reprotisk, 2007.
[21] DUBOVÁ, Zuzana. *Mimořádný lidový soud Chrudim.* In Sborník prací východočeských archivů č. 12. Zámrsk: Státní oblastní archiv Zámrsk, 2008.
[22] RAŠLA, Anton. *Ľudové súdy v Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1969.
[23] BEŇA, Jozef. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Právnicka fakulta Univerzity Mateja Bela, 2001.
[24] MALATINSKÝ, Michal. *Pred súdom národa?: retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945–1947*. Bratislava: PostScriptum, 2019.
[25] JANEČKOVÁ, Eva. Národní soud. In PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 82–94.
[26] FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu.* Praha: Academia, 2010, s. 350–406.
[27] TOMÁŠEK, Dušan. KVAČEK, Robert. *Obžalována je vláda.* Praha: Themis, 1999, c1998.

a *Proces s protektorátní vládou* od Evy Janečkové.[28] Obě tyto publikace pojednávání o pěti členech protektorátní vlády, již po osvobození stanuli před Národním soudem jakožto asi nejvýznamnější a nejsledovanější obžalovaní před tímto soudem. Další práce, jež se věnují tématu obžalovaných u Národního soudu jsou např. publikace *Národní soud versus Jan Antonín Baťa*,[29] *Novináři „aktivistické sedmičky" před Národním soudem*[30] či *Žurnalisté mezi zradou a kolaborací: moravská novinářská kolaborace před Národním soudem*.[31] Stručná studie Jaroslava Rokoského byla věnována i prvorepublikovému premiérovi Janu Malypetrovi,[32] přičemž stejný autor se pak o poznání detailněji věnoval i kauze Rudolfa Berana.[33]

Problematika obžalovaných před Národním soudem je taktéž frekventované téma pro závěrečné práce. Jedná se např. o práci *Retribuční soudnictví a případ Jana Antonína Bati* od již zmíněného Jana Langmeiera.[34] Dále lze zmínit množství diplomových prací věnujících se obžalovaným novinářům, jež byly obhájeny na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity pod vedením Pavla Večeři, jehož práce byla zmíněna v předcházejícím odstavci. Jedná se např. o práce *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*,[35] *Proces s novinářem Gustavem Dörflem před Národním soudem*,[36] *Případ Františka Josefa Prokopa před Národním soudem*,[37] *Denunciační činnost Rudolfa Nováka v kontextu jeho procesu před Národním soudem*[38] a další. Zajímavou prací je pak *Zlý duch vlády Jiří Havelka, ministr, kancléř a vězeň*, která ve značném rozsahu pojednává právě o soudním procesu s Jiřím Havelkou.[39]

---

[28] JANEČKOVÁ, Eva. *Proces s protektorátní vládou*. Praha: Libri, 2012.
[29] KUSLOVÁ, Hana. Národní soud versus Jan Antonín Baťa. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2015.
[30] JANEČKOVÁ, Eva. Novináři „aktivistické sedmičky" před Národním soudem. Vydání: 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016.
[31] VEČEŘA, Pavel. *Žurnalisté mezi zradou a kolaborací. Moravská novinářská kolaborace před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, 2014.
[32] ROKOSKÝ Jaroslav. Jan Malypetr: prvorepublikový premiér a Národní soud v roce 1947 – I. část. In: *Střední Evropa, Revue pro středoevropskou kulturu a politiku, Ročník XIV., číslo 82 (1998) - Globalizace a identita*, s. 93–107. ROKOSKÝ, Jaroslav. Jan Malypetr: prvorepublikový premiér a Národní soud v roce 1947 – II. část. In*: Střední Evropa, Revue pro středoevropskou kulturu a politiku, Ročník XIV., číslo 83 (1998) - Globalizace a identita* s. 91–105.
[33] ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany*. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů – Vyšehrad 2011, s. 569–859.
[34] LANGMEIER, Jan. *Retribuční soudnictví a případ Jana Antonína Bati*. Diplomová práce, vedoucí Kuklík, Jan. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2009.
[35] BÁRTA, Jiří. *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2007.
[36] HOLUBIČKA, Jan. *Proces s novinářem Gustavem Dörflem před Národním soudem*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2010.
[37] SIROGINOVÁ, Magda. *Případ Františka Josefa Prokopa před Národním soudem*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2011.
[38] DUFKOVÁ, Jana. *Denunciační činnost Rudolfa Nováka v kontextu jeho procesu před Národním soudem*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2012.
[39] PAVLÍČEK, Zdeněk. *Jiří Havelka, ministr, kancléř a vězeň*. Online. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta. 2023.

Jednotlivé výše psané i další publikace, studie a závěrečné práce byly v různé míře užity pro dostatečné zorientování v dané problematice, a to za účelem možného kvalifikovaného a poučeného zpracování vytyčeného tématu.[40] Jak již bylo zmíněno, tímto tématem je Národní soud. Nikoliv však z hlediska případů, jež před ním byly projednávány, nýbrž z pohledu soudu jako instituce. Jádrem této práce tak bude zachycení vymezení Národního soudu z teoretického hlediska, které stojí na jeho právním vymezení. Proč byl Národní soud zřízen vedle celé soustavy mimořádných lidových soudů, k jakému účelu byl zřízen, a především jaká měla být jeho podoba a jaká procesní pravidla měla být v řízeních před ním vedených aplikována? Tyto a další otázky budou v centru pozornosti první části práce. Avšak z hlediska relevantních přínosů práce jistě nemohou stát samy o sobě. Nezbytnou součástí se musí stát i právní analýza následovaná též interpretací a hodnocením jednotlivých ustanovení stanovujících onu podobu soudu, ale především aplikovaných procesních pravidel. Tento postup pak bude v různé míře aplikován na konkrétní pravidla, a to v závislosti na tom, zda se bude jednat o pravidla v právním řádu nová, nejasná či jinak problematická, nebo půjde o srozumitelná, nenáročná a jasná ustanovení, u kterých by byla podrobnější interpretace vcelku zbytečnou.

Pro zdárné naplnění výše popsaného cíle bylo nutné pracovat s účinným zněním předpisů v dané době, zorientovat se v jednotlivých novelizacích a porozumět vztahům mezi jednotlivými předpisy. K pochopení konkrétních pravidel byly využity přístupné prameny, jež se k tomuto účely nabízely. Základem pro výklad pravidel trestního řádu,[41] jež se před Národním soudem subsidiárně užíval, byla dobová doktrína. Především se jednalo o prvorepublikové učebnice trestního práva procesního jako *Československé řízení trestní, platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* od Josefa Prušáka,[42] *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské* od Jaroslava Kallaba[43] či *Trestní právo procesní* od Augusta Miřičky.[44] V některých případech pomohla i judikatura prvorepublikového československého Nejvyššího soudu.[45]

Ve vztahu k prezidentským dekretům byla situace složitější. Vlivem krátkého časové období, které tzv. třetí republika poskytla, nebylo vytvořeno větší množství prací, a pokud nějaké vytvořeny byly, tak především k velkému retribučnímu dekretu a mimořádným lidovým

[40] Vedle výslovně zmíněných děl viz další v závěrečném seznamu pramenů a literatury.
[41] Zákon č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
[42] PRUŠÁK, Josef. *Československé řízení trestní, platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Všehrd, 1921.
[43] KALLAB, Jaroslav. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: nákladem Čs. akademického spolku Právník, 1930.
[44] MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932.
[45] Rozhodnutí tohoto soudu pocházejí z dobové Sbírky rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé vydávané nakladatelstvím Tomsa v Praze.

soudům. Národnímu soudu oproti tomu nebylo věnováno toliko pozornosti. I přesto se nějaké dobové práce nalézt dají, využito tak bylo např. pojednání Eduarda Eysselta *Mimořádné lidové soudnictví*[46] nebo Jaroslava Šimáka se shodným názvem.[47] Především však byly ve vztahu k dekretu o Národním soudu využity komentáře k předpisům v publikaci *Nové zákony a nařízení Československé republiky*, kde se zároveň nacházely i některé důvodové zprávy, které byly taktéž cenným vodítkem.[48] Zajímavým zdrojem informací byly i diskuse vedené na schůzích předsednictva vlády, či vlády samotné, a to jak v londýnském exilu, tak po osvobození na československém území.[49] Užitečný byl jistě i pohled samotného Národního soudu, jež byl získán na základě archivního výzkumu. Tento pohled však nebyl při výkladu považován za určující a byl nejednou podroben kritice.

Po představení obecného legislativního základu bude pozornost zaměřena na personální složení Národního soudu. V centru zájmu se tak octnou otázky jako kdo byli lidé, kteří měli rozhodovat o osudech bývalých protektorátních ministrů, generálů, či vysokých úředníků, zda bylo složení Národního soudu korektní ve vztahu k obviněným, či zda bylo možné hovořit o spravedlivém procesu, když bylo rozhodováno právě těmito osobami. Odpovědi na tyto a další otázky byly získávány jak pomocí studia literatury, tak na základě archivního výzkumu. Užitečná byla v tomto ohledu i vzpomínková literatura účastníků tehdejších událostí. Za všechny lze jmenovat *Československo: můj osud*[50] od Prokopa Drtiny či *Politické vzpomínky*[51] od Ladislava Feierabenda. Byly to však především vzpomínky ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny, které zajímavým způsobem obohatily pohled nejen na tuto problematiku např. ve vztahu k personální změně na postu přednosty tohoto soudu, avšak na činnost Národního soudu jako takového.

Další část práce si za cíl vytkla podchytit uvádění oněch pravidel upravující podobu a proces před Národním soudem v život. Jakým způsobem Národní soud pracoval? Jak vypadalo řízení v předsoudní fázi u osob, které byly nakonec obžalovány před Národním

[46] EYSSELT, Eduard. Mimořádné lidové soudnictví. In: *Nové zákony a nařízení Československé republiky*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1945, **7**(1–12). s. 356–392.
[47] ŠIMÁK, Jaroslav. Mimořádné lidové soudnictví. In: *Nové zákony a nařízení Československé republiky*, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946, **8**(1–9), s. 292–295.
[48] Viz např. Nové zákony a nařízení Československé republiky. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946, 8(10–12b), s. 1432.
[49] Viz NĚMEČEK, Jan et al. *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR. Svazky I.–V., KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, JECH, Karel a KAPLAN, Karel (edd.). *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002.
[50] DRTINA, Prokop. *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století. Sv. 2. Kniha 1, Emigrací k vítězství*. Memoáry. Praha: Melantrich, 1992. DRTINA, Prokop. *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století. Sv. 2. Kniha 2, Rok 1947–únor 1948*. Memoáry. Praha: Melantrich, 1992.
[51] FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky III.* 2. upr. vyd. Brno: Atlantis, 1996.

soudem? A jak aplikoval procesní předpisy samotný soud ve fázi následující? Odpovídala činnost Národního soudu procesním ustanovením? To jsou základní otázky, které byly položeny před samotným archivním výzkumem, který byl pro zodpovězení těchto otázek zcela klíčovým.

Výzkum se soustředil na materiály uchovávané ve fondu Národní soud v Národním archivu, ačkoliv dílčí informace byly získány např. i z fondu Ministerstva spravedlnosti. Část otázek vztahujících se k soudu jako takovému bylo zodpovězeno pomocí materiálů z tzv. běžných spisů prezídia Národního soudu. Otázkou však zůstávalo, jakým způsobem zodpovědět metodologicky mnohem náročnější část, a to tu týkající se samotné praxe, tedy užívání a aplikace procesních pravidel Národním soudem. Po zvážení enormního množství materiálů, který se k jednotlivým případům dochoval a s vědomím určitých limitních požadavků na rozsah, jež jsou na závěrečné práce kladeny, bylo učiněno racionální rozhodnutí, a to o využití metody sondy.[52] Na jejím základě pak došlo k výběru pěti případů, jejichž procesy byly zanalyzovány a s jejichž pomocí byly stanoveny základní schémata postupů, jež byly praktikovány orgány účastnících se na řízeních. Na základě tohoto výstupu pak bylo možné zodpovědět, jak Národní soud aplikoval jednotlivá procesní ustanovení a zda tato aplikace odpovídala v předcházející části práce vyloženým pravidlům vedení trestního procesu.

Výsledným cílem práce se pak stalo vyhodnocení, zda příslušná právní pravidla související s podobou a činností Národního soudu odpovídala minimálním požadavkům na spravedlivý proces, které bylo za daných mimořádných okolností možné požadovat. Spravedlivým procesem však nelze doslovně rozumět všechny atributy práva na spravedlivý proces tak, jak je vypočítává a chápe současná právní věda. V této práci je onen pojem pojímán dobově, tedy spíše jako obecný princip obsahující požadavek na spravedlivé, nestranné, nezávislé, rovné a jednoduše „férové“ projednávání a rozhodování jednotlivých případů. Po zhodnocení právní úpravy bude následně nutné provést obdobné zhodnocení taktéž v případě reálné činnosti Národního soudu. Jistě by totiž nebylo správné zůstávat u hodnocení teoretických konstrukcí, bez nahlédnutí do praxe, která by v žádném případě nemusela odpovídat závěrům učiněným ohledně samotné legislativy.

Posledním výstupem práce pak bude zasazení úpravy československého Národního soudu do mezinárodního kontextu. Ačkoliv tato problematika tematicky spadá do širšího právního a historického kontextu, který bude představen již v první kapitole práce, bylo nezbytné ji vyčlenit a v práci umístit až na samotný závěr. Hlavním výstupem této kapitoly totiž bylo srovnání československého způsobu vypořádání se s čelnými představiteli kolaborace se

[52] K podrobnostem jejího využití viz kapitolu „Praxe národního soudu“.

způsoby, které zvolily další evropské státy, a to bylo možné učinit jedině až po seznámení se se všemi aspekty Národního soudu.

I v tomto případě bylo při výzkumu užito metody sondy, s jejíž pomocí bylo vybráno pět evropských států, na nichž bylo možné ilustrovat přístup těchto zemí k souzení prominentních kolaborantů. K tomu bylo užito množství zahraniční legislativy i odborných prací, jejichž výčet je k dispozici v závěrečném seznamu pramenů a literatury. Po získání předmětných informací bylo následně možné nejen komparovat přístupy jednotlivých vybraných států, avšak především dosáhnout stanoveného cíle, a to zmíněného zasazení Národního soudu do kontextu evropských retribučních procesů.

Jak bylo ukázáno výše, zájem o československou retribuci je značný, což mimo jiné dokládá neustále rostoucí počet prací tímto tématem se zabývajících. Avšak tyto práce se téměř výlučně zaměřují na retribuci jako celek, zpracování jednotlivých soudů ze soustavy mimořádných lidových soudů, případně kauzy před nimi vedenými. Národní soud se zatím dočkal jen kusého zpracování a když, tak spíše z hlediska jednotlivých případů, nikoliv z pohledu Národního soudu a jeho postupů. Je tak vhodné, aby i vzhledem ke skutečnosti, že před Národním soudem stanuli jedni ze společensky nejvýznamnějších občanů protektorátní éry i s přihlédnutím k tomu, že se tento soud stal s postupem času neopominutelným prvkem retribucí, došlo k zaměření odpovídající pozornosti právě k tomuto tématu. Předkládaná práce by tak měla přispět k rozšíření poznání o poválečné spravedlnosti, a to o oblast, která sice byla součástí retribucí, avšak v mnohém součástí specifickou a v konečném důsledku též symbolickou.

1. Národní soud v právních a historických souvislostech

Národní soud je v rámci českých právních dějin zcela jedinečnou institucí, která se stala symbolem poválečného retribučního soudnictví. Ačkoliv byl součástí celé soustavy retribučních soudů, jejichž společným posláním se stalo prosadit poválečnou spravedlnost a potrestat zrádce a kolaboranty napříč českým územím,[53] bylo jeho postavení z hlediska nejen právního, nýbrž i politického a celkově společenského značně specifické.

V době končící druhé světové války i v období následujícím bylo v celé Evropě patrné napětí a frustrace z nejrozsáhlejšího konfliktu, jaký kdy starý kontinent zasáhl, a součástí těchto nálad byla i patrná touha po pomstě, a to napříč obyvatelstvem. Tato pomsta kromě osob, které se ať už přímo, či nepřímo podílely na rozpoutání války a které stály za mnohými zločiny i strádáním, které s válkou souvisely, mířila i na ty příslušníky, již s těmito osobami spolupracovali. Tato vypjatá situace v mnohých státech Evropy vygradovala ve spontánní projevy násilí, kterému se v době postupného osvobozování a mnohde faktického bezvládí dalo jen těžko předcházet a potlačovat. Pováleční představitelé těchto násilím postižených států, kteří se často stále nacházeli v exilu, tak byli postaveni před nelehký úkol toto násilí potlačit a prosadit organizované, právní potrestání veškerých viníků z dob konfliktu, kteří byli pronásledováni a lynčováni.[54]

Toto řešení, na základě práva prosazované spravedlnosti, bylo v drtivé většině případů připraveno již v období, které konec války předcházelo o celé měsíce, a tudíž z hlediska formálního byla situace pro souzení zrádců a kolaborantů s dostatečným předstihem připravena.[55] Příznivé pro obnovení klidu a zahájení právních postupů byla i skutečnost, že ve většině evropských států došlo k nastolení pořádku poměrně záhy po osvobození. Jakmile k tomuto došlo, započalo uvádění příslušné retribuční legislativy do praxe.

---

[53] K odlišnostem slovenské retribuce viz dále.

[54] V této souvislosti je však nutné podotknout, že „[…] některé exilové vlády nějakou dobu vítaly, a dokonce i povzbuzovaly svévolný mimosoudní výkon spravedlnosti […]“ viz FROMMER, Benjamin. Retribuce – stíhání válečných zločinců a kolaborace v poválečné Evropě. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 16.
Mezi tyto vlády patřila i vláda československá, která divokou retribuci užila jako formu nátlaku, „kterou si ‚exiloví politici […] vědomě přáli, plánovali a nechali jí volný průchod‘. Účelem této chladné kalkulace byla snaha přinutit větší množství původních německých obyvatel opustit stát ‚dobrovolně‘ a usnadnit tím plánované vysídlení.“ Viz FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010, s. 69. Citováno dle KMOCH, Pavel. *Retribuce v českých zemích – idea, geneze, praxe a výsledky*. PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 42.

[55] Např. Nizozemsko své retribuční dekrety vydalo již v prosinci 1943, Belgie v květnu 1944, v září téhož roku Polsko, v říjnu Bulharsko a Francie své klíčové nařízení pro souzení čelných představitelů kolaborace vydala v listopadu 1944. Viz kapitola Národní soud v evropském kontextu.

V případě Československa bylo vydání retribučních dekretů, oproti jiným států, o nějaký čas opožděné. Londýnská exilová vláda sice vydala příslušný dekret obsahující úpravu ohledně potrestání kolaborace již v únoru 1945,[56] tedy ještě před osvobozením Československa, avšak po událostech z dubna a května téhož roku jeho text již neodpovídal potřebám doby, a tak byla připravena nová úprava, jež byla představena v červnu.[57] Tato úprava byla nově rozdělena do dvou dekretů – Dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů[58] a o mimořádných lidových soudech, který *de facto* kopíroval původní „londýnský" dekret a zcela nového Dekretu prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.[59] Nakonec to tedy byly tyto dva dekrety, které stanovily institucionální rámce „české" retribuce,[60] který již dle názvů dekretů sestával jednak ze soustavy mimořádných lidových soudů,[61] a jednak soudu národního, jenž se stal klíčovým v případech souzení čelných představitelů protektorátního režimu.[62]

Před tím, než bude představena samotná úprava, na jejímž základě československá retribuce v konečném důsledku probíhala, budou naznačeny souvislosti týkající se jejího vzniku. První náznaky o tom, že exilová vláda bude připravovat předpisy zabývající se trestáním za činy páchané během okupace se objevily již koncem roku 1939. Na základě svědectví Vladimíra Klecandy, člena „londýnské" Státní rady, se totiž měly jakési osnovy retribučního zákona připravovat již v listopadu 1939, a to jako reakce na popravy studentů, jež proběhly ve stejném měsíci.[63] Jak se ale ukázalo, tato iniciativa zůstala bezvýsledná. Další přípravné práce na retribučním předpisu započaly až počátkem roku 1942 a jejich zahájení bezprostředně souviselo s podepsáním Svatojakubské deklarace, jejímž prostřednictvím vyhlásilo devět spojeneckých vlád, včetně té československé, že za jeden z hlavních válečných

[56] Dekret prezidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[57] VOJÁČEK, Ladislav. SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 15.
[58] Dále jen „VRD".
[59] Dále jen „dekret".
Plné znění dekretu ve vyhlášené podobě viz Příloha č. 1. Novelizační zákon, jímž došlo v dekretu ke změnám viz Příloha č. 2.
[60] Zmíněné dekrety se uplatnily pouze na území českých zemí, pro Slovensko platil jiný právní rámce. Viz dále.
[61] Dále jen „MLS"
[62] Pro úplnost je nutné podotknout, že veškeré prezidentské dekrety byly od svého počátku vydávány na základě zmocnění ústavním dekretem č. 20/1945 Sb., o prozatímním výkonu moci zákonodárné (přetisk z roč. I Úředního věstníku československého, vydaného v Londýně dne 4. prosince 1940) a následně byly ratihabovány po ustavení Prozatímního Národního shromáždění, a to ústavním zákonem č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a vyhlašují za zákon dekrety presidenta republiky. K počátkům vydávání dekretů viz např. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 61 a násl.
[63] NĚMEČEK, Jan. ŠŤOVÍČEK, Ivan. NOVÁČKOVÁ, Helena. KUKLÍK, Jan. BÍLEK, Jan (edd.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1944*, díl IV/2, Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2015, s. 556.

cílů považují potrestání válečných zločinců, a to ve formě organizované spravedlnosti.[64] Práce na vnitrostátním československém předpise, který by mimo jiné připravil právní základ pro naplnění vytyčeného cíle, se soustředily v rukou exilových ministrů vnitra a spravedlnosti.[65] Z legislativního hlediska to však byl především ministr spravedlnosti a jeho úřad, kdo měl přípravu daných norem na starost, a tak se pro tento účel ministerstvu spravedlnosti zřídila zvláštní komise, která byla pověřena vytvořením příslušných osnov. V rámci této komise se následně vytvořily tři subkomise, jež se zvlášť zabývaly otázkami materiálního práva trestního, otázkami soudní organizace a řízení a otázkami souvisejícími s mezinárodním stykem. Tyto subkomise na konci listopadu 1942 vypracovaly tři osnovy – vedle klíčových osnov obsahující hmotné a procesní právo ještě osnovu s tzv. uvozovací formulí, ta však byla komisí odmítnuta a počet osnov byl zúžen na dvě. Z psaného tak vyplývá, že původní návrh obsahoval oddělenou úpravu hmotného a procesního práva, což by znamenalo i dva samostatné dekrety.[66]

Vládě byl výsledek práce předložen v březnu 1943, a to společně se zprávou Právní rady. Tyto dokumenty však rozhodně nepředstavovaly konečnou verzi a spíše se staly podkladovým materiálem pro další diskuse, které probíhaly jak na vládní úrovni, tak ve Státní radě. Výsledkem těchto jednání pak bylo určité přepracování původních návrhů, které bylo následováno konečným schválením vládou, a to 6. října 1944.[67] Prezident Beneš, ačkoliv po jistých výhradách a otálení, dekret podepsal 28. února 1945.[68] Již v tuto dobu však prezident upozornil, že dekret bude muset být po návratu do vlasti podroben revizi, a to vzhledem k aktuální situaci v ČSR, výhradám SNR i činnosti moskevského exilu, který pokračoval v přípravách pro vydání vlastního návrhu retribučního předpisu.[69]

Po vzniku tzv. košické vlády v dubnu téhož roku byl programovým prohlášením vysloven souhlas s úpravou „londýnského“ retribučního dekretu, avšak navíc byl nově stanoven požadavek na zřízení Národního soudu „v českých zemích a na Slovensku“. Ten měl působit

[64] MALATINSKÝ, Michal. *Pred súdom národa?: retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945–1947*. Bratislava: PostScriptum, 2019, s. 19.
[65] KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 204–205.
[66] Údaje užity v tomto odstavci i s dalšími podrobnostmi viz tamtéž, s. 205–206. Kromě této formální odlišnosti se návrhy od konečné verze dekretu odchylovaly i z obsahového hlediska, tak např. MLS měli tvořit dva profesionální soudci a jen tři laici.
[67] Detailněji k popisovanému procesu viz tamtéž, s. 206–212.
[68] Publikované znění dekretu obsahuje datum 1. února, avšak k prezidentovu podpisu došlo až 28. téhož měsíce. Ohledně data podpisu však převládají pochybnosti, P. Drtina totiž tvrdil, že dekret prezident podepsal již 1. února. Je tedy možné, že prezident pouze pozdržel oznámení svého podpisu až do předvečera svého odjezdu do Moskvy. Patrně totiž očekával, že se ještě podaří přesvědčit zástupce SNR, aby dekret taktéž akceptovali. Viz BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 23.
[69] KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002, s. 214.

vedle soustavy mimořádných lidových soudů, a to výlučně pro projednání a rozhodnutí ve zvláštních případech týkajících se „známých a zvlášť odpovědných provinilců“.[70] Znění programového prohlášení vyznívá v tomto bodě poměrně jasně. Košická vláda stále očekávala, že „londýnský dekret“, ačkoliv doplněný o Národní soud, se stane páteřním retribučním předpisem a bude akceptován i na Slovensku. Jediný ústupek vůči požadavkům SNR, ke kterému byla ochotna přistoupit, mělo být zřízení Národního soudu i na slovenském území.[71] Z formulace čl. IX však vyplývá, že se mělo jednat o jednotnou instituci, jež by působila jak v českých zemích, tak na Slovensku, a to na základě jednotné legislativy, kterou měl představovat prezidentský dekret.

Výsledkem realizace programového prohlášení se nakonec stalo přijetí dvou nových dekretů – VRD, který však fakticky představoval převzetí úpravy „londýnského“ dekretu s jen nepatrnými změnami, a dekretu o Národním soudu, jenž vyšel vstříc v prohlášení nově formulovanému požadavku na zřízení tohoto soudu. Ve vztahu ke slovenské části republiky je již na tomto místě dobré upozornit, že VRD v sobě obsahoval odkazy na slovenské právní předpisy, kdežto dekret o Národním soudu byl již zcela nepochybně koncipován pro užití výlučně v českých zemích.[72]

Tyto dva dekrety tak pro české území vytvořily soustavu zvláštních retribučních soudů, jejichž jednotným účelem, bylo souzení nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů, tedy osob, jež spáchaly zločiny dle velkého retribučního dekretů, a to v tzv. „době zvýšeného ohrožení republiky“. Ačkoliv měly MLS i soud národní v širším smyslu stejný účel, přesto bylo postavení Národního soudu v mnohém odlišné, a to už jen z toho prostého důvodu, že např. na rozdíl od slovenské úpravy nebyl součástí soustavy lidových soudů, nýbrž existoval zcela samostatně. To mohlo být dáno mimo jiné i tím, že, jak již bylo řečeno, o jeho existenci nebylo v rámci demokratického exilu vůbec uvažováno a např. ministr Stránský koncem dubna 1945 poukázal na to, že zřízení samostatného soudu pro čelné představitele kolaborace byla „věc, o které se mluvilo teprve v Moskvě a ve vládním programu“, následně však podotkl, že „nemá námitek proti tomu, aby se dekret v této věci doplnil […].“[73] Jak se později ukázalo VRD však nebyl, jak původně předpokládal ministr spravedlnosti, nijak doplněn, nýbrž vznikl zcela nový, samostatný dekret. A i díky tomu, získal Národní soud zvláštní postavení. Zmíněná odlišnost

[70] Čl. IX. odst. 3 Košického vládního programu: program nové Československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Praha: Svoboda, 1975.
[71] MALATINSKÝ, Michal. *Pred súdom národa?: retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945–1947*. Bratislava: PostScriptum, 2019, s. 32.
[72] Viz např. ustanovení tohoto dekretu ohledně osobní působnosti.
[73] JECH, Karel. KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. Brno: Doplněk, 2002, s. 252.

však nespočívala pouze ve formální stránce, dekret o Národním soudu totiž přinesl i významné rozdíly v úpravě samotného řízení.

Lze tak jistě konstatovat, že mimořádné lidové soudy a soud národní měly mnoho společných rysů, a to především v obecné rovině, na které obě soustavy spočívaly, avšak zaměříme-li se na detail, nalezneme řadu odlišností. Základním dělícím znakem bylo samozřejmě vymezení, jaké osoby měly stanout před tím kterým soudem, resp. zda osoba obviněná z činů podléhajících retribuční justici měla stanout před Národním soudem, či před některým z mnoha soudů lidových. Tento odlišující prvek byl ostatně tím, jenž představoval důvod vzniku Národního soudu. Jak deklaroval košický vládní program, Národní soud byl institucí, jež měla být vytvořena zvlášť za účelem projednávání případů osob, které byly v protektorátní éře v jistém prominentním postavení, samotný dekret pak tyto osoby obecně označil za ty, které byly svým „vedoucím postavením […] vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem“.[74] Z hlediska tohoto jejich postavení tak byla případná vina o to více naléhavá a zavrženíhodná, a tedy i z tohoto důvodu bylo rozhodnut, že tyto osoby budou postaveny před zvláštní tribunál.[75] Ten se následně měl stát symbolickým soudem nad celým protektorátním režimem, a to skrze odsouzení jeho nejviditelnějších protagonistů.[76]

Mezi další odlišnosti lze zařadit podobu soudních senátů, podobu předsoudní fáze řízení, subsidiární právní předpis a další. Pro účely komplexnější komparace mezi úpravou MLS a Národního soudu, tak bude nezbytný alespoň kusý exkurz do úpravy, jež ohledně lidových soudů přináší VRD. V rámci analýzy legislativního vymezení Národního soudu totiž bude při příležitostech vhodných ke srovnání poukazováno právě na odlišná pravidla, která přinesly VRD a dekret o Národním soudu. Na tomto místě, tak bude provedeno stručné seznámení se základy této úpravy.

Onu úpravu obsahuje VRD, který stanovil, že kromě osob uvedených v § 2 dekretu o Národním soudu podléhaly všichni obvinění ze zločinů stanovených VRD právě pod MLS. Tyto soudy byly na základě dekretu zřízeny v sídlech krajských soudů a jejich pravomoc byla

[74] § 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[75] Z hlediska činnosti Národního soudu ministr spravedlnosti Prokop Drtina uzavřel: „Myslím, že mne tento výsledek retribuce opravňuje, abych konstatoval, že zhruba splnila v rozsudcích Národního soudu své historické poslání. Ukázala všemu našemu lidu i veřejnosti mezinárodní, že náš národ i stát nehodlá prominout ani strpět i v budoucnosti žádnému politikovi a žádnému veřejnému, odpovědnému pracovníku postup ani politiku, která by jej zaváděla do područí cizí moci a která by ničila jeho suverenitu. Že nehodlá ani beztrestně strpět, kdyby kdokoli se chtěl v národě smiřovat třeba s dočasnou ztrátou svobody, ať již tak činí z pohnutek jakýchkoliv. […]. V boji o svobodu a nezávislost státu [československý občan i vlastenec] nesmí nikdy povolit a nikdy ustat.“ DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu*, Praha: Ministerstva spravedlnosti, 1947, s. 26, 27.

[76] Před Národním soudem stanulo celkem 83 protektorátních „prominentů“, 80 před soudem trestním a 3 před soudem čestným. Viz tamtéž, s. 25.

vykonávána pětičlennými senáty, jež se skládaly z právně vzdělaného předsedy a čtyř soudců z lidu.[77] Předseda senátu byl jmenován prezidentem republiky na návrh vlády, avšak vláda byla při svých návrzích vázána výběrem osob zaznamenaných ve zvláštních seznamech, jež sestavovaly okresní národní výbory.[78] Tyto výbory pak sestavovaly i seznamy s kandidáty na pozice soudců z lidu, kteří byli následně vybíráni a jmenováni vládou.[79] Samotné senáty poté sestavoval přednosta soudu (či jeho náměstek) z osob k tomu kterému soudu jmenovaných. Na rozdíl od Národního soudu byly tyto senáty trvalé a ke každému byl na základě VRD jmenován i náhradník.[80] Veřejnou žalobu u MLS vedli veřejní žalobci, již byli jmenováni vládou a vybíráni z řad prokurátorů či „osob, které dosáhly doktorátu práv nebo složily tři státní zkoušky právnické, nejméně však státní zkoušku judicielní, pokud budou v seznamech, pořízených za tím účelem okresními národními výbory.“[81] Takto jmenovaní veřejní žalobci následně podléhali ministru spravedlnosti.[82]

Z hlediska samotného procesu je nezbytné upozornit na skutečnost, že v řízení před MLS platily stejné zásady jako v řízení před stannými soudy a pouze v případě delegace docházelo k aplikaci trestního řádu.[83] Podstatná je také úprava popírající zásadu *ne bis in idem* v § 25 odst. 2 VRD. Z ustanovení upravujících průběh řízení před MLS je dále nutné vzhledem ke srovnání s Národním soudem poukázat zejména na dvě skutečnosti. Jednou z nich je stanovení doby, po kterou se mohlo hlavní přelíčení konat. VRD tuto dobu stanovil na tři dny, po jejichž uplynutí měl být obžalovaný postaven před řádný soud. Toto pravidlo však obsahovalo výjimku, a to za předpokladu, že veřejný žalobce navrhl pokračovat v řízení před MLS.[84] Ve srovnání s Národním soudem taktéž zaujme zmínka o přípravném vyšetřování, které bylo před tímto soudem výslovně vyloučeno.[85] Další úprava je vesměs shodnou s tou, již stanovil dekret o Národním soudu.

Dále je na tomto místě vhodné též upozornit na hmotněprávní základ procesů před Národním soudem, a to z toho důvodu, že samotná práce se zaměřuje na soud jakožto instituci, a aplikované hmotné právo tak nebude v centru její pozornosti. Opět se tak změříme na úpravu

[77] § 22 odst. 1, 4 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[78] Dále jen „ONV“.
[79] § 22 odst. 2 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[80] § 22 odst. 3 tamtéž.
[81] § 24 odst. 1 tamtéž.
[82] § 24 odst. 2 tamtéž.
[83] § 25 odst. 1 tamtéž.
[84] § 26 odst. 1 tamtéž.
[85] § 26 odst. 3 tamtéž.

VRD, tentokrát však na jeho Hlavu I., která obsahuje hmotné právo, jež v řízeních MLS soudy aplikovaly a na základě ustanovení § 3 dekretu o Národním soudu tak činil i tento soud.

VRD ve svých prvních 11 paragrafech stanovil zločiny, jež retribuční soudy projednávaly a o nichž následně rozhodovaly. Tyto zločiny dekret rozdělil na základě chráněného zájmu takto: zločiny proti státu (§ 1–4), zločiny proti osobám (§ 5–7), zločiny proti majetku (§ 8–10) a udavačství (§ 11).[86] Úprava jednotlivých skutkových podstat pak byla v zásadě dvojího druhu. Buď stanovovala zcela nové vymezení trestného činu jako např. členství v některé „zločinecké" organizaci dle § 2, propagaci či podporu fašistického nebo nacistického hnutí dle § 3 odst. 1, rozvracení odbojového hnutí dle § 4, nebo využívala úpravu již existující v platném trestním zákoníku nebo zákoně na ochranu republiky.[87]

Mimo stanovení konkrétních skutkových podstat VRD taktéž obsahoval všeobecná ustanovení, jež byla taktéž hmotněprávního charakteru, a tudíž jimi byl vázán i Národní soud. V rámci této úpravy bylo stanoveno, že za určitých podmínek může být potrestán i cizinec, konkrétně však pouze za spáchání činů stanovených § 1 a § 4 až 9.[88] Do této problematiky však vnáší nejasnosti § 2 dekretu o národním soudu, který ve vymezení osobní působnosti stanoví: „[…] osoby, které byly vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem v životě hospodářském vázány být *svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem*, budou souzeni Národním soudem jakožto soudem trestním."[89] O občanství se ostatně hovoří i ve vymezení provinění – tedy „čestného" deliktu dle § 4 dekretu o Národním soudu: „Osoby označené v § 2 budou souzeny Národním soudem jako soudem čestným, i když se nedopustily činů trestných, ale nechovaly-li se po 21. květnu 1938 jak se slušelo na věrné a statečné *občany československé*."[90] Pokud by nebylo předpokládáno, že „osoby označené v § 2" musejí být československými občany, pak by byla úprava čestného deliktu postrádala smysl. Z hlediska hmotněprávního se tak na cizince úprava VRD vztahovala a MLS byly k rozhodování v jejich případech povolány stejně jako

[86] K jednotlivým trestným činům viz např. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 373–375.
[87] Jak již bylo upozorněno výše, VRD odkazoval i na trestní předpisy platné na Slovensku, tyto odkazy se však kvůli samostatné slovenské úpravě retribuce neužily. „Jsou-li v retribučním dekretu té citace trestních předpisů platných na Slovensku […], jde pouze o nyní nepraktické části přešlé z dekretu původního (londýnského), který byl míněn pro celé území Československé republiky." Viz EYSSELT, Eduard. Mimořádné lidové soudnictví. In: *Nové zákony a nařízení Československé republiky*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1945, **7**(1–12), s. 356.
[88] § 12 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[89] § 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[90] § 4 tamtéž.

u československých občanů. Pravomoc Národního soudu soudit tyto osoby, však na základě této úvahy dána být nemohla.

Další všeobecná ustanovení VRD mířila na okolnosti vylučující protiprávnost. Dekret např. odmítl ospravedlňovat trestní jednání jím stanovených na základě nařízení, či dovolení předpisem jiného než československého, resp. orgánem zřízeným jinou státní mocí než československou. Dále byly stanoveny vedlejší tresty, pravidla pro snížení trestu pod dolní hranici sazby, nepromlčitelnost, či nadržování.[91] V rámci přechodných a závěrečných ustanovení byla vyloučena aplikace ustanovení zákona ze dne 3. května 1934, č. 91 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, pro zločiny trestné podle tohoto zákona neplatí.[92]

Mezi tzv. retribuční dekrety dále náleží i dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti, tzv. malý retribuční dekret.[93] Ten však obsahoval činy trestané v trestním řízení správním před národními výbory, a tedy v souvislosti s řízením před Národním soudem nebyl relevantní.[94] Další dekret řazený mezi ty s retribuční problematikou patřil i dekret prezidenta republiky č. 137/1945 Sb. o zajišťovací vazbě státně nespolehlivých osob. Ten se svou působností vztahoval na osoby, jež mimo jiné mohly stanout před MLS ale i před soudem národním a legalizoval zajištění i mimo důvody stanovené zákonem, resp. po dobu delší nežli zákonem stanovenou.[95] Stejně tak prodloužil lhůtu stanovenou pro propuštění (odevzdání příslušnému úřadu) z vazby ze 48 hodin na 8 dnů.[96]

Ohledně problematiky právních pramenů s retribuční tematikou je jistě vhodné rozvést již naznačenou skutečnost, že retribuce ve slovenské části republiky probíhala z politických důvodů odlišně, a to na základě nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zločinců a kolaborantů a o zřízení lidového

[91] § 13–20 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[92] § 32 odst. 1 tamtéž. Jelikož toto ustanovení již nespadalo pod „hmotněprávní předpisy“, bylo v témže znění zopakováno i dekretem o Národním soudu, a to v § 17.
[93] Dále jen „MRD“.
Kromě psaných „retribučních“ dekretů byla přijata celá další řada předpisů v trestněprávní oblasti. Srov. např. KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha: Linde, 2009, s. 50.
[94] S výjimkou role místních národních výborů jakožto místa, kde byla soustředěna udání s podezřením na spáchání činů dle VRD a dekretu o Národním soudu a okresních národních výborů, které příslušná trestní oznámení, jež jim byla předána místními národními výbory v případě zjištění, že se jedná o čin soudně trestaný dále postupovaly příslušným soudům. Viz Směrnice Ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 č. B-2220-23/11-45-I/2, ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (č. 607 Úředního listu 1945). V podrobnostech viz kapitola Praxe Národního soudu.
[95] § 1 Ústavní dekret č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční.
[96] § 4 tamtéž.

soudnictví.[97] Toto nařízení v sobě obsahuje, podobně jako u VRD, jednotlivé skutkové podstaty[98] i procesní ustanovení. Nařízení však vytváří formálně rozdílnou strukturu retribučních soudů, nežli tomu bylo v českém případě. SNR se rozhodla pro jednotnou soustavu *Ľudových súdov*, která se skládala z *Národného súdu, okresnných ľudových súdov* a *miestných ľudových súdov.* Prakticky tato odlišnost neměla významnější důsledky, ale odlišný přístup obou normotvůrců je zde patrný, což ostatně potvrzuje i skutečnost, že slovenský *Národný súd* nebyl vymezen zvláštním předpisem a netvořil „samostatnou soustavu" jako Národní soud v české části republiky.[99]

Původních návrhů slovenského nařízení vzniklo hned několik a většina se hlásila k inspiraci „londýnským" dekretem. Po kritice především z komunistických řád však bylo přijato nařízení, které se od „londýnského" dekretu odchylovalo výrazněji, než se původně očekávalo. Na druhou stranu i přesto byly zavrženy značně radikální plány na zřízení „*mimoriadneho národného súdu*" pro vybrané osoby, který se ve své podstatě neměl řídit hmotným právem vůbec, a mělo být ponecháno jen na jeho uvážení, „aby si na základe zistenej činnosti těchto činiteľov utvoril skutkové podstaty trebárs aj nových trestných činov […] pokiaľ ide o tresty, aj tu mal mať súd úplne voľnú ruku."[100]

Jak tedy vypadal *Národný súd* podle schváleného nařízení? Tento soud byl zřízen v Bratislavě a do jeho působnosti spadali podobně jako v případě Národního soudu čelní představitelé poraženého režimu. V samotném konkrétním vymezení osobní působnosti však lze nalézt jisté odlišnosti od stejného vymezení nacházejícího se v dekretu. Slovenské nařízení totiž jednak mířilo především na představitele státu a kladlo menší důraz na „soukromé osoby" a jednak neobsahovalo obecnou klauzuli, která je obsažena v § 2 dekretu. SNR dala namísto této klauzule přednost jisté politizaci řešení v budoucnu se objevivších otázek, jaké další osoby, jež v nařízení nebyly výslovně jmenovány, mají stanout před *Národným súdom*. O tom, které další osoby v nařízení neoznačené mají být postaveny před tento soud, totiž na základě § 12

[97] KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha: Linde, 2009, s. 44.
[98] Z hlediska formálního je však od VRD odlišná systematika. Zatímco dekret dělí jednotlivé trestné činy dle chráněného právního statku – objektu, slovenské nařízení užívá dělení dle subjektu (fašističtí okupanti, zrádcové, kolaboranti...). Viz EYSSELT, Eduard. Mimořádné lidové soudnictví. In: *Nové zákony a nařízení Československé republiky*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1945, **7**(1–12), s. 356.
[99] *Národný súd* měl dle původních předloh upraven samostatným nařízením, podobně jako tomu je v případě dekretu o Národním soudu, avšak tento způsob úpravy nakonec nebyl přijat. Viz MALATINSKÝ, Michal. *Pred súdom národa?: retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945–1947*. Bratislava: PostScriptum, 2019, s. 28, 29.
[100] Tamtéž, s. 29.

písm. l) rozhodovalo předsednictvo SNR. Naproti tomu v českém případě zůstávalo rozhodnutí, kdo bude postaven před Národní soud, na národním prokurátorovi.[101]

Z institucionálního hlediska vykonávaly pravomoc *Národného súdu* stejně jako v případě Národního soudu sedmičlenné senáty složené z předsedy a šesti přísedících.[102] Předseda musel být soudcem z povolání a jmenovalo ho předsednictvo SNR, které jmenovalo i přísedící.[103] Významnou odchylkou od dekretu se však stalo pravidlo, které stanovilo, že předsednictvo SNR nejenže jmenovalo, ale mohlo i odvolávat, a to jak soudce, tak přísedící i žalobce.[104] Oproti úpravě Národního soudu zde byla nebezpečným způsobem otevřena možnost, kterou mohli slovenští političtí představitelé zasahovat do nezávislosti soudu, což bylo ve zcela zjevném rozporu se zněním stále platné ústavy.[105]

Na ustanovení nařízení, která stanovují institucionální základy *Národného súdu* dále navazuje kusá procesní úprava pro tento soud, která rozšiřuje úpravu stanovenou § 10 nařízení, jež se však vztahovala na celou soustavu *ľudových súdov*. V souvislosti s procesními pravidly je dále dobré upozornit na další významný rozdíl oproti dekretu. Tím je skutečnost, že SNR v tomto právním předpise nestanovila subsidiární užití žádného předpisu. Na nařízení totiž navázalo ještě prováděcí nařízení obsahující 80 paragrafů, které detailně upravilo pravidla řízení před retribučními soudy.[106] Ačkoliv byla tato pravidla v podstatě vyčerpávající, prováděcí nařízení nakonec stanovilo i subsidiární užití trestního řádu, a to v § 65.

V rámci této práce však považuji za nadbytečné samostatné detailní mapování konkrétních procesních pravidel stanovených slovenskými nařízeními, a to i přes to, že tato úprava poskytuje bezesporu zajímavý pohled řešení procesu před „bratrským“ soudem soudu Národního. Tento pohled však bude využit při dílčích komparacích většinově ve formě poznámek, a to v těch částech práce, kde bude pojednáváno o jednotlivých institutech v případě Národního soudu a srovnání se slovenským soudem bude pro porozumění „české“ úpravy

[101] Více viz kapitola „Institucionální a procesní rámec Národního soudu“. Již na tomto místě je však dobré upozornit, že národní prokurátor podléhal ministru spravedlnosti, který mu byl oprávněn udělovat přesné a závazné pokyny, a to i ohledně toho, na koho má být podána obžaloba před Národním soudem. V konečném důsledku tak v obou případech o otázce, kdo bude postaven před tyto tribunály, rozhodovala politická moc.

[102] Ačkoliv samotné nařízení pojednává o jednom senátu, prováděcí nařízení předsednictvu SNR uložilo zřídit tolik senátu, kolik bude pro souzení před *Národným súdom* potřeba. Viz § 47 vykonávacie nariadenie zboru povereníkov SNR č. 55/1945 Zb. n. SNR k nariadeniu Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR.

[103] § 13 Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR, o potrestaní fašistických zločinov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva. (dále jen „nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR“)
Přísedícím mohl být jen 21letou, gramotnou, mravně a politicky zachovalou osobu, jež byla občanem ČSR. Viz § 14 tamtéž.

[104] § 13 odst. 2, 3 a § 15 odst. 2 tamtéž.

[105] Viz § 99 odst. 1 zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

[106] Vykonávacie nariadenie zboru povereníkov SNR č. 55/1945 Zb. n. SNR k nariadeniu slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR., o potrestaní fašistických zločinov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva. (dále jen „prováděcí nařízení SNR č. 55/1945 Sb. n. SNR“)

užitečné. Jakkoliv není cílem této práce postihnout procesní úpravu, jež byla před *Národným súdom* aplikována, bude určitá komparace s pravidly stanovenými dekretem vhodnou součástí příslušných kapitol a obohatí tak pohled na prací analyzované procesní postupy před Národním soudem.

Ačkoliv se tato práce nezabývá ani prezidentskými dekrety jako takovými, přesto na závěr této úvodní kapitoly považuji za nutné poukázat na jeden z nejvážnějších problémů, jenž byl s nimi spojen. Tímto problémem byla pravá retroaktivita, tedy zpětná účinnost právních norem, která byla těmito dekrety stanovena. Užívání pravé retroaktivity lze v demokratickém právním státě považovat za prakticky vyloučené, a to obzvláště v oboru trestního práva, avšak v rámci retribucí po celé Evropě se stala zpětná účinnost spíše pravidlem.[107]

Užití pravé retroaktivity však ani ve své době nezůstávalo bez pozornosti. Státy, jež se považovaly za morálně způsobilé trestat zločiny nacismu i těch, jenž s ním spolupracovali, se samy dopustily porušení jedné ze základních právních zásad platné již od dob osvícenství. Jakým způsobem se s těmito výtkami autoři retroaktivních norem vypořádávali? Možností bylo hned několik. Tak např. v případě retribučních dekretů bylo poukazováno na to, že v rámci jednotlivých skutkových podstat bylo využito odkazů na již léta existující podstaty trestního zákoníku a zákona na ochranu republiky. To však neplatilo bez výjimky. VRD nejenže zpřísňoval trestní sazby u činů, na které bylo dekretem odkázáno, avšak stanovil i zcela nové skutkové podstaty, viz např. „udavačství" (§ 11).[108] Tuto argumentaci pak nešlo užít v případě slovenského retribučního nařízení č. 33 již vůbec. To se totiž na platnou legislativu neodvolávalo a stanovovalo zcela nové skutkové podstaty.[109] Dalším argumentem byla teze

[107] JANEČKOVÁ, Eva. Národní soud. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 83.

[108] Udavačství jakožto samostatný trestný čin v původním (londýnském) dekretu upraven nebyl. I z toho důvodu je § 11 poněkud nesystematicky upraven samostatně, a nikoliv v části „Zločiny proti osobám".

[109] RYCHLÍK, Jan. Právní a morální aspekty trestání kolaborantů v poválečné Evropě. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 28, 29.
Ačkoliv lze provedení slovenského nařízení považovat z právního hlediska za méně podařené, některé politické síly ho vyzdvihovaly jakožto pokrokovější a radikálnější. Např. státní tajemník Vladislav Clementis se dokonce vyjádřil, že „považuje slovenskou osnovu, která obsahuje samostatné skutkové podstaty, za mnohem lepší než londýnský dekret, který operuje se starými zákony na ochranu republiky." JECH, Karel a KAPLAN, Karel (edd.). *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 264.
S tím ostatně souvisí i další argument ospravedlňující nerespektování zásady zákazu retroaktivity, a to tzv. revoluční legalita, která v zásadě žádá zavádění nových skutkových podstat, jež jsou ospravedlňovány „právním přesvědčením lidových vrstev", tedy přesvědčením původců „revoluce". Viz MALATINSKÝ, Michal. *Pred súdom národa?: retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945–1947*. Bratislava: PostScriptum, 2019, s. 72.

„o porušení přirozeného práva a obecných či mezinárodních zvyklostí, které byly postaveny nad psané právo.“[110] Tento argument již platil jak pro VRD, tak pro slovenské nařízení.[111]

Samotný ministr spravedlnosti Prokop Drtina obhajoval porušení zásady zákazu pravé retroaktivity takto: „Při setrvání na zásadě legality by podle našich trestně právních předpisů valná většina zločinů spáchaných nacisty byla zůstala nepotrestána, což by jistě bylo v rozporu s právním přesvědčením všeho lidu. Nacisté si ve své zločinné fantasii vymyslili nové zločiny a oděli je navenek do úplně legálních forem. Připravili o život celé vrstvy obyvatelstva tím, že jim zkonfiskovali potraviny nebo odepřeli potravinové lístky. Nacistické Volksgerichty a Sondergerichty odsuzovaly vlastence porobených národů k smrti a dávaly tyto tresty vykonat. Vše to byly podle zdravého právního mínění a citu všech mravně založených lidí ve světě vraždy. Nebyly to však vraždy podle litery zákona. Neboť zákonodárce nepředvídal a ani nemohl předvídat zločiny tohoto druhu a zločinnost v tak strašném rozsahu. Tyto hrůzné zločiny vyžadovaly bezpodmínečně z důvodu mravních a právních, aby dočasně opuštěna byla zásada legality ‚nullum crimen sine lege‘, nulla poena sine lege‘, neboť abych mluvil slovy slavného německého právníka Iheringa, je právem i povinností potrestat netvorný zločin, i když dosud nebyl v žádném zákoně prohlášen za zločin. I zvýšení trestní sazby odpovídající tíži zločinu je z těchže důvodů spravedlivé a odůvodněné.“[112] S ministrem ve své podstatě souhlasila i londýnská exilová Právní rada, která se k zásadě zákazu pravé retroaktivity vyjadřovala při přípravě „londýnského“ retribučního dekretu a podpořila její prolomení s konstatováním, že situace byla „tak jedinečná“ a zločiny „tak nehorázné a hrozné, že dočasné odchýlení se od uvedené zásady se zdá býti naprosto nevyhnutelné.“[113]

S otázkou porušování zásady zákazu pravé retroaktivity, avšak i s mnohými dalšími problémy souvisejícími s retribucemi se nezabývala pouze československá reprezentace. Vypořádat se s těmito záležitostmi musely i ostatní evropské státy a nebylo výjimečné, že většina těchto států docházela k podobným způsobům řešení. Otázkou, která se taktéž řešila napříč kontinentem, byl i přístup k čelným představitelům domácí kolaborace v rámci retribučních procesů. Veškeré exilové vlády a další pováleční představitelé států, které byly

[110] RYCHLÍK, Jan. Právní a morální aspekty trestání kolaborantů v poválečné Evropě. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 28, 29.

[111] Ve vztahu k trestání zrádců a kolaborantů lze zdůraznit především tezi o přirozeném právu, a to z důvodů, že samotné činy související s kolaborací nejsou postihovány mezinárodním právem, a tedy argument o mezinárodních obyčejích zde neobstojí.

[112] DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. V Praze: Ministerstvo spravedlnosti, 1947, s. 50.

[113] KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 205.

v průběhu druhé světové války postižené okupací ze strany států Osy, či se jejich poměr k nacistickému Německu dal považovat za spojenecký, byli kromě mnohých jiných otázek souvisejících s potrestáním kolaborujících osob postaveni před rozhodnutí, jakým způsobem se po vítězné válce postavit právě k těmto osobám. Řešení této otázky stálo samozřejmě i před československou emigrací a na to, jak byla vyřešena se zaměříme v následujících kapitolách.

2. Institucionální a procesní rámec Národního soudu

Národní soud byl založen v rámci prezidentské dekretové normotvorby, a to samostatným dekretem č. 17/1945 Sb.[114] Tento dekret stanovil jak institucionální základy soudu, tak procesní úpravu, jež byla v řízeních před ním aplikována. Tato úprava však nebyla vyčerpávající, procesní ustanovení dekretu představovaly pouze odchylky od obecných procesních pravidel trestního řádu, jehož ustanovení se ve všech řízeních před Národním soudem subsidiárně aplikovala.

Cílem této kapitoly bude detailně postihnout obě zmíněné oblasti úpravy, jež dekret obsahuje, a nastínit teoreticky i prakticky problematické důsledky, které z této právní úpravy vzešly. Pozornost bude nejprve zaměřena na institucionální otázky, následně na otázky změn učiněných v procesních pravidlech běžně aplikovaných v trestním řízení. Celou kapitolou se bude také prolínat otázka „mimořádnosti" těchto řízení, resp. otázka zachování, či popření principů demokratického právního státu a celkově pravidel spravedlivého procesu. Mimo jiné tak bude pozornost směřovat na to, zda byly tyto principy dodrženy, nakolik byla zachována procesněprávní ochrana obviněných,[115] ale i otázka nastavení úpravy z hlediska politiky prosazované rychlosti a efektivity.

Samotný dekret je nicméně poměrně stručný – celkově obsahuje pouze 19 paragrafů. Většinově jsou tato ustanovení navíc spíše technického charakteru a samotná procesní pravidla jsou v rámci dekretu v menšině. Omezený počet ustanovení upravující samotný proces v řízení před Národním soudem je však pochopitelný, a to z již naznačeného důvodu, že se československá reprezentace rozhodla v § 8 odst. 1 dekretu odkázat na trestní řád, a určit tak jeho subsidiární použití. Tím bylo docíleno praktického řešení spočívajícího ve využití (v dílčích aspektech modifikované) stávající legislativy upravující trestní proces.

Ve svých prvních ustanoveních dekret upravuje složení Národního soudu, jeho pravomoc, okruh potencionálních obžalovaných a další otázky týkající se soudu jako takového. Dále následují paragrafy regulující samotný proces. Ačkoliv dekret obsahuje pouze několik výslovných odchylek od trestního řádu, jednalo se o zásahy do významných procesních práv obviněných, a i z toho důvodu zasluhují zvýšenou pozornost. Dekret je ukončen stručnými ustanoveními o opravných prostředcích, milosti, účinnosti a provedení.

[114] Dekret č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[115] „Obviněným" se pro zjednodušení v této práci rozumí též obžalovaný a odsouzený. Pojmy „obžalovaný" a „odsouzený" budou užívány jen v případech, kdy bude odkazováno výlučně na ustanovení právního řádu, která tyto pojmy užívají, resp. se bude daná část textu vztahovat pouze na fázi trestního řízení, ve které pro označení osoby, proti níž se řízení vede dobový právní řád těchto pojmů, užívá.

Následující podkapitoly svým uspořádáním reflektují výše naznačenou systematiku dekretu. Národní soud bude tedy nejprve představen jako instituce, mimo jiné z hlediska svého sídla, struktury, složení, nebo pravomoci. V druhé části kapitoly pak bude pozornost zaměřena na jednotlivé modifikace procesních pravidel a jejich dopad v teoretické i praktické rovině.

2.1. Institucionální základy Národního soudu a obecná ustanovení

Národní soud byl zřízen jako jediná celistvá instituce, za jejíž sídlo bylo vybráno hlavní město republiky,[116] přičemž konkrétně soud sídlil v budově Krajského soudu trestního v Praze na náměstí hrdinů.[117] Národní soud, ačkoliv byl jednou institucí, jež sídlila v jediné budově, měl na základě vymezení své pravomoci *de facto* dvojí povahu. V prvním případě vykonával Národní soud roli soudu trestního, ve druhém soudu čestného.[118]

Národní soud tak byl založen jako soud se značně specifickým vymezením dvojí kompetence, kterou např. MLS postrádaly.[119] Jak se ale v praxi ukázalo, případů v roli čestného soudu projednával Národní soud v porovnání s trestněprávní rolí jen nepatrné množství, a tedy tato jeho role byla využita pouze minimálně.[120]

Za klíčové ustanovení celého dekretu lze považovat § 2, který vymezil okruh potencionálních obviněných. Přesně specifikovaná osobní působnost dekretu je totiž základním důvodem jeho samotné existence. Politická reprezentace rozhodla o vytvoření zvláštního retribučního tribunálu – Národního soudu, vyčleněného ze soustavy mimořádných lidových soudů, za jediným účelem – postavit před něj kolaborující osoby (tj. osoby, které se dopustily trestného činu dle VRD), jež se vymykaly svým významným politickým, hospodářským či

---

[116] § 1 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. Ačkoliv se v původní osnově dekretu uvažovalo o zřízení dvou národních soudů – v Praze a v Brně, bylo v novější osnově od této podoby upuštěno. Ministr spravedlnosti tuto změnu odůvodnil technickými potížemi, které by působením dvou soudů vznikly. Viz JECH, Karel a KAPLAN, Karel (edd*.). Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 267.

[117] Národní soud sídlil v budově Krajského soudu trestního v Praze (v téže budově v současné době sídlí Vrchní soud v Praze), a to společně s Mimořádným lidovým soudem v Praze. Budova měla hned několik výhod, především poskytovala dostatečně reprezentativní prostory pro procesy mezinárodní důležitosti, dále se nacházela v blízkosti pankrácké věznice. Velký jednací sál byl dokonce adaptován po vzoru Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku. Do interiéru bylo instalováno promítací zařízení a vestavěny tři kabiny pro tlumočníky k simultánnímu překladu do angličtiny, ruštiny a francouzštiny. viz ŠLOUF, Jakub a NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948): retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice*. *1938–1953*. Praha: Academia, 2020, s. 40–41.
Národní archiv, f. Národní soud, inv. č. 20, k. 2, pokyny Ministerstva spravedlnosti o mimořádných technických opatřeních pro připravované velké proces 1946.

[118] § 1 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[119] Jako soud čestný vystupoval v rámci české retribuce pouze Národní soud. Oproti tomu na Slovensku měly kromě *Národného súdu* funkci soudu čestného i „běžné“ soudy lidové. RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 327.

[120] Případy, které byly zahájeny před soudem čestným, byly za celou existenci Národního soudu pouze tři a všechny skončily zproštěním dle § 259 odst. 2 trestního řádu. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 29, k. 2, výkaz o činnosti Národního soudu – tabulka projednaných případů 1947.

společenským postavením. Ačkoliv dekret obsahoval obecnou definici těchto osob, byl v případě některých státních funkcionářů a členů některých organizací zvolen demonstrativní výčet. Do kompetence Národního soudu tak výslovně spadali: „státní president t zv. protektorátu, členové t zv. protektorátních vlád, členové ústředního vedení Vlajky, členové Kuratoria pro výchovu mládeže, členové výboru a činovníci České ligy proti bolševismu, vedoucí činovníci Národní odborové ústředny zaměstnanců a Svazu zemědělství a lesnictví, novináři, kteří propagačně sloužili vládě vetřelců v denním tisku“. Tento výčet následně doplnila již v předchozí kapitole zmiňovaná obecná definice: „nebo vůbec osoby, které byly vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem v životě hospodářském vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem“.[121]

Demonstrativní vymezení osobní působnosti, které bylo v rámci dekretu zvoleno, mělo oproti vymezení taxativnímu nesporné výhody, avšak přineslo s sebou i jisté komplikace. Pravděpodobně nejvýznamnější předností zvoleného řešení byla určitá flexibilita, která umožňovala před Národní soud postavit jednotlivé osoby na základě *ad hoc* posouzení, které nebylo závislé na uzavřeném výčtu. Vzhledem ke snaze státu o potrestání všech prominentních kolaborantů před Národním soudem byla tato varianta vymezení osobní působnosti zvolena jako efektivnější. Obecným problémem tohoto přístupu však je snížená právní jistota potenciálních obviněných, kteří tak byli postaveni do nejisté situace ohledně soudu, který by měl být příslušný k řízení v jejich věci.[122] Dále je to možná zneužitelnost ze strany prokurátora Národního soudu, jenž jako jediný rozhodoval o tom, zda bude na osobu podána obžaloba právě u tohoto soudu.[123] A konečně protiústavní umožnění porušování práva na zákonného soudce v situaci, kdy prokurátor rozhodne o podání obžaloby či obvinění k Národnímu soudu proti osobě, proti níž již bylo zahájeno řízení před mimořádným, čí řádným soudem.[124]

Další obecné ustanovení dekretu, jež se svým významem vyrovná ustanovení předchozímu, vymezuje hmotněprávní předpisy, kterými byl Národní soud vázán.[125] § 3 stanovuje vázanost tohoto soudu VRD. Ačkoliv se znění tohoto ustanovení jeví jako v podstatě neproblematické, přesto je zde možné shledat nepřesnost. Na základě logické úvahy totiž

[121] § 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[122] V případě taxativního vymezení osob, které by příslušely před Národní soud, by byla *ex lege* vyloučena příslušnost jiných soudů, čímž by nemohlo docházet k nejistotám v příslušnosti, k jakým docházelo při existenci demonstrativního výčtu.
[123] Ohledně možnosti obviněného namítat nepříslušnost Národního soudu viz dále.
[124] Možnost prokurátora závazně určit příslušnost Národního soudu a vyloučit tím příslušnost mimořádného lidového soudu či soudu řádného byla výslovně stanovena v § 7 odst. 3 dekretu.
Více k tomuto témat viz kapitola „Personální složení Národního soudu“.
[125] § 3 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

dospějeme k závěru, že Národní soud neaplikoval VRD v případech, kdy tento soud projednával věc v rámci čestného soudnictví. To bylo totiž upraveno výlučně dekretem o Národním soudu, a tedy aplikace VRD se z podstaty věci zdá být vyloučena. Tuto formulaci tak lze považovat za nepřesnou a přiléhavější by byla ve znění: „Národní soud *jakožto soud trestní* je vázán hmotněprávními předpisy retribučního dekretu." Čestné soudnictví bylo z hlediska vymezení osobní působnosti, definice skutkové podstaty „čestného" deliktu i výčtu trestů upraveno samotným dekretem, a tedy bylo schopno fungovat i bez užití VRD.

Nelze však zapomínat na některá všeobecná ustanovení, která VRD obsahuje a která byla teoreticky použitelná i v řízení před čestným soudem.[126] Byla ale skutečně použitelná? Myslím, že přímo nikoliv. Teoreticky by použitelná skutečně byla, avšak každý paragraf těchto všeobecných ustanovení výslovně odkazuje na „zločiny v tomto dekretu uvedené", nebo „jednání trestné podle tohoto dekretu" apod. Vzhledem k těmto formulacím tak považuji za vyloučené jejich přímé užití při trestání deliktu dle § 4 dekretu o Národním soudu, tedy v rámci čestného soudu. Aplikace na základě analogie by však teoreticky myslitelná být mohla.

Rozdělení Národního soudu na soud trestní a čestný a vymezení teoretické podstaty soudu čestného je ostatně jednou z nejproblematičtějších otázek, které dekret přinesl. Není nic překvapivého na skutečnosti, že naznačené dělení Národního soudu představuje určitou paralelu k rozdělení trestání „obecné" retribuce podle velkého a malého retribučního dekretu, a tedy trestání mimořádnými lidovými soudy, jež byly vázány VRD, a lze je tak řadit mezi soudy postihující trestněprávní delikty a národními výbory, které na základě MRD posuzovaly delikty v netrestněprávní oblasti.

Národní soud tak v sobě v jistém smyslu kumuloval a následně vnitřně dělil to, co v rámci „obecné" retribuce představovalo dělení dle VRD a MRD. Ačkoliv se tento pohled může zdát nepřesným či zjednodušujícím, umožňuje identifikovat problémy, jež se především ohledně čestného soudnictví vytvořily. Klíčovou komplikací, která z předestřeného srovnání vyplývá, je skutečnost, že to, co je v obecném modelu řešeno pomocí odlišení trestněprávního (soudního) a správního trestání, nemůže být ze samotné právní podstaty Národního soudu přeneseno do trestání před tímto soudním orgánem. Tato skutečnost je dána z toho prostého důvodu, že pojmově nelze uvažovat o správním trestání v případě, kdy orgánem projednávajícím a rozhodujícím případ není správní orgán, nýbrž soud.[127] Tato významná odlišnost znamenala, že ačkoliv čestné soudnictví a správní trestání dle MRD vycházelo

[126] § 12–20 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[127] K této problematice viz dále.

z podobných úvah a cílů, nebylo možné v řízeních před Národním soudem vycházet z obdobných principů a postupů, jež byly přípustné, či dokonce vyžadované v řízeních před národními výbory.

Čestné soudnictví tak vytvořilo nejasný a z teoretického hlediska v podstatě nezařaditelný koncept trestání, který se stal problematickým hned v několika ohledech. Tato skutečnost je patrně i důvodem toho, proč národní prokurátor i samotní soudci přistupovali k čestnému soudnictví značně zdrženlivě. Za celou svou existenci byla k Národnímu soudu podána pouze tři obvinění, jimiž národní prokurátor zahajoval řízení před čestným soudem. Konkrétně se jednalo o případy Jaroslava Emingera (č. j. ČNs 1/47), Ferdinanda Klindera (č. j. ČNs 2/47) a Františka Machníka (č. j. ČNs 3/47), přičemž všechny skončily zproštěním.[128] Pouze v jediném případě Národní soud jako soud čestný uznal osobu vinou proviněním dle § 4 dekretu, a to ve věci Ferdinanda Veverky, bývalého československého vyslance v Rumunsku (č. j. TNs 14/46).[129] Národní soud tak z celkového počtu 83 osob, které před ním stanuly, odsoudil v roli soudu čestného pouze osobu jedinou. I z této statistiky lze usuzovat, že problematičnost čestného soudu si patrně uvědomovali i jeho samotní představitelé, kteří k němu přistupovali s obzvláštní obezřetností.[130]

Mezi komplikace, jež čestné soudnictví přineslo, patří již samotné vymezení provinění, tedy „čestného“ deliktu v § 4 dekretu, dle kterého Národní soud v roli soudu čestného jednání osob posuzoval: „Osoby označené v § 2 budou souzeny Národním soudem jako soudem čestným, i když se nedopustily činů trestných, ale nechovaly-li se po 21. květnu 1938 jak se slušelo na věrné a statečné občany československé.“[131] Formulace této skutkové podstaty je natolik vágní, že Národnímu soudu dávala takřka neomezené možnosti pro vyslovování viny dle tohoto ustanovení, což lze z hlediska spravedlivého a předvídatelného rozhodování považovat za v právním státě nepřijatelné. Jde této instituci ke cti, že tuto možnost téměř nevyužívala, a patrně tak nepodlehla možným snahám mířícím ke zneužití za účelem odstranění nepohodlných osob z politického a veřejného života.[132] Sankce, jež čestný soud uděloval, totiž měly přesně takovýto dopad.

---

[128] NA, f. Národní soud, inv. č. 29, k. 2, výkaz o činnosti Národního soudu – tabulka projednaných případů 1947.
[129] NA, f. Národní soud, inv. č. 29, k. 2, výkaz o činnosti Národního soudu – tabulka projednaných případů 1946.
[130] K výslovné kritice čestného soudnictví se však Národní soud v rámci své rozhodovací praxe neuchýlil. O jeho postoji lze nepřímo usuzovat jen z počtu případů a nevýznamného množství rozhodnutí, v nichž se k problematice čestného soudnictví vyjadřuje, a to nanejvýš zdrženlivě.
[131] § 4 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[132] Politické tlaky vůči Národnímu soudu byly činěny především v případě procesu s protektorátní vládou. Zda byl tlak vyvíjen i ve smyslu snahy o zneužití instituce čestného soudu, není pro nedostatek pramenů zcela jasné. Z jednání schůzí předsednictva vlády nicméně vyplývá, že někteří členové nebyli spokojeni s využíváním čestného

Ačkoliv vyslovení viny čestným soudem de iure neznamenalo trestní odsouzení, pojila se s ním celá řada citelných důsledků. Národní soud takovou osobu zbavil aktivního i pasivního volebního práva do veřejných zastupitelstev, práva svolávat veřejná shromáždění a účastnit se jich, organizovat se v politických spolcích a organizacích, vydávat politické časopisy a jiné publikace nebo do nich, byť i jen psát.[133] Odsouzený tak byl *de facto* zcela vyřazen z veřejného života.

Znamenaly ale tyto tresty průlom do v minulosti již existujících druhů trestů? Zdá se, že ne zcela. Pozastavíme-li se nad jejich podstatou, zjistíme, že ani v kontextu první republiky nebyly tresty politického charakteru nikterak výjimečné, a to ačkoliv možnost ukládat některé z nich by bylo možné považovat za ústavně problematické. Podobné tresty, jako uděloval čestný soud, znal i trestní zákoník z roku 1852, jenž byl aplikován i po celé trvání první republiky.[134] Konkrétně se jednalo o vedlejší tresty upravené v § 26 tohoto zákona, mezi které patřilo např.: „ztráta všelikého úřadu veřejného nebo všeliké služby veřejné, zahrnujíc v to úřad učitelský a nezpůsobilost, dosáhnouti jich znovu nebo zase bez výslovného povolení presidenta republiky“ nebo „ztráta způsobilosti k soudcovství, advokacii a notářství, veřejných jednatelství a všelikého zastupování před veřejnými úřady“. Ačkoliv nelze říci, že by tyto vedlejší sankce představovaly zásah do čistě politických práv osob tak, jak to vidíme u sankcí udělovaných čestným soudem, následující odkaz téhož paragrafu takovýto zásah umožnil. Kromě výčtu konkrétních vedlejších trestů totiž § 26 stanovil následující: „Mimo to zůstávají v platnosti ta ustanovení předpisů občanských, politických a církevních, jež spojují s odsouzením pro zločin nějaký ještě jiné škodlivé následky.“[135] Toto blanketní ustanovení tak kromě stanovených trestů umožnilo vyslovovat i další „škodlivé následky“, mezi které patřila

soudu. Např. ministr Šrámek měl obavy, že „Národní soud v případě, kdy osvobodí věc jako soud trestní, není nakloněn také odsouditi jako soud čestný“, proto navrhl, aby věci, které jsou nejisté, nebyly žalovány před Národním soudem, nýbrž aby byly stíhány jinde. Ministr Drtina se přikláněl k tomu nejisté věci u Národního soudu žalovat, ale rovnou jako soudem čestným. Předseda vlády Gottwald navrhl žalovat před Národním soudem jako soudem trestním, ale rovnou navrhovat i verdikt čestný. Obecně tak ministři vyjadřovali nespokojenost se zdrženlivostí Národního soudu jako soudu čestného, nelze však přímo říci, že by to bylo z důvodu snahy o zneužití. KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 123–126.

[133] § 5 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[134] Zákon č. 117/1852 ř. z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích.

[135] § 26 zákona č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích.
Celkový výčet konkrétních předpisů, které stanovují další škodlivé následky za odsouzení pro zločin viz HERNRITT, Vilém a KALLAB, Jaroslav. *Trestní zákony československé platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Československý Kompas, 1927, s. 35–37.

např. ztráta aktivního i pasivního volebního práva.[136] Což již znamenalo významný zásah do čistě politických práva odsouzených.

Dalším podstatným předpisem, který umožnil ještě citelnější zásahy do politických práv osob, se stal zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. Ten jednak rozšířil možnosti pro odebrání volebního práva v souvislosti s trestním odsouzením[137] a jednak umožnil nařídit zastavení vydávání periodického tiskopisu. Tato sankce tak zasáhla ústavně neomezitelné tiskové právo, s čímž se opět můžeme setkat i v případě sankcí dle § 4 dekretu.[138]

Můžeme vidět, že sankce, jež byl Národní soud v roli soudu čestného oprávněn ukládat, nebyly svým charakterem v předcházejícím demokratickém prostředí neznámé.[139] Lze však sankce udělované čestným soudem srovnávat se sankcemi, které mohly udělovat prvorepublikové trestní soudy? Svou podobou jistě, v rámci kontextu, v němž byly udělovány, pouze omezeně.

Podstatným rozdílem je skutečnost, že v prvorepublikovém období mohly být tyto tresty udělovány vesměs pouze v rámci trestního řízení, a to jen v případě, že došlo ke spáchání trestného činu. Určitou kontinuitu však lze sledovat při zásazích do volebního práva. V obou případech totiž bylo přihlíženo k morálnímu aspektu činu. Trestní soud totiž vyslovil ztrátu volebního práva pouze tehdy, když došlo ke spáchání trestného činu „z pohnutek nízkých a nečestných".[140] Nicméně ani tato podobnost nemění nic na tom, že čestný soud trestné činy nijak neposuzoval a sankce, jež uděloval, nebyly sankcemi za trestné činy nýbrž za „čestný" delikt *sui generis* dle § 4 dekretu. Mění to však pohled na jistou kontinuitu v případě odebrání volebního práva jakožto sankce? Ne zcela. Nutné je totiž upozornit, že i v období první republiky bylo možné o volební právo přijít i jiným způsobem. Jednalo se o obligatorní právní následek v případě soudního zbavení práva volně nakládat s majetkem, upadnutí v konkurz

[136] § 3 zákona č. 663/1919 Sb., o stálých seznamech voličských ve spojení s § 3 č. 4 zákona č. 75/1919 Sb., kterým vydává se řád volení v obcích republiky Československé. Na základě těchto dvou ustanovení docházelo k vyloučení osoby ze zápisu do voličského seznamu, a to z důvodu odsouzení trestním soudem v případě, že ztráta volebního práva nastávala obligatorně, či soud tuto ztrátu vyslovil, jelikož byl trestný čin spáchán z pohnutek nízkých a nečestných. Vyloučení ze zápisu do voličského seznamu mělo následně vícero důsledků např. ztrátu volebního práva do poslanecké sněmovny a senátu. Plný výčet viz HERNRITT, Vilém a KALLAB, Jaroslav. *Trestní zákony československé platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Československý Kompas, 1927, s. 37.

[137] Viz § 32 odst. 1, 2 č. 3 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.

[138] Viz § 34 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky a § 113 zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

[139] Možnost vyslovit ztrátu volebního práva byla dokonce přímo zanesena i do osnovy připravovaného trestního zákoníku z roku 1926. Viz *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I*, Osnovy. Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti, 1926, s. 21, 22.

[140] § 3 zákona č. 663/1919 Sb., o stálých seznamech voličských ve spojení s § 3 č. 4 zákona č. 75/1919 Sb., kterým vydává se řád volení v obcích republiky Československé. Pozn. po novelizaci zákonem č. 253/1922 Sb., kterým se mění řád volení v obcích, upravoval ztrátu volebního práva v případě trestního odsouzení § 3 č. 3.

nebo umístění do donucovací pracovny.[141] Je však otázkou, zda lze ztrátu volebního práva v těchto situacích považovat za trest ve smyslu veřejnoprávní sankce, či nikoliv. Minimálně však v případě upadnutí v konkurz a umístění do donucovací pracovny je sankční charakter zásahu do volebního práva patrný.

U práva tiskového, na rozdíl od práva volebního, byla nutná souvislost mezi zákazem vydávání tisku a spácháním konkrétního trestného činu absolutní, přičemž v dekretu tato souvislost vzhledem k povaze čestného soudu absentuje. V tomto případě tak lze vyslovit výrazný odklon ve směru rozšíření možnosti zásahu do tohoto ústavně neomezitelného politického práva.

Závěrem prováděného srovnání je třeba konstatovat ještě další podstatné rozšíření možných zásahů do politických práv, a to v případě práva shromažďovacího a spolčovacího. V období první republiky totiž v zásadě nebylo možné udělit trest související s omezením těchto práv, což dekret umožnil.

Z výše naznačeného vyplývá, že sankce, jejichž podstatou bylo omezení politických práv, byly přítomny i v období první republiky, avšak dekret výrazným způsobem posunul do té doby stanovené hranice. Nejenže rozšířil politická práva, která mohla být onou sankcí omezena, nýbrž rozvolnil spojení mezi spácháním trestného činu a uložením trestu tohoto charakteru. Dekret tak v některých případech formálně transformoval trestněprávní sankci do podoby sankce „čestné“.

Další nezpochybnitelná souvislost mezi čestným soudem a trestním právem existovala v § 8 odst. 1 dekretu. Ten, jak již bylo zmíněno, bez dalšího stanovil subsidiární aplikaci trestního řádu v řízeních před Národním soudem – tedy v řízeních nejen trestních, nýbrž i čestných. Z daného vyplývá, že se čestný soud řídil obecně platnými normami a principy trestního práva procesního. Ze zmíněného ustanovení však nelze jednoznačně odvodit závěr, že v případě čestného soudu existovala i vázanost principy trestního práva hmotného. To je však klíčovou otázkou mimo jiné v hodnocení skutkové podstaty jediného deliktu, který čestný soud aplikoval.

Formulace § 4 dekretu, může vzbuzovat značné pochybnosti, zda odpovídá nárokům základního trestněprávního principu *nullum crimen sine lege certa*.[142] Pro to, aby bylo možné vůbec uvažovat o potencionální existenci souladu, či případného nesouladu tohoto principu

[141] § 3 zákona č. 663/1919 Sb., o stálých seznamech voličských ve spojení s § 3 zákona č. 75/1919 Sb., kterým vydává se řád volení v obcích republiky Československé.
[142] K této zásadě a požadavkům z ní vyplývající viz např. ŠÁMAL, Pavel; GŘIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné.* 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 51 a násl.

s vymezením „čestného“ deliktu v § 4 je však nejprve nutné zodpovědět výše naznačenou otázku, tedy zda lze daný hmotněprávní princip vztáhnout na úpravu deliktu spadajícího do jurisdikce čestného soudu. V souvislosti s tím, bude nezbytné detailněji zanalyzovat samotný právní charakter sankcionování čestným soudem.

Základní argumenty, které budou klíčové pro posouzení možného užití trestněprávních principů v rámci procesu před čestným soudem, vyplývají především z charakteru trestání v této specifické soudní oblasti. Z teoretického hlediska by se totiž dalo uvažovat hned o několika možných přístupech. V úvahu připadá trestněprávní trestání, zvláštní případ správního trestání, disciplinárního, resp. kárného, trestání, nebo také o zcela jedinečnou a samostatně stojící kategorii, již nelze podřadit pod žádnou z jinak možných variant.

Pro posouzení toho, jakou povahu mělo trestání v rámci procesu před čestným soudem, bude nutné zaměřit se na jednotlivé pojmové znaky tohoto trestání, které umožní jeho následné zařazení do konkrétního systému v rámci právního řádu. Toto zjištění bude poté možné využít v zodpovězení otázky mířené na použití hmotněprávních principů trestního práva.

Mezi zmíněné základní pojmové znaky můžeme řadit: veřejnoprávní charakter odpovědnosti a s ní související veřejnou žalobu a veřejný zájem na potrestání, fakt, že se jednalo o proces vedený před soudem, veřejnoprávní, resp. disciplinární charakter sankce, převažující represivní a preventivní funkci trestu, nebo užití trestněprávních procesních pravidel. Z těchto atributů vyplývá, že se z teoretického hlediska mohlo jednat jen, když ne přímo o trestněprávní, tak obecně o veřejnoprávní formu sankcionování. V rámci této kategorie lze nyní konkrétněji určit charakter onoho trestání.

Jako první lze konstatovat, že forma trestněprávního sankcionování je vzhledem ke znění dekretu vyloučena. Tuto skutečnost lze přesvědčivě obhájit již jen samotným jazykovým výkladem dekretu. Ten Národní soud výslovně rozdělil na soud trestní a soud čestný, což samo o sobě značí, že čestný soud bude svou povahu odlišný od trestního, jenž tvoří samostatnou „druhou větev“ Národního soudu. Dalším argumentem je vymezení jediného deliktu, jenž spadal do pravomoci čestného soudu v § 4. Ten byl vymezen jako jednání, „které nebylo činem trestným, ale […]“.[143] Pokud dekret stanovuje, že tento delikt není činem trestným, nýbrž činem jiného charakteru, nelze pak čestný soud považovat za takový, jehož charakter by se dal označit za trestní.

Na základě většiny výše vypsaných pojmových znaků lze dále uvažovat o správním trestání. Je však možné připustit, že by se mohlo jednat o správní trestání v případě, kdy

[143] § 4 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

orgánem projednávajícím a rozhodujícím není správní orgán, nýbrž soud? Lze říci, že doboví právníci se shodují na tom, že nikoliv. Obecně se totiž přikláněli k názoru, že rozhodování správních orgánů je v tomto případě pojmovým znakem správního trestání, a tudíž bez tohoto aspektu nelze o správním trestání uvažovat. Např. prof. Jiří Hoetzel v souvislosti se správním právem trestním konstatuje, že se jedná o činnost *veřejné správy*, která delikty, o které se jedná, stíhá a trestá.[144] Prof. Adolf Merkl hovoří jednak o trestní moci *správy*, a jednak o nutnosti dělit právo dle jejich vykonavatelů, tedy pokud je výkon přidělen soudům, bude se jednat o právo „justiční", pokud správním orgánům, tak o právo správní.[145] A nakonec prof. František Weyr shrnuje zcela jasně: „K ukládání trestu (trestání) a provádění příslušného řízení trestního povolává náš právní řád zásadně dvě skupiny úřadů: soudy a jiné úřady. Podle toho rozlišuje se též soudní a policejní právo trestní a delikty soudní a policejní."[146] Pokud odhlédneme od dobové terminologie, je zcela zřetelné, že aby se mohlo jednat o správní trestání, je podle Weyra nutné, aby k řízení byly příslušné nikoliv soudy, nýbrž „jiné úřady". Vzhledem k tomu, že není možné hovořit o správním trestání v případech, kdy rozhodujícím orgánem je soud, pozbývá dalšího smyslu zabývat se touto kategorií do většího detailu. I v tomto případě tak lze uzavřít, že z právně teoretického hlediska trestání čestným soudem nemohlo být správním trestáním.[147]

Další způsob trestání, který připadá v úvahu, je trestání disciplinární. Ačkoliv se tato možnost může z počátku jevit jakkoliv nepravděpodobnou, disciplinární odpovědnost odpovídá mnohým znakům, které vykazuje trestání před čestným soudem. Problematickým se může zdát již např. samotné vymezení pojmu „disciplinární trestání", které se odkazuje na dodržování *specifických povinností* zajišťujících dodržení disciplíny či kázně v určitém *organismu*, *či instituci*. Může tomuto vymezení odpovídat delikt dle § 4 dekretu? Ze zevrubného výkladu věnujícímu se disciplinárnímu právu tak, jak ho chápala dobová právní věda, jejž poskytl Emil Hácha v uznávaném Slovníku veřejného práva československého z roku 1929, dojdeme k závěru, že je to více než pravděpodobné.

Disciplinární právo totiž dle Háchy, ačkoliv je děleno do různých segmentů, podle toho, na jakou skupinu osob daná právní úprava dopadá, spojují dva základní znaky a samotné dělení do naznačených segmentů je „již jen třídění uvnitř jednotného pojmu. Ale všecky tyto zjevy

[144] HOETZEL, Jiří. *Československé správní právo: část všeobecná*. V Praze: Melantrich, 1934, s. 345.
[145] MERKL, Adolf. *Obecné právo správní, Díl první*. Praha: Orbis, 1931, s. 84. MERKL, Adolf. *Obecné právo správní. Díl druhý.* Praha: Orbis, 1932, s. 103, 107.
[146] WEYR, František. *Československé právo správní, Část obecná: (Organisace veřejné správy a řízení správní)*. V Brně: Čes. akadem. spolek Právník, 1922, s. 105.
[147] Tento teoretický závěr považuji za v podstatě nezpochybnitelný. Jak ale bude ukázáno na příslušném místě, Národní soud ve své praxi došel k přesně opačnému závěru a trestání čestným soudem označil za trestání správního charakteru.

spojuje v jeden celek jednak negativní znak, že nejde o všeobecné povinnosti občanské, postavené pod všeobecné sankce trestní (kriminální nebo policejní), jednak pozitivní znak, že jde ‚o zvláštní povinnosti příslušníků určitě ohraničených životních kruhů' […].“[148]

Negativní znak, který jako první Hácha považuje za společný všem typům disciplinární odpovědnosti, lze zřetelně pozorovat i u odpovědnosti vymezené dekretem. Delikt upravený § 4 nesankcionoval porušení povinností, které by byly všeobecné a jejich porušení, jak bylo naznačeno výše, nebylo trestáno ani sankcemi trestními, ani správními.

Je ovšem otázkou, zda lze tento delikt, zjevně postihující morální selhání, ztotožňovat s porušením povinností vyjadřující disciplínu či kázeň, což je pojmovým znakem disciplinární odpovědnosti. Myslím, že zde existuje vzájemný vztah, avšak nikoliv shoda. Často lze pozorovat porušení morální povinnosti, které je zároveň porušením disciplíny či kázně a naopak, avšak není to pravidlem. Pokud tak v obecné rovině lze některá morální selhání považovat za disciplinární delikty, není významnější důvod, proč v případě trestání čestným soudem nepovažovat morální selhání taktéž za možný kázeňský prohřešek.[149]

I druhý – pozitivní – znak se zdá být naplněn. Do jurisdikce čestného soudu spadala vymezená skupina osob, která byla součástí „určitě ohraničeného životního kruhu.“ Pádným argumentem proti tomuto závěru ovšem zůstává, že tato skupina byla pouze neformální a spojovalo ji jen určité společenské postavení a společenská odpovědnost z tohoto postavení plynoucí. Sám Hácha se při definici disciplíny v souvislosti s disciplinárním právem vyjádřil takto: „Disciplinou nazývá se kázeň a pořádek uvnitř nějakého společenského organismu nebo společenské instituce jako je na př. úřednický organismus státu nebo jiného zaměstnavatele, vojsko, církev, škola ano i rodina.“[150] Vidíme, že se odkazuje především na formálněji vytvořené skupiny. Z teoretického hlediska však neshledávám existenci formálně vytvořených vztahů za nezbytný prvek možného vzniku disciplinární odpovědnosti. Za dostatečné považuji, pokud je předmětná skupina osob dostatečně specifikovatelná a odlišitelná a na jejichž disciplíně a kázni je určitý státní, resp. veřejný zájem.[151] Tímto extenzivním výkladem pojmu „společenský organismus“ by se tak podřazení obecného vymezení osobní působnosti Národního soudu pod zmíněnou Háchovu definici stalo obhajitelným.

---

[148] HÁCHA, Emil. Disciplinární právo. In: HÁCHA, Emil; HOBZA, Antonín; HOETZEL, Jiří; WEYR, František; HAVELKA, Jiří. *Slovník veřejného práva československého*. Brno: Polygrafia, 1929, sv. 1, s. 399.

[149] Např. ve vymezení obecné povinnosti stanovené stavovským disciplinárním právem lze shledat výraznou podobnost s povinností v § 4 dekretu, tato spočívala „v tom, že i mimo výkon služby sluší dbáti cti stavu a vystříhati se všeho, čím by mohla býti umenšena vážnost a důvěra, jichž postavení úředníkovo (učitelovo) vyžaduje.“ Viz tamtéž, s. 401.

[150] Tamtéž, s. 389.

[151] Tento pohled ostatně podporuje i Háchou užitá definice „příslušníci určitě ohraničených životních kruhů“, jež umožňuje velice široký výklad.

Na výše psané navazuje i argument svrchovanosti zákonodárce a výlučnosti zákona. Hácha ve své práci pomocí něj argumentuje proti nutné existenci služebního či mocenského poměru dané osoby pro možný vznik disciplinární odpovědnosti. Ačkoliv tím obhajuje možný vznik disciplinární odpovědnosti u skupiny osob, u kterých, ačkoliv jejich postavení vzniklo ze soukromoprávního vztahu, má stát zájem na dodržování disciplíny a kázně, nevidím důvod, proč by stejný argument nemohl být použit ve prospěch vzniku této odpovědnosti u osob vymezených v § 2 dekretu. „Bezpečně lze disciplinární moc odvozovati jen ze zákona. Kde zákon disciplinární moci nezaložil, prostě jí není. ‚Mocenský poměr' o sobě ji nezakládá. Kde je zákonem založena, nemusí vedle ní býti již žádného poměru ‚mocenského'".[152] Jinými slovy postačuje pouze ustanovení zákona, aby vytvořilo disciplinární odpovědnost u osob, které nejsou státními či veřejnými zaměstnanci, ale „pouze" zaměstnanci konkrétních soukromých subjektů. Proč by tedy tato odpovědnost nemohla být založena u přesně specifikované skupiny osob, u nichž vzhledem k jejich postavení a vlivu byl zvýšený zájem na zachování jejich kázně tak jako v případě Háchou zmiňovaných soukromých zaměstnanců? Ačkoliv se k této možnosti Hácha přímo nevyjadřuje, myslím, že pomocí jeho argumentů by bylo možné dospět k závěru, že by z hlediska teoretického založena být mohla.

Na základě výše psaného lze říci, že čestné soudnictví mohlo odpovídat určitému „teoretickému jádru" disciplinárního trestání. Bylo tomu tak i v jiných aspektech? Z institucionálního hlediska nebylo výjimkou, aby o disciplinárních deliktech rozhodoval soud, resp. nebylo to pojmově vyloučeno.[153] A v takových případech podléhalo projednávání a rozhodování zvláštním (zjednodušeným) procesním pravidlům, jež vycházely z pravidel trestního procesu.

Disciplinární proces však nelze vnímat jako jednotný, zákonná úprava byla roztříštěná a jednotlivé zákony obsahovaly úpravu disciplinárního procesu v rámci svého předmětu. Některé zákony obsahovaly jen velmi omezená pravidla procesu, jiné naopak poměrně obsáhlá. To, co ale většinu procesních pravidel jednotlivých disciplinárních řízení spojovalo, byla

[152] HÁCHA, Emil. Disciplinární právo. In: HÁCHA, Emil; HOBZA, Antonín; HOETZEL, Jiří; WEYR, František; HAVELKA, Jiří. *Slovník veřejného práva československého*. Brno: Polygrafia, 1929, sv. 1, s. 399.

[153] V první instanci soudy rozhodovaly např. dle zákona č. 46/1868 ř. z., ježto se týče disciplinárního vyšetřování a trestání úředníků soudcovských a mimovolného jich překládání na jiné místo nebo dávání na odpočinutí. Konkrétně se jednalo o Nejvyšší a kasační soud (dle zákona č. 216/1919 Sb., o nejvyšším soudě. Nejvyšší soud) a Vrchní zemské soudy, a to obecně v případech představitelů soudní moci. Jako orgány odvolací měly soudy působnost prakticky ohledně všech disciplinárních nálezů. Pravomoc Nejvyššího soudu se vztahovala na představitele soudů, advokáty a notáře (viz § 5 písm. g) zákona č. 216/1919 Sb., o nejvyšším soudě.), pravomoc Nejvyššího správní soudu pak de facto na všechny zbývající osoby podléhající disciplinární pravomoci správních úřadů (viz zákon č. 36/1876 ř. z., o nejvyšším správním soudě. Ve znění zákon č. 3/1918 Sb., o nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů.).

podobnost procesu trestnímu.[154] Spojitost s trestním procesem byla ale širší než jen v podobnosti. V případech mezer v úpravě disciplinárního řízení bylo totiž za určitých podmínek možné tyto mezery vyplnit právě aplikací pravidel trestního řádu, příp. disciplinární úprava sama na trestní proces odkazovala.[155] Obecně bylo v souvislosti s disciplinárním řízení za první republiky možno hovořit o postupující judicializaci, v rámci níž se se toto řízení, ač přes své odlišnosti, stále více přibližovalo řízení soudnímu.[156]

V případě čestného soudu, jak již bylo vysvětleno, došlo k subsidiárnímu užití trestního řádu, a to v dekretem modifikované podobě. Takové řešení úpravy procesu v disciplinárním řízení z obecného teoretického hlediska v zásadě neexistovalo, přesto však sama tato skutečnost nemusí znamenat vyloučení teorie disciplinární odpovědnosti jako takové. Výše psané může pouze dokládat, že se sice nejednalo o typické disciplinární řízení, avšak vzhledem k popsaným trendům v úpravě procesních pravidel tohoto řízení nelze popírat, že by zvolená metoda v případě čestného soudnictví nespadala do popsaných vývojových tendencí judicializace a sbližování s trestním řízením.

Poslední aspekt disciplinárního řízení, který se nabízí ke srovnání s aspekty týkajícími se řízení před čestným soudem, je problematika trestů. Disciplinární tresty byly různorodé, ale spojovalo je postihování charakteristických projevů výkonu té které činnosti, při níž byla disciplína či kázeň vyžadována. Vedle trestů obecnější povahy jako důtka, krácení požitků, peněžitý trest nebo propuštění se objevovaly specifické sankce např. v případě disciplinárního práva stavovského (např. odnětí volebního práva do stavovské komory, suspenze, trvalé odejmutí práva na výkon povolání), nebo vojenského (např. odnětí hodnosti).[157] „Všeobecně lze říci, že disciplinární tresty nyní vůbec záležejí v materiálních nebo immateriálních újmách, jejichž předmětem jsou situace (práva, výhody) plynoucí z poměru služebního, stavovského a pod.“[158] Disciplinární tresty tedy postihovaly především to, co souviselo s daným poměrem, ze kterého vyplývala disciplinární odpovědnost. Pokud se tento závěr pokusíme analogicky aplikovat na trestání před čestným soudem, zjistíme, že zde podobnost vysledovat lze. Před Národním soudem stanuly osoby společensky významné se značným vlivem ve veřejné sféře, osoby, jež ovlivňovaly politickou situaci, veřejné mínění atd., tedy osoby jejichž specifické postavení spočívalo v jejich veřejném vlivu. A stejně jako disciplinární tresty, které postihovaly

[154] HÁCHA, Emil. Disciplinární právo. In: HÁCHA, Emil; HOBZA, Antonín; HOETZEL, Jiří; WEYR, František; HAVELKA, Jiří. *Slovník veřejného práva československého*. Brno: Polygrafia, 1929, sv. 1, s. 406.
[155] Tamtéž, s. 406.
[156] Tamtéž, s. 405.
[157] Tamtéž, s. 403, 404.
[158] Tamtéž, s. 404.

samotnou podstatu povolání, postavení či funkce, tak sankce, jež uděloval čestný soud, postihovaly onu podstatu postavení osob, kvůli které se ocitly před národním soudem. Osobám, jejichž odpovědnost spočívala v jejich veřejném vlivu, čestný soud tento vliv na společenské dění odňal.

Na základě výše učiněné analýzy snažící se objasnit charakter trestání před čestným soudem lze uzavřít, že toto sankcionování mělo natolik specifický charakter, že ho jen stěží bude možné jednoduše podřadit pod některou z předestřených kategorií veřejnoprávní odpovědnosti. Jak již bylo uzavřeno, z právně teoretického hlediska trestní ani správní odpovědnost nepřipadají do úvahy. Nejasnější hodnocení však nastává při možném podřazení pod disciplinární odpovědnost. Ačkoliv se trestání dle § 4 dekretu v mnohých ohledech disciplinárnímu podobá, nelze nevnímat jeho odlišnosti. Jsou však tyto odlišnosti natolik podstatné, že by bylo nezbytné odpovědnost dle § 4 jednoduše označit za odpovědnost *sui generis*, jež se vymyká veškerým kategoriím? Považoval bych tento přístup za příliš zjednodušující.

Specifická pozice osob podléhající pravomoci Národního soudu byla pozicí natolik odpovědnou, že dle mínění normotvůrce nepostačovala pouze trestní odpovědnost, avšak považoval za nutné postavit tyto osoby před zvláštní typ soudně postihované právní odpovědnosti. Tato odpovědnost byla plně založena na morálním aspektu, což je v rámci trestání uvnitř právního státu nejen neobvyklé, ba v podstatě neznámé. Jedinou výjimku představuje právě disciplinární trestání, které ale není trestáním všeobecným, nýbrž postihuje pouze osoby z jasně vymezeného okruhu. Tedy na základě formálních i materiálních znaků lze uzavřít, že z hlediska teoretického je možné trestání Národním soudem jako soudem čestným považovat za zvláštní typ disciplinárního trestání, resp. za zvláštní trestání disciplinárního charakteru.

Poté, co byl určen právní charakter čestného soudu, je nyní možné zodpovědět položenou otázku, zda by se na vymezení deliktu dle § 4 dekretu mohla vztahovat zásada *nullum crimen sine lege certa*. Vzhledem ke specifičnosti disciplinární odpovědnosti, která byla odkázána na mnohé, často nekodifikované a velice různorodé povinnosti osob jí podléhající, byly delikty v zákoně ustáleně definovány velice obecně, a to často s odkazem právě na tyto povinnosti.[159] Není zde, právě pro tuto povahu disciplinárního práva, příliš prostoru pro úvahy o možném užití této trestněprávní zásady. Skutková podstata disciplinárního deliktu nebývala definována s onou individuální určitostí jako bylo zvykem u trestního práva, resp. byla dle

[159] HÁCHA, Emil. Disciplinární právo. In: HÁCHA, Emil; HOBZA, Antonín; HOETZEL, Jiří; WEYR, František; HAVELKA, Jiří. *Slovník veřejného práva československého*. Brno: Polygrafia, 1929, sv. 1, s. 400, 404.

Háchy „jen jediná legální skutková podstata disciplinárního deliktu, t. j. porušení specifických povinností služby, povolání, úřadu atd. […] Skutková podstata disciplinárního deliktu je sice velmi široce, ale přece jen vymezena. Zpravidla poukazem na povinnosti služební, stavovské, úřední a pod.“[160] Avšak ty zpravidla nikde vymezeny nebyly, a tedy skutkové podstaty byly velmi neurčité. Z toho lze odvodit, že disciplinární právo nepodléhalo a reálně ani nemohlo podléhat zásadě *nullum crimen sine lege certa*.

Ke shodnému závěru bychom dospěli, i pokud bychom přijali teorii odporující závěrům této práce, avšak odpovídající stanovisku Národního soudu, tedy že trestání čestným soudem bylo trestáním správním.[161] Zásada zákonnosti se v případě správního trestání, jehož hmotněprávní základ tvořil tzv. výpraskový patent (zákon č. 96/1854 Sb.), totiž taktéž neuplatňovala.[162] A právě na výpraskovém patentu, jenž ve svém § 11 upravoval rámcovou materiální normu, na jejímž základě bylo i v době existence první republiky možno ukládat správní sankce v příslušném řízení, lze tuto tezi snadno demonstrovat.[163]

S čestným soudem se nicméně pojí i další právní komplikace, které se však odvíjejí od již zmíněných atributů. Vzhledem ke skutečnosti, že dané provinění, které jako jediné bylo čestným soudem posuzováno, bylo stanoveno pouze v dekretu o Národním soudu, byly ostatní soudní orgány vyloučeny z posuzování tohoto deliktu. Znamenalo to, že na základě deliktu podle § 4 mohlo být souzeno pouze nepatrné množství osob, což zdánlivě vzbuzuje pochybnosti o naplnění požadavku všeobecné závaznosti právní normy. Pokud však vycházíme z výše učiněných závěrů o právní podstatě čestného soudu a právní odpovědnosti před ním vyvozované, dojdeme k závěru, že tento aspekt nepředstavuje problém. To je dáno tím, že příslušný delikt postihuje dostatečně specifikovatelnou a odlišitelnou skupinu osob, jež byla stanovena na základě racionálního a nediskriminačního rozhodnutí normotvůrce.

---

[160] HÁCHA, Emil. Disciplinární právo. In: HÁCHA, Emil; HOBZA, Antonín; HOETZEL, Jiří; WEYR, František; HAVELKA, Jiří. *Slovník veřejného práva československého*. Brno: Polygrafia, 1929, sv. 1, s. 400.

[161] NA, fond Národní soud, sign. TNS 14/46, inv. č. 845, k. 49, fol. 280., oznámení o plánovaném zaslání trestního lístku ve věci F. Veverky.
O názoru Národního soudu se dozvídáme pouze zprostředkovaně, a jakými argumenty svůj závěr podložil, není jasné.

[162] VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 421.

[163] Ačkoliv František Weyr hovoří o zachování zásady *nullum crimen sine lege*, nelze tomu rozumět dle současného obecně pojímaného výkladu této zásady. V kontextu svého textu F. Weyr odkazuje na skutečnost, že i ve správním trestání musel existovat zákonný základ ve formálním smyslu, avšak nevztahuje tuto zásadu k obsahové, kvalitativní stránce. Jinak řečeno F. Weyr uznává nutnost opírat ukládání sankcí ve správním řízení o zákonné ustanovení, jakou mělo tuto ustanovení kvalitu však pro něj nebylo podstatné. Viz jeho obecný výklad o správním trestání a výklad o trestání na základě výpraskového patentu in: WEYR, František. *Československé právo správní, Část obecná: (Organisace veřejné správy a řízení správní)*. V Brně: Čes. akadem. spolek Právník, 1922, s. 106, 107.

V neposlední řadě kontroverzi vzbuzuje také fakt, že čestný soud *de facto* neposuzoval selhání daných osob na základě spáchání konkrétního trestného činu,[164] nýbrž na základě morálního selhání.[165] Ač obecně lze souhlasit se stanoviskem, že právo jest minimem morálky[166] a jako takové by se mělo vyvarovat posuzování jakýchkoliv „pouze" morálních selhání, neplatí tento postoj v případech disciplinární odpovědnosti. Pokud tedy vycházíme ze závěru, že odpovědnost z § 4 dekretu má svůj základ v disciplinární odpovědnosti, nelze argumentovat nekorektností sankcionování morálního selhání, které je typickou součástí tohoto druhu právní odpovědnosti.

V drtivé většině případů, které se dostaly před Národní soud, však jednal jako soud trestní. Řízení před Národním soudem bylo ale v obou případech shodné. Rozdíl byl pouze v aplikaci hmotného práva, kdy čestný soud *de facto* aplikoval výlučně dekret o Národním soudu, kdežto trestní soud aplikoval ustanovení VRD.[167] Další odlišnost byla v možných trestech, které Národní soud uděloval. V případě čestného soudu byly jednotlivé tresty vypočteny již výše, trestní soud po zjištění viny zpravidla vyslovoval trest těžkého žaláře, či smrti, a to podle ustanovení konkrétních skutkových podstat.[168] V souladu s § 14 téhož dekretu soud zároveň vyslovil pozbytí občanské cti, odpykání trestu ve zvláštních pracovních oddílech a propadnutí jmění, nebo jeho části ve prospěch státu.[169]

Po objasnění obou rolí Národního soudu se nyní zaměříme na jeho strukturu a složení. Tato část právní úpravy však bude v rámci této kapitoly zmíněna jen pro úplnost a rámcově, a to z důvodu, že tímto tématem se bude zabývat samostatná kapitola.

Základní složkou Národního soudu byly sedmičlenné senáty, jejichž prostřednictvím tento soud rozhodoval ve všech věcech, které spadaly do jeho jurisdikce. Každý senát se skládal z právně vzdělaného předsedy a šesti přísedících. V čele soudu stál jeho přednosta a spolu s ním

---

[164] Ačkoliv vymezení skutkové podstaty v ustanovení § 4 dekretu samo o sobě zakládá nový druh deliktu, z hlediska formálního se nejednalo o trestný čin.

[165] JANEČKOVÁ, Eva. Národní soud. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 84.

[166] Viz např. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 278. Opačný pohled na vztah práva a morálky viz např. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 85.

[167] § 3 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[168] Statistika zahrnující výsledky všech řízení před Národním soudem viz Příloha č. 4: Statistické zpracování činnosti Národního soudu, graf č. 3.

[169] Vzhledem ke skutečnosti, že aplikované hmotné právo vycházelo shodně z VRD jak v případě procesů před MLS, tak Národním soudem, lze okolnosti sankcionování vztáhnout i na MLS. Trestání před *Národným súdom* mělo již o něco odlišný charakter, kdy nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR umožňovalo kromě „trestu na svobodě" a smrti udělit např. zařazení do trestního útvaru (max. na dva roky), ztrátu občanských práv či udělení veřejného pokárání. Viz § 5 nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zločinců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví.

se na správě soudu podíleli jeho dva náměstci.[170] Na činnosti soudu se dále podíleli předsedové jednotlivých senátů, přísedící a dále národní prokurátor a jeho náměstci.[171]

Z hlediska kvalifikace soudců Národního soudu je již na tomto místě dobré zmínit, že dekret vyžadoval nejen právnické vzdělání, nýbrž zároveň působení kandidáta na pozici profesionálního soudce. Osoby, které se měly stát přísedícími, měly být osvědčenými vlastenci, a to zejména ti, co měli zásluhy v zahraničním, nebo domácím odboji a ti, kteří byli obětmi nepřátelské perzekuce či zrady.[172]

Veřejná žaloba byla vedena „práva znalým" národním prokurátorem, jenž byl určen vládou, a to na návrh ministra spravedlnosti. Spolu s národním prokurátorem byli jmenováni i jeho náměstci, kteří museli taktéž mít povinnou právnickou kvalifikaci.[173] Národní prokurátor spolu se svými náměstky pak byl podřízen ministru spravedlnosti.[174]

2.2. Procesní ustanovení dekretu o Národním soudu

Po představení institucionálních základů Národního soudu se pozornost zaměří na samotná procesní pravidla, která byla před tímto soudem užívána. Na úvod je vhodné připomenout, že prezidentský dekret č. 17/1945 Sb. upravuje toliko odchylky od ustanovení trestního řádu, a tedy většina procesních pravidel byla shodná s pravidly užívanými v „běžném" trestním řízení. Tato skutečnost měla vliv především na právní jistotu obviněných a na zajištění procesních postupů, které se řídily předpisem prověřeným desetiletími praxe v demokratickém právním prostředí.[175]

Pravidla trestního řádu byla dekretem modifikována pouze v nepatrné části. Odchylek od trestního řádu nebylo mnoho, většinově se však týkaly zásadních pravidel trestního procesu a oproti běžnému stavu tak představovaly značné zásahy do práv obviněných. Právě tyto zásahy a jejich následky budou centrem zájmu následující podkapitoly.

---

[170] Ačkoliv bylo označení „přednosta" podrobeno kritice, vláda nakonec v tomto znění dekret schválila, a to na základě argumentu, že musí být dostatečně odlišeno označení přednosty soudu a předsedů senátů. Viz BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 54. Podrobně viz dále.

[171] § 6 a 7 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[172] § 6 odst. 2 tamtéž.

[173] § 7 odst. 1tamtéž.

[174] § 7 odst. 2 tamtéž.

[175] § 8 odst. 1 tamtéž. Zajímavostí je, že původní návrh dekretu toto ustanovení vůbec neobsahoval, odkaz na trestní řád a určení jeho subsidiárního užití bylo přidáno až na podnět ministra spravedlnosti Jaroslava Stránského na 29. schůzi vlády ze 13. června 1945, která jednala o osnovách dekretů o mimořádných lidových soudech a o Národním soudu (body jednání 6 a 8). Viz JECH, Karel a KAPLAN, Karel (edd*.). Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 273.

Řízení proti „viníkům“,[176] které podle dekretu o Národním soudu probíhalo, mělo být zahájeno neprodleně a postupováno v něm urychleně.[177] Ve prospěch této premisy poté dekret modifikuje dílčí pravidla trestního řádu tak, aby byl tento základní předpoklad naplněn. *De facto* je tak většina úprav, které dekret přináší, činěna v zájmu rychlosti řízení. Zájem na rychlosti je v poválečné době a všeobecné touze po spravedlnosti jistě pochopitelný a úprava dekretu tak představuje výsledek snah o vytvoření rovnováhy mezi zamýšleným zrychlením řízení a zachováním minimálních práv obviněných. Kompromis, který v podobě dekretu vznikl, měl však být provedený natolik citlivě, aby procesy podle této úpravy vedené neztratily charakter spravedlivého soudního řízení, a to i přes ony zásahy činěné ve prospěch jeho zrychlení.[178]

Mezi změny, které dekret ve prospěch urychlení řízení přináší, patří vyloučení vyšetřování v přípravné fázi, na rozdíl od úpravy MLS, a příkaz omezení tohoto stádia na pouhé vyhledávání.[179] Nelze však říci, že by tato změna postavila obviněné do výrazněji nevýhodnější pozice. Vyhledávání bylo osvědčeným nástrojem procesního práva zavedeným a popsaným v trestním řádu z roku 1873 a ve výsledku se od vyšetřování téměř nelišilo.[180] Rozdíly mezi oběma instituty byly spíše formálního charakteru. Soudce konající přípravné vyhledávání měl stejná práva a povinnosti jako vyšetřující soudce v případě vyšetřování, způsob provádění procesních úkonů byl v podstatě shodný a zavedení i zastavení vyhledávání mělo totožné

[176] Proti terminologii dekretu lze vznést oprávněné výhrady. Pojem „viník“ trestní řád z roku 1873 nezná a pro osobu v tomto postavení užívá tradiční označení „podezřelý“. Legislativně nevhodná terminologická změna tak vnáší nejasnosti o právním postavení „viníků“. Nadto lze argumentovat porušením zásady presumpce neviny, kdy vina byla prokazována a vyslovována až v samotném soudním řízení. Označovat osoby, proti nímž mělo být řízení zahájeno za viníky, lze vnímat jako nekorektní předjímání soudního rozhodnutí. Viz § 8 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu a např. § 38 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

[177] § 8 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
Tlak na rychlost byl obecným rysem retribuce. Ustanovení, jež měla urychlit řízení tak lze nalézt jak v úpravě MLS, tak *Národného súdu*. Viz např. ustanovení § 25 odst. 1, § 26 odst. 2, § 28 odst. 3, 4 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Či např. § 10 odst. 2, 5, 6 Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR, o potrestaní fašistických zločinov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva.
Statistika zachycující trvání všech řízení před Národním soudem viz Příloha č. 4: Statistiky činnosti Národního soudu, graf č. 6.

[178] Např. v souvislosti s přípravou „londýnského“ dekretu se Právní rada vyslovila jako vůdčí zásadu „rychlost a jednoduchost“ řízení, které by však přesto mělo zaručit „obžalovanému určité minimum právních garancí“. Viz KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 206.
Je však nutné si uvědomit, že tato slova byla mířena na MLS, jejichž úprava, včetně využití zásad řízení před stannými soudy, zasahovala práva obviněných výraznějším způsobem než úprava řízení před Národním soudem, u něhož byla snaha o vyvážení zrychlení a zachování minimálních práv obviněných patrně ještě zřetelnější.

[179] § 8 odst. 3 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
Stejná praxe byla zavedena i u *Národného súdu*. Viz § 6 odst. 3 písm. d) prováděcího nařízení SNR č. 55/1945 Sb. n. SNR.

[180] Přípravné vyhledávání viz Kap. IX (resp. § 84–90) zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního. Přípravné vyšetřování viz Kap. X (resp. § 91–115) tamtéž.

procesní účinky jako u vyšetřování.[181] Není tedy divu, že i v prvorepublikové praxi docházelo k přípravnému vyšetřování jen tehdy, bylo-li pro konkrétní situaci zákonem obligatorně předepsáno, v ostatních případech se přípravná fáze řízení omezila pouze na vyhledávání.[182]

Dekret však nezůstal u prostého vyloučení vyšetřování a samotné vyhledávání dále omezil, a to pouze na „skutečnosti zásadní důležitosti".[183] Tuto úpravu lze považovat za racionální krok, a to z toho důvodu, že vzhledem k typu obviněných, kteří byli většinově osoby s mimořádným vlivem v době protektorátu, bylo logickou úvahou, že se prokuratura měla soustředit pouze na nejzásadnější skutečnosti, které patrně měly postačit k posouzení toho, zda bude obžaloba podána, či nikoliv.[184] Detailní šetření všech jednotlivostí, kterých by bylo značné množství vzhledem k rozsáhlé činnosti obviněných, by bylo v této fázi řízení nadbytečné a mělo by markantní vliv na jeho rychlost.

Na rozdíl od omezení přípravné fáze na vyhledávání, které nelze považovat za nikterak zásadní pro postavení obviněných, lze omezení jejich práv spatřovat v možných důsledcích výkladových nejasností ohledně obsahu obžaloby a vyloučení možnosti brojit proti ní námitkami.[185] Písemná obžaloba (příp. obvinění)[186] byla podávána národním prokurátorem po skončeném vyhledávání. Obligatorní součástí jejího obsahu bylo též označení té skutečnosti, která byla podkladem pro danou obžalobu.[187] Ačkoliv dekret o Národním soudu hovoří pouze o nutnosti označit skutečnost, která sloužila jako podklad, nepovažuji formulaci této povinnosti národního prokurátora za vylučující ostatní povinnosti vyplývající z trestního řádu.[188] Mám tedy za to, že národní prokurátor se musel podřídit i § 207 trestního řádu a obžalobu řádně odůvodnit. Tomuto výkladu odpovídá i znění § 8 odst. 5 dekretu, který stanovuje: „[…] musí býti označena *také* skutečnost, která je podkladem obžaloby či obvinění." Nicméně otázka odůvodnění obžalob může být sporná a lze předpokládat, že se s výkladem přiklánějícímu se k tomu, že povinností stanovenou v § 8 odst. 5 dekretu, jež lze považovat za *lex specialis*, byla

[181] MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 133, 134.
[182] Tamtéž.
[183] § 8 odst. 3 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[184] V případě slovenské retribuce bylo stanoveno, že obžaloba měla být podána do osmi dnů po obdržení trestního oznámení. Viz § 10 odst. 2 Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR, o potrestaní fašistických zločinov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva. Toto pravidlo se vztahovalo na všechny slovenské lidové soudy, tedy i na *Národný súd*. Úpravu dekretu lze v tomto smyslu považovat za racionálnější, a to z toho důvodu, že neurčité právní pojmy umožňovaly pružnější a individuálnější přístup k jednotlivým případům spíše než pevná časová lhůta, jež v tomto směru mohla mít negativní vliv na kvalitu této fáze řízení.
[185] § 8 odst. 4 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[186] Obvinění se podávalo v případech, kdy Národní soud měl rozhodovat jako soud čestný.
[187] § 8 odst. 5 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[188] K povinnému obsahu obžaloby více viz KALLAB, Jaroslav. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: nákladem Čs. akademického spolku Právník, 1930, s. 151, 152.

vyloučena povinnost odůvodnění, lze v odborných pojednáních setkat také. Tento argument stojí na vyloučení užití obecných ustanovení trestního řádu v případě, že dekret stanovuje jinak.[189]

Nespornou je skutečnost vyplývající z totožného paragrafu odstavce čtvrtého. Tím je zmíněné vyloučení možnosti obviněného podat proti obžalobě námitky.[190] V řádném trestním procesu tato možnost dána byla a pro obviněné představovala významné právo, jak obžalobu vůbec nepřipustit k projednání.[191] V případě podání námitky, byl obžalovací spis přezkoumán sborovým soudem druhé instance,[192] který mimo jiné mohl rozhodnout, „že se obžalobě místa nedává a řízení se zastavuje.“[193] Obžaloba tak byla přezkoumána soudem ještě před tím, než započalo samotné její projednávání, a významné skutečnosti, na kterých se obžaloba zakládala, mimo „žalobníka“, posoudil i nezávislý sbor soudců.[194] Tato „kontrola“ vykonávána nezávislou justicí nad žalobcem byla obviněným před Národním soudem upřena.[195] Proč tomu tak bylo? Zřetelné jsou dva hlavní důvody. Zaprvé lze opět hledat příčinu ve zdlouhavosti celého procesu, který mohl řízení značně protáhnout. Zadruhé je nutné upozornit na důvody, proč byl institut námitek v trestním řádu upraven, což by mohlo objasnit jeho vyloučení v rámci řízení před Národním soudem. V řízení podle trestního řádu nepodávalo obžalobu „státní zastupitelství“, nýbrž „žalobník“. Pod tímto pojmem trestní řád rozuměl nejen ono státní zastupitelství, ale i soukromého žalobníka a soukromého účastníka.[196] Tyto osoby byly oprávněny podávat obžalobu, a domáhat se tak odsouzení obviněného. Lze předpokládat, že vzhledem k tomu, že trestní řád umožňoval podání soukromé obžaloby, bylo racionálním krokem zákonodárce podrobit obžalobu „předběžnému“ přezkumu. V situaci, kdy mohl před trestní soud pohnat *de facto* kdokoliv, hrozilo vážné riziko přetížení soudní soustavy, resp. prvoinstančních soudů podáními, které pocházely od osob práva neznalých. Institut námitky tak umožnil tyto obžaloby přezkoumat a případně k meritornímu projednání vůbec nepřipustit.

---

[189] Viz § 8 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. „Pro řízení před Národním soudem platí obecná ustanovení trestního řádu, *pokud tento dekret neustanovuje jinak*.“

[190] Obecně k institutu námitek viz KALLAB, Jaroslav. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: nákladem Čs. akademického spolku Právník, 1930, s. 153 a násl.

[191] „Ponechá-li se obviněný bez vazby, budiž, když se mu dodá žaloba, poučen, že může námitky proti ní v osmi dnech u soudce vyšetřujícího ústně nebo písemně opověditi i provésti.“ Viz § 209 odst. 3 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

[192] § 15, § 208 odst. 2 tamtéž.

[193] § 213 odst. 1 tamtéž.

[194] Jednalo se především o přezkoumání možných příčin, ze kterých by nebylo možné obžalobu připustit k projednání v hlavním přelíčení. K vadám, které byly přezkoumávány soudem druhé instance v rámci řízení o námitkách, viz dále.

[195] Bylo tomu tak i v případě *Národného súdu*. Viz § 10 odst. 5 nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR.

[196] § 2, § 46, § 48 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

Na základě výše psaného se jeví jako racionální krok, když prezidentský dekret námitky proti obžalobě vyloučil, a to právě proto, že obžalobu před Národním soudem podával pouze právně vzdělaný prokurátor. Přezkum obžaloby zahájený na základě podaných námitek měl ovšem další a mnohem širší účel než jen odlehčovat přetíženým orgánům státní moci od laických podání. Především představoval prostředek zajištění ochrany obžalovaných např. ve vztahu k právu na zákonného soudce či dodržování pravidel předsoudní fáze trestního řízení. Tato ochrana, poskytována v předsoudní fázi řízení, tak byla obviněným před Národním soudem upřena.

Co konkrétně mohl obviněný v běžném trestním řízení namítat? Vady, jež byly na základě podaných námitek předmětem přezkumu u sborového soudu druhé instance, lze obecně rozdělit do tří základních skupin. Vady první skupiny, upravené § 211 trestního řádu, měly za následek „prozatímní odvrhnutí" žaloby a žalobníku byla stanovena třídenní lhůta k zjednání nápravy. Do této skupiny vad patří formální vady a nedostatečné vyjasnění věci. Dle výkladu doktríny lze pod pojmem formálních vad spatřovat nejen vady obžaloby, avšak i vady předchozího řízení.[197] Druhá skupina, dle § 212, obsahovala případy nepříslušnosti soudu. V této situaci měl sborový soud povinnost přikázat věc soudu příslušnému, resp. postoupit spisy k rozhodnutí o příslušnosti jinému sborovému soudu druhé instance. V poslední skupině se zkoumala samotná přípustnost obžaloby, a to na základě § 213. Přípustností se rozuměly „jak podmínky, dotýkající se způsobilosti stran, tak podmínky, dotýkající se způsobilosti předmětu sporu."[198] Pokud soud shledal nepřípustnost obžaloby podle tohoto ustanovení, pak obžalobu nepřipustil a řízení zastavil.

Vzhledem ke skutečnosti, že námitky proti obžalobě nebyly před Národním soudem připuštěny, znamenalo to, že výše popsaný přezkum byl formálně vyloučen.[199] Skutečně však byly výše psané vady před Národním soudem zcela „nenamítatelné"? Minimálně existence případné nepřípustnosti obžaloby dle § 213 pro obžalované fakticky neznamenala větší potíže. Pokud se totiž během řízení ukázalo, že obžaloba skutečně trpí vadou způsobující nepřípustnost obžaloby a která by v klasickém trestním řízení po podaných námitkách vedla k zastavení řízení, vedla v řízení před národním soudem ke zproštění obžaloby.[200] Nad to dekret

[197] KALLAB, Jaroslav. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: nákladem Čs. akademického spolku Právník, 1930, s. 153.
[198] Tamtéž.
[199] V této souvislosti lze upozornit na úpravu přezkumu procesních podmínek před státní soudem dle zákona č. 51/1923 Sb., o státním soudě. Na základě § 14 tohoto zákona byly námitky taktéž fakticky vyloučeny, avšak přezkum příslušnosti soudu a přípustnosti obžaloby byl přesto zachován. Zákon státnímu soudu totiž ukládal obligatorní provedení přezkumu, a to v rámci všech tří skupin vad, které byly předmětem námitek dle trestního řádu. Tímto řešením se však dekret o Národním soudu neinspiroval.
[200] § 259 č. 3 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

o Národním soudu vyloučil pouze námitky proti obžalobě, avšak formálně vzato obžalovaný mohl namítat obsahově stejné vady i během hlavního přelíčení.[201] Druhé dvě skupiny vad však problém patrně představovaly.

Formální vady (obžaloby či předcházejícího řízení) a nedostatečná objasněnost věci měly specifické postavení a ani doktrína se na povaze těchto vad neshodla. Profesor trestního práva Jaroslav Kallab například zastával tezi, že sborový soud druhé instance přezkoumával na základě § 211 trestního řádu z úřední povinnosti. Jednalo se tak o obligatorní přezkum vad, které však samy o sobě nebyly důvodem podání námitek – tím bylo pouze nenaplnění procesních podmínek, pod čímž prof. Kallab samozřejmě rozuměl i nepřípustnost obžaloby, pod tento pojem však vady uvedené v § 211 neřadil.[202] Odlišný názor zastával profesor trestního práva August Mířička, ten totiž pod pojmem nepřípustnost obžaloby tyto vady rozuměl.[203] Ať se přikloníme k názoru prof. Kallaba, či prof. Mířičky, vždy však nakonec dospějeme k závěru, že tím, že normotvůrce vyloučil podání námitek, zároveň tím vyloučil provedení přezkumu vad na základě § 211. Pokud bychom dali za pravdu J. Kallabovi, pak by byla možnost namítat tyto vady při hlavním líčení zcela vyloučena, a to z toho důvodu, že se nejednalo o vady, které by vůbec bylo možno kdy namítat. Kdybychom přijali tezi prof. Mířičky, tak by sice bylo teoreticky možné podat takto odůvodněné námitky při hlavním přelíčení, obžalovaný by tím však reálně ničeho nedosáhl. Soud první instance totiž v průběhu hlavního přelíčení nebyl oprávněn rozhodnout o vrácení obžaloby – soud tuto pravomoc z hlediska trestního řádu zcela postrádal. V tomto případě tak lze uzavřít, že Národní soud neměl zákonnou oporu pro provedení popsaného přezkumu, a tedy neměl ani pravomoc obžalobu národnímu prokurátorovi vrátit k doplnění či odstranění formálních vad obžaloby, příp. předsoudní fáze procesu.[204]

K obdobným závěrům dojdeme i v případě námitek mířícím proti příslušnosti soudu. Ačkoliv namítání nepříslušnosti bylo samo o sobě důvodem pro podání námitek bez pochyb, situace byla v tomto případě od nepřípustnosti obžaloby odlišná. Jednak přítomnost této vady automaticky nevedla ke zprošťujícímu rozsudku. Jednak tuto vadu již nebylo možné namítat,

---

[201] KALLAB, Jaroslav. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: nákladem Čs. akademického spolku Právník, 1930, s. 154.

[202] Tamtéž, s. 151, 153, 154. Jako důvody, pro které bylo možno podávat námitky označuje jednak tvrzenou nepříslušnost soudu (§ 208, § 212), jednak tvrzenou nepřípustnost obžaloby. Za nepřípustnost obžaloby však považuje pouze důvody uvedené v § 213.
K procesním podmínkám viz dále např. PRUŠÁK, Josef. *Československé řízení trestní, platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Všehrd, 1921, s. 91.

[203] MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 149.

[204] Soud na základě těchto vad však nemohl rozhodnout ani o zproštění obžaloby. Viz § 259 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního *a contrario*.

pokud „byl obviněný s mocí právní vydán v obžalovanost“.[205] Opět tedy docházíme k závěru, že obviněný před Národním soudem neměl zákonnou možnost, jak se proti této vadě bránit. Situace byla dokonce natolik tristní, že vyloučením možnosti přezkumu na základě námitek došlo k faktickému vyloučení jakéhokoliv přezkumu nepříslušnosti soudu, tedy i přezkumu z úřední povinnosti.[206] Trestní řád znal totiž pouze jediný případ, kdy soud konající hlavní přelíčení mohl a musel vyslovit svou nepříslušnost, a to za předpokladu, že věc podle jeho posouzení spadala před porotní soud.[207] Vzhledem k tomu, že k projednávání trestných činů, jež byly rozhodovány před Národním soudem, mohly být příslušné už jedině mimořádné lidové soudy, nemohla být tato výjimka možného přezkumu příslušnosti před Národním soudem užita.[208] Nad to je otázkou, zda samotný dekret výslovně nevyloučil přezkum příslušnosti, když stanovil, že určením příslušnosti Národního soudu ze strany národního prokurátora se ruší příslušnost mimořádných lidových soudů i soudů řádných.[209] Pokud tedy již samotným určením byla příslušnost jiných soudů „zrušena“, zůstávala pak jen příslušnost jediná, a to Národního soudu. Za této situace by pak postrádalo smyslu před tímto soudem konat jakýkoliv přezkum příslušnosti.

Po posouzení závažnosti upření práva obviněného podat námitky a časovou náročností jeho případného využití, příp. technickými těžkostmi spojenými s mimořádným postavením Národního soudu v rámci soustavy soudů tak bylo nakonec rozhodnuto o jeho upření. A navzdory výše učiněným teoretickým závěrům nakonec situace s namítáním některých vad, jejichž přezkum byl z hlediska formálního zapovězen, nebyla v samotných procesech před Národním soudem natolik žalostná. Ačkoliv považuji závěr o vyloučení možnosti přezkumu příslušnosti za správný, tak právě např. těmito námitkami se Národní soud opakovaně v různých kauzách věcně zabýval a následně o nich rozhodoval.[210] Je tak na tomto příkladu patrné, že

[205] § 219 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního. Z obecného pravidla vylučujícího namítání nepříslušnosti po uběhnutí lhůty k podání námitek trestní řád stanovil výjimku v případě věcné nepříslušnosti soudu, a to pokud byl ve věci příslušný soud porotní. Viz dále.

[206] Viz např. MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 152. „Jakmile dání v obžalobu se stalo právoplatným, je věcná i místní příslušnost soudu pojmenovaného ve spise obžalovacím nebo rozhodnutí vrchního soudu právoplatně určena. Jeho nepříslušnost nemůže tedy již býti uplatňována (§ 219), a to ani procesními stranami, ani soudem samým.“

[207] § 261 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního. Další důvod pro vyslovení nepříslušnosti přidal zákon o státním soudě, kdy soud konající hlavní přelíčení byl povinen vyslovit svou nepříslušnost, pokud shledal, že věc spadá právě k tomuto soudu. Viz § 17 odst. 1 zákona č. 51/1923 Sb., o státním soudě.

[208] Hlava II. písm. a) dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

[209] § 7 odst. 3 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[210] Viz kapitola „Praxe Národního soudu“.

v určitých záležitostech Národní soud vycházel obžalovaným vstříc, ačkoliv měl možnost tak nečinit.

Jelikož byly námitky proti obžalovacímu spisu vyloučeny, mohla být po vypracování obžaloby národním prokurátorem společně s ní zaslána i obsílka k hlavnímu přelíčení a mohl být rovnou stanoven i jeho termín.[211] To však nesmělo být dříve než za osm dní od doručení těchto písemností.[212] Tato poměrně štědrá doba pro přípravu obhajoby *de facto* odpovídala úpravě trestního řádu, a v tomto směru tak nedocházelo k žádnému znevýhodnění obviněných.[213] Dokonce lze říci, že normotvůrce vyšel obviněným vstříc, když ze dvou lhůt, které trestní řád v tomto případě poskytoval, zvolil pro řízení před Národním soudem tu delší. Nutno ovšem připomenout, že na rozdíl od obecné úpravy se v řízení před Národním soudem zasílala obžaloba společně s obsílkou k hlavnímu přelíčení. Obžalovaný se s obsahem obžaloby tedy seznámil ve stejnou chvíli, kdy mu byla dodána obsílka a začala běžet minimální lhůta osmi dní pro konání hlavního přelíčení. Ve standardním trestním řízení se obžalovaný seznámil s obžalovacím spisem podstatně dříve, než mu tato obsílka byla dodána, a ve výsledku tak měl, pokud se výslovně nevzdal možnosti podání námitek, podstatně delší čas pro seznámení se s obžalobou než obžalovaní před Národním soudem.[214]

Obžalovaný měl povinnost dostavit se k hlavnímu přelíčení ve stanovený termín. Jaký byl procesní postup, pokud se tak nestalo? Pokud by se obžalovaný z jakéhokoliv důvodu nedostavil nebo nemohl dostavit, mohl národní prokurátor žádat, aby se jednalo v nepřítomnosti obžalovaného.[215] Tato úprava je dalším významným zásahem, kterým dekret měnil obecnou úpravu trestního řádu. Ten sice znal možnost řízení v nepřítomnosti, avšak daná úprava

---

[211] V řádném trestním procesu musel být obviněnému nejprve zaslán obžalovací spis a teprve po lhůtě k podání námitek proti němu mohla být zaslána obsílka k hlavnímu přelíčení. Viz § 208–210, § 220, § 221 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
Podobnou úpravu lze nalézt i v případě slovenského prováděcího nařízení. To shodně stanovilo společné doručení obžaloby a obsílky k hlavnímu přelíčení. Přelíčení muselo být stanoveno do 14 dní po podání obžaloby prokurátorem, avšak lhůta pro stanovení přelíčení od doručení písemností obviněnému nebyla tímto nařízením stanovena. Viz § 11 prováděcího nařízení SNR č. 55/1945 Sb. n. SNR.

[212] § 11 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
Vzhledem k tomu, že obsílka k hlavnímu přelíčení musela být dodána do vlastních rukou a dle dekretu se obžaloba doručovala společně s obsílkou, muselo být toto společné doručení taktéž do vlastních rukou. Viz § 79 odst. 1 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

[213] § 221 odst. 1 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního. V tomto ustanovení trestní řád stanovuje lhůty dvě – obecnou třídenní lhůtu a lhůtu osmidenní, ta se uplatňovala pouze v případech šlo-li o „zločin, který k rozsouzení přikázán jest k porotě".

[214] Viz § 208, 209, 210, 220 a 221 tamtéž. Nutno však upozornit, že účelem dřívějšího dodání obžalovacího spisu v klasickém trestním řízení byla možnost obžalovaných vznášet proti němu námitky, které, jak již bylo upozorněno, byly před národním soudem vyloučeny. To však nemění nic na skutečnosti, že obžalovaní měli tak fakticky pro seznámení se s obžalobou delší dobu.

[215] § 11 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
Shodnou úpravou se řídily i MLS. Viz § 26 odst. 4 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

vykazovala mnohá specifika, která měla zajistit spravedlivý proces pro obviněné osoby, jež, kvůli své absenci, neměly příležitost osobně se hájit.[216] Standard, jenž trestní řád stanovoval, však neměl být před Národním soudem zachován, což vyvolalo bezprecedentní situaci, která v československém právním prostředí neměla obdobu.[217]

Obecná úprava této problematiky počíná § 412–420 trestního řádu, které pojednávají o procesních postupech proti nepřítomným ve fázi přípravného vyšetřování, do kterých dekret nikterak nezasáhl, a není potřeba je detailněji analyzovat. Speciální úprava dekretu neměnila ani pravidla dání v obžalovanost nepřítomného, která jsou upravena v § 421. Ta stanovila, že pokud byla osoba obžalována a nebylo známo, kde se zdržuje, příp. se nacházela v cizině, byl spis obžalovací dodán obhájcem, který byl této osobě zřízen. Odborná literatura dovozovala i možnost při znalosti cizozemské adresy obviněného zaslání obžalovacího spisu na tuto adresu.[218] Poté, co se dání v obžalovanost stalo právoplatným, tj. nebyly proti obžalobě podány námitky, či bylo o námitkách rozhodnuto tak, že se obžaloba připouští,[219] měla tato skutečnost být obecně vyhlášena, a to v případě obvinění ze zločinu vydáním zatýkacího listu, příp. měly být provedeny úkony vedoucí k vydání osoby ze zahraničí do Československa.[220] Tím byla daná osoba sice obžalována, ale dosud jí nebyla dodána obsílka k hlavnímu přelíčení. Pokud ani v této fázi řízení obviněného „stále tu nebylo“, a tedy mu nebylo možné dodat obsílku k hlavnímu přelíčení,[221] muselo se řízení zastavit, a to až do chvíle, než byl obžalovaný „postižen“.[222] V případě setrvávání obviněného v cizině vyvstává otázka, zda mohl být platně obeslán doručením na cizozemskou adresu tak jako v případě dodání obžaloby. Vzhledem k jazykovému výkladu zákonného ustanovení § 422: „Když byl někdo v obžalobu dán a nemůže se mu obsílka k hlavnímu přelíčení dodati, proto že ho *tu* není, zastaví se řízení trestní,

[216] Kapitola XXIV. zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
[217] Např. Eva Janečková považuje „prolomení zásady nezbytného výslechu obžalovaného“ za výraznou změnu, kterou dosavadní trestní praxe neznala a bylo o ní rozhodnuto z politických důvodů. viz JANEČKOVÁ, Eva. Národní soud. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 85.
[218] Viz např. PRUŠÁK, Josef. *Československé řízení trestní, platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Všehrd, 1921, s. 187. Nebo MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 232.
[219] MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 152.
[220] V případě, že se obžalovaný vrátil či byl dopaden, byla mu dána příležitost navrhovat doplnění přípravného vyšetřování. Tím řízení *de facto* vrátil do fáze před podáním obžaloby.
[221] Vzhledem k tomu, jak již bylo upozorněné, že obsílka k hlavnímu přelíčení musela být dodána do vlastních rukou, tak nemohlo být postupováno stejně jako v případě obžalovacího spisu, který byl dodán obhájci nepřítomného obviněného.
[222] Na základě zastavení řízení pro nemožnost dodat obsílku k hlavnímu přelíčení nemohlo být po dobu trvající nepřítomnosti obžalovaného v žádném případě pokračováno v řízení. Mohlo však být zahájeno mimořádné „řízení pro neposlušnost“, které mělo za následek pouze zákaz užívání „práv občanů státních“ nepřítomným obžalovaným. Viz § 422–425 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

až bude postižen.“, zdá se být správný závěr, že to možné nebylo. Stejný výklad podal i Nejvyšší soud ve své judikatuře.[223]

Odlišné následky vyvolala situace, při níž obsílka obžalovanému doručena byla, avšak on k soudu následně „nepřišel“.[224] To byl také případ, na který zcela zjevně dopadala odlišná úprava v § 11 odst. 2 dekretu: „Jestliže se obžalovaný *nedostavil anebo nemůže dostaviti k soudu* z jakýchkoliv důvodů […]“. V klasickém trestním řízení byla v takovémto případě možnost vést přelíčení v jeho nepřítomnosti, avšak pouze pokud byl obžalován z trestného činu s horní hranicí trestu žaláře pěti let, nebo pokud byl v přípravném vyšetřování již vyslechnut.[225] Pokud tyto podmínky nebyly naplněny, bylo na základě § 427 a 221 nařízeno postavit obžalovaného před soud, příp. soud rozhodl o odročení.[226] V situaci, kdy bylo meritorně rozhodnuto v nepřítomnosti obžalovaného, měl, kromě běžných řádných opravných prostředků, obžalovaný možnost podat „obrany“, neboli námitky, kterými mohl docílit nařízení nového hlavního přelíčení.[227]

Jakým způsobem do výše popsaného systému dekret zasáhl? Lze říci, že v podstatě umožnil řízení v nepřítomnosti v situaci, kdy se obžalovaný, ač řádně obeslán, k hlavnímu přelíčení nedostavil, a to bez ohledu na podmínky stanovené § 427.[228] Na podkladě zápisů ze schůzí předsednictva vlády se ukazuje, že důvod zanesení tohoto ustanovení do dekretu o Národním soudu, byl svou povahou čistě politický. Dle ministra spravedlnosti J. Stránského totiž vyjádřil prezident E. Beneš pochybnosti, zda bude na základě dekretu možné soudit vážně nemocného Emila Háchu. Ministr následně vládu informoval, že do dekretu pojal výjimečné ustanovení § 11, které umožní řízení v nepřítomnosti, což problém s Háchou vyřešilo. Sám však upozornil na skutečnost, že „to je ovšem v moderním trestním řízení neznámé prolomení zásady o nutném výslechu obžalovaného“ a vyjádřil pochybnosti o správnosti snah o souzení smrtelně nemocného a u případného soudu nepřítomného Háchy.[229] Ačkoliv podobný postoj vyjádřili i další ministři, převážil názor ministrů H. Ripky a V. Kopeckého a náměstka předsedy

[223] Např. Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 6231 ze dne 22. června 1938, Zm I 275/38, Zm I 615/38. Viz Sbírka rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé. Svazek 114. Sbírka rozhodnutí nejvyššího soudu ve věcech trestních. Ročník XX. (1938). Právnické vydavatelství Tomsa. Praha 1939, s. 283–285.
[224] § 427 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
[225] § 427 odst. 1 tamtéž.
[226] § 427 odst. 2 tamtéž.
[227] § 427 odst. 3,4 tamtéž. Obrany měly za následek nařízení nového hlavního přelíčení jen v případě, že obžalovaný prokázal, že se nemohl dostavit pro nezvratnou překážku. O opravných prostředcích proti rozsudku vydaného v řízení v nepřítomnosti obžalovaného viz MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 234, 235.
[228] Na základě znění § 11 odst. 2 dekretu však nebyla zasažena úprava § 421 a § 422, tedy úprava stanovující dání v obžalovanost nepřítomného.
[229] JECH, Karel a KAPLAN, Karel (edd*.). Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 273, 274.

vlády K. Gottwalda, že Hácha musí být souzen a odsouzen. Náměstek předsedy vlády J. Šrámek upozornil, že v takovém případě bude nutné Háchovi zřídit obhájce z moci úřední. Vláda se nakonec usnesla, že se má v tomto smyslu dekret upravit.[230]

Druhým vážným zásahem, který dekret do řízení proti nepřítomnému zanesl, bylo obecné vyloučení řádných opravných prostředků.[231] Vzhledem k tomu, že námitky, které bylo dle § 427 trestního řádu možno proti rozsudku v řízení proti nepřítomnému užít, byly řádným opravným prostředkem, bylo nepřítomnému obžalovanému znemožněno jejich prostřednictvím žádat nové hlavní přelíčení v případě, kdy původní přelíčení zmeškal pro nezvratnou překážku, tedy např. z důvodu vážného onemocnění.[232]

Závěrem této problematiky lze ještě odkázat na slovenskou úpravu. Původní nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR se řízením v nepřítomnosti nijak nezabývalo, a přenechalo tak tuto úpravu na prováděcím nařízení. Prováděcí nařízení č. 55/1945 Sb. n. SNR stanovilo, že v nepřítomnosti obviněného soud nemůže věc projednat, a po marném předvolání, resp. pokusu o předvedení musí soud jednání odročit.[233] Ačkoliv tak obecně slovenská nařízení upravující tamní retribuci lze považovat za právně méně zdařilá,[234] v případě úpravy jednání v nepřítomnosti obviněného je to právě slovenská úprava, která zachovala vyšší standard ochrany obviněných. Tento stav však nepřetrval až do konce retribucí. Novelizací z 25. července 1946, byl do nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR. vložen nový díl III., který v § 30a umožnil řízení proti nepřítomným za podobných okolností, jako tomu bylo v úpravě prezidentského dekretu.[235] Oproti české úpravě však obsahoval jasný požadavek na čtení písemného vyjádření, či výpovědi obviněného namísto jeho výslechu, což česká úprava postrádala.

Nyní se již můžeme zaměřit na samotné hlavní přelíčení před Národním soudem, jehož právní úprava bude s pomocí zjištění z archivního výzkumu zmíněna i v následující kapitole. Přelíčení bylo zahájeno vyvoláním věci a čtením obžalovacího spisu (resp. obvinění) a dle

---

[230] JECH, Karel a KAPLAN, Karel (edd*.). Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 273, 274.

[231] § 15 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[232] PRUŠÁK, Josef. *Československé řízení trestní, platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Všehrd, 1921, s. 153.

[233] § 14 prováděcího nařízení č. 55/1945 Sb. n. SNR.

[234] Tento postoj, ač smířlivě vyjádřený, zaujal např. Eduard Eysselt když při hodnocení formulací slovenským nařízením např. označil vymezení skutkových podstat za „lidový", přičemž dekret zvolil způsob „juristický". Slovenské nařízení poté kritizoval za „přílišnou pružnost" jeho ustanovení. Viz EYSSELT, Eduard. Mimořádné lidové soudnictví. In: *Nové zákony a nařízení Československé republiky*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1945, **7**(1–12), s. 356, 357.
O vyšší právní kvalitě dekretu byl ostatně přesvědčen i ministr spravedlnosti Stránský. Viz MALATINSKÝ, Michal. *Pred súdom národa?: retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945–1947*. Bratislava: PostScriptum, 2019, s. 36.

[235] Čl. IX nariadenie Slovenskej národnej rady č. 57/1946 Zb. n. SNR, ktorým sa mení a doplňuje nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR.

novelizovaného znění dekretu nemělo trvat déle než 14 dnů. Jednalo se však pouze o pořádkovou lhůtu bez právních následků, přičemž dekret říká „buď zpravidla skončeno do 14 dnů od zahájení“.[236] Ani zjišťování spoluviníků v rámci řízení nemělo být na úkor rychlosti a nemělo se ve prospěch tohoto zjišťování připustit oddalování rozhodnutí a případného výkonu rozsudku.[237] Hlavní přelíčení se konalo vždy ústně a veřejně.[238]

Soud se po podání konečného návrhu ze strany národního prokurátora a po vyjádření obžalovaného, jenž měl právo posledního slova, odebral k neveřejné poradě.[239] V rámci této porady se soud usnesl na znění rozsudku, přičemž při svém rozhodování byl věcně vázán pouze skutky, pro které byl obžalovaný před Národní soud pohnán.[240] Při hlasování hlasovali nejdříve přísedící, a to starší před mladšími.[241] Dekret dále stanovil potřebný počet hlasů pro určité typy rozhodnutí. Minimálně pět hlasů bylo potřeba ke snížení trestu pod dolní hranici sazby, zaměnění jeho způsobu za mírnější, nebo k rozhodnutí, jímž se upouští od potrestání.[242] Trest smrti u zločinů, za které byl tento trest stanoven, mohl být vykonán pouze v případě, že výrok o vině podpořilo minimálně pět soudců. Pokud byla prohlášena vina u zločinu, za nějž byl stanoven trest smrti, avšak při rozhodování o vině se nedosáhlo na potřebný počet hlasů, nebo soud pro zjištěné polehčující okolnosti považoval trest smrti za nepřiměřeně přísný, mohl soud uložit trest těžkého žaláře od 20 let až na doživotí.[243] Po skončení porady se rozsudek vyhlašoval ihned, a to na veřejném zasedání soudu.[244]

Vidíme, že na procesní úpravě počínající zahájením hlavního přelíčení a končící vyhlášením rozsudku nenalézáme větší kontroverze, a tedy není nutné tuto část dekretu detailněji analyzovat a porovnávat s obecnou úpravou trestního řádu.[245] Zbývá dodat, že

---

[236] V původní verzi dekretu lhůta obsažena nebyla, dodána byla až novelizací dekretu. viz čl. II. bod 1. zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.

[237] § 12 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[238] § 12 odst. 2 tamtéž.

[239] § 12 odst. 3, § 13 odst. 1 tamtéž.
K problematice veřejnosti hlavního přelíčení blíže viz kapitola „Praxe národního soudu“.

[240] § 12 odst. 1 tamtéž.

[241] § 13 odst. 2 tamtéž. Úprava, jež předpokládala hlasování nejprve starších přísedících, které teprve následovali mladší, je z dnešního pohledu neobvyklá. Avšak trestní řád z roku 1873 aplikoval podobné pravidlo, kdy služebně starší soudci hlasovali před služebně mladšími. Příkladem opačné praxe může být řízeních před *Národným súdom*, kde úprava stanovila pravidlo hlasování mladších před staršími. BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 81.

[242] § 13 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. Toto pravidla však v původní dekretu absentovalo. Bylo dodáno teprve novelizací z prosince 1946. viz čl. II bod 2. zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.

[243] § 13 odst. 3 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

[244] § 13 odst. 4 tamtéž.

[245] Významnější odchylky ve vedení hlavního přelíčení od úpravy dekretu o Národním soudu nejsou patrné v případě *Národného súdu*, ani MLS.

v rámci přelíčení bylo zachováno jedno z nejvýznamnějších práv obžalovaných, a to právo na právní pomoc.

Obžalovaný si mohl zvolit obhájce[246] podle svého uvážení, a pokud byl obžalovaný nemajetný, mohl soud o zřízení obhájce požádat. Pokud obžalovaný zůstal v tomto ohledu nečinný, soud mu obhájce zřídil z moci úřední.[247] Z moci úřední byl obhájce obžalovanému zřízen i tehdy, kdy bylo přelíčení vedeno v nepřítomnosti obžalovaného. V tomto případě však normotvůrce zvolil odlišnou formulaci, než tomu je v § 10 odst. 1, ten stanoví, že soud „zřídí" obhájce z moci úřední, kdežto v § 11 odst. 2 stojí: soud „musí zřídit". Domnívám se však, že této formulační odlišnosti není třeba přikládat větší význam, a považoval bych ji za pouhou terminologickou nedůslednost normotvůrce. Není totiž důvod předpokládat, že za formulací „musí zřídit" by byla snaha o vyloučení obecného ustanovení § 44 trestního řádu[248] a tím prosadit obhájce z moci úřední i proti následně zvolenému obhájci nepřítomného obžalovaného. V důsledku tak obě formulace vedly k témuž výsledku – zřízení obhájce *ex offo*, kterého bylo možné nahradit zvoleným obhájcem.

V této souvislosti je vhodné zmínit odlišný přístup slovenského normotvůrce, který k právu na obhajobu přistoupil značně odlišně. Ačkoliv byla zachována možnost obžalovaného zvolit si svého obhájce, byl účel tohoto práva fakticky značně oslaben, když byl výběr omezen pouze na advokáty ze seznamu sestaveného „*Poverenictvom SNR pre pravosúdie*".[249] Do tohoto seznamu byli navíc zapisováni pouze ti advokáti, kteří nebyli *poverenictvom* považováni za zkompromitované.[250] Dalším problémem v této souvislosti byla skutečnost, že nebyla stanovená nutná obhajoba a v původním znění nařízení ani ustanovování obhájců *ex offo*, což bylo neznámé jak v řízení před Národním soudem, tak před MLS.[251] Z hlediska práva na obhajobu tak byla slovenská retribuce mnohem striktnější než ta česká, která v konečném důsledku umožnila plné a ničím neomezené využití tohoto ústavou zaručeného práva.

Ačkoliv bylo možné konstatovat, že samotné přelíčení stejně jako stanovení práva na obhajobu z hlediska právní úpravy dekretu nevykazovalo přílišné excesy, nemůže být to samé řečeno o možnostech přezkumu rozhodnutí Národního soudu. Dekret ve svém § 15 výslovně

[246] Obhájcem mohla být pouze „osoba, jež dosáhla doktorátu práv nebo složila tři státní zkoušky právnické, nejméně však zkoušku judiciální." Viz § 10 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[247] § 10 odst. 1 tamtéž.
[248] § 44 odst. 2 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního: „Také plnomocenství obhájce z povinnosti úřadu ustanoveného pomíjí, když si obviněný jiného obhájce zřídí. Však změnou obhájců nemá řízení býti zadržováno."
[249] § 16 nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR.
[250] MALATINSKÝ, Michal. *Pred súdom národa?: retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945–1947*. Bratislava: PostScriptum, 2019, s. 85.
[251] Tamtéž.

vyloučil užití jakýchkoliv opravných prostředků,[252] což lze jistě vnímat jako jeden z nejproblematičtějších zásahu do práv obviněných v rámci celé úpravy řízení před Národním soudem.[253] Na druhou stranu nelze pomíjet fakt, že vyloučení opravných prostředků v rámci retribučních procesů napříč Evropou nebylo výjimkou, ale spíše pravidlem. Lze zmínit např. vyloučení opravných prostředků od *Haute Cour de Justice* ve Francii,[254] nebo od *specjalnych sądów karnych* v případě Polska.[255] Podobná situace byla i v případě bulharského *на Народния съд*[256] a nizozemských *Bijzondere Gerechtshoven,* od kterých sice byla formálně umožněna kasační stížnost, a to ke zvláštní kasační radě, samotná stížnost ale mohla být podána jen za velmi striktních podmínek.[257] Většina států však s postupem času tuto úpravu uvolnila a omezené podávání opravných prostředků umožnila. Ovšem nelze poukazem na obdobnou praxi v jiných státech zlehčovat závažnost zásahu do práv obžalovaných v Československu.[258] Vyloučení přezkumu rozhodnutí Národního soudu bylo vážným narušením dosavadní praxe a samo o sobě znamenalo zpochybnění řádného výkonu spravedlnosti v rámci retribučního soudnictví.

Změnu do oblasti přezkumu přinesla teprve novelizace dekretu z prosince 1946, která § 15 zásadně proměnila.[259] Do původního ustanovení bylo před slova „opravných prostředků“

---

[252] „Proti rozsudku Národního soudu není opravných prostředků.“
Důvodová zpráva k zákonu, kterým byl novelizován VRD i dekret o Národním soudu a výslovně jím byly umožněny mimořádné opravné prostředky však k úpravě VRD ohledně opravných prostředků říká: „Třebaže celkem bylo obecně přijímáno, že […] vyloučením opravných prostředků ustanovením § 31 odst. 1, věta první, jsou vyloučeny toliko t. zv. řádné opravné prostředky, přece se vyskytly o tom pochybnosti... Nově navržené ustanovení zdůrazňuje pro větší jasnost […] že jsou vyloučeny jen t. zv. ‚řádné‘ opravné prostředky.“ V případě novelizace úpravy opravných prostředků v dekretu o Národním soudu pak na tuto zprávu odkazuje. Viz *Nové zákony a nařízení Československé republiky*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946, **8**(10–12b), s. 1432, 1432.

[253] Eva Janečková, která se Národním soudem odborně zabývala, popsala problematiku vyloučení řádných opravných prostředků takto: „Dotyčný se tedy nemohl odvolat, což lze zároveň označit za jedno z nejkontroverznějších ustanovení retribučních předpisů, které se vymyká běžné právní praxi v demokratických společnostech.“ viz JANEČKOVÁ, Eva. Národní soud. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 87.

[254] Čl. 10, 11 Ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une haute cour de justice.

[255] Čl. 18, 19 Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.

[256] Čl. 10 НАРЕДБА-ЗАКОН ЗА СЪДЕНЕ ОТ НАРОДЕН СЪД ВИНОВНИЦИТЕ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ БЪЛГАРИЯ В СВЕТОВНАТА ВОЙНА СРЕЩУ СЪЮЗЕНИТЕ НАРОДИ И ЗА ЗЛОДЕЯНИЯТА, СВЪРЗАНИ С НЕЯ. Обн., ДВ, бр. 219 от 6.10.1944 г., изм., бр. 261 от 1944 г., бр. 9 от 12.01.1945 г.).

[257] Čl. 13 Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62), Čl. 37 Besluit Buitengewone Rechtspleging (Stbl. D63).

[258] I v případě slovenského *Národného súdu* byly opravné prostředky původně vyloučeny. Viz § 10 odst. 8 nařízení č. 33/1945 Zb. n. SNR.

[259] Tento novelizující předpis stanovil výslovnou možnost pro mimořádné opravné prostředky jak u Národního soudu, tak u MLS. Podobnou cestu stanovení možného užití opravných prostředků zvolila i SNR, a to v čl. IX. nařízení, jež novelizovalo původní úpravu nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR, do které přidalo ustanovení § 30b a násl. Viz Čl. IX nariadenie Slovenskej národnej rady č. 57/1946 Zb. n. SNR, ktorým sa mení a doplňuje nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR.

vloženo slovo „řádných“, a tedy byly pro příště vyloučeny pouze řádné opravné prostředky. Dále byl doplněn druhý odstavec, který výslovně umožnil podání zmateční stížnosti k zachování zákona a návrhu na obnovu řízení.[260] Daná změna však nebyla motivována snahou o vyšší standardy ochrany pro obviněné, nýbrž možností jak poskytnout příležitost k obnově trestního řízení, a to „výhradně žalobě, jak zněl první návrh ministerstva vnitra ovládaného komunisty“.[261] Komunistická strana původně stála o celkovou revizi procesů, a to kvůli údajně nízkým výměrám trestů v procesu s protektorátní vládou, tu však prosadit nedokázala. Na základě toho komunisté iniciovali danou změnu dekretu, která měla národnímu prokurátorovi umožnit obnovení trestního řízení a dosáhnout vyšších trestů. V konečné podobě však byla možnost obou opravných prostředků poskytnuta jak národnímu prokurátorovi, tak obviněným.[262]

Vedle výše naznačených problémů obsahoval dekret o Národním soudu další kontroverzi, která se ve své závažnosti vyrovná i vyloučení opravných prostředků. Tou bylo pravidlo obsažené v § 16. To stanovilo lhůtu pro výkon trestu smrti, a to zpravidla do dvou hodin od jeho vyhlášení s možností odsouzeného požádat o prodloužení této lhůty o jednu hodinu. Odhlédneme-li od nehumánnosti daného pravidla a zaměříme se na jeho praktické dopady, nelze se ubránit dojmu, že v bezprecedentně krátké lhůtě mohl být sledován záměr faktického vyloučení formálně zaručeného práva žádosti o milost. Stejný paragraf totiž společně s tímto právem stanovuje, že žádost o milost nemá odkladný účinek.[263] Jde ke cti prvního předsedy Národního soudu, který se ještě před jeho činností zasadil o zřízení telefonní služby, která by v projednávacích dnech sloužila k nepřetržitému spojení presidia Národního soudu s Pražským hradem výlučně k tomu, aby „až do posledního okamžiku bylo zaručeno, že rozhodnutí hlavy státu dojde včas.“[264]

V tomto případě taktéž zaujme srovnání výše popsané úpravy dekretu se slovenským řešením téhož problému. Původní znění nařízení bylo v souvislosti s tímto právem velmi

[260] Čl. II bod 4. zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety prezidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.
[261] BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 29.
[262] KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 13–15.
[263] Dokonce i úprava VRD obsahovala možnost, jak výkon trestu odložit. § 31 odst. 2 stanovil, že výkon trestu smrti může být „na přiměřenou dobu odložen, žádá-li to veřejný žalobce z důležitého veřejného zájmu.“ Ačkoliv je úprava milostí ve VRD a dekretu jinak shodná, pouze toto pravidlo v případě dekretu absentuje. Viz § 31 odst. 1, 2 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[264] NA, f. Národní soud, inv. č. 25, k. 2, pokyny přednosty Národního soudu k zajištění telefonní služby a jiných organizačně kancelářských opatření v případě rozsudků smrti, smlouvy s vykonavateli těchto rozsudků 1945–1947.

striktní.[265] Nařízení stanovilo, že lidový soud se ihned po vynesení trestu smrti měl na neveřejném zasedání usnést, zda doporučuje odsouzenému milost udělit.[266] Pokud rozhodl o nedoporučení milosti, tak o ní již žádný jiný orgán dále nerozhodoval a bez dalšího došlo k vykonání trestu.[267] V případě, že soud milost doporučil, bylo nutné výkon trestu odložit, a to do doby, než bylo o milosti rozhodnuto.[268] V takovém případě soud předložil spis Předsednictvu SNR, které buď milost udělilo, či nikoliv. Pokud milost udělena nebyla, byl trest následně vykonán.[269] Procedura doporučování milosti však probíhala nezávisle na tom, zda žádost o milost odsouzený podal, či nikoliv, a tedy samotná žádost o milost byla pouze případným „doplňkem", který se v případě doporučení milosti odesílal k rozhodnutí společně se spisy a návrhy, jež vypracoval soud a obžaloba.[270] Milost v případě jiných trestů však nařízení neupravovalo vůbec.

Ve srovnání s úpravou milostí v dekretu o Národním soudu se ukazuje hned několik odlišností. Zaprvé dekret neznal proces doporučování udělení milosti, tedy v tomto ohledu bylo nutné užít subsidiární úpravu trestního řádu. Tato úprava, jež se nacházela v § 341 však byla zrušena zákonem č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, který ji nahradil a postup doporučování milostí nově upravil. Ustanovení tohoto zákona však v případě odsouzení Národním soudem, stejně jako MLS, neplatila, což explicitně oba dekrety stanovily.[271] Z uvedeného tedy vyplývá, že obligatorní proces soudu o (ne)doporučení udělení milosti v případě předchozího udělení trestu smrti na rozdíl od *Národného súdu* v české retribuci neprobíhal. Zadruhé se v případě podání žádosti o milost postupovalo dle obecného ustanovení § 411 trestního řádu,[272] tedy žádost o milost posuzoval soud, jenž ve věci rozhodoval, dále ministr spravedlnosti a následně případnou milost uděloval prezident republiky, jenž byl k tomu výlučně oprávněn. Z tohoto hlediska lze pak upozornit na protiústavnost slovenské úpravy o udělování milostí Předsednictvem SNR.[273] A zatřetí dekret o Národním soudu bezvýjimečně stanovil, že žádost o milost nemá odkladný účinek, což, jak

[265] Problematiku milostí následně modifikovala novelizace nařízení. Viz Čl. VI. nariadenie Slovenskej národnej rady č. 57/1946 Zb. n. SNR, ktorým sa mení a doplňuje nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR.
[266] § 19 odst. 1 nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR.
[267] § 19 odst. 2 tamtéž.
[268] § 37 odst. 2 prováděcího nařízení č. 55/1945 Sb. n. SNR.
[269] § 19 odst. 1, 2 nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR.
[270] MALATINSKÝ, Michal. *Pred súdom národa?: retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945–1947*. Bratislava: PostScriptum, 2019, s. 86.
[271] § 17 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. § 32 odst. 1 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[272] Původní znění tohoto paragrafu bylo upraveno novelizujícím zákonem č. 1/1920 Sb., kterým se mění některá ustanovení trestního řádu z 23. května 1873, č. 119 ř. z., a zákona čl. XXXIII. z roku 1896, a to čl. 1 bod. 15.
[273] Viz § 103 odst. 1 zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

bylo psáno výše, v případě doporučení udělení milosti *Národným súdom* v řízeních před ním neplatilo.[274]

Poslední zmínka ohledně úpravy stanovené dekretem o Národním soudu bude učiněna o snad nejbarbarštější normě celého dekretu, jež byla ukotvena v § 16 odst. 3. Toto ustanovení sice z hlediska procesního nepatří mezi nejpodstatnější, z hlediska humánního a obecně společenského však zaslouží zvýšenou pozornost. § 16 odst. 3 umožnil Národnímu soudu rozhodnout, aby se jím vyslovený trest smrti vykonal veřejně, přičemž podobnou úpravu obsahoval i VRD. O veřejné popravě bylo rozhodnuto např. v případě bývalého nacistického primátora Prahy a tato poprava skutečně veřejně proběhla, avšak záhy se na veřejnost dostaly informace, že popravu sledovaly také malé děti.[275] Na tento incident reagovala vláda přijetím usnesení, kterým stanovila, že bylo-li rozhodnuto o veřejné popravě, pak se provede „na místě, kde výkon trestu nemůže býti pozorován náhodnými diváky nebo lidmi z domů, sousedících s místem popravy. Přístup do prostoru, kde se trest smrti vykonává, mají pouze osoby, které se vykáží potvrzením […].“[276] Ačkoliv toto usnesení hovoří pouze o mimořádných lidových soudech, lze z jeho smyslu a účelu předpokládat, že se vztahovalo i na popravy, o nichž rozhodoval Národní soud.

Možnost soudu rozhodnout o veřejném konání výkonu trestu smrti byla s konečnou platností vypuštěna novelizací dekretu a pro příště se tedy popravy konaly bez možnosti tohoto rozhodnutí.[277]

2.3. Dílčí zhodnocení

Podkapitola zabývající se legislativou vymezující podobu a fungování Národního soudu poskytla seznámení s nejpodstatnějšími otázkami v této oblasti. Na základě analýzy a zhodnocení jednotlivých institutů bylo vzneseno množství pochyností ohledně zachování standardů spravedlivého procesu a pravidel právního státu. Předmětem zájmu bylo vymezení samotné právní podstaty Národního soudu se zvláštním důrazem na čestný soud, složení soudu a především procesní pravidla, která stanovovala odchylky od úpravy trestního řádu, který se na trestní řízení běžně užíval a v řízení před Národním soudem sloužil jako subsidiárně užívaný předpis. Následující shrnutí poskytne nejpodstatnější závěry z učiněné analýzy.

[274] § 16 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[275] Karel JECH a Karel KAPLAN. *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. Brno: Doplněk, 2002, s. 248.
[276] Tamtéž.
[277] Čl. II bod 5. zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.

Vážné pochyby, z hlediska právní úpravy, vzbuzuje již samotné vymezení pravomoci Národního soudu. Právně nejasné postavení soudu jako soudu čestného vytvořilo koncept procesu, který byl do té doby neznámý, a vneslo do právního řádu prvky narušující tradičně pojímané soudnictví. Při hodnocení čestného soudu tak nelze necítit jisté rozpaky. Institut čestného soudu byl zcela zjevně politicky účelovým projektem, jenž se vymykal dosavadním právním kategoriím, a ačkoliv se tato práce o jistou právně teoretickou kvalifikaci pokusila, stále čestné soudnictví do určité míry zůstává ne zcela jasnou koncepcí. I s přihlédnutím k mimořádným okolnostem poválečného hledání spravedlnosti nelze než stíhání a soudní trestání morálních poklesků bez jasného právně teoretického základu považovat za exces a nenásledováníhodný příklad libovůle a neodpovědné normotvorby.

Z hlediska samotných procesních pravidel vyvstává taktéž řada otázek, které vzbuzují pochybnost o korektnosti. Pozitivem, které je však nutné zmínit hned zpočátku, je skutečnost, že se v řízení před Národním soudem podpůrně užíval trestní řád, což obviněným poskytlo základ procesně standardního postavení. Zmíněné pochybnosti do procesu vnášejí zásahy učiněné dekretem.

Subsidiární užití trestního řádu mělo hned několik pozitivních důsledků. Zaprvé byla zachována kontinuita v používání většiny procesních pravidel, která byla českými soudci aplikována již několik desetiletí, a tedy předsedové senátů nemohli mít výraznější problémy při vedení jednotlivých řízení. Zadruhé, a především, však byla úpravu procesu prověřena desetiletími praxe v prostředí s ústavními garancemi, a tedy není třeba mít z hlediska aplikace těchto pravidel žádné pochybnosti o dodržení základní právních principů.

Jak již bylo zmíněno, problémy přinášejí zásahy do těchto pravidel. Ač jich nebylo mnoho, jejich dopady byly citelné. Drtivá většina však mířila pouze na instituty, které se v klasickém trestním řízení ukázaly jako zdlouhavé, a z hlediska zájmu na rychlosti řízení před retribučními soudy tak byly omezeny, nebo zcela odstraněny. Nelze tak normotvůrce automaticky podezřívat z nekalých úmyslů vůči obviněným, spíše se v každém konkrétním případě jednalo o vážení mezi zachováním ochrany obviněných tak, jak jim byla běžně poskytována trestním řádem, a jejich omezením za účelem zrychlení řízení. Ačkoliv můžeme konstatovat, že normotvůrce byl v zásadě korektní a nezneužil retribuční soudy s prominentními osobami protektorátní doby tak, jako se stalo např. v Bulharsku,[278] nelze na

[278] Viz např. Мешкова, Поля. Шарланов, Диню. Българската гилотина: тайните механизми на Народния съд. Агенция "Демокрация", 1994.
Ačkoliv ani československí komunisté se netajili svým úmyslem zneužít procesy s kolaboranty pro odstranění svých odpůrců, nepodařilo se jim tohoto cíle dosáhnout. viz RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 327.

upření množství práv a jistot obviněných, stejně tak na jisté politické důvody některých změn v řízení, neupozornit.

Dekret zasahuje do vícera oblastí, které byly představeny výše. Lze shrnout, že nejzásadnější bylo omezení možnosti přezkumu, a to jak obžaloby prostřednictvím námitek, tak samotného meritorního rozhodnutí, u kterého byla umožněna pouze žádost o milost a až pozdější novelizací dekretu zmateční stížnost pro zachování zákona a návrh na obnovu řízení. Řádné opravné prostředky však zůstaly vyloučeny po celou existenci Národního soudu. Ačkoliv ani další dílčí zásahy do řízení není možné přehlížet, mám za to, že právě u opravných prostředků lze nalézt nejzásadnější problém retribuce, která se tak přes nepřezkoumatelnost svých rozhodnutí stala *de facto* nekontrolovatelnou.

Dále je z hlediska spravedlivého procesu nutné namítnout nekorektnost obsazení soudních senátů. Absolutní většinu tvořily osoby, které již na základě požadavků samotné úpravy nemohly být osobami nestrannými a nezaujatými. Rozhodná většina šesti přísedících, kteří byli v protektorátním období často obětmi perzekuce, měla dokonce dostatek hlasů pro prosazení trestu smrti – s rezervou jednoho hlasu, a to i proti případnému nesouhlasu právně vzdělaného předsedy se soudcovskou praxí. Tedy již samotná pravidla obsazování soudních senátů představují zásadní argument pro vyslovení nesouladu procesů před Národním soudem s principy spravedlivého procesu.

Personální obsazení Národního soudu nebylo jen problémem právní úpravy. Stalo se poměrně zásadně zpolitizovanou otázkou, která rezonovala nejen napříč politickým spektrem, nýbrž se stala i tématem obsáhlých veřejných diskusí. Vzhledem ke své obsáhlosti byla otázka personálního obsazení, a to jak z hlediska legislativní úpravy, základních profilů jednotlivých osobností i dobových diskusí v této kapitole vynechána a bude předmětem kapitoly následující.

Závěrem lze obecně konstatovat, že právní úprava dekretu o Národním soudu v podstatě odpovídá mimořádným dobovým okolnostem a přinesla v zásadě očekávatelné procesní změny. Výše zmiňované excesy jako např. čestné soudnictví, vyloučení opravných prostředků či způsob obsazení soudních senátů je však z obecného hlediska třeba označit za odstrašující příklady neakceptovatelných zásahů do pravidel právního státu a práva na spravedlivý proces, a to i za situace natolik společensky vyostřené a právně nestandardní jako bylo poválečné období. Odhlédneme-li však od těchto případů, lze říci, že zbylá právní úprava se s nemnohými změnami držela zavedených právních postupů a z tohoto hlediska lze úpravu samotného řízení před Národním soudem považovat za ve své době standardní.

3. Personální složení Národního soudu

Tématu personálního složení Národního soudu byla pro svou specifičnost vyčleněna zvláštní, samostatná kapitola. Je tomu tak z toho důvodu, že kromě samotného legislativního vymezení, jež by spadalo do tématu kapitoly předcházející, bude pozornost zaměřena i na konkrétní představitele Národního soudu, kteří se podíleli jak na rozhodovací činnosti tohoto soudu, tak např. na zajištění jeho chodu, či na zastupování obžaloby.

Hlavní pozornost však bude věnována problematice skládání a složení soudních senátů. Ty jako jediné měly oprávnění u Národního soudu rozhodovat, a tudíž proces výběru těchto osob, jejich kvalifikace a zkušenosti nebo také např. nároky na ně kladené, to vše byly významné faktory, jež určovaly charakter a způsob rozhodování Národního soudu.

Kdo obecně měl soudit kolaboranty a zrádce z válečného období? Soudci z povolání? Vojenští soudci? Nebo blíže nespecifikovaní soudci z lidu? Některé evropské státy se přiklonily k souzení vojenskou justicí, některé modifikovanou civilní justicí, kdežto jiné zvolily model speciálního „lidového“ soudnictví.[279] Československá retribuce šla poslední z naznačených cest, kdy ve speciálních mimořádných lidových soudech zasedli po boku právnicky vzdělaných profesionálních soudců i přísedící z řad laiků. Nejinak tomu bylo i u Národního soudu.

Laický prvek ztělesňující symbolické „celospolečenské“ či „celonárodní“ odsouzení byl u mimořádných lidových soudů natolik podstatný, že přísedící u těchto soudů měli mít vždy početní převahu nad soudci z povolání – senáty mimořádných lidových soudů tak byly složeny v poměru 4 : 1 ve prospěch přísedících.[280] U Národního soudu měl být tento prvek, vzhledem k typu obviněných, ještě zvýrazněn. Na základě dekretu o Národním soudu tak rozhodovaly senáty, v nichž měli přísedící nad profesionálním soudcem šestinásobnou převahu, a tak symbolické národní odsouzení bylo o to výraznější.

Na následujících řádcích se blíže zaměřím právě na výše naznačený personální prvek Národního soudu. Ke kvalifikovanému zodpovězení stanovených, ale i dalších otázek týkajících se této problematiky bude nejprve nutné detailněji se zaměřit na legislativní základ, který dá opověď na otázku, jakým způsobem se Národní soud tvořil a lidé jaké kvalifikace a jakých kvalit se do soudních senátů tohoto soudu měli dostat. Poté se již zaměřím na obsazení

[279] Viz kapitola „Národní soud v evropském kontextu“.
[280] Viz § 22 odst. 1 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

Národního soudu konkrétně. V závěru poskytne výsledek analýzy těchto dvou oblastí další možný pohled na spravedlivý proces před tímto soudem.

3.1. Legislativní základ personálního složení soudu

Dříve než budou představeny konkrétní osoby, jež v rámci Národního soudu působily, bude pozornost zaměřena na legislativní vymezení. Dekret o Národním soudu v ustanoveních § 6 a 7 stanovil obecná pravidla pro obsazování jednotlivých pozic v rámci struktury Národního soudu, a to společně s klíčovými senáty, které v konkrétních kauzách rozhodovaly i pozice osob, jež stály v čele soudu.

Dekret stanovil, že vedení Národního soudu se skládá z přednosty a jeho dvou náměstků.[281] Jak již bylo naznačeno v předcházející kapitole, označení „přednosta“ se uvnitř vládních diskusí setkalo s nepochopením. Někteří členové vlády navrhovali, aby došlo k přejmenování této funkce na „předseda“, avšak ministr spravedlnosti poukázal na skutečnost, „že u Národního soudu budou předsedové senátů a že se proto navržená změna nedoporučuje. Nelze také užívati starého názvu ‚prezident‘“, toto stanovisko však dále nerozvedl.[282] Následně však uznal, že se v praxi bude moci hovořit o „předsedovi“ Národního soudu, avšak z hlediska formálního stojí za původním znění dekretu. V závěru diskuse tak nedošlo k žádnému konkrétnímu návrhu na změnu, a hlavnímu představiteli Národního soudu tak zůstalo označení „přednosta“.[283]

Vedení Národního soudu bylo mimo jiné zodpovědné za správu soudu a zajištění technicky hladkého průběhu jednotlivých řízení, které se před soudem vedly. Mezi významné pravomoci přednosty pak patřilo právo a současně povinnost určovat složení každého soudního senátu pro jednotlivá řízení.

Rozhodováním v konkrétních kauzách byly pověřeny sedmičlenné soudní senáty, které se skládaly z jednoho předsedy – soudce a šesti přísedících.[284] Ti, jak již bylo naznačeno, byli vybíráni ze zástupců laické veřejnosti, a tedy jejich obecným znakem bylo, že neměli právnické vzdělání. Je však vhodné upozornit, že v rámci retribučního soudnictví napříč Evropou nebyl model „lidové“ justice ničím výjimečným. Stejně tak značná převaha laických přísedících v senátu byla v mezinárodním srovnání spíše pravidlem než výjimkou, tedy ačkoliv se na první

[281] § 6 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[282] JECH, Karel a KAPLAN, Karel (edd.). *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 267.
[283] Tamtéž.
I samotní ministři na schůzích (předsednictva) vlády pravidelně užívali označení „předseda“ Národního soudu viz např. KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 49, 83, 88.
[284] § 6 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

pohled zdá složení senátu nestandardní, československý případ se v tomto ohledu výrazně nelišil od jiných evropských států.[285]

Bylo již zmíněno, že o konkrétních osobách, jež zasedly v senátu v tom kterém řízení rozhodoval přednosta soudu.[286] Osoby, z nichž tyto senáty sestavoval, však musely být k Národnímu soudu nejprve jmenované a teprve z těchto osob mohl přednosta vybírat. Proces tohoto jmenování byl technicky poměrně náročný a zahrnoval několikafázový postup, na němž se účastnilo hned několik orgánů, čemuž bylo mimo jiné proto, aby bylo zajištěno, že se jmenovaným stane pouze osoba, jež má k výkonu této funkce dekretem stanovené předpoklady. A právě tato klíčová otázka podmínek stála na samém počátku celého výběrového procesu.

Přednosta soudu i jeho náměstci museli být soudci z povolání. Soudcem z povolání musel být také každý předseda senátu.[287] Takto stanovená kvalifikace soudců patřila v evropském srovnání mezi ty přísněji nastavené.[288] Podobně přísný režim, tedy nutnou soudcovskou praxi, měla např. Francie v případě svého *Haute cour de justice*.[289] Podobnou úpravu zvolilo např. i Polsko nebo Belgie, jež taktéž vyžadovaly předchozí soudcovskou praxi.[290] Druhou variantu zvolilo např. Nizozemsko, to pro kvalifikaci soudce v rámci retribučního soudnictví požadovalo „pouze“ právnické vzdělání, a to za předpokladu, že kandidát dokázal „získat na některé nizozemské univerzitě, která je státní nebo s ní rovnocenná, buď titul doktora právních věd, titul doktora práv, nebo kvalifikaci magistra práv, přičemž posledně zmíněný titul nebo kvalifikace musí být získán na základě složení zkoušky z nizozemského občanského a obchodního práva, státního práva a trestního práva“.[291] Předchozí praxe v justici však nebyla podmínkou. Podobný model zvolilo také Bulharsko, které sice požadovalo předchozí zkušenosti, avšak postačila praxe v advokacii.[292]

---

[285] Viz kapitola „Národní soud v evropském kontextu“.
[286] § 6 odst. 1 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[287] § 6 odst. 2 tamtéž.
[288] Podrobněji k obsazení jednotlivých zahraničních soudů viz kapitolu „Národní soud v evropském kontextu“.
[289] Čl. 3. Ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une haute cour de justice.
Zde se však nejednalo o soudcovskou praxi „náhodně“ vybraných osob, nýbrž o tři soudce z konkrétních pozic v rámci francouzské justice.
[290] Čl. 4 Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich, Čl. 6 Arrêté-loi du 26 mai 1944 relatif à la compétence et à la procédure en matière de crimes et délits contre la sûreté de l'Etat.
V případě Polska však nelze mít iluze o kvalitách těchto soudců, z nichž mnozí byli jmenováni až po válce a se značně sníženými požadavky ke jmenování. Viz např. BIEGAŃSKI, Zdzisław. *Kara śmierci w orzecznictwie specjalnych sądów karnych w Polsce (1944–1946)*, Echa Przeszłości, [t.] 5: 2004, s. 184.
[291] Čl. 4 odst. 2 Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62).
Přeloženo pomocí nástroje ChatGPT.
[292] Čl. 6 НАРЕДБА-ЗАКОН ЗА СЪДЕНЕ ОТ НАРОДЕН СЪД ВИНОВНИЦИТЕ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ БЪЛГАРИЯ В СВЕТОВНАТА ВОЙНА СРЕЩУ СЪЮЗЕНИТЕ НАРОДИ И ЗА ЗЛОДЕЯНИЯТА, СВЪРЗАНИ С НЕЯ.

Jednotliví soudci, tedy přednosta, jeho dva náměstci a předsedové senátů, byli vybíráni a navrhováni vládou a schvalováni prezidentem republiky.[293] Tento výběr, ačkoliv politicky zatížen, zaručoval, že soudci budou vybráni na základě široké shody mezi stranami Národní fronty, a zároveň za souhlasu nadstranického prezidenta. Tento způsob výběru tak umenšoval pravděpodobnost, že některá z politických stran vystoupí proti jednotlivým osobám soudců, resp. rozhodnutím senátů, jímž předsedali, čímž by byla ohrožena důvěryhodnost v Národní soud jako takový. Negativem tohoto způsobu výběru je samozřejmě zatížení volby politickou vůlí, která mnohdy nesledovala zájem na spravedlivém procesu, nýbrž své partikulární zájmy.

Avšak ani politický výběr soudců nebyl v mezinárodním srovnání žádnou výjimkou. V Nizozemsku soudce jmenoval panovník na základě společného návrhu ministrů spravedlnosti, námořnictva a války.[294] V Polsku, jež spadalo do východní sféry vlivu, nebyla situace příliš rozdílná. Na návrh přednosty ministerstva spravedlnosti jmenovalo soudce předsednictvo Národní rady.[295] V Bulharsku zase jmenoval přímo ministr spravedlnosti.[296] Belgie byla poměrně specifická, kdy se tamní normotvůrce spokojil s konstatováním, že soudce jmenuje král.[297]

Pokud se pokusíme pomocí příkladů zobecnit trendy v úpravě jmenování soudců, zjistíme, že ve východních státech převládá tendence prosazovat kandidáty čistě politickou vůlí, která byla vyjádřena buďto ministry, nebo celou vládou. V západním okruhu je zapojení politiků taktéž silné, avšak sledujeme zde i participaci nadstranických, či zcela apolitických figur, přičemž se pravidelně jedná o hlavu státu. Vidíme tedy, že Československo šlo v tomto směru západní cestou, kdy byl do výběru zapojen prezident republiky, jakožto nadstranická postava.

Je samozřejmě otázkou nakolik měly tyto postavy možnost nejmenovat kandidáty, již jim byli navrženi. Z hlediska gramatického výkladu, minimálně v československém případě, se zdá, že možnosti Edvarda Beneše byly velmi omezené. Jelikož dekret užil oznamovací způsob vyjádření: „*Jmenuje* je president republiky k návrhu vlády“, lze předpokládat, že se prezidentova diskrece neočekávala, ba dokonce vylučovala.[298] Je poté otázka, zda bylo

[293] Čl. 6 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[294] Čl. 3 odst. 1 Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62).
[295] „Prezydium Krajowej Rady Narodowej, na wniosek Kierownika Resortu Sprawiedliwosci, powoluje […]“ Čl. 4 odst. 1 Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.
[296] Čl. 6 НАРЕДБА-ЗАКОН ЗА СЪДЕНЕ ОТ НАРОДЕН СЪД ВИНОВНИЦИТЕ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ БЪЛГАРИЯ В СВЕТОВНАТА ВОЙНА СРЕЩУ СЪЮЗЕНИТЕ НАРОДИ И ЗА ЗЛОДЕЯНИЯТА, СВЪРЗАНИ С НЕЯ.
[297] Čl. 6 Arrêté-loi du 26 mai 1944 relatif à la compétence et à la procédure en matière de crimes et délits contre la sûreté de l'Etat.
[298] § 6 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

prezidentovo zapojení v československém případě zárukou proti případné zpolitizované volbě, či nikoliv. Faktem však zůstává, že pokud by prezident republiky, v rozporu se zněním dekretu, k návrhu vlády kandidáta nejmenoval, nemohl by takový kandidát funkci vykonávat. Prezident republiky by tak, ačkoliv patrně v rozporu s právem, zabránil takové osobě stát se soudcem Národního soudu.

Výběr přísedících se od výběru soudců podstatně odlišoval, a to i z důvodu značně specifické role laických přísedících. Přísedící měli u Národního soudu, a v retribuční justici jako takové, nezastupitelnou pozici. Ta spočívala v jejich symbolické roli „lidové" či „národní" spravedlnosti, která měla být nad kolaboranty vynášena a vykonávána „lidem", nikoliv konzervativními profesionálními soudci.[299] To byla myšlenka, která ovládala retribuční procesy napříč Evropou. Je nutno říci, že snaha o „lidové" soudnictví je doménou především států východní Evropy, avšak i v západní části kontinentu můžeme využití laického prvku zaznamenat, a to např. ve Francii.[300]

Symbolická role přísedících měla být podpořena i způsobem jejich nominace a výběru. Přísedící byli vybíráni ze seznamů, které byly pořizovány zemskými národními výbory.[301] Jednotlivé výbory pomocí svého aparátu sestavily seznam, jenž byl následně odeslán ministerstvu spravedlnosti.[302] Jeden seznam tak byl vytvořen pražským ZNV a druhý moravskoslezským ZNV, přičemž tyto výbory kandidáty vybíral z jim podléhajících oblastí.[303] Dualita seznamů zajišťovala jistou spravedlnost alespoň v rozdělení původu přísedících a zamezovala nepopulárnímu „pragocentrismu", který hrozil v případě, pokud byl výběr prováděn pouze z hlavního města.[304]

---

[299] Tento postoj výstižně ilustruje list ministerstva spravedlnosti zaslaný v únoru 1947 prezidiím zemských a krajských soudů a dalším, ve kterém upozorňuje na nutnost vyřízení všech věcí do zákonem stanoveného termínu, jež znamenal ukončení činnosti mimořádných lidových soudů. „[…] je vůlí zákonodárce, aby veškeré trestné případy retribuční soudil lid svými orgány, jimiž jsou mimořádné lidové soudy. Zásadně nelze proto připustiti, aby souzení retribučních případů […] bylo přesouváno na řádné soudy." Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 27, k. 2, výnos ministerstva spravedlnosti k zabezpečení řádného a včasného ukončení retribučního soudnictví ze dne 27. 2. 1947.

[300] Západní Evropa šla spíše cestou vojenské/polovojenské justice, přičemž případy kolaborantů byly někde dokonce přeneseny přímo před vojenské soudy. Viz kapitola „Národní soud v evropském kontextu".

[301] § 6 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
Dále jen „ZNV".

[302] Tamtéž.

[303] Oblasti zemských národních výborů odpovídaly zemským správním oblastem ke dni 29. 9. 1938. Přesný seznam obsahuje příloha k dekretu č. 121/1945 Sb. o územní organisaci správy, vykonávané národními výbory.

[304] Lze připomenout, že na základě původní verze dekretu měly být zřízeny i dva Národní soudy – jeden se sídlem v Praze, druhý v Brně. Kvůli technickým obtížím však bylo od této verze ustoupeno. Viz JECH, Karel a KAPLAN, Karel (edd.*). Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 267.

Jeden z problémů, který se v takto nastaveném procesu výběru ukázal, ani tak nesouvisel s rozdělením seznamů, jako spíše s rychlostí, která byla i zde jednou z hlavních priorit. Ta zapříčinila jistý demokratický deficit, který se v nominaci přísedících projevil.

ZNV byly totiž vytvořeny „revolučně“, a to bez řádných voleb. Ačkoliv na základě ústavního dekretu č. 18/1944 Sb. a vládního nařízení č. 4/1945 Sb. měly volby proběhnout, nestalo se tak. Národní výbory tak většinově vznikaly neformálními aklamacemi či improvizovaným vysíláním delegátů. Dohlédlo se však na to, aby v okresních a zemských národních výborech bylo stejné početní zastoupení politických stran Národní fronty.[305] V říjnu téhož roku sice došlo k reorganizaci na základě delegačních voleb, ale to se již nedotklo nominace přísedících k Národnímu soudu, jelikož ty byly vlivem tlaku na co nejrychlejší zahájení činnosti soudu provedeny již před touto reorganizací.[306] Z uvedeného vyplývá, že ačkoliv přísedící nominoval zastupitelský orgán, scházela tomuto orgánu demokratická legitimita. Přísedící tak nominovaly *de facto* čistě revoluční orgány, což důvěru v takovýto výběr nutně oslabovalo.

Po vytvoření byly zmíněné seznamy předloženy ministru spravedlnosti, jenž následně provedl výběr kandidátů, které poté předložil vládě ke schválení. Zapojení ministerstva spravedlnosti bylo logické, avšak znamenalo další politizaci celého procesu. Z hlediska ministra Stránského,[307] který byl vždy pravověrným demokratem, není mnoho důvodů pro podezření ze snah o politické ovlivnění soudního rozhodování prostřednictvím „svých“ kandidátů, avšak z hlediska systémového lze ponechání výběru kandidátů čistě na osobě ministra považovat za neuvážené. Stav, v němž seznamy možných přísedících vytvářely značně radikalizované revoluční národní výbory, jediná politická osoba z těchto seznamů vybírala kandidáty a tyto kandidáty posuzovala a schvalovala vláda, nebyl pro výběr nestranných přísedících ideální.[308]

---

[305] HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK Jan a DOBEŠ Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 443, 444.

[306] Delegační volby probíhaly tím způsobem, že veškeré MNV zvolily na veřejných schůzích velitele, kteří se sešli na okresních shromážděních, na kterých byly zvoleny ONV a delegáti na zemské sjezdy. Na těch byly 15. října 1945 zvoleni jednak poslanci Prozatímního národního shromáždění, jednak ZNV. Viz SCHELLE, Karel a SCHELLEOVÁ Ilona. *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1990*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 370, 371. Vzhledem ke skutečnosti, že vláda přísedící jmenovala svým usnesením již 18. září 1945, byly přísedící navrhováni ještě revolučními ZNV. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, personální opatření – dopis min. spravedlnosti Národnímu soudu 10. 10. 1945.

[307] Viz např. TOMEŠ, Josef. *Český biografický slovník XX. století*. Praha: Paseka, 1999. sv. 3, s. 202–203.

[308] Nestrannost a nezávislost přísedících byla formálně uznávaná. Přísedící byli zvláštním listem upozorněni o svých právech a povinnostech, přičemž nestrannost byla zvlášť zmíněna. Zdůrazněna byla i nezávislost stanovená § 98 ústavy. V neposlední řadě byli přísedící informováni, že kdo svádí přísedícího ke stranictví nebo zneužití moci dopouští se zločinu. NA, f. Národní soud, inv. č. 13., k. 2, poučení pro přísedící senátů Národního soudu v otázkách příslušné legislativy ze dne 6. 12. 1945.

Jak již zaznělo, poslední slovo při výběru přísedících měla vláda. Ta totiž nominanty ministra spravedlnosti s konečnou platností jmenovala. Opět se však dostáváme k problematickému jazykovému znění dekretu, které bylo zmíněno již výše v souvislosti s výběrem soudců. „Přísedící senátů Národního soudu *jmenuje* vláda k návrhu […].“[309] Měla tedy Československá vláda právo diskrece? Patrně nikoliv, ale tak, jak bylo vyvozeno u jmenování soudců, bez oficiálního jmenování se kandidát přísedícím nestal, a tedy z faktického hlediska vláda vystupovala v obdobné pozici jako prezident republiky v případě soudců.

Situace s přísedícími se ale komplikuje i dále. Dekret totiž stanovil následující podmínku pro jmenování na tuto pozici: „Přísedícími Národního soudu buďte osvědčení vlastenci, zejména také osoby, které se zasloužily v zahraničním nebo domácím odboji, nebo které byly obětí nepřátelské persekuce či zrady.“[310] Citovaná podmínka vytváří snad nejrozsáhlejší prostor pro možné zpochybnění spravedlivého procesu před Národním soudem.[311] O vině a trestu zde rozhodovaly soudní senáty, v nichž rozhodující převahu 6 : 1 hlasu měli neprávničtí členové, kteří ještě nad to měli soudit osoby, jež se značnou měrou podílely na režimu, proti kterému buďto aktivně bojovali v odboji, či se stali jeho obětmi. Zde pak vyvstává otázka, zda takovým přísedícím šlo o prosazení spravedlnosti, či o výkon pomsty na představitelích perzekuujícího a poraženého režimu. V každém případě již položení samotné této otázky a pochybnosti, které za ní stojí, dokazují, že z hlediska spravedlivého procesu při úpravě pravidel pro obsazování senátů normotvůrce selhal.

Po představení systému, kterým docházelo k výběru soudců i přísedících k Národnímu soudu, je nutné učinit poslední zmínku z hlediska soudních senátů, a to ohledně samotného způsobu sestavování jednotlivých soudních senátů pro projednání a rozhodnutí konkrétních kauz. Ten se lišil od praxe zavedené trestní řádem. Dle něj byly senáty sestavovány na rok dopředu, a to i s náhradníky, pokud by byli potřeba. Do obsazení jednotlivých senátů se tak během roku zásadně nezasahovalo.[312] U Národního soudu se senáty sestavovaly *ad hoc* pro konkrétní případ, a to až po podání obžaloby. A ačkoliv byl k rozhodnutí o složení senátů výlučně povolán přednosta Národního soudu, ten respektoval jisté zásady, dle kterých bylo vhodné senáty sestavovat. Tyto zásady stály na politické dohodě mezi stranami Národní fronty,

[309] § 6 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[310] Tamtéž.
[311] U mimořádných lidových soudů, kde působili soudci z lidu namísto přísedících, žádná taková podmínka neexistovala. Viz dekret č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
[312] § 18 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se uvádí trestní řád.

jež byla založena na principu paritního zastoupení všech těchto stran v soudních senátech.[313] Dohoda byla však mířena především na senáty u MLS, ve kterých zasedali čtyři soudci z lidu, a tedy bylo plnění této dohody jednoznačné – každý soudce z lidu měl být z jedné politické strany Národní fronty. U Národního soudu byla situace vzhledem k šesti přísedícím složitější, avšak i zde v zásadě docházelo k naplňování popsaných zásad.[314] O tom svědčí např. žádost Národního soudu o vyznačení příslušníků politických stran v seznamu přísedících,[315] nebo živé diskuse k tomuto tématu na zasedáních vlády ČSR.[316]

Mimo samotných soudců a přísedících působil u Národního soudu veřejný žalobce (národní prokurátor) se svými náměstky. Ti byli určeni vládou z řad osob práva znalých, a to na návrh ministra spravedlnosti. Ministru spravedlnosti také prokurátor se svými náměstky následně podléhal.[317] Tento vztah podřízenosti veřejných žalobců však nebyl ničím výjimečným a existoval i po celé trvání první republiky.[318] V rámci této hierarchie příslušelo nadřízenému orgánu udělovat závazné příkazy, a to nejen v obecné rovině, nýbrž i do způsobu vyřízení jednotlivých trestních věcí.[319] Příkazy však měly platnost pouze ve vnitřním poměru, a pokud došlo k učinění úkonu v rozporu s těmito příkazy, i tak zůstával daný úkon na venek platný. Nerespektování příkazu však mohlo vyvolat disciplinární následky.[320] O častém

[313] Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, fol. 42, žádost Národního soudu o vyznačení příslušníků politické strany v seznamu přísedících 15. 3. 1946.
[314] Šest přísedících znamenalo, že dvě politické strany budou zastoupeny dvojnásobně oproti zbývajícím dvěma stranám. I tak ale zůstal zachován princip přítomnosti osob všech stranických příslušností Národní fronty. Viz FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010, s. 352.
[315] Sám Národní soud v tomto dokumentu uvádí: „Národní soud v Praze žádá zdvořile o vyznačení příslušníků Vaší politické strany v připojeném seznamu přísedících Národního soudu v Praze. K odůvodnění této žádosti uvádíme, že senáty Národního soudu, které v jednotlivých přelíčeních sestavuje přednosta N.S. jsou složeny na základě zásad Národní fronty o paritním zastoupení. Aby senáty mohly býti v tomto směru sestavovány prosím, o laskavé vyhovění výše uvedené žádosti. Sdělení toto bude považováno za důvěrné.“ Žádost byla následně odeslána na sekretariáty KSČ, čsl. strany lidové, čsl. strany nár. soc., čsl. strany soc. demokratické.
Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, fol. 42, žádost Národního soudu o vyznačení příslušníků politické strany v seznamu přísedících 15. 3. 1946.
[316] Ministr Drtina se k problematice sestavování senátu u Národního soudu vyjádřil při příležitosti rozmluvy nad soudem s protektorátní vládou takto: „Předseda soudu sestavuje jednotlivé senáty Národního soudu ze seznamu jeho členů. V různých procesech jsou různě složené senáty. Předseda bral ovšem do určité míry ohled na politické složení, a tak se stalo, že v senátu byli 2 komunisté, 2 příslušníci lidové strany, 1 sociální demokrat a 1 národní socialista.“ Dále pokračoval příkladem složení senátu v případu Rudolfa Halíka: „[…] mezi soudci z lidu byli 2 komunisté, 2 sociální demokrati, 1 člen strany lidové a 1 člen bez stranické příslušnosti, kterého však navrhl Svaz osvobozených politických vězňů.“
Viz KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 83.
[317] § 7 odst. 1, 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[318] Viz § 30 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se uvádí trestní řád.
[319] MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní.* Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 68.
[320] Tamtéž.

úkolování národního prokurátora ze strany vlády prostřednictvím ministra spravedlnosti svědčí i projednávání četných pokynů na zasedáních vlády.[321]

Národní prokurátor měl v rámci procesu „běžná“ práva a povinnosti, které byly totožné s právy a povinnostmi veřejného žalobce dle trestního řádu, pokud dekret nestanovil jinak. Prokurátorova role tak byla především ve vedení přípravného vyhledávání, ve vytvoření a podání obžaloby a v následné aktivní účasti při hlavním přelíčení.[322] Mezi specifická práva národního prokurátora pak patřilo rozhodnutí o tom, kdo a za jaký zločin, nebo čin má stanout před Národním soudem, při výkonu této pravomoci však byl vázán osobní i věcnou příslušností tohoto soudu dle § 2 a 4 dekretu. S touto pravomocí souvisí i dekretem výslovně zmíněný důsledek, který národnímu prokurátorovi dával značný vliv, jímž *de facto* zasahoval do celé soustavy řádných i mimořádných soudů.

Tímto zásadním důsledkem byla skutečnost, že prokurátorovým určením se *ex lege* rušila příslušnost jakéhokoliv řádného i mimořádného soudu, a tedy rozhodnutí národního prokurátora o příslušnosti Národního soudu bylo *pro futuro* pro všechny závazné.[323] Do jeho rukou tak bylo dáno oprávnění, které přímo zasahovalo i do již zahájených řízení, což se stalo zjevně rozporným s právem na zákonného soudce.[324] Snad ani netřeba upozorňovat na potenciál zneužití, které toto oprávnění mělo, a to zvlášť v kombinaci se skutečností, že národní prokurátor byl přímo podřízen ministrovi, a tedy se nacházel pod značným politickým vlivem. Umožnit takovéto osobě zasahovat do již založené příslušnosti soudu lze i v porovnání s delegací dle trestního řádu považovat za protiústavní zásah do výše psaného práva.

Dalším oprávněním, které národnímu prokurátorovi náleželo přímo z dekretu, byla možnost rozhodovat o vazbě obžalovaného v případě obžaloby.[325] V takovém případě se prokurátor řídil ustanoveními § 175 a 180 trestního řádu, a tedy při rozhodování o vazbě nahradil vyšetřujícího soudce, který o ní rozhodoval v běžném řízení podle zmíněných

---

[321] Viz např. KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 35–45.

[322] Detailní zpracování činnosti národního prokurátora nebylo dosud učiněno, což otevírá možnosti dalšího výzkumu v této oblasti. Nutno podotknout, že fond obsahující příslušné spisy není upořádán, což při objemu písemností, které obsahuje, patrně odrazuje od komplexnějšího zpracování. Viz NA, f. Národní prokurátor.

[323] Jak bylo ukázáno v předchozí kapitole, i z toho důvodu musel být přezkum příslušnosti vyloučený.

[324] § 94 odst. 2 zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky a § 1 Ústavního zákona č. 293/1920 Sb., o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního (podle § 107, 112 a 116 ústavní listiny).
Dle doktríny se § 94 odst. 2 Ústavy vykládal jako zákaz stíhání jiným soudem než soudem dle zákona příslušným. Ačkoliv trestní řád na základě § 62 a 63 umožňoval ústavně pochybnou delegaci, nelze ani tak argumentovat podobností této úpravy, a to z toho důvodu, že delegace byla velmi striktně omezena. Pomocí ní bylo možné změnit pouze místní příslušnost, a to v případě veřejné bezpečnosti či z jiných důležitých příčin a jen na základě rozhodnutí ze zákona nezávislého vyššího soudu. Toto rozhodnutí navíc podléhalo možnému přezkumu Nejvyššího soudu.

[325] Nikoliv tedy v případě obvinění dle § 4 dekretu. Viz § 9 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

paragrafů. Toto opatření jistě znamenalo posílení pozice prokurátora, avšak z pohledu obviněného lze tuto úpravu považovat spíše za úpravu technického charakteru. Prokurátor se při rozhodování o vazbě striktně řídil procesními pravidly trestního řádu, a tedy veškeré právní záruky, které byly poskytnuty v řádném trestním řízení, byly zachovány. Snížením ochrany osob, o jejichž případné vazbě bylo rozhodováno, byla však skutečnost, že nerozhodovala osoba nestranná a nezávislá, nýbrž osoba vedoucí obžalobu.[326]

3.2. Personální složení soudu

Poté, co byla objasněna legislativa, na jejímž základě došlo k obsazení Národního soudu, bude pozornost zaměřena na jeho konkrétní složení. Tedy v této podkapitole bude představen personální aparát tak, jak byl na základě výše popsaných pravidel sestaven.

Jako první budou představeni soudci. Obecně lze říci, že v poválečné době tak jako v jiných profesích, i v justici probíhala krize. Avšak přece jen situace v ní byla oproti ostatním povoláním značně specifická. Soudcům náležely vysoké příjmy a z hlediska společenského bychom je mohli zařadit jako součást vyšší střední třídy.[327] Nemluvě o skutečnosti, že soudci byli jako specifický profesní stav v podstatě nenahraditelní, a tím i fakticky „zakonzervovaní“, což platilo i v neklidných poměrech poválečného Československa.[328] Tato nenahraditelnost spočívala jednak v ústavních i zákonných zárukách neodvolatelnosti, avšak především ve znalostech, zkušenostech a specifickém myšlení, které soudci získali během své náročné a zdlouhavé přípravy k povolání i během praxe. Žádný režim se tak v zájmu zachování chodu státu nemohl ze dne na den zbavit svých soudců. Samozřejmě probíhala určitá postupná obměna, ta však byla ze své podstaty přirozená a pouze pozvolná.[329] To znamenalo, že justice byla ve své podstatě konzistentní, osoby v ní zůstávaly napříč jednotlivými režimy a pevně se spojovaly se strukturami a byrokratickými postupy, jež se v rámci soudnictví vytvořily. Tím se justice stávala nejen velice konzervativní, ale také značně odolnou vůči politickým tlakům a změnám.[330]

Výše psané však nemění nic na skutečnosti, že z početního hlediska na tom poválečná justice nebyla dobře. Ačkoliv Národní soud neměl vysoké požadavky co do počtu předsedů

[326] Tak jako v absolutní většině ostatních případů, kdy dekret o Národním soudu měnil ustanovení trestního řádu, zde došlo k upřednostnění efektivity a rychlosti řízení před zachováním standardní ochrany obviněných.
[327] ŠLOUF, Jakub a NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948): retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice. 1938-1953*. Praha: Academia, 2020, s. 61.
[328] Tamtéž.
[329] Tamtéž.
[330] Situaci v bezprostředně poválečné justici se specifickým zájmem o MLS v Praze výstižně popisuje Jakub Šlouf, jehož myšlenky a výsledky výzkumu odstavec přebírá a shrnuje. Srov. ŠLOUF, Jakub a NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948): retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice. 1938-1953*. Praha: Academia, 2020, s. 61–67.

senátů, přece jen to znamenalo další oslabení obecné justice, a to většinově na těch nejvyšších místech. Ještě v roce 1948 podle údajů ministerstva spravedlnosti po ztrátách způsobených okupací chyběla v českých zemích přibližně čtvrtina soudců.[331] Tento deficit znamenal jednak přetížení stávajících soudců, ale také nutnost zavádění „nouzových" opatření, která měla zajistit řádný chod justice. Mezi tato opatření patřily i časté přesuny soudců, a to jak z hlediska místního, tak z hlediska funkčního, což bylo pro mnohé fyzicky i psychicky náročné.[332]

Národní soud byl obsazen již v září 1945, kdy byl rozhodnutím prezidenta republiky jmenován přednosta tohoto soudu Ferdinand Richter, dosavadní president vrchního soudu v Brně, a s ním další soudci.[333] Těmi byli: přednostův náměstek Jan Gottweis, rada nejvyššího soudu v Brně, a soudci Otakar Urban, taktéž rada nejvyššího soudu v Brně, Ladislav Beran, vrchní soudní rada v Brně a Jaroslav Pernt, vrchní soudní rada v Praze.[334]

Prezident Beneš o jmenování těchto osob rozhodl 28. září 1945, a jak vidíme, jednalo se pouze o pět soudců. Národní soud byl ze své podstaty malý a oproti Mimořádného lidového soudu v Praze, s nímž sídlil v jedné budově, svou velikostí neporovnatelný. U tohoto MLS bylo v letech 1945–1947 jmenováno 60 profesionálních soudců.[335] Tedy počet pěti soudců, kteří byli hromadně jmenováni do funkce předsedy senátu se může zdát nízký, avšak jednak nebyl konečný, a jednak vzhledem k počtu případů, které byly před Národním soudem projednávány, se jevil i jako adekvátní. Pro posílení početního stavu Národního soudu byli později povoláni také: Dr. Tomsa, Dr. Neureiter, Dr. Pumpr, Dr. Šrámek, Dr. Poláček, Dr. Müller, Dr. Křižan a Dr. Kaplan.[336] Ti vedle prvně jmenovaných taktéž vykonávali funkci předsedy senátu, Dr. Kaplan byl navíc jmenován náměstkem přednosty.[337]

---

[331] NA, f. Ministerstvo spravedlnosti, dodatky, kart. 1976, heslo Zaměstnanci, zpráva ministerstva spravedlnosti z 5. 2. 1948. Citováno dle: tamtéž. s. 62.

[332] Např. D. Němečková a J. Šlouf hodnotí situaci soudců u Mimořádného lidového soudu v Praze takto: „Nedostatek schopných profesionálů nebyl pociťován jen u mimořádných lidových soudů, ale i na ministerstvech, u nově budovaného Národního soudu, u okresních soudů v osídlovaném pohraničí i na řadě dalších míst. Z toho důvodu někteří jmenovaní soudci ani v budoucnu do služby u MLS nenastoupili a byly mezitím povoláni na jiné důležité pozice." ŠLOUF, Jakub a NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948): retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice*. *1938–1953*. Praha: Academia, 2020, s. 62.

[333] K osobě prvního přednosty Národního soudu viz jeho osobní složka NA, f. Ministerstvo spravedlnosti ČSR, os. spis Richter Ferdinand (nezprac.).
Portrét F. Richtera viz Příloha č. 8: Obrazové přílohy, obr. č. 2.

[334] NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, personální opatření – dopis min. spravedlnosti Národnímu soudu 10. 10. 1945.

[335] ŠLOUF, Jakub a NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948): retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice*. *1938–1953*. Praha: Academia, 2020, s. 63.

[336] NA, f. Národní soud, inv. č. 29, k. 2, výkaz o činnosti Národního soudu – tabulka projednaných případů z let 1946, 1947.

[337] NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze*. Diplomová práce, vedoucí Kuklík, Jan. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2014, s. 44.

Ještě před zahájením prvních jednání musela být u Národního soudu řešena významná kontroverze, která se dotýkala samotného přednosty soudu Dr. Richtera. Všeobecně se vědělo, že přednosta Richter byl vlastencem a odbojářem, který byl nacisty za svou činnost pronásledován a následně i uvězněn.[338] Na veřejnost se ale dostal dopis, jenž přednostu soudu zcela zkompromitoval. V tomto listě, adresovaném přímo Adolfu Hitlerovi, totiž žádá německého vůdce o milost.[339] Po tomto zjištění první přednosta Národního soudu rezignoval, a to aniž by se dostal k projednávání jediného případu. Dr. Richterovi nicméně zcela jistě náleží uznání za velmi dobrou technickou a organizační připravenost Národního soudu. Jak vyplývá z archivních materiálů, pečlivě dohlédl na vše od květinové výzdoby sálů přes přijímání slibu přísedících až po zřízení „horké" telefonní linky mezi soudem a Hradem pro včasnou komunikaci prezidentských milostí.[340]

Po uvolnění Dr. Richtera se novým přednostou Národního soudu stal Dr. František Tomsa,[341] předseda senátu pražského trestního soudu.[342] Ten zůstal v čele soudu až do konce jeho existence a sám předsedal nejvýznačnějším kauzám, které se před ním projednávaly. Nejzásadnější byl jistě proces s protektorátní vládou, ve kterém před soudním senátem stanulo pět protektorátních ministrů, včetně samotného protektorátního předsedy vlády prof. Jaroslava Krejčího, avšak Dr. Tomsa předsedal např. i procesu s blízkými Háchovými spolupracovníky doc. Josefem Klimentem a Dr. Augustem Popelkou, jenž byl všeobecně vnímán jako proces, který měl nahradit ten neuskutečněný s již zesnulým státním prezidentem.

Tato skutečnost ostatně vyplývá i z archivních materiálů. Viz např. NA, f. Národní soud, inv. č. 2119, sign. ČNS 1/47, k. 168, poradní protokol ze dne 26. 4. 1945.
Náměstka přednosty Národního soudu Dr. Kaplana viz na fotografii v Příloze č. 8: Obrazová příloha, obr. č. 4 a 7.

[338] Jeho činnost byla vzpomenuta např. i na půdě Národního shromáždění při příležitosti vzpomínkové řeči po jeho úmrtí. Viz Stenoprotokol 49. schůze Národního shromáždění republiky československé 1948–1954 ze dne 25. října 1950. In psp.cz [online]. [cit. 2025-2-14]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049001.htm.

[339] FROMMER, Benjamin. *Národní očista – retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010, s. 353.

[340] NA, f. Národní soud, inv. č. 15, k. 2, pokyn přednosty Národního soudu k provedení květinové výzdoby Stavovského sálu Nové radnice v Brně. NA, f. Národní soud, inv. č. 25, k. 2, pokyny přednosty Národního soudu k zajištění telefonní služby a jiných organizačně kancelářských opatření v případě rozsudků smrti, smlouvy s vykonavateli těchto rozsudků 1945–1947.

[341] K osobě v pořadí druhého přednosty Národního soudu viz jeho osobní složka NA, f. Ministerstvo spravedlnosti ČSR, os. spis Tomsa František (nezprac.).
Přednostu Národního soudu F. Tomsu při hlavním přelíčení u tohoto soudu viz fotografie v Příloze č. 8: Obrazová příloha, obr. č. 3 a 4.

[342] FROMMER, Benjamin. *Národní očista – retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010, s. 353.
Dle ministra Drtiny byl původní přednosta vyložený politický straník, po jeho rezignaci se však hledalo mezi starými kriminalisty. Viz KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 49.

Z Františka Tomsy se stala význačná osobnost nejen Národního soudu, ale jeho prostřednictvím i celé retribuční justice. Jeho pevný postoj znamenal pro nezávislou spravedlnost před Národním soudem mnohé, a z velké části i díky němu je dnes na Národní soud pohlíženo jako „na jeden z posledních ‚velkých procesů', vedených po válce tímto způsobem, s vědomím a respektováním soudcovské pravomoci a nezávislosti."[343] Neznamená to však, že snahy o ovlivnění nebyly a na soudcovskou nezávislost nebylo útočeno. Avšak možná i právě proto zaslouží František Tomsa o to větší uznání.

Jednalo se především o politicky nejvypjatější případ protektorátní vlády, ve kterém politické síly vyvíjely snahy o ovlivnění. „Výše trestů se projednávala ve vládě, sovětské orgány požadovaly na ministru spravedlnosti vynesení třech rozsudků smrti, svědci obhajoby byli napadáni v tisku."[344] Takovéto jednání bylo v přímém rozporu s alespoň minimálním respektem vůči soudcovské nezávislosti. Přísedící byli při závěrečné poradě rozděleni – tři žádali trest smrti, tři byli proti. František Tomsa při takovémto stavu věcí odmítl hlasovat. V reakci na to předseda vlády Klement Gottwald požadoval, aby byla realizována politická dohoda a politické strany zavázaly své zástupce v senátu k hlasování, a to ve smyslu této dohody. Dr. Tomsa na protest proti takovýmto politickým zásahům podal svou rezignaci.[345]

Rezignace přednosty Národního soudu nebyla přijata a přímé politické zásahy do výkonu soudnictví u tohoto soudu byly potlačeny. Dr. Tomsa v případu protektorátní vlády hlasoval a navzdory politické objednávce nevynesl jediný trest smrti. Soudní senát dokonce přistoupil k nečekanému kroku a jednoho z protektorátních ministrů – Josefa Kalfuse sice uznal vinným, avšak s přihlédnutím ke všem okolnostem ho následně propustil bez jakéhokoliv trestu, a to i navzdory návrhu národního prokurátora, jenž požadoval 20 let odnětí svobody či doživotí.[346] Ačkoliv se ministru Drtinovi podařilo pozdržet vynesení rozsudku, na což následovalo usilovné hledání nových dokumentů pro obnovení procesu, politici vedli další rozhovory se soudcem i přísedícími doufaje, že je přesvědčí ke změně názoru, a komunistická strana zahájila nátlakovou kampaň proti mírnosti rozsudku, rozhodnutí soudu se politické moci zvrátit nepodařilo.[347]

I ostatní jmenovaní soudci byli vesměs uznávaní profesionálové, avšak i zde existovaly výjimky. Např. vojenský soudce gen. JUDr. Jaroslav Šrámek, od roku 1945 člen komunistické

[343] TOMÁŠEK, Dušan a KVAČEK, Robert. *Obžalována je vláda*. Praha: Themis, 1999, c1998, s. 197.
[344] BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, s. 57.
[345] Tamtéž, s. 57, 58.
[346] NA, f. Národní soud, inv. č. 31., k. 3, rozhodnutí ve věci č. j. TNs 10/46, rozsudek nad protektorátní vládou.
[347] KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 13.

strany, patrně vědomě jednal v rozporu s trestním řádem i dekretem o Národním soudu, a to hned v několika ohledech v procesu s J. A. Baťou.[348] V tomto procesu lze shledávat nejspíše nejzávažnější porušování práv obviněných a na jednotlivá pochybení bude upozorněno v příslušné kapitole. Sám Dr. Šrámek však předsedal pouze třem kauzám, z čehož by se mohlo zdát, že byl jedním z méně vytížených soudců u Národního soudu, což by mohlo vypovídat o neochotě přednosty Tomsy Dr. Šrámka do soudních senátů obsazovat. Pravdou však zůstává, že dalších šest soudců bylo ještě méně vytížených.

Ostatně samotná statistika činnosti jednotlivých soudců u Národního soudu přináší zajímavé informace. Statistika vytvořená na základě dochovaného výkazu o činnosti soudu dává tyto výsledky obsazování soudců v rámci soudních senátů: Kaplan sedmkrát předsedou senátu, Křižan taktéž sedmkrát, Neureiter šestkrát, Tomsa s Beranem shodně čtyřikrát, dále Šrámek třikrát, dvakrát senátu předsedali Pernt a Poláček a po jednom předsednictví měli Gottweis, Müller, Pumpr a Urban.[349] Zajímavý je také pohled z hlediska časového. Všichni soudci, kteří soudili třikrát a méně, s výjimkou Jaroslava Pernta, byli přidělení až ke kauzám, které napadly v roce 1947. A i J. Pernt soudil kauzy z 11. listopadu a 12. prosince 1946, tedy taktéž se nejednalo o nejdříve napadnuté případy. Z 39 kauz tak prvních 21, které připadly na nápad let 1945 a 1946, odsoudilo pět nejobsazovanějších soudců a zmíněný soudce J. Pernt. Kdežto zbylá šestice soudců byla obsazena až v roce 1947, a to přesně na polovinu případů napadnutých ten rok, zbylou polovinu opět soudilo pět nejvýkonnějších soudců.[350] Z jakých důvodů přednosta Tomsa postupoval tímto způsobem, není jasné. Je možné, že méně obsazovaní soudci byli více časově vytížení jinde, a tak se u Národního soudu dávalo přednost soudcům, kteří byli dostupnější. Faktem však zůstává, že téměř 72 % nápadu vyřídilo pět soudců z 12 a více než polovinu případů (20) odsoudili pouze tři soudci – Kaplan, Křižan a Neureiter.

Situace je v zásadě obdobná i při pohledu na rozložení počtu souzených na jednotlivé předsedy senátů. I zde se jeví jako jedna z nejvýkonnějších stejná trojice soudců. S druhým nejvyšším počtem souzených osob se však v tomto případě mezi nejvýkonnější tři dostal

[348] K závěru, že řízení bylo kusé a obžalovaný „byl výrazným způsobem krácen na svých právech“, dospěl i Městský soud v Praze při příležitosti rozhodování o návrhu na obnovu řízení, což dle něj „vyplývá zejména z řady přípisů, námitek i protestů jeho samého a jeho tehdejších advokátů.“ Na základě archivních materiálů soud dále dospěl k závěru, že činnost státních orgánů v tomto případě směřovala primárně k jednomu cíli, a to získat majetek obžalovaného. Viz Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 25. června 2007 sp. zn. Nt 214/2007 ve věci návrhu na povolení obnovy řízení v trestní věci Jana Antonína Bati. In msp.gov.cz [online]. [cit. 2025-2-16]. Dostupné z: https://msp.gov.cz/documents/14569/1865916/Nt_214_2007_5/e157e1b5-d02f-4d7e-8183-32e7e447d9c2.

[349] Počet řízení v závislosti na předsedovi senátu viz Příloha č. 4: Statistické zpracování činnosti Národního soudu, graf č. 1.

[350] NA, f. Národní soud, inv. č. 29, k. 2, výkaz o činnosti Národního soudu – tabulka projednaných případů.

přednosta Tomsa a Křižana odsunul až na čtvrtou pozici. V tomto ohledu je pak zajímavé, že ačkoliv Tomsa předsedal pouze ve čtyřech řízeních, tak celkově soudil 13 osob, kdežto Křižan předsedal řízením sedmi, avšak osob soudil jen 10. Absolutně nejvýkonnějším předsedou z hlediska počtu souzených osob se však stal Neureiter, a to s 21 souzenými. [351] Při pohledu na procentuální „skóre“, zjistíme, že původně nejvýkonnější trojice Kaplan, Křižan, Neureiter se 42 souzenými opět přesáhli hranici poloviny souzených. V případě pěti nejvýkonnějších soudců pak výsledek přesáhl 75 %. Pokud tedy porovnáme rozložení jednotlivých řízení mezi předsedy senátů a rozložení souzených mezi tyto předsedy, zjistíme, že se jedná o velmi podobné výsledky a závěrem tak lze konstatovat, že počet vedených řízení není ve srovnání se skutečně souzenými nijak zavádějící. Jedinou výraznější výjimkou z tohoto obecného závěru by mohl být případ Neureitera, jehož počet vedených řízení byl „až“ třetí nejvyšší, avšak počet reálně souzených osob byl vyšší než u druhého Tomsy o 8 osob. To z něj dělá předsedu, jenž v čele senátů projednal více než čtvrtinu z celkového počtu souzených Národním soudem.

Po objasnění situace soudců bude zaměřena pozornost na přísedící.[352] Oproti soudcům je zde situace odlišná, a to v mnoha ohledech. Předně přísedící nebyli z této funkce zaměstnáni v rámci justice a nejednalo se o specifický stav tak jako v případě soudců. Přísedící byli vybíráni z osob různých povolání a jejich působení u Národního soudu bylo „pouze“ čestnou funkcí.[353] Absence právní kvalifikace u těchto osob však nebyla nutností, a přísedícím se tedy mohl stát i občan s právnickým vzděláním, těch však bylo v porovnání s celkovým počtem minimum.[354]

Vzhledem k početnímu zastoupení přísedících v soudních senátech bylo jejich celkové množství mnohonásobně vyšší, než tomu bylo u soudců. Tato skutečnost také ztěžuje přesnější zmapování jejich konkrétního počtu. Pokud budeme vycházet ze zprávy ministerstva spravedlnosti z 10. října 1945, pak bylo k 18. září téhož roku vládou jmenováno 286 přísedících.[355] Nutno ovšem přihlédnout k tomu, že se jednalo o první „hromadné“ jmenování

[351] Počet souzených daným předsedou senátu viz Příloha č. 4: Statistické zpracování činnosti Národního soudu, graf č. 2.
[352] Úpravu přísedících rozvádí prováděcí vládní nařízení č. 40/1945 Sb., jímž se provádí dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu. Jeho plné znění viz Příloha č. 3.
[353] Např. na žádost poslance a jmenovaného přísedícího Bohumila Rolka o povolání náhradníka místo jeho osoby, a to z časových důvodů mu bylo odpovězeno: „funkce přísedícího jest funkcí čestnou, kterou nelze odmítnout […]“. Národní soud však přislíbil, že k žádosti pana Rolka bude přihlédnuto při ustanovování přísedících v jednotlivých věcech. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 15, k. 2, národní soud Bohumilu Rolkovi ve věci 51-7/45 z 25. 1. 1946.
[354] Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 5, k. 1, kartotéka přísedících Národního soudu v Praze 1945–1947.
[355] NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, personální opatření – dopis min. spravedlnosti Národnímu soudu 10. 10. 1945.

a bylo poměrně běžnou záležitostí, že jmenovací dekret nemohl být z různých příčin doručen,[356] že jmenovaný fakticky odmítl své jmenování,[357] nebo že se nedostavil ke složení slibu.[358] Vzhledem k naznačeným problémům vláda přistoupila k dalšímu hromadnému jmenování, a to svým usnesením z 9. listopadu 1945, kdy jmenovala dalších 40 osob.[359] Počet jmenovaných je však pouze ilustrativní, a to nejen vzhledem k výše psaným problémům, ale i problémům, které se vyskytly v mezidobí a přísedící musel být z různých příčin odvolán.[360] Kvůli tomu byl jejich počet značně proměnlivý a snažit se o přesnější údaje v čase je i vzhledem k absentujícím archivním materiálům prakticky nemožné.[361]

Přísedící ze „země České“ se své funkce oficiálně ujali 12. prosince 1945, kdy došlo ke slavnostnímu složení jejich slibu do rukou přednosty soudu. K celé události došlo v porotní síni krajského soudu trestního v Praze – tedy v budově využívané i Národním soudem.[362] Skládání slibu přísedících ze „země Moravskoslezské“ proběhlo až 7. ledna 1946, a to ve Stavovském sále Nové radnice v Brně. Podle vyjádření přednosty Richtera došlo k tomuto rozdělení mezi Prahu a Brno z důvodů úsporných pro erár i pro přísedící, dále i kvůli tomu, že seznamy přísedících z Moravy byly Národnímu soudu dodány se zpožděním.[363]

Podrobnosti skládání slibu přísedícími byly upraveny prováděcím vládním nařízením, které stanovilo, že přísedící Národního soudu složí po svém jmenování do rukou přednosty či jeho náměstka tento slib: „Slibuji na svou čest a svědomí, že se budu při svém rozhodování

[356] NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, fol. 2, oznámení o doručení jmenovacích listin přísedícím Národního soudu 15. 11. 1945.
[357] Často se tak dělo především v případě politiků, kteří odkazovali na vytíženost na základě své veřejné funkce. Např. tak učinil poslanec František Hatina. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, fol. 20, dopis Františka Hatiny o odmítnutí funkce přísedícího 12. 12. 1945. Ale také se jednalo o případy zástupců široké veřejnosti, kteří měli své osobní důvody, např. pan Geissler odkazuje na své čtyřleté věznění v Mauthausenu a svou nutnou přítomnost při obnovování rodinného hotelu. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, fol. 34, žádost O. E. Geisslera o nepovolávání do funkce ve vymezených měsících 26. 1. 1946. Pan Knot zase s politováním soudu oznámil, že v důsledku prožitých útrap z dob okupace nemůže pro svůj zdravotní stav funkci přijmout. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, fol. 52, dopis Rudolfa Knota o odmítnutí funkce přísedícího 31. 12. 1946.
[358] Jednou z přísedících, která se nedostavila ke složení slibu, byla např. i poslankyně Milada Horáková, která po promeškaném slavnostním aktu zaslala list s omluvou své absence. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 15, k. 2, omluvný dopis Milady Horákové za absenci při slavnostním složení slibu přísedících 13. 12. 1945.
[359] NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, fol. 15, dodatečné personální opatření – dopis min. spravedlnosti Národnímu soudu.
[360] Např. se jednalo o situace, kdy byl jmenovaný přísedící obviněn z chování nesouladným s národní ctí během okupace. Viz např. NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, fol. 36, dopis Svazu osvobozených vězňů Národnímu soudu 9. 1. 1946.
[361] Kartotéka přísedících obsahuje celkem 340 položek. Nicméně některé z nich jsou sice očíslované, avšak zcela beze jména, stejně tak lze předpokládat, že některé osoby zanesené v kartotéce byly jmenovány, ale k výkonu funkce přísedícího nebyly fakticky povolány. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 5, k. 1, kartotéka přísedících Národního soudu v Praze 1945–1947.
[362] NA, f. Národní soud, inv. č. 15., k. 2, fol. 6, oznámení sekretariátu Národního soudu o konání slavnostního složení slibu přísedících ze dne 6. 12. 1945.
[363] NA, f. Národní soud, inv. č. 15., k. 2, dopis přednosty Národního soudu ministru spravedlnosti ze dne 21. 12. 1945.

říditi jen zákonem, že budu hlasovati podle svého nejlepšího svědomí a přesvědčení a že zachovám přísnou mlčenlivost o obsahu porady a hlasování soudu.“[364] Kromě povinností vyplývajících ze slibu lze dále upozornit na to, že každý přísedící podléhal povinnostem a omezením paragrafů 67 a 68 trestního řádu, jež stanovily pravidla pro vyloučení soudních osob. Stejně tak podléhali zásadám nestrannosti a nezávislosti.[365]

Pokud bychom se zaměřili na to, jací lidé se stali přísedícími, nejlépe nám to odhalí společenské postavení, či profesní zařazení těchto osob. Po důkladné analýze archiválií lze uzavřít, že osoby přísedících představovaly skutečný průřez společnosti. Pocházely z vesnických i městských oblastí, jednalo se o občany se vzděláním i bez něj, zaměstnance státní i živnostníky.[366] V soudním senátu mohli po svém boku zasednout dělník, automechanik nebo vysokoškolský student, ale také například generál, vysokoškolský profesor, poslanec Národního shromáždění, či rada nejvyššího soudu.[367] Z kartotéky přísedících je patrno, že se jednalo o společensky i profesně pestrou skupinu osob, což bylo při rozhodování jistě pozitivní. Skupinou, která však byla na první pohled zastoupena zcela minimálně, byly ženy. Předsedkyně senátu nebyla u Národního soudu žádná, přísedících pouze jednotky. Pokud se však podíváme na obžalované zjistíme, že ze všech osob souzených Národním soudem nebyla ani jediná žena.

Méně pozitivním faktem, jenž byl již představen výše a znamenal ohrožení nalézání spravedlnosti před Národním soudem, byla skutečnost, že osoby přísedících, ať již z jakéhokoliv prostředí, či jakéhokoliv povolání, spojovala ta okolnost, že všichni byly osobami za protektorátu perzekuovanými a pronásledovanými, což vzhledem ke složení obžalovaných mělo zásadní význam při rozhodování o vině i trestu.

Poslední zmínka této podkapitoly bude učiněna ohledně osob národního prokurátora a jeho náměstků. Vláda svým usnesením z 18. září 1945 jmenovala Dr. Františka Tržického, přednostu odboru v úřadu předsednictva vlády v Praze,[368] národním prokurátorem a doktory

[364] Nařízení č. 40/1945 Sb., jímž se provádí dekret prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu.
[365] NA, f. Národní soud, inv. č. 13., k. 2, poučení pro přísedící senátů Národního soudu v otázkách příslušné legislativy ze dne 6. 12. 1945.
[366] Jelikož se mnohdy jednalo o osoby žijící mimo hlavní město i osoby s nízkými příjmy, stanovilo prováděcí vládní nařízení jednak že přísedícím, kteří nebydlí v místě zasedání Národního soudu, náleží „náhrada za cestovné, jakož i náhrada za nocleh a stravu v nejvyšší částce 80 K denně“, a jednak, že: „Přísedící Národního soudu, kteří jsou odkázáni na mzdu, denně nebo týdně vyplácenou, nebo jsou maloživnostníci a vykonáváním soudcovského úřadu utrpí prokazatelnou újmu na tomto výdělku, obdrží bez zřetele na jejich bydliště za každý den náhradu za ušlý výdělek až do 100 K.“ viz Nařízení č. 40/1945 Sb., jímž se provádí dekret prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu.
[367] NA, f. Národní soud, inv. č. 5, k. 1, kartotéka přísedících Národního soudu v Praze 1945–1947.
[368] K osobě národního prokurátora viz jeho osobní složka NA, f. Ministerstvo spravedlnosti ČSR, os. spis JUDr. František Tržický (nezprac.).
Fotografie F. Tržického při projevu u Národního soudu viz Příloha č. 8: Obrazové přílohy, obr. č. 5.

Bohumila Veselého, náměstka vrchního prokurátora v Brně, pražské státní zástupce Stanislava Nováka, Vojtěcha Dlabáčka, Františka Grosspitsche a pražské advokáty Pavla Barbaše, Hugo Richtra, Bedřicha Fertiga, Viktora Grunda a Jiřího Piesena náměstky národního prokurátora.[369] Ačkoliv se jiné personální opatření týkající se náměstků prokurátora v rámci prezidiálních spisů Národního soudu nedochovalo, lze na základě poměrně početného doplnění soudců předpokládat, že i v případě náměstků došlo k dalšímu navýšení jejich počtu. Tento předpoklad potvrzuje např. i dopis doktoru Jaromíru Huňáčkovi z 1. listopadu 1945, kterým mu bylo oznámeno, že se usnesením vlády zprošťuje funkce přísedícího, a to z důvodu jeho jmenování náměstkem národního prokurátora.[370] Nebo zápis v kartotéce přísedících, který oznamuje zproštění funkce přísedícího JUDr. Bedřicha Fertika a jeho jmenování náměstkem národního prokurátora.[371]

3.3. Dílčí zhodnocení

V kapitole byly postupně představeny postupy obsazování soudních senátů, které byly dále zanalyzovány a zhodnoceny. Taktéž byla naznačena poválečná situace v justici. Představeny byly konkrétní osoby, které se dostaly na prestižní místa předsedů senátů a krátce též obsazení zástupců veřejné žaloby. V neposlední řadě byla ukázána poměrně chaotická situace s přísedícími tohoto soudu.

Pokud bychom se na základě výše psaného pokusili zodpovědět základní položenou otázku, tedy zda obsazování Národního soudu zaručovalo spravedlivý proces, domnívám se, že tomu tak nebylo. Proces obsazování považuji celkově za zpolitizovaný a nesouladný se zásadami obsazování soudních pozic v demokratickém právním státě. Na druhou stranu je nutné uznat, že poválečná situace byla extrémní a vyžadovala mimořádné prostředky i postupy a konečné obsazení soudu bylo, alespoň co do předsedů senátů, adekvátní situaci i instituci. Jednalo se o zkušené soudce z různých stupňů soustavy, kteří svými osobnostmi většinově zajišťovali korektní výkon soudní moci, a myslím, že právě díky nim, lze Národní soud považovat za mimořádně úspěšný. Nicméně ze systémového hlediska proces obsazování Národního soudu nebyl dobře nastaven a patrně jen díky souhře okolností se na pozice soudců dostaly většinově skutečně kvalitní osoby.

Byly to právě převážně osoby soudců, které stály za korektním výkonem soudnictví u Národního soudu. Rozsudky, které se v úplnosti dochovaly, jsou v naprosté většině obsáhlými

[369] NA, f. Národní soud, inv. č. 6, k. 2, personální opatření – dopis min. spravedlnosti Národnímu soudu 10. 10. 1945.
[370] NA, f. Národní soud, inv. č. 6., k. 2, fol. 49, zproštění funkce přísedícího Národního soudu ze dne 1. 11. 1946.
[371] NA, f. Národní soud, inv. č. 5, k. 1, fol. 51, kartotéka přísedících Národního soudu v Praze 1945–1947.

elaboráty, jež jak stránku skutkovou, tak stránku právní rozebírají do nejmenšího detailu.[372] Nejenže tím přispěli k výkonu spravedlnosti nad jednotlivci, kdy své rozhodnutí o vině konkrétních jedinců odůvodnili zcela precizně, ale nedali možnost ani pro stín pochybnosti ve veřejnosti tehdejší i dnešní, že Národní soud byl skutečným soudem, kde se obžalovaným dostalo spravedlnosti na základě a podle práva. I z tohoto obecného závěru však existují dílčí výjimky, které byly výše zmíněné.

Pokud ke kvalifikaci a výběru přednosty, náměstků a předsedů senátů lze mít jen omezené výhrady, resp. výhrady týkající se výběru, jenž byl politicky zatížen, tak k předpokladům a výběru přísedících jsou pochybnosti opodstatněnější a závažnější. Proces výběru přísedících byl zcela zpolitizovaný, přičemž neexistoval jediný nepolitický, či alespoň nadstranický orgán, který by mohl do výběru zasáhnout. Největší vliv v tomto procesu měly zemské národní výbory, které rozhodly o tom, jaké osoby budou umístěny na příslušný seznam, ze kterého následně ministr spravedlnosti vybral konkrétní jedince. Formální jmenování přísedících navíc nebylo na prezidentovi republiky, nýbrž na vládě.

Výběr osob, které měly při rozhodování v konkrétních kauzách rozhodující převahu, lze snadno nařknout ze zaujatosti, která mohla mít nezanedbatelný vliv na nestrannost těchto přísedících. Výběr, jenž byl zcela závislý na politické vůli v kombinaci s požadavkem na osvědčené vlastenectví, které bylo často „prokazováno“ tím, že daná osoba byla obětí perzekuce ze strany nepřítele, jistě nezaručoval nezaujaté posouzení viny obviněných.

Pochybnosti o nestrannosti soudu byly zcela na místě, a ačkoliv lze vyjádřit pochopení vzhledem ke zcela mimořádné a vypjaté době i politickým otřesům, které provázely konec druhé světové války, nelze takové porušování zásad právního státu přecházet a neupozorňovat na skutečnost, že došlo k natolik vážnému systémovému zásahu do nestrannosti soudu.

Z hlediska konkrétního obsazení soudních senátů lze shrnout, že tak jako v případě legislativy lze mít k osobám soudců jen velmi omezené výhrady, a to spíše k jednotlivcům, kteří v dílčích případech ve své roli prokazatelně selhali. Z hlediska přísedících je situace pro hodnocení složitá, jelikož jich byly nižší stovky a v každé konkrétní kauze zasedali jiní přísedící. Spíše než na osoby jednotlivců se tak lze zaměřit na typy těchto osob a na to, jakým způsobem ovlivňovalo toto zázemí jejich rozhodování.

Jak bylo popsáno v kapitole, přísedící obecně byli skupinou velmi rozmanitou, což lze považovat za pozitivní faktor. Problematická z hlediska jejich osob však byla častá politická příslušnost, která v obsazování senátů hrála roli. Z hlediska účelu se mohly strany Národní

[372] Viz soubor rozsudků in: NA, f. Národní soud, inv. č. 31., k. 3, 4, 5.

fronty pomocí nominací svých straníků jednak snažit předem zabránit možnému politickému ovládnutí soudu jedinou stranou či politickým směrem, jednak si vytvořit vliv na jeho rozhodování. Ať již byla motivace jakákoliv, výsledkem byly, i když neoficiálně, soudní senáty většinově složené z politických straníků.

Situace takto vytvořená pak určité politické síly přímo vybízela ke zneužití. O tom se lze jednoduše přesvědčit ze záznamů ze schůzí předsednictva vlády či vlády samotné. Např. Klement Gottwald při projednávání soudu s protektorátní vládou několikrát přímo vyzval k ovlivnění procesu skrze přísedící – „Měli by však setrvati [*členové vlády*] na politické dohodě o výsledku procesu. Příslušné politické strany měly by přísedící, jež jsou jejich členy, vhodným způsobem informovati o politickém stanovisku strany. […] kdyby politické strany vhodným způsobem zpravily přísedící své strany o politické dohodě a také o politické nutnosti, aby tato dohoda byla dodržena, pak by se to prosadilo.“ Po částečném odporu ministra Drtiny, který uvedl, že „ingerence na členy soudu, i když byli politickou stranou pověřeni, je velmi obtížná“, předseda vlády Gottwald v tomto kontextu uvedl, že „o komunisty není třeba se starat.“[373] Ačkoliv se po této i podobných diskusích členové vlády ujišťovali, že spravení přísedících o stanovisku Národní fronty nemůže být označováno za ovlivňování, myslím, že přesně tím toto jednání bylo.

Závěrem lze již jen konstatovat, že z hlediska personálního obsazení Národního soudu je možné shledat závažné nedostatky, a to jak v legislativě tuto problematiku upravující, tak ve faktickém obsazení soudu. A ačkoliv byla situace v tomto ohledu srovnatelná se zeměmi, které taktéž přijaly model lidového retribučního soudnictví, nelze zakrývat, že tyto nedostatky vyvolávají vážné pochybnosti o legitimitě a v určitých případech taktéž legalitě soudních procesů, jež byly před Národním soudem vedeny.

[373] KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 49, 50.

4. Praxe Národního soudu

Po představení Národního soudu tak, jak byl zřízen, tedy z hlediska legislativního vymezení i personálního složení se pozornost nyní zaměří na reálné fungování tohoto soudu.

Vzhledem ke skutečnosti, že před Národním soudem stanulo 83 osob a celkově se o činnosti soudu dochovalo 167 archivních kartonů uchovávající mnohé dokumenty z každého konkrétního případu, bylo přistoupeno k výzkumu pomocí metody sondy.[374] Ze zmíněných 83 osob tak bylo po zvážení relevantních kritérií vybráno pět, jejichž případy před Národním soudem byly na základě archivního výzkumu důkladně zpracovány a zanalyzovány.

Na základě informací získaných pomocí tohoto výzkumu bylo následně zjištěno, jakým způsobem Národní soud pracoval, jak uváděl příslušná ustanovení dekretu i trestního řádu v život nebo také jak některá konkrétní ustanovení vykládal. Celé řízení před Národním soudem tak, jak podle zjištěných informací probíhalo, bude v rámci této kapitoly představeno a okomentováno.

Na rozdíl od teoretického zpracování legislativního vymezení Národního soudu bude v této kapitole ve větší míře zaměřena pozornost i na předsoudní fázi řízení. Vzhledem k tomu, že dekret o Národním soudu tuto fázi nechal *de facto* nedotčenou, nebylo třeba se jí z hlediska mapování změn, jež dekret přinesl, hlouběji zabývat. Tato část řízení však byla z praktického pohledu zásadní, což je jedním z důvodů, proč na ni bude zaměřena pozornost. Dalším důvodem je pak skutečnost, že vyhledávání nebylo prováděno vždy tím způsobem, jakým právní řád předpokládal. Trestní řád (resp. vojenský trestní řád), dle něhož byla tato fáze téměř výlučně vedena, stanovil jasná pravidla pro vedení vyhledávání v rámci trestního řízení.[375] Postupy v případech obviněných, jež později stanuli před Národní soud, však ne vždy odpovídaly smyslu a účelu trestního řádu, a v některých případech dokonce představovaly jeho přímé porušení.

---

[374] K počtu případů viz DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. V Praze: Ministerstvo spravedlnosti, 1947, s. 25. K činnosti Národního soudu se dochovaly 2 kartony s běžnými spisy prezidia soudu, 3 kartony s rozsudky a 164 kartonů k jednotlivým soudním procesům. Viz Inventář fondu Národní soud. In vademecum.nacr.cz [online]. [cit. 2025-7-9]. Dostupné z: https://vademecum.nacr.cz/vademecum/PaginatorMedia.action?rowTxt=1&_sourcePage=X_n4EmPsBWxbp0jHakeTqjcS-AEEMC5Tg00wMGIF1lbGDK_fwKkvpU0WhNwUGjkjEk9Y5zKYCizNx8MKzOI4tM7MUvn99hASeJmhm1AVBy0%3D&__fp=C-Cu2EtQlzCwgMBh5l9OhVu565SIaWcnuHAKMlXnZqnF6GhJM__-oxD1kRn1vSRJ.

[375] S výjimkou role národních výborů, jež, jak bude ukázáno, sloužily jako místo ke shromažďování trestních oznámení v případech trestných činů z VRD, MRD a dekretu o Národním soudu a orgán projednávající a rozhodující dle MRD.

„Obžalovací“ a soudní fáze řízení bude druhým klíčovým tématem kapitoly.[376] V případě této fáze a veškerých ustanovení s ním souvisejících je již legislativní situace odlišná. Zde již dekret provedl výraznější změny, a tak bude třeba se oproti předsoudní fázi navíc ve větší míře zaměřit na problematiku jedinečné aplikace těchto ustanovení. Ty totiž byly ve valné většině zcela unikátní, a tudíž k jejich aplikaci neexistovala příslušná judikatura, ani doktrinální výklad. Soudci Národního soudu tak byli odkázáni pouze na své schopnosti, znalosti a zkušenosti, jejichž pomocí se k výkladu a následné aplikaci museli adekvátně postavit.

Předmětem kapitoly tak bude obecně analýza procesních postupů, které v řízení před Národním soudem probíhaly, a to ve všech jeho fázích. Jakým způsobem bylo řízení zahajováno, jak se dostávalo k Národnímu soudu, jak probíhalo vyhledávání a jak vypadala obžaloba, co se dělo na hlavním přelíčení a co při závěrečných poradách senátu, jakým způsobem se vyřizovaly žádosti o milost? To vše bude v centru zájmu následující kapitoly.

Jak již bylo uvedeno, tohoto cíle bylo dosaženo pomocí analýzy pěti konkrétních případů, jež Národní soud projednal a rozhodl. Kapitola se však nezabývá těmito případy jako takovými, a tedy se nejedná o komplexní studie pojednávající o konkrétních obviněných, ani o konkrétních procesech s nimi vedenými. Tyto případy budou využity pouze jako výzkumné vzorky pro získání obecných informací o procesních postupech v rámci řízení před Národním soudem.

Ačkoliv tato kapitola stojí na detailní analýze vybraných případů, tak pro ještě větší míru reprezentativnosti výsledků, které kapitola přináší, jednotlivé teze a závěry ohledně konkrétních postupů, úkonů, či podob dokumentů byly navíc komparovány a ověřovány za použití dalších materiálů např. inventáře fondu Národního soudu, který v obecnosti poskytl informace, jaké dokumenty od jakých institucí se nacházejí u jednotlivých případů, které se nestaly součástí výzkumného vzorku, nebo nahlédnutím do kartonů či odborné literatury ke kauzám jiným, než které byly vybrány k detailní analýze, jedná se např. o doc. Josefa Klimenta, Dr. Augusta Popelku, Dr. Huberta Masaříka či některé členy protektorátní vlády. Tento postup ověřování se však pro čtenáře do samotné práce viditelně nijak nepropsal a sloužil spíše jako metodologická pomůcka při zpracovávání informací získaných z vybraných případů.

Z hlediska metodologie výzkumu již bylo řečeno, že bude využita metoda sondy, přičemž závěry učiněné z analýzy vybraných případů budou podrobeny výše naznačenému „namátkovému“ ověření. Jaká však byla kritéria při výběru případů, které budou sloužit jako vzorek, z něhož bude následně možné učinit zobecňující závěry? Tyto případy byly zvoleny

[376] Trestní řád „vydávání v obžalovanost“ pojímal jako samostatnou fázi řízení. Viz kapitola XVI. zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se uvádí trestní řád.

tak, aby představovaly co možná nejširší spektrum, a to z mnoha hledisek. Prvním kritériem výběru byly tresty, jež byly obviněným uděleny. Následovala funkce, resp. působnost daných obviněných v posuzovaném období, tedy v období „zvýšeného ohrožení republiky“, avšak především v období protektorátu. Dále to byla osoba předsedy senátu, jenž byl k souzení toho kterého obviněného pověřen. V neposlední řadě to byla i podoba Národního soudu, kterou v konkrétním případě měl, tedy zda vystupoval jako soud trestní, či soud čestný. A konečně hrála roli také existence určité procesní zvláštnosti, se kterou se v některých z vybraných kauz musel Národní soud vypořádat. Takto stanovená kritéria by pak měla zajistit co možná nejreprezentativnější vzorek, jenž následně umožní získat komplexní výsledky.

Na základě představených kritérií byli vybráni tito obvinění: generál František Bartoš,[377] podnikatel Jan Antonín Baťa,[378] vyslanec Ferdinand Veverka,[379] bývalý předseda vlády Jan Malypetr[380] a generál Jaroslav Eminger.[381]

Dříve než bude pozornost zaměřena k samotnému jádru této kapitoly, budou vybraní obvinění alespoň stručně představeni, a to nejen z hlediska jejich obecného životopisu, ale především z pohledu podstaty obvinění, kterému před Národním soudem čelili, a některých konkrétností ohledně jejich případů.

4.1. Vybraní obvinění před Národním soudem

Představení jednotlivých obviněných proběhne v pořadí dle závažnosti druhu a výměry trestu, který jim byl Národním soudem udělen, resp. dle výsledku soudního řízení, a to od nejtěžšího trestu až po zproštění obžaloby, příp. obvinění. Jako první tak bude představen divizní generál František Bartoš a jeho proces.

František Bartoš, narozen 1. května 1880 ve Chvalčovicích, vybudoval za svého života velmi úspěšnou vojenskou kariéru. Dle výslechu, konaného po jeho zadržení 26. května 1945, se účastnil v pozici náčelníka štábu u brigády gen. Sejbla v hodnosti podplukovníka obsazování Slovenska v roce 1918, dále působil jako Náčelník pěší divize v Českých Budějovicích,

[377] Udělen trest smrti, prvorepublikový generál, předseda senátu Jan Kaplan, souzen soudem trestním.
Fotografie F. Bartoše před Národním soudem viz Příloha č. 8: Obrazová příloha, obr. č. 6 a 7.
[378] Udělen trest žaláře, podnikatel, předseda senátu Jaroslav Šrámek, souzen soudem trestním.
Fotografie J. A. Bati viz Příloha č. 8: Obrazová příloha, obr. č 8.
[379] Udělen trest dle § 5 dekretu za spáchání čestného deliktu, diplomat, předseda senátu Ladislav Beran, souzen soudem čestným.
Fotografie F. Veverky před Národním soudem viz Příloha č. 8: Obrazová příloha, obr. č. 9.
[380] Zproštěn obžaloby, mimo jiné prvorepublikový předseda vlády, předseda senátu Jaroslav Pernt, souzen soudem trestním.
Fotografie J. Malypetra před Národním soudem viz Příloha č. 8: Obrazová příloha, obr. č. 10 a 11.
[381] Zproštěn obvinění, generál, předseda senátu Jan Kaplan, souzen soudem čestným.
Fotografie J. Emingera viz Příloha č. 8: Obrazová příloha, obr. č. 12.

přednosta IV. oddělení Hlavního štábu ČSR při Ministerstvu národní obrany,[382] druhý zástupce Náčelníka hlavního štábu, velitel I. pěší divize v Praze a nakonec velitel II. pěší divize v Plzni. V roce 1934 se stal důstojníkem ve výslužbě. Za svou bohatou kariéru byl oceněn Československým válečným křížem, francouzským Rytířským a důstojnickým řádem legie, polským Polonia restituta a jugoslávským Bílým orlem.[383]

Po okupaci Československa nacistickým Německem požádal generál Bartoš o německou státní příslušnost a pravidelně se stýkal s nacistickými armádními špičkami v protektorátě např. s generálem Erichem Fridericim.[384] Dle obžaloby měl kromě trvajících styků s Němci předávat citlivé informace nepříteli, být členem NSDAP a NSV,[385] nosit hákový kříž a zdravit německým pozdravem, nadto se měl účastnit různými dary a sbírkami podpory německé armády. V roce 1943 byl A. Hitlerem vyznamenán válečným záslužným křížem II. třídy.[386]

Za činy výše psané byl obžalován, a to pro zločiny proti státu dle § 1 a 3 odst. 2 a zločin proti osobám dle § 6 odst. 2 VRD. Navrženým trestem byl trest smrti.[387]

Během hlavního přelíčení obhajoba vznesla námitku nepříslušnosti Národního soudu, která však byla zamítnuta jako neodůvodněná. Dále se gen. Bartoš snažil vyvrátit obvinění proti němu vznesená, a to převážně poukazem na to, že jednal z rozkazu. Po výslechu svědků a soudních znalců následovaly řeči prokurátora, obhájce a samotného obžalovaného. Po neveřejné poradě byl vynesen odsuzující rozsudek s trestem smrti. Žádost o odložení exekuce o jednu hodinu byla zamítnuta.[388] Podané žádosti o milost nebylo vyhověno.[389] Z poradního protokolu vyplývá, že rozhodnutí senátu o vině i trestu bylo jednomyslné.[390]

Dalším vybraným obviněným je podnikatel Jan Antonín Baťa (7. března 1898). Ten se jako dědic svého bratra Tomáše Bati stal v roce 1932 majitelem jeho podnikatelského impéria. Jan Antonín se tak dostal ke značnému jmění i vlivu v rámci prvorepublikové společnosti. Po

[382] Dále jen „MNO“.
[383] Národní archiv, f. Národní soud, inv. č. 766, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 2, vyšetřovací spisy MNO a ONV v Trutnově – protokol výslechu F. Bartoše z 26. 5. 1945.
[384] Tamtéž, fol. 3, 4.
[385] *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (Národně socialistická německá dělnická strana) a *Nationalsozialistische Volkswohlfahrt* (Národní socialistická lidová péče).
[386] NA, f. Národní soud, inv. č. 781, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 215–218, obžalovací spis z 31. 7. 1946.
[387] Tamtéž, fol. 215.
[388] NA, f. Národní soud, inv. č. 794, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 244–250, protokol o hlavním líčení konaném ve dnech 12. – 14. a 16. 9. 1946.
[389] NA, f. Národní soud, inv. č. 795, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 257, žádost F. Bartoše o milost z 16. 9. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 796, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 259, 261, záznam o vykonání rozsudku smrti z 16. 9. 1945 a povolení pohřbu z 18. 9. 1945.
[390] NA, f. Národní soud, inv. č. 794, sign. TNS 13/46, k. 48, poradní protokol z 16. 9. 1945.

okupaci Československa se však rozhodl uchýlit do exilu v Brazílii, avšak i tak byl soustavě obviňován ze styků s Němci a podpory nacistického Německa.[391]

Obžaloba J. A. Baťu konkrétně vinila z opatřování prospěchu nepříteli a podpory fašistického a nacistického hnutí, čímž se měl dopustit spáchání zločinů proti státu dle § 1 a § 3 odst. 1 VRD a měl být potrestán těžkým žalářem od 20 let až na doživotí, avšak za okolností zvlášť přitěžujících smrtí.[392] Samotná obžaloba však neobsahuje konkrétní popsání skutku, který byl Baťovi dáván za vinu.

Proces s J. A. Baťou byl však po mnoha stránkách specifický a např. dle historičky Hany Kuslové, autorky publikace „*Národní soud versus Jan Antonín Baťa*“,[393] se tento proces stal „skvrnou na štítu poválečného soudnictví, které si stále ještě říkalo demokratické.“[394] Proč tomu tak bylo? Z procesního hlediska došlo k nejednomu porušení pravidel trestního řádu, a to natolik závažných, že česká justice v roce 2007 rozhodla o zrušení rozsudku z tohoto řízení vzešlého.[395] Z mnoha příkladů lze uvést tyto: nepopsání skutku v obžalobě, souzení v nepřítomnosti obviněného, ačkoliv mu nebylo doručeno předvolání k hlavnímu přelíčení, souzení obviněného, ačkoliv již nebyl československým občanem, přehlížení obviněným zvolených advokátů po celé přípravné řízení, provádění minima důkazů navržených obhajobou, omezování projevů obhájců při hlavním přelíčení, přehlížení pravidel provádění důkazů a konečně sporné odsouzení dle obžalobou nenavrženého ustanovení.[396]

Přes veškerá výše popsaná pochybení a protesty obhájců i samotného J. A. Bati, byl obžalovaný odsouzen k 15 letům těžkého žaláře a propadnutí veškerého jmění.[397] Zajímavostí zde je, že Baťa byl odsouzen z trestného činu upraveného v § 4 VRD, podle kterého „snad nebyl nikdo jiný retribučními soudy odsouzen“[398] a který „neměl nic společného se spravedlivým

[391] Více viz např. Historický ústav (Akademie věd ČR). *Biografický slovník českých zemí*. Praha: Libri, 2005. sv. 3, s. 264–375.
[392] NA, f. Národní soud, inv. č. 1951, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 118, 119, obžalovací spis proti J. A. Baťovi z 19. 3. 1947.
[393] KUSLOVÁ, Hana. *Národní soud versus Jan Antonín Baťa*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2015.
[394] Viz KUSLOVÁ, Hana. *Národní soud proti Janu Antonínu Baťovi*. Online. [2025-7-14]. Dostupné z: https://ebadatelna.zlkraj.cz/articles/40688.
[395] Viz Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 25. června 2007 sp. zn. Nt 214/2007 ve věci návrhu na povolení obnovy řízení v trestní věci Jana Antonína Bati. In msp.gov.cz [online]. [2025-7-14]. Dostupné z: https://msp.gov.cz/documents/14569/1865916/Nt_214_2007_5/e157e1b5-d02f-4d7e-8183-32e7e447d9c2.
[396] K uvedenému podrobně srov. např. KUSLOVÁ, Hana. *Národní soud versus Jan Antonín Baťa*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2015. Nebo LANGMEIER, Jan. Proces s J. A. Baťou před Národním soudem v roce 1947. In: *Právněhistorické Studie*, Vol 43 No 1 (2013). Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 327–346.
[397] NA, f. Národní soud, inv. č. 31, bez sign., k. 5, rozsudek Národního soudu z 2. 5. 1947.
[398] LANGMEIER, Jan. Proces s J. A. Baťou před Národním soudem v roce 1947. In: *Právněhistorické Studie*, Vol 43 No 1 (2013). Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 344.

potrestáním zločinců a zrádců; jednalo se o paragraf čistě politický, určený k postihu ideových odpůrců prezidenta Beneše, londýnské vlády a ideje meziválečného centralistického státu.“[399]

Třetím představeným obviněným je diplomat Ferdinand Veverka (29. ledna 1887). Ferdinand Veverka se, dle svých slov, začal veřejně angažoval již během vzniku samostatného státu, když se stal poslancem revolučního Národního shromáždění. Zároveň se svým mandátem pomáhal organizovat ministerstvo zahraniční nově vzniklé republiky. Roku 1920 pak započal svou diplomatickou kariéru, kterou neopustil do okupace Československa nacistickým Německem. F. Veverka působil jako vyslanec v Rumunsku (1920–1924), ve Švýcarsku (1924–1928), ve Spojených státech amerických (1928–1936), poté krátce ve Vídni a nakonec opět v Rumunsku, kde působil až do uzavření československých vyslanectví v březnu 1939. Po odevzdání vyslanectví v Bukurešti se odebral na území protektorátu, kde se jako soukromá osoba veřejně neangažoval.[400]

Na základě výpovědí svědků se měl Ferdinand Veverka v období trvání protektorátu dopustit několika projevů neloajality vůči Československu, které měly spočívat např. ve vyjádření názoru o německém vítězství ve válce, v označení prezidenta Beneše za „šňupáčka“ či „skrčka“ a konečně v tom, že po okupaci byl na rodinném zámku v Dolní Lukavici pověšen prezidentův portrét na toaletu a československá vlajka dána do psí boudy.[401] Avšak problematičtější než tyto výpovědi, které byly jejich autory při dalších výsleších stejně odvolávány,[402] bylo samotné předání bukurešťského vyslanectví. Dle obžaloby tak obviněný učinil okamžitě a slavnostním způsobem, a když z Londýna o den později přišel rozkaz opět se zmocnit vyslanectví, Veverka odmítl se slovy: „To ale znamená hodit si štránek na krk.“ Dále prý dodal, že rozkazy z Londýna se lehko dávají, když tam jsou v bezpečí i s celou rodinou, „ale my tu máme rodiny.“[403] Obžaloba v tomto činu spatřovala vědomé poškození zahraničních zájmů republiky, čímž měl spáchat zločin proti státu dle § 4 VRD.[404]

---

[399] FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010, s. 120, 121.

[400] NA, f. Národní soud, inv. č. 807, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 20, 21, protokol o výslechu F. Veverky st. u okresního soudu v Přešticích 19. 6. 1945.
NA, f. Národní soud, inv. č. 31, bez sign., k. 3, rozsudek Národního soudu z 7. 11. 1946.

[401] NA, f. Národní soud, inv. č. 806, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 4, 13, 17, svědecké protokoly sepsané na národním výboru v Přešticích svědků: Martina Špice, Františka Bouzka a Rudolfa Rudolfa 31. 5. – 12. 6. 1945.

[402] NA, f. Národní soud, inv. č. 806, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 18, svědecký protokol Rudolfa Rudolfa sepsaný na obecním úřadě v Dolní Lukavici 15. 8. 1945.

[403] I přesto, jak přiznává samotná obžaloba, F. Veverka společně s vojenským atašé Bulandrem navštívil rumunského ministra zahraničí a žádal stanovisko rumunské vlády pro případ, že by se vyslanectví znovu zmocnili. Po telefonátu ministra s ministerským předsedou Galinescem jim bylo sděleno zamítavé stanovisko s tím, že Rumunsko nemůže riskovat konflikt s Německem.

[404] NA, f. Národní soud, inv. č. 829, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 180, obžalovací spis z 12. 10. 1946.

Po zahájení hlavního přelíčení Ferdinand Veverka opět vyložil svou výpověď, načež probíhaly výpovědi svědků. Dokazování se vesměs zabývalo okolnostmi souvisejícími s předáním bukurešťského vyslanectví. Po skončeném dokazování se jako obvykle vyjádřil prokurátor, obhájce a obžalovaný a poté se soud odebral k poradě. Z poradního protokolu vyplývá, že otázka viny podle § 4 VRD byla zamítnuta v poměru 5 : 2. Avšak byla vyslovena vina dle § 4 dekretu o Národním soudu, a to ve stejném poměru. Oba přísedící, jež hlasovali pro vinu ze zločinu proti státu, totiž setrvali na svém a odmítli hlasovat pro čestný delikt. Ferdinand Veverka tak byl sice trestním soudem zproštěn obžaloby ze zločinu, avšak byl odsouzen soudem čestným, a to ke ztrátě práv dle § 5 dekretu.[405]

Předposledním představeným obviněným je bývalý předseda vlády Jan Malypetr (21. prosince 1873). Ten se po skončené válce dostal do pozornosti úřadů na základě údajných machinací s majetkem, avšak následně byl kvůli svému postavení v období první republiky prověřován celkově a nakonec byl národním prokurátorem obžalován z podpory nacistického a fašistického hnutí.

Při výslechu u ministerstva vnitra J. Malypetr zdůraznil svůj rolnický původ i dlouholeté působení v politice. Vypověděl, že v roce 1911 byl zvolen obecním starostou a o tři roky později se stal starostou okresním, mimo to se angažoval i v další samosprávné činnosti jako např. v kuratoriu Zemské odborné školy ve Slaném a dále i v hospodářských a nepolitických institucích. Po vzniku republiky se stal poslancem revolučního národního shromáždění za stranu agrární a ve všech parlamentních volbách pak vedl kandidátku agrární strany ve volebním kraji Louny a pokaždé se stal poslancem. Mimo to zastával pozici ministra vnitra, předsedy poslanecké sněmovny a konečně předsedy vlády. Po svém odchodu z čela vlády byl opět zvolen předsedou sněmovny, a tím zůstal až do rozpuštění obou komor po vyhlášení protektorátu. Za trvání protektorátu byl v čele stálého výboru dle § 54 ústavy, který nebyl oficiálně zrušen, avšak nikdy se v této době nesešel.[406]

Národní prokurátor J. Malypetra vinil z toho, že v pozici předsedy sněmovny a předsedy stálého výboru Národního shromáždění v období po schválení mnichovské dohody podporoval nacistické a fašistické hnutí, čímž se dopustil zločinu proti státu dle § 3 odst. 1 VRD. Tento čin prokuratura viděla především v tom, že jako předseda sněmovny v období druhé republiky zůstal ve funkci a nechal odhlasovat protiústavním způsobem tzv. zmocňovací zákon, který umožnil fašistický režim v republice, čímž podpořil příchod tohoto režimu. Dále se účastnil 16.

[405] NA, f. Národní soud, inv. č. 844, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 257, poradní protokol 7. 11. 1946.
[406] NA, f. Národní soud, inv. č. 999, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 13, protokoly výslechu obviněného ze dnů 14., 20. a 21. 5. 1946.

března 1939 přehlídky německých vojsk na Václavském náměstí nebo byl součástí Ligy proti bolševismu. Obecně mu pak bylo vytýkáno, že při své pozici v agrární straně musel mít povědomí o tom, co se ve straně dělo, především ve smyslu podpory Henleinovo hnutí.[407]

Hlavní přelíčení proběhlo podobně jako v předchozích případech. Za zmínku však stojí zajímavá konfrontace svědků, ke které při tomto přelíčení došlo. Ačkoliv prokurátor s návrhem obhajoby na provedení konfrontace nesouhlasil, soud jeho protesty nevyslyšel a po poradě svým usnesením konfrontaci nařídil. Při té došlo k výměně názorů mezi dvěma svědky, která však rozřešení sporné otázky nepřinesla.[408]

Po pečlivém zvážení všech důkazů Národní soud svým rozsudkem J. Malypetra zprostil obžaloby. Vzhledem k této skutečnosti se dále zabýval možnou právní odpovědností dle § 4 dekretu, avšak ani zde neshledal obžalovaného vinným. Soudní senát rozhodl v obou případech v poměru 5 : 2 a v rozsudku poznamenal, že nejenže se nedopustil trestného činu, nýbrž soud dospěl k přesvědčení, že „se obžalovaný ani v nejmenším neprovinil proti národní cti československého občana.“[409]

Posledním vybraným obviněným je generál Jaroslav Eminger.[410] Ten byl jedním z pouhých tří osob, na něž bylo podáno obvinění dle § 4 dekretu, a byl tedy od počátku viněn pouze čestným deliktem.[411] Jeho jednání v období protektorátu však dle soudu nebylo schopno naplnit ani tuto skutkovou podstatu.

J. Eminger byl roku 1933 prezidentem Masarykem jmenován brigádním generálem, roku 1939 prezidentem Háchou divizním generálem a rozhodnutím téhož prezidenta generálem I. třídy o tři roky později.[412] Na rozdíl od gen. Bartoše byl gen. Eminger v době trvání protektorátu stále v činné službě a vzhledem ke svému postavení za republiky byl vybrán jako kandidát na post generálního inspektora vládního vojska. Dle své obhajovací řeči byl pak na tuto pozici určen z rozkazu předsedy protektorátní vlády gen. Aloise Eliáše, jenž mu zdůraznil,

[407] NA, f. Národní soud, inv. č. 1000, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 75–79, obžalovací spis z 10. 12. 1946.
[408] NA, f. Národní soud, inv. č. 1014, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 161, 162, protokol o hlavním líčení konaném ve dnech 7. – 9. 1. 1947.
[409] NA, f. Národní soud, inv. č. 1016, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 181, 182, rozsudek z 9. 1. 1947.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1014, sign. TNS 19/46, k. 60, 166, poradní protokol ze dne 9. 1. 1947.
[410] Dle popisu v obvinění pocházel Jaroslav Eminger z důstojnické rodiny, mezi léty 1911 a 1914 studoval na válečné škole ve Vídni a stal se důstojníkem generálního štábu. Během první světové války byl mnohokrát vyznamenán např. i německým vojenským křížem. Po vzniku samostatného státu se zúčastnil bojů proti Maďarům, za což byl vyznamenán čs. válečným křížem. Následně se stal vojenským atašé v Budapešti a od roku 1921 působil jako velitel u různých vojenských útvarů. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 2113, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 131, 132, obvinění z 31. 3. 1947.
[411] Ačkoliv se dle dekretu jedná o „obvinění“, soud i národní prokurátor nesprávně užívali označení obžalovaný a obžaloba.
[412] Prokázáno dle jmenovacích dekretů předložených při hlavním přelíčení viz NA, f. Národní soud, inv. č. 2119, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 146, zápis o hlavním přelíčení konaném ve dnech 25. a 26. 4. 1947.

že přijmout tuto pozici je Emingerovou národní povinností, aby jediná česká vojenská jednotka byla ve spolehlivých rukou.[413] Ačkoliv dle výpovědí svědků měl v úmyslu uchýlit se za hranice, nakonec post přijal.[414] V aktivní pozici generálního inspektora pak setrval až do svého zatčení 16. května 1945.[415]

Národní prokurátor generála bez bližšího určení skutku obvinil z toho, že se nechoval, jak se slušelo na věrného a statečného občana ČSR, čímž se měl dopustit provinění dle § 4 dekretu. Prokuratura obvinění zdůvodnila tak, že Eminger zůstával ve funkci, i když vládní vojsko bezesporu napomáhalo německé branné moci k vítězství např. tím, že mělo udržovat pořádek v protektorátu, střežilo železniční tratě a jiné objekty a obecně přejímalo úkoly německé branné moci, čímž uvolňovalo německé vojenské jednotky pro válečné operace. Za nejvýznamnější selhání generála pak byl označen jeho pasivní postoj, když bylo vládní vojsko nasazeno do bojů na italské frontě.[416]

Hlavní přelíčení proběhlo poměrně rychle a řádně. Všichni svědci, ať už byli předvoláni na žádost prokurátora či obviněného podpořili gen. Emingera. Ten byl následně zproštěn obvinění, a to na základě jednohlasného rozhodnutí soudu.[417] Předseda senátu a zároveň náměstek přednosty Národního soudu Dr. Kaplan se v závěru rozsudku vyjádřil takto: „[…] byv povolán k úkolům nejčestnějším a nejnebezpečnějším, s nadšením a bez váhání postavil se do boje […] Národní soud nemůže neopakovati slova uznání […] za to, co [vládní vojsko] pro revoluční věc vykonalo se svým velitelem generálem Emingerem. […] poněvadž Národní soud jako soud čestný dospěl k nevyvratitelnému přesvědčení, že obžalovaný byl věrný Čech a statečný muž, byla obžaloba shledána neudržitelnou, bezpodstatnou a pravdě neodpovídající.“[418]

4.2. Postup Národního soudu v před ním vedených řízení

Na základě podrobné analýzy jednotlivých vybraných řízení může být po představení základních údajů v předcházející podkapitole přistoupeno k popsání konkrétních procesních úkonů a postupů tak, jak byly v těchto případech realizovány.

[413] NA, f. Národní soud, inv. č. 2118, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 144, obhajovací řeč generála J. Emingera 1947, s. 1.
[414] NA, f. Národní soud, inv. č. 2120, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 152 a násl., rozsudek z 26. 4. 1947, s. 2.
[415] NA, f. Národní soud, inv. č. 2107, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 23, životopis generála Jaroslava Emingera 194, s. 23.
[416] NA, f. Národní soud, inv. č. 2113, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 130–133, obvinění proti J. Emingerovi z 31. 3. 1947
[417] NA, f. Národní soud, inv. č. 2119, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 145–149, zápis o hlavním přelíčení konaném ve dnech 25. a 26. 4. 1947 a poradní protokol ze dne 26. 4. 1947.
[418] NA, f. Národní soud, inv. č. 2120, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 152 a násl., rozsudek z 26. 4. 1947 s. 19.

Vzhledem ke skutečnosti, že ne všechna řízení byla od počátku vedena před Národním soudem, bude nutné se kuse zabývat i tím, jaký postup v jednotlivých případech předcházel, než byly převzaty národním prokurátorem. Jádrem se následně stane zmapování postupů všech subjektů řízení a dalších osob, jež se svým jednáním podílely na řízení poté, co k onomu převzetí došlo. V centru zájmu tak kromě národního prokurátora a jeho náměstků, budou vyšetřující soudci, dožádaní soudci, a samozřejmě obviněný i se svým obhájcem. Představena bude i podstatná role ústředních správních úřadů, především ministerstva vnitra, znalců a v neposlední řadě svědků, resp. osob předzvěstných, jejichž výpovědi byly klíčovým důkazním prostředkem.

Následující pojednání bylo v zájmu lepší orientace rozděleno do několika částí, a to dle časového hlediska od postupů, které předcházely samotnému zahájení trestního řízení až po případné vyřizování žádostí o milost. Toto dělení, ačkoliv přináší zpřehlednění textu, s sebou nese i určité úskalí, jež spočívá v neostrém dělení jednotlivých fází. Jedná se především o splývání postupů před zahájením řízení a postupů v rámci fáze vyhledávání, které bylo zapříčiněno právem nepředvídanou činností ministerstva vnitra, jež ve své podstatě naplňovalo znaky obou zmíněných fází. Níže provedené dělení je tak nutné považovat pouze za pomocné a následující pojednání je nezbytné vnímat jako komplexní celek.

4.2.1. Postup před zahájením trestního řízení a jeho zahájení

Počátek předsoudní fáze řízení, resp. samotný podnět, který vedl k zahájení úkonů trestního řízení, je na základě archivního výzkumu často v podstatě nevysledovatelný. Co však můžeme z archivních materiálů vyčíst jednoduše, je skutečnost, jaká instituce či orgán učinil první oficiální úkon, jenž ve svém důsledku vedl k podání obžaloby a následnému soudnímu projednání. Z naprosté většiny byly tímto orgánem národní výbory.

Z tohoto hlediska je nutné upozornit na prováděcí legislativu, jmenovitě na směrnici ministerstva vnitra z 26. listopadu 1945.[419] Tato směrnice totiž formálně upravila již od osvobození existující praxi, tedy pověřila „bezpečnostní komise, zřízené u místních národních výborů, aby u sebe soustředily všechna udání, jež se v obci vyskytnou a obsahují podezření z činů trestných a) podle dekretu presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, případně podle dekretu presidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu nebo b) podle dekretu presidenta

[419] Směrnice Ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 č. B-2220-23/11-45-I/2, ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (č. 607 Úředního listu 1945).

republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti.“[420] Tím se tedy MNV dostaly do pozice prvních orgánů státní moci, které měly nakládat s podezřelými ze spáchání „retribučních“ deliktů. Tato trestní oznámení měla být bez dalšího předávána ONV, které byly pověřeny činit další úkony.

Popsaná procedura však nepředstavovala faktický počátek procesů, které vyústily v podání obžaloby u Národního soudu, vždy. Proti některým obviněným byl proces zahájen do té doby obvyklým způsobem, tedy na základě postupů stanovených výlučně (vojenským) trestním řádem. Avšak i přesto mohla být následná ingerence správních orgánů, tedy národních výborů, ale i ministerstva vnitra, v mnohých případech, jak tato kapitola ještě ukáže, značná.

Před tím, než budou představeny tyto postupy související s počátky řízení s osobami, jež budou v konečném důsledku postaveni před Národní soud, bude na základě analýzy výzkumného vzorku učiněno teoretické rozdělení obviněných, pomocí něhož budou rozděleni do tří základních skupin. To je nutné učinit z toho důvodu, že procesní postupy, především v předsoudní fázi řízení, se vůči těmto třem skupinám zásadně odlišovaly, a při následném výzkumu činnosti Národního soudu tak bude nutné zaměřovat se na přístupy a úkony vůči každé z těchto tří skupin.

Toto rozdělení je však potřeba vnímat jako jisté zjednodušení snažící se o zobecnění individuálních případů, které následně přináší možnost nahlížet na činnost Národního soudu celistvě. Nicméně je nutné upozornit, že i zde dochází do jisté míry k prolínaní, a to především mezi druhými dvěma skupinami a žádný případ nelze vnímat jako čistě náležející do některé z těchto kategorií. Nutné je taktéž poukázat na skutečnost, že se přístupy a postupy v jednotlivých skupinách v čase vyvíjely, a to jednak vlivem postupného uklidňování vyhrocené poválečné situace, a jednak politickými změnami souvisejícími především s volbami do ústavodárného shromáždění z 26. května 1946.

První skupinu případů tvoří obvinění do jejichž řízení aktivně nezasahovalo ministerstvo vnitra. Přesto však se mohlo jednat o osoby, které se v inkriminovaném období nacházely na významných pozicích a aktivně z těchto pozic působily. Důvodů, z jakých ministerstvo do jejich kauz nezasáhlo, může být jistě mnoho, avšak předpokládat lze, že se mohlo jednat o ty do jejichž kauz nechtělo zasahovat především z důvodů politických. V této

[420] Čl. 1 Směrnice Ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 č. B-2220-23/11-45-I/2, ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (č. 607 Úředního listu 1945).

skupině pak většinově můžeme očekávat také politicky méně významné osoby, o které ministerstvo jednoduše nejevilo zájem.[421]

Druhá skupina obviněných je typická tím, že ministerstvo vnitra pro řízení před Národním soudem aktivně shromáždilo důkazní materiály, avšak po podání trestního oznámení již do vyhledávání nezasahovalo. Tato skupina mohla být mimo jiné tvořena lidmi, kteří nepatřili do okruhu těch, na které by byla upřena okamžitá pozornost. Důvodů, proč jim tato pozornost nebyla věnována, je mnoho. Jednalo se např. o případy osob, které byly ve vrcholných pozicích již před mnoha lety, za okupace se stranily a veřejně nevykonávaly žádné podezřelé aktivity. Navzdory tomu se v dané době měly dopustit obžalobou tvrzeného činu, což však vyšlo najevo až po měsících od osvobození. Další příklad představují osoby, které nebyly v dosahu příslušných orgánů. Vzhledem k této okolnosti dané orgány upřely svou pozornost na ty, jež byly v dosahu a proti kterým mohly reálně zakročit. Co však mají tyto osoby společného, je to, že v jistý moment o ně začalo jevit zájem ministerstvo a patrně z politických důvodů se tyto opomenuté osoby rozhodlo postavit před soud. Důležité je také upozornit na skutečnost, že když se obvinění z této skupiny dostaly do zájmu orgánů, byly již společenské, právní i institucionální podmínky natolik odlišné, že i určité aspekty řízení v těchto případech byly jiné.[422]

Třetí skupina byla ještě specifičtější než ta předešlá. Jednalo se totiž o obviněné, u kterých byl zvýšený zájem politické moci na účasti na stíhání těchto osob ještě naléhavější. Obecně se jednalo o osoby, které pro nastoupivší politickou moc představovaly nejzřejmější nepřátele, nebo na jejichž odsouzení měla z jakéhokoliv důvodu enormní zájem. Pro obviněné to pak znamenalo ještě vyšší angažovanost ministerstva vnitra, což se projevovalo např. tím, že se na shromažďování důkazního materiálu nepokrytě účastnilo i po podání trestního oznámení.[423]

Po základním teoretickém rozdělení obviněných se zaměříme na samotné postupy předcházející zahájení trestního řízení. Již tyto počátky se typicky odvíjely od skutečnosti, do jaké z výše naznačených kategorií daný obviněný náležel. Náležel-li do první skupiny, příslušné orgány o jeho osobu projevily zájem v podstatě okamžitě po osvobození ČSR. Těmito orgány byly ve většině případů zmíněné národní výbory, popř. orgány dle „běžných“ trestních předpisů.

[421] Z vybraných případů do této skupiny spadají F. Bartoš, F. Veverka a J. Eminger.
První skupinu obviněných lze z procesního hlediska rozdělit dále na ty, v jejichž řízení se angažovaly národní výbory a ty jejichž případy vedly orgány dle (vojenského) trestního řádu.
[422] Z vybraných případů do této skupiny patří především J. Malypetr.
[423] Z vybraných případů do této skupiny patří J. A. Baťa. Z jiných případů před Národním soudem lze do této skupiny zařadit i členy protektorátní vlády či členy kanceláře státního prezidenta.

Činnost prováděná v této souvislosti ONV, byla v rámci trestněprávních postupů novinkou a zároveň jistým cizorodým prvkem. ONV, poté co jim bylo předloženo trestní oznámení mělo provést prvotní „šetření“, které se však na základě již zmíněné směrnice mělo omezit pouze na analýzu onoho oznámení, jež jim bylo předloženo, a pokud z něj zjistily, že se jedná o trestné činy, měly věc ihned „odstoupit“ příslušnému soudu.[424] Stejně tak měly věc „odstupovat“, pokud tuto skutečnost zjistily během řízení.[425] Z hlediska formálního se tak zdá, že v tomto směru nedošlo k významné změně oproti trestnímu řádu (kromě pravidla o „soustředění“ udání/trestních oznámení u národních výborů, a nikoliv orgánů dle trestního řádu). Změnou to nebylo i z toho důvodu, že i trestní řád stanovil, že pokud se „úřad veřejný“ dozví o tom, že byl spáchán trestný čin, musí věc oznámit příslušnému orgánu, tedy státnímu zástupci, resp. okresnímu soudu.[426] V případě národních výborů se však v praxi objevil ten problém, že si věc nechávaly, a to ačkoliv nepokrytě vyšetřovaly skutek, jež považovaly za trestný čin dle VRD.[427] To znamenalo, jak uvidíme i v případě další skupiny, faktické obcházení ustanovení o trestním řízení, které požadovaly shromažďování důkazů ve fázi vyhledávání, a to skrze vyšetřujícího soudce, tedy osobu nezávislou. Výše popsané jednání ONV tak prakticky znamenalo přesun vyhledávání těchto materiálů před administrativní orgán, a to bez formálně zahájeného trestního řízení.[428] Tato situace byla podobná té, jež bude představena dále, ohledně obdobného šetření ministerstva vnitra, rozdílem však je, že národní výbory zůstávaly v „dodání“ věci příslušnému orgánu pasivní, kdežto, jak uvidíme u ministerstva, to se naopak do šetření aktivně zapojilo.

Kromě činnosti národních výborů v této skupině prakticky nedocházelo k odlišnostem v porovnání s běžnými řízeními. Pokud tedy neproběhly postupy tak, jak byly nyní popsány,

---

[424] Řízení u ONV měla charakter správních řízení, a tedy tyto výbory měly povinnost konat výlučně na základě pramenů správního práva. Ostatně, pokud nedošlo k odstoupení oznámení soudu, ONV pokračoval v řízení dle MRD, které představovalo výkon správního trestání. Viz PLZÁK, Josef. Malý retribuční dekret (dekret přes. rep. č. 138/1945 Sb.) ve světle judikatury Nejvyššího správního soudu. In: *Právní prakse: měsíčník československých právníků*. Praha: V. Linhart, 30.09.1947, **11**(4–5), s. 114.

[425] Čl. 2, 3 Směrnice Ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 č. B-2220-23/11-45-I/2, ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (č. 607 Úředního listu 1945).

[426] § 84 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

[427] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 1949, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 16, usnesení ONV ve Zlíně v trestní věci proti J. A. Baťovi dle § 4 VRD z 8. 11. 1945. Ačkoliv již v takto brzké době měl ONV povědomí o tom, že se v řízení před ním jedná o podezření z trestného činu, a tedy měl věc „odstoupit“ soudu, ještě na konci května 1946 ministerstvo vnitra oznamuje ministerstvu průmyslu, že se vede řízení proti J. A. Baťovi před ONV ve Zlíně. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1949, sign. TNS 12/47, k. 162, zpráva ministerstva vnitra ministerstvu průmyslu o řízení proti J. A. Baťovi z 31. 5. 1946.

[428] Tuto skutečnost ostatně namítala též obhajoba. Např. obhájce J. A. Bati v průběhu hlavního přelíčení vznesl tuto námitku: „Paušálně obhajoba protestuje proti všem protokolům, které byly sepsány pouze úřady správními, protože tyto důkazy nemají průkaznost.“ Po nevyslyšení těchto protestů zopakoval: „Slavný soude! Dovoluji si konstatovati, že vznesl jsem paušální námitku proti čtení protokolů o výpovědích svědků, kteří byli vyslechnuti jenom správními úřady, tedy nikoliv pod trestní sankcí.“ Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1969, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 420, 424, stenografický záznam hlavního přelíčení s J. A. Baťou z 29. 4. 1947.

postupovalo se na základě zavedených pravidel (vojenského) trestního řádu, a to prostřednictvím orgánů těmito předpisy stanovenými.[429] Tomu tak bylo z toho důvodu, že se soustava retribučního soudnictví vytvářela postupně a samotný Národní soud se konstituoval až v prosinci roku 1945.[430] Teprve po měsících od osvobození se do situace začala propisovat retribuční realita v podobě veřejných žalobců u mimořádných lidových soudů a národního prokurátora u soudu národního.[431]

V těchto řízeních se setkáváme s pravidelným scénářem, který sestával z okamžitého, popř. několik málo dní po prvních výsleších uskutečněného, omezení na svobodě, jež bylo následováno paralelním sbíráním důkazního materiálů, a hledáním skutečně příslušného orgánů pro dané řízení, které se však z počátku omezovalo pouze na „běžné" orgány, a až postupem času se hledání příslušnosti rozšířilo na orgány retribuční.[432]

Vzhledem k mimořádné situaci, jež v květnu ale i následujících měsících roku 1945 nastala, se nelze divit častým problémům, které např. právě s příslušností nastávaly. Tuto situaci může ilustrovat specifický příklad v případě gen. Františka Bartoše. Ten byl již 10. května 1945 vyslýchán na okresním soudě v Železném Brodě, 12. téhož měsíce byl vzat do policejní vazby kriminální policií v Turnově, 24. byl zatčen Národní stráží a následně podléhal ONV v Turnově. Ten již následující den předal gen. Bartoše diviznímu soudu do Prahy, u kterého bylo 29. dne polním prokurátorem zahájeno vyšetřování a nařízena vyšetřovací vazba. Za více než dva týdny, přesně 18. června, předal polní prokurátor dle § 139 vojenského trestního řádu, tedy pro nepříslušnost, případ státnímu zastupitelství v Praze. Státní zástupce vyšetřujícímu soudci u Krajského soudu trestního v Praze navrhl další postoupení, tentokrát Ústřední komisi pro vnitřní národní bezpečnost při Zemském národním výboru. 27. června vyšetřující soudce tak učinil. V září téhož roku byla věc od této komise postoupena veřejnému žalobci u MLS v Praze,

[429] Např. v případě F. Bartoše, první kroky provedl ONV, avšak ještě v květnu roku 1945 předal věc orgánům příslušným dle pravidel „standardního" trestního řízení. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 766, sign. TNS 13/46, k. 48, protokoly ONV v Turnově, předání F. Bartoše společně se spisy od ONV v Turnově diviznímu soudu v Praze z 25. 5. 1945, postoupení spisů od divizního soudu státnímu zastupitelství a protokoly jeho úkonů.
F. Veverka od počátku řízení spadal pod ONV v Přešticích, který fakticky prováděl vyhledávání. Úkony v této věci prováděl i úřad národní bezpečnosti (dále jen „ÚNB") a teprve po zásahu ministerstva vnitra byl následně předán národnímu prokurátorovi. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 806, 807, 813, sign. TNS 14/46, k. 49, Protokoly z výslechů sepsané u ONV a oznámení o postoupení spisu F. Veverky národnímu prokurátorovi z 30. 10. 1945.
V případě J. Emingera do počátků řízení nezasáhly dokonce ani národní výbory a řízení bylo zahájeno přímo u divizního soudu. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 2103, 2104, 2108, sign. ČNS 1/47, k. 168, protokoly od divizního soudu v Praze a spisy polního soudu v Praze.

[430] DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. V Praze: Ministerstvo spravedlnosti, 1947, s. 25.

[431] Jednotlivé případy tak začaly být postupně předávány národnímu prokurátorovi. Blíže k tomuto tématu viz dále.

[432] NA, f. Národní soud, inv. č. 769, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 80, protokol o uvalení vazby na F. Bartoše z 12. 5. 1945. NA, f. Národní soud, inv. č. 807, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 19, zpráva o zatčení F. Veverky ze 17. 6. 1945. NA, f. Národní soud, inv. č. 2103, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 10, 11, zatýkací rozkaz a protokol o uvalení vazby z 28. a 31. 5. 1945.

ten ji dále postoupil žalobci u MLS v Mladé Boleslavi, který stíhání finálně nabídl národnímu prokurátorovi, od kterého žádal informaci, zda věc hodlá převzít. Národní prokurátor tak učinil a F. Bartoš se tak nakonec dostal před Národní soud.[433]

Tento příklad je však skutečně extrémní. Např. v případě F. Veverky byla příslušnost orgánu, jenž měl řízení vést, jasnější a k postupování docházelo více systematicky.[434] U obou výše psaných i J. Emingera se však potvrzuje zmíněný postup takřka okamžitého zatčení, následného zahájení řízení a provádění dalších procesních úkonů, které byly následovány převzetím případu národním prokurátorem, jenž v přípravném řízení pokračoval.

Druhá a fakticky i třetí skupina obviněných měla počátky řízení méně chaotické a procesně jednodušší. Je to z toho prostého důvodu, že pozornost na tyto obviněné byla většinou upřena až s odstupem měsíců po osvobození, a tedy situace již byla společensky znatelně klidnější, Národní soud i s prokuraturou byly ustaveny a procesní postupy byly fakticky předem jasné. V těchto skupinách obviněných tak nastala jednoduchá cesta k obžalobě. Podezřelou osobu začal prošetřovat národní výbor, což v jistou chvíli převzalo ministerstvo vnitra, jež po důkladném šetření, které samo o sobě zahrnovalo výslechy podezřelého i jiných osob, stejně jako shromažďování dalších usvědčujících materiálů podalo k národnímu prokurátorovi trestní oznámení.[435] Tento dokument sestával z desítek stran a obsahoval všechny podstatné skutečnosti, které ministerstvo svým šetřením získalo.[436] Mimo oznámení byly národnímu prokurátorovi též poskytnuty jednotlivé protokoly z výslechů i další listinné důkazy, a tak měl prokurátor k dispozici plné znění veškerých materiálů, které následně užil při sestavování obžaloby.

Podstatné je však podotknout, že teprve podáním onoho trestního oznámení bylo možné považovat trestní řízení za zahájené, přičemž oficiální vyhledávání pak už bylo formálně na samotném prokurátorovi. To se však vlivem již nashromážděných materiálů omezilo na naprosté minimum, což mimo jiné znamenalo i oslabení výkonu práva na efektivní obhajobu tím, že obžalovaný byl připraven o možnost po měsíce trvajícího shromažďování nahlížet do

[433] NA, f. Národní soud, inv. č. 766, 767, 769 sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 81, 80, 12–29, 1–2, 5, 38, 43, 48, 49, příslušné dokumenty k postupování spisů F. Bartoše v chronologickém pořadí.
[434] Případ F. Veverky nejprve vedl Národní výbor v Přešticích, poté Úřad národní bezpečnosti v Plzni a nakonec ONV v Plzni, který postoupil věc národnímu prokurátorovi. NA, f. Národní soud, inv. č. 806–813, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 1–67, materiály získané Národním výborem v Přešticích, Úřadem národní bezpečnosti v Plzni a postoupení věci národnímu prokurátorovi.
[435] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 1947, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 58–114, 17 svědeckých protokolů pořízených ministerstvem vnitra ve věci J. A. Bati mezi 19. 6. a 7. 12. 1946. Nebo NA, f. Národní soud, inv. č. 999, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 18–74, protokoly výpovědí, výběr novinových článků, dopisy.
[436] NA, f. Národní soud, inv. č. 1946, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 1–46, trestní oznámení na J. A. Baťu z 17. 6. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 999, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 1–17, trestní oznámení na J. Malypetra z 22. 5. 1946.

spisu a připravovat tak strategii své obhajoby. Běžně tak obvinění se souhlasem vyšetřujícího soudce mohli pomocí § 45 odst. 1 trestního řádu do spisu nahlížet, a to po celé trvání vyhledávání, a sledovat tak činnost prokurátora a adekvátně na ni reagovat. Ve chvíli, kdy se faktické shromažďování důkazů přesunulo na ministerstvo, trestní řízení nebylo zahájeno, a tedy trestní spis *de iure* ani neexistoval, byl obviněný o možnost po měsíce sledovat práci na budování argumentů pro obžalobu připraven.[437]

Ačkoliv naznačená činnost ministerstva vnitra z časového hlediska spadá do doby před zahájením samotného trestního řízení, bylo pro přehlednost detailnější pojednání o této problematice zařazeno do následující části kapitoly, jež se věnuje vyhledávání. Postupy ministerstva lze totiž jednak považovat za faktické vyhledávání a jednak v této činnosti ministerstvo v případě třetí skupiny obviněných pokračovalo i po zahájení trestního řízení, a tedy již i formálně ve stádiu probíhající fáze vyhledávání.

4.2.2. Vyhledávání

Přesuneme-li se k samotnému vyhledávání, resp. vyšetřování, tak i jeho podoba byla v zásadě odvislá od toho, do jaké z výše naznačených skupin obviněný patřil. Obecně lze říci, že vedlo ke sbírání dostatečného množství důkazního materiálu pro podání obžaloby (či obvinění). Tato fáze u první skupiny obviněných probíhala, podobně jako v případě postupů před zahájením řízení a zahájení řízení, v podstatě shodně jako ve stejném stádiu běžného (vojenského) trestního řízení, což je logické, jelikož mimořádné retribuční soudnictví nebylo zdaleka připraveno, a tudíž veškeré postupy probíhaly zatímně dle obecných předpisů a před orgány, jež tyto předpisy stanovily.[438] Není tedy třeba se touto fází do odevzdání věci národnímu prokurátorovi dále detailněji zabývat.

Před tím, než bude pozornost zaměřena na vyhledávání vedené národním prokurátorem, jež z formálního hlediska probíhalo u všech obviněných, je nutné se nejprve zaměřit na

[437] Zde vyvstává otázka oficiální role ministerstva vnitra při shromažďování důkazního materiálu. Pokud věc byla formálně stále ještě u ONV, jednalo se v tom případě o speciální trestní řízení správní, ke kterému byly výlučně povolány tyto národní výbory. V řízení před nimi se tedy uplatňovala pravidla pro správní řízení a vztahoval se na ně výnos ministerstva vnitra z 12. 11. 1945, č. B-2220-10-11-45-I/2, který neumožnil účastníkům a jejich právním zástupcům nahlížet do spisu v trestní řízení správním. Tento výnos byl zrušen až 15. 6. 1946, a to opatřením zveřejněným ve věstníku hl. města Prahy č. 24, roč. 1946. Tedy ve všech těchto řízeních nebylo do června 1946 možné do spisů nahlížet. To se však samozřejmě týkalo pouze spisů vedených u ONV, nikoliv materiálů, jež shromáždilo ministerstvo. Viz *Právní prakse: měsíčník československých právníků*. Praha: V. Linhart, 31.08.1946, **10**(4–5), s. 148.

[438] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 766, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 5, 6, 41, usnesení polního prokurátora o nařízení vyšetřování dle § 41 vojenského tr. ř. proti F. Bartošovi z 29. 5. 1945, výslech obviněného u polního soudu v Praze z 1. 6. 1945, výslech obviněného u Krajského trestního soudu v Praze a uvalení vazby vyšetřujícím soudcem dle § 179 tr. ř. z 27. 6. 1945. NA, f. Národní soud, inv. č. 2103, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 9, usnesení polního prokurátora o zahájení vyhledávání proti J. Emingerovi z 28. 5. 1945.

okamžik postoupení věci tomuto prokurátorovi. Jak bylo popsáno v kapitole zabývající se legislativou, problematika příslušnosti – jejího založení, resp. přezkumu – byla velmi nejasná, a i z toho důvodu je otázka postoupení či převzetí daného případu teoreticky i prakticky významná. Ve vybraných vzorových případech k tomu došlo z iniciativy původně příslušných orgánů, tedy na návrh žalobce byla věc postoupena vyšetřujícím soudcem.[439] Typicky však vyšetřující soudce žádal národního prokurátora o zpětnou vazbu, a to zda s postoupením souhlasí a případ převezme.[440] Jedině v případě F. Veverky došlo při převzetí věci národním prokurátorem k patrně nestandardní situaci, kdy se do tohoto procesu vcelku náhodně zapojilo ministerstvo vnitra. To po oznámení záměru ÚNB v Plzni propustit obviněného ze zajišťovací vazby vyjádřilo silný nesouhlas a společně s opisem svého výnosu, jenž tuto výtku obsahoval a jenž byl zaslán ONV v Plzni, v jejichž vazbě se obviněný nacházel, zaslalo list, ve kterém po stručném odůvodnění uzavřelo: „Je proto vyloučeno provésti zrušení zajišťovací vazby, jak navrhoval úřad národní bezpečnosti v Plzni, nýbrž je třeba vypracovati proti Dr. Veverkovi a jeho ženě žalobu pro Národní soud.“[441] Měsíc po pravděpodobném doručení tohoto listu ONV v Plzni postoupil spisy k dalšímu řízení národnímu prokurátorovi.[442]

Vyhledávání vedené národním prokurátorem mělo ve všech případech v zásadě shodné postupy a jednotlivé úkony byly prováděny na základě trestního řádu. Přesto však je vhodné upozornit na jistá specifika. Národní prokurátor přebíral jednotlivé případy v různě pokročilých stádiích shromažďování důkazního materiálu. Po převzetí tak prokuratura musela provést důkladnou analýzu postoupených spisů, zhodnotit kvalitu již pořízených výpovědí a jiných důkazů a plynule navázat na úkony svých předchůdců. Typicky lze tak pozorovat podávání četných návrhů ze strany prokurátora vyšetřujícímu soudci na doplňování výslechů svědků, již se k daným věcem již vyjádřili.[443] Nastávaly i situace, kdy prokurátora ani tyto doplňující výslechy neuspokojily, a po soudci tak požadoval další výslech. Mimo to, že prokurátor nechával takto opakovat výslechy osob konané původně příslušnými orgány, navrhoval taktéž

[439] NA, f. Národní soud, inv. č. 767, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 49, dopis žalobce při MLS v Mladé Boleslavy o předání trestní věci generála F. Bartoše národnímu prokurátorovi z 27. září 1945. NA, f. Národní soud, inv. č. 2110, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 69, 70, návrh polního prokurátora na postoupení z 9. 11. 1945 a usnesení polního soudu o postoupení věci J. Emingera národnímu prokurátorovi ze 14. 11. 1945.

[440] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 767, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 49, dopis žalobce při MLS v Mladé Boleslavy o předání trestní věci generála F. Bartoše národnímu prokurátorovi z 27. září 1945.

[441] NA, f. Národní soud, inv. č. 810, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 60, 61, stanovisko ministerstva vnitra činnosti F. Veverky za okupace a k průběhu vyšetřování ze 7. 9. 1945.

[442] NA, f. Národní soud, inv. č. 813, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 67, postoupení spisu F. Veverky národnímu prokurátorovi z 30. 10. 1945.

[443] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 766, 774, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 9, 10, 96, protokol z výslechu Aloise Švece sepsaný na hlavní správě OBZ při MNO z 29. 5. 1945 a žádost národního prokurátora o výslech téže osoby ze 4. 3. 1946. Nebo NA, f. Národní soud, inv. č. 817, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 119, žádost o opakovaný výslech 14 svědků soudem z 28. 1. 1946.

výslechy nových svědků, vyžadoval písemnosti různého druhu, a to především po ministerstvech, a v neposlední řadě žádal i o posudky znalců.[444] Ve svých žádostech o provedení výslechů prokurátor stanovoval i pokyny, jež zahrnovaly přesně stanovené otázky, které měly být svědkům vyšetřujícím soudcem položeny.[445]

Veškeré výše psané úkony se prováděly, jak již bylo naznačeno, skrze vyšetřujícího soudce, kterým byl pro sledované případy pro většinu úkonů do jara 1946 okresní soudce Donner a následně okresní soudce Černý, v případě J. Malyptera se po celou dobu řízení jednalo o krajského soudce Ruta.[446] Tito soudci byli patrně přiděleni potřebám národního prokurátora, jelikož ve všech vybraných případech se pravidelně objevují právě oni. Jednotlivé úkony, především výslechy, byly prováděny přímo vyšetřujícím soudcem, avšak pokud byli svědci nepřítomní, dožadoval vyšetřující soudce k těmto úkonům soudce okresních, resp. krajských soudů, kteří měli svědky k dispozici.[447] Pouze v jednom případě se dochoval protokol, který zachytil dodatek k dříve pořízeným protokolům a u jehož pořizování nebyl žádný soudce přítomen. Jednalo se o situaci, kdy se gen. Eminger sám dostavil k národnímu prokurátorovi, aby tyto doplňující informace vylíčil, a sepisování tohoto protokolu byl přítomen pouze náměstek národního prokurátora a zapisovatel.[448] K procesně zajímavé situaci došlo i v případě pořízení protokolu o výslechu svědka navrženého obhajobou J. Malypetra. Ta vyšetřujícího soudce žádala vyslechnout svědka Rudolfa Bechyně, který však nebyl vzhledem ke svému zdravotnímu stavu schopen se k výslechu kamkoliv dostavit. J. Malypetr tak skrze svého obhájce požádal o komisionální výslech svědka, čemuž bylo vyhověno a soudce Rut v rámci komise Národního soudu výslech skutečně provedl, a to na adrese svědka v Brodech u Podbořan.[449]

---

[444] Z hlediska věcí vojenských byli znalci před Národním soudem nepostradatelní. Tyto znalce poskytovalo MNO a jejich služby byly dvojího charakteru. Nejprve poskytli písemný posudek a dále byli předvolaní na hlavní přelíčení, kde svůj odborný názor sdělili přímo senátu. NA, f. Národní soud, inv. č. 778, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 89, 93, žádost o dobré zdání od vojenských znalců z 19. 11. 1945 a posudek z 10. 1. 1946. Ostatní viz dále.

[445] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 814, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 70, žádost o výslech svědků z 8. 11. 1945. Tato žádost byla doplněna o pokyn: „[…] o způsobu předání vyslanectví v Bukurešti Němcům, zejména též o obsahu řeči, kterou obviněný při té příležitosti pronesl."

[446] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 774, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 96, žádost národního prokurátora vyšetřujícímu soudci Donnerovi o soudní výslech svědka z 4. 3. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 826, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 164, žádost národního prokurátora vyšetřujícímu soudci Černému o doručení vyhlášky obviněnému z 31. 5. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 1008, sign. TNS 19/47, k. 60, fol. 106 a násl., protokoly o výsleších svědků prováděných vyšetřujícím soudcem Rutem.

[447] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 774, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 99, žádost vyšetřujícího soudce o výslech svědka okresnímu soudu v Turnově z 5. 3. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 827, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 168, žádost vyšetřujícího soudce o výslech svědků krajskému soudu v Klatovech z 25. 5. 1946.

[448] NA, f. Národní soud, inv. č. 2111, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 72, dodatek k výslechu J. Emingera z 1. 12. 1945.

[449] NA, f. Národní soud, inv. č. 1005, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 100, návrh ohledně provedení svědecké výpovědi z 29. 12. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 1012, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 147, výpověď Rudolfa Bechyně z 6. 1. 1947.

Situace u druhé skupiny obviněných byla ve fázi vyhledávání v jistém slova smyslu modifikovaná, a to z hlediska toho, co bylo naznačeno již v předcházející části této podkapitoly. V tomto případě jednak nedocházelo k postupování národnímu prokurátorovi, a to z toho důvodu, že trestní oznámení na tyto osoby přicházela přímo jemu a samotnou fázi vyhledávání tak oficiálně zahajoval až tento prokurátor, a jednak bylo vlivem činnosti ministerstva ve fází před zahájením trestního řízení vyhledávání omezeno na minimum.

Vzhledem k důkladnému šetření prováděnému ministerstvem vnitra prokurátor sám mnohdy usvědčující materiál vůbec nesbíral a vystačil si s tím, co mu ministerstvo poskytlo. Sám ministr spravedlnosti po ukončení činnosti retribučních soudů prohlásil, že ministerstvu vnitra bylo svěřeno „vyšetřování" politických činitelů a že národní prokuratura byla vesměs odkázána na materiál a důkazy, které jí ministerstvo předložilo.[450] Jak však vyplývá z vybraných případů, kromě Jana Malypetra, který byl bývalým politickým činitelem, ministerstvo rozsáhle šetřilo i J. A. Baťu, tedy působnost ministerstva byla v tomto ohledu patrně širší, než referoval ministr spravedlnosti. Dále konstatoval, že na ministerstvu vnitra docházelo k systematickému zpracovávání jednotlivých případů, a to za účasti zástupců národní prokuratury. Zdlouhavost tohoto procesu vysvětloval nutností sběru obsáhlého důkazního materiálu, která byla důvodem toho, že trestní oznámení začala justiční správě docházet až v druhé polovině roku 1946 a na počátku roku 1947. Avšak žaloby prý byly vypracovány během přibližně tří týdnu po dojití oznámení.[451]

Z archivních materiálů a ostatně též z referátu ministra spravedlnosti vyplývá, že proces shromažďování důkazů, a tedy faktická podstata fáze vyhledávání, byla v druhé skupině obviněných přenesena z národní prokuratury na ministerstvo vnitra.[452] Z procesně formálního hlediska však k onomu shromažďování docházelo před zahájením řízení, a tedy postupy ministerstva byly patrně minimálně *in fraudem legis* podobně, jako bylo ukázáno již u některých případů řízení před ONV. Z hlediska trestního řádu bylo sice umožněno konat vyhledávání z rozhodnutí státního zástupce bezpečnostními úřady, ale to se již jednalo o zahájenou fázi vyhledávání, nadto považovat ministerstvo vnitra za bezpečností úřad ve smyslu trestního řádu by bylo až příliš troufalým výkladem.[453] Trestní řád znal i další možnost

[450] DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. V Praze: Ministerstvo spravedlnosti, 1947, s. 25.
[451] Tamtéž, s. 25, 26.
[452] Např. viz trestní oznámení a jeho dodatky sepsané ministerstvem vnitra v případu J. A. Bati, které celkově čítaly desítky stran, stejně tak protokoly výslechů sepsané ministerstvem a další nashromážděné listiny, které byly základem onoho trestního oznámení i obžaloby. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1946, 1947, 1948, sign. TNS 12/47, k. 162.
[453] § 88 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

konání bezpečnostních úřadů, nejblíže se popisované situaci blížil § 24 trestního řád, který stanovil, že: „Úřadové bezpečnosti, k nimž náležejí také starostové obecní, mají vyzvídati veškeré zločiny a přečiny, při nichž se vyšetřování nezavádí toliko k žádosti toho, koho se týkají a nemůže-li vyšetřující soudce sám bez odkladu úřadu konati, mají neodkladná přípravná opatření učiniti, kterýmiž se může věc objasniti […].“[454] Ani tento paragraf však nelze aplikovat, je zjevné, že při šetření prováděném ministerstvem vnitra se nejednalo o neodkladná opatření, a zároveň vyšetřující soudce konati mohl.

Šetření ministerstva za účastní zástupců národního prokurátora tak bylo zjevně zcela mimo postupy stanovené trestním řádem. Z hlediska zákona mělo ministerstvo jakožto veřejný úřad povinnost ihned poté, co se dozvědělo o trestném činu učinit o tom oznámení státnímu zástupci (zde prokurátorovi).[455] Tímto oficiálním oznámením bylo až samotné trestní oznámení, které však bylo podáno až po měsících shromažďování důkazního materiálu. Lze zde také uvažovat o tom, že když dle slov ministra spravedlnosti na tomto šetření spolupracovali zástupci národní prokuratury, dozvěděl se tak žalobce o trestném činu oficiálně již touto spoluprací. V takovém případě by se však aktivoval § 34 trestního řádu a žalobce se měl ujmout vedení přípravného vyhledávání a měl dohlédnout, „aby se náležitě užilo všech prostředků k vyhledání pravdy příhodných.“[456] Toto ustanovení implicitně odkazuje ke kapitole IX. řádu a především k § 88, který dal žalobci možnosti vedení vyhledávání, tedy skrze vyšetřujícího soudce, okresního soudce či bezpečnostní úřad. Sám státní zástupce měl přísně zakázáno vést vyhledávání sám.

Ve sledovaném případě však takto postupováno nebylo. Ministerstvo jednak pracovalo bez jakýchkoliv pokynů národního prokurátora ve smyslu § 88, a jednak zástupci prokurátora měli na šetření prováděném ministerstvem patrnou účast, což bylo v přípravném řízení zakázáno. Z toho vyplývá, že samotný národní prokurátor oficiálně setrvával v nevědomosti, pokud by tomu tak nebylo, jednalo by se o zjevné porušení trestního řádu. Předstíraná nevědomost prokurátora vyplývá i z faktu, že ministerstvo vnitra podávalo trestní oznámení, což by se nedělo, pokud by o činu prokurátor oficiálně věděl. Teprve dojitím tohoto oznámení tak došlo k seznámení národního prokurátora, jakožto veřejného žalobce, se skutečností, že měl být spáchán trestný čin.[457]

[454] § 24 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
[455] § 84 tamtéž.
[456] § 34 tamtéž.
[457] § 87, 88 tamtéž.

Ať šetření před podáním trestního oznámení prováděné ministerstvem (za spolupráce s prokuraturou) hodnotíme z jakéhokoliv úhlu, vždy dospějeme k závěru, že neodpovídalo trestnímu řádu, resp. bylo minimálně zjevným obcházením zákona. Fakticky totiž u druhé skupiny obviněných došlo k situaci, kdy pravomoc veřejného žalobce, jenž odpovídal za zjišťování potřebných informací v přípravné fázi řízení, byla v tomto směru vyprázdněna a nahrazena činností zcela jiného orgánu. Teprve ve chvíli, kdy bylo národnímu prokurátorovi dodáno trestní oznámení (i se všemi protokoly a listinami), získal tento oficiální roli a mohl zahájit vyhledávání dle pravidel trestního řádu, což bylo již patrně zbytečné, jelikož „faktické" vyhledávání už proběhlo. A skutečně národní prokurátor v těchto případech zůstával stran shromažďování důkazního materiálu pasivní a omezoval se jen na sepsání obžaloby dle ministerstvem dodaných materiálů.[458] O tom ostatně svědčí i již zmiňovaná zpráva ministra spravedlnosti.

Tento stav věci lze považovat za velmi nešťastný, jelikož dle trestního řádu bylo vyhledávání, resp. vyšetřování z právně teoretického hlediska nikoliv v rukou státního zástupce, nýbrž především samotného soudu. Dobová doktrína dovozovala, že „důsledné provedení zásady obžalovací by vyžadovalo, aby žalobce sám, a to i žalobce veřejný, sbíral materiál potřebný k podání obžaloby. Avšak náš trestní řád přijal podle vzoru reformovaného procesu francouzského jako pravidlo přípravné řízení konané soudem, kdežto státnímu zástupci přímo zakazuje prováděti úkony vyšetřovací, a to pod jejich neplatností (§ 97 odst. 2). To je potud výhodou, že vyšetřovací úkony provedené soudem nemají povahu jednostranného úkonu procesní strany, jakou by měl úkon státního zástupce […]."[459] V případě druhé skupiny obžalovaných před Národním soudem byla tato zásada zcela obejita.

V této souvislosti, jak již bylo naznačeno výše, by mohlo být namítáno, že došlo k analogickému použití § 88 odst. 3, který ve fázi vyhledávání umožnil státnímu zástupci vyslýchat skrze úřady bezpečnosti. Zde však ještě nedošlo k trestnímu oznámení a ani národní prokurátor o trestném činu oficiálně nevěděl. Pojmově se tak stále nemohlo jednat o vyhledávání, šetření prováděné ministerstvem tak nebylo konáno žalobcem skrze ministerstvo, avšak přímo jím. I kdybychom toto pominuli, doktrína upozorňovala, že protokoly získané výslechem skrze úřad bezpečnosti, jsou protokoly výslechu osob

[458] Viz veškeré dokumenty mezi podáním trestního oznámení a podáním obžaloby, které neobsahují žádnou známku prokurátorovi aktivity. NA, f. Národní soud, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 18–74, protokoly z výslechů a výběry z článků zaslané ministerstvem vnitra jako příloha k trestnímu oznámení na J. Malypetra. Podobně je na tom i Baťův případ, ve kterém národní prokurátor taktéž setrval zcela pasivní viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1946–1949, sign. TNS 12/47, k. 162, veškeré dokumenty do podání obžaloby z 19. 3. 1947.

[459] MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 133.

předzvědných a nikoliv svědků. To znamenalo, že tyto osoby vypovídaly bez přísahy, bez možné sankce za křivé svědectví, a nadto tyto protokoly mohly být užity v hlavním přelíčení pouze za předpokladu, že byly ihned po pořízení zaslány vyšetřujícímu soudci.[460] K tomu v případě šetření ministerstvem vnitra ani nemohlo docházet, jelikož nebylo zahájeno trestní řízení, a žádný vyšetřující soudce tak ani nemohl být k případu povolán.

Podobně neútěšná byla situace v případě třetí skupiny obviněných. Zde lze obdobně užít závěry učiněné u druhé skupiny s tím rozdílem, že činnost ministerstva vnitra probíhala zcela nepokrytě i ve chvíli, kdy vyhledávací činnost měla být prováděna výlučně národním prokurátorem, tedy po podání trestního oznámení a oficiálním zavedení vyhledávání.[461] Za této situace by již bylo myslitelné použití argumentu analogie z předchozího odstavce, avšak vzhledem k archivním materiálům se ukazuje, že ani v tomto případě ministerstvo vnitra nevystupovalo jako „bezpečnostní úřad“, který by byl prokurátorem instruován, a to ani *pro forma*. Je tomu tak z toho důvodu, že veškeré materiály, které ministerstvo získalo již během probíhající fáze vyhledávání, formulovala do „dodatků“ k trestnímu oznámení, kterých v průběhu přípravné fáze řízení v těchto kauzách zasílalo prokurátorovi i několik.[462] Není překvapením, že z hlediska trestního řádu byly tyto dodatky zcela neznámou záležitostí, což je logické, uvážíme-li, že po dodání trestního oznámení ztrácel jeho pisatel jakoukoliv pozici ohledně shromažďování důkazních materiálů a výlučně oprávněným v tomto směru se stal státní zástupce, resp. národní prokurátor, a to především skrze vyšetřujícího soudce.[463] Proto lze tyto „dodatky“ dodávané ministerstvem vnitra považovat za výsledek procesů, jež zcela zjevně obcházely postupy stanovené trestním řádem.

Všechny tři přístupy v rámci přípravné fáze řízení, resp. všechny linie postupů dle příslušnosti obviněného do té které skupiny, se sjednotily až při konečné analýze důkazního materiálu prokurátorem a následném vytvoření obžaloby na jejím základě.

---

[460] MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 135.

[461] Zajímavý je i fakt, že v těchto případech bylo trestní oznámení, jež bylo na obviněné ze třetí skupiny podáváno, označováno jako „prozatimní“. V kauze s J. A Baťou toto oznámení např. čítalo 46 stran. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1946, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 1, prozatimní trestní oznámení na J. A. Baťu ze 17. 6. 1946.
Ostatně veškeré dokumenty, které ministerstvo poskytlo národnímu prokurátorovi svědčí o jeho rozsáhlé činnosti před i po podání „prozatímního“ trestního oznámení. Tyto dokumenty obsahují prazatimní trestní oznámení, jeho dodatky a dále protokoly z výslechů, výběr novinových článku, dopisy a celkově veškeré materiály, jež ministerstvo vnitra proti J. A. Baťovi shromáždilo. Součástí jsou samozřejmě i materiály, jež shromáždil ONV ve Zlíně, které se kauzou zabývalo před tím, než ministerstvo projevilo o šetření zájem. Viz NA, f. Národní soud, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 1–117, veškeré dokumenty do podání obžaloby z 19. 3. 1947.

[462] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 1946, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 48, 54, dodatky k trestnímu oznámení I. a II. z 30. 12 1946 a 29. 1. 1947.

[463] § 87, 88 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

Dříve, než však bude představena obžaloba a postupy po jejím podaní, bude učiněno několik poznámek o činnosti obhajoby před tím, co byl obžalovací spis žalobcem zaslán soudu. Vzhledem k mapování postupů soudu jsou samozřejmě podstatné i postupy, jež souvisely s tím, jakým způsobem soud komunikoval s obhajobou a jak reagoval na od ní zasílané návrhy.

Logickým prvním krokem obhajoby obviněného bylo zaslání plné moci advokátem, jenž měl obviněného zastupovat.[464] Ačkoliv se to může zdát jako poměrně nekonfliktní úkon, např. v případě J. A. Bati byla situace kolem právního zastoupení velmi nejasná. Vzhledem k tomu, že se obviněný nacházel v cizině, měl mu být dle § 421 odst. 1 trestního řádu ustaven obhájce pro doručení obžaloby a obžaloba tomuto měla být dodána. Navzdory znění tohoto ustanovení však nelze zapomínat na ustanovení § 44 odst. 2, které obviněnému umožňuje místo *ex offo* ustaveného obhájce zvolit obhájce jiného. Mohl tak učinit i nepřítomný obviněný? Dle názoru nejvyššího soudu ano.[465] Národní soud tak byl povinen komunikovat s takto zvoleným zástupcem, avšak k tomu nedošlo. Národní soud měl dokonce dle tvrzení obhajoby o zvoleném obhájci povědomí ještě před ustavením toho z úřední moci, avšak nebral tuto skutečnost v potaz, obhájce ustavil a komunikoval s ním.[466] Navzdory tomu, že soudu byla dodána další plná moc, jíž Baťa pověřil dalšího obhájce svým zastupováním, soud i nadále odmítal akceptovat zvolené advokáty.[467] Proti tomuto postupu protestoval i samotný soudem ustavený advokát Dr. Pacholík.[468] Soud však svůj názor nezměnil a obsílku k hlavnímu přelíčení zaslal Dr. Pacholíkovi.[469] Mimo to, že soud měl komunikovat se zvolenými obhájci, a nikoliv s *ex offo* ustaveným, bylo toto doručení obsílky samo o sobě v přímém rozporu s trestním řádem, jelikož obsílka měla být doručena výlučně jen do vlastních rukou obviněného.[470] Situace s Baťovými obhájci byla vyřešena až na samotném hlavním přelíčení, kdy tři obžalovaným zvolení advokáti

[464] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 771, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 91, mocný list pro obhájce od F. Bartoše z 22. 11. 1945. NA, f. Národní soud, inv. č. 831, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 185, plná moc pro obhájce od F. Veverky z 16. 10. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 1002, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 82, plná moc obhájce JUDr. Jiřího Malypetra.

[465] Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 6231 ze dne 22. června 1938, Zm I 275/38, Zm I 615/38. viz Sbírka rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé. Svazek 114. Sbírka rozhodnutí nejvyššího soudu ve věcech trestních. Ročník XX. (1938). Právnické vydavatelství Tomsa. Praha 1939, s. 283–285.

[466] Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1954, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 128, odpor proti obžalovacímu spisu ze 7. 4. 1947.

[467] NA, f. Národní soud, inv. č. 1954, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 129, plná moc JUDr. Evžena Šallera z 24. 2. 1947, soudu doručena 7. 4. 1947.

[468] NA, f. Národní soud, inv. č. 1955, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 132, odpor proti obžalovacímu spisu z 10. 4. 1947.

[469] LANGMEIER, Jan. Proces s J. A. Baťou před Národním soudem v roce 1947. In: *Právněhistorické Studie*, Vol 43 No 1 (2013). Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 332.

[470] § 79 odst. 1 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

předali soudu plné moci a prohlásili, že přebírají obhajobu za *ex offo* ustaveného Dr. Pacholíka. Teprve v tomto okamžiku soud akceptoval jejich zastupování.[471]

V dalších sledovaných případech byla situace s obhájci klidnější. F. Veverka, J. Eminger i J. Malypetr si své obhájce zvolili bez větších problémů, J. Malypetr se dokonce nechal zastupovat svým synem.[472] Jediný F. Bartoš sice soudu plnou moc odeslal, avšak nakonec soudu po obdržení obžaloby oznámil, že obhájce nemá a požádal o jeho ustavení, k čemuž také došlo.[473] K ustavování obhájců z moci úřední obecně docházelo až po podání obžaloby, tedy ačkoliv se zdá takové ustavení jako pozdní, proběhlo na základě platných pravidel trestního řádu.[474]

Obecně lze říci, že obhajoba před podáním obžaloby byla v nelehké situaci, jelikož ještě neměla vědomost o tom, co konkrétně je obviněnému dáváno za vinu.[475] I tak však podávala návrhy ohledně výslechů a dalších úkonů směřujících k důkaznímu materiálu, mimo to se obhajoba zajímala i o okolnosti, jež mohly obviněnému ulehčit již v této fázi řízení, tedy např. docházelo k žádostem o propuštění z vyšetřovací vazby, která byla na obviněné národním prokurátorem pravidelně uvalována.[476] Ačkoliv obhajoba neměla veškeré potřebné informace, které poskytl až samotný obžalovací spis, byly návrhy na výslechy svědků podávány i v této fázi řízení, a to i s instrukcemi ohledně čeho mají být svědci vyslýcháni.[477] K těmto výslechům byl ve fázi před podáním obžaloby povolán vyšetřující soudce, který je následně skutečně prováděl.[478] Tyto výslechy byly obhajobě užitečné mimo jiné tím, že protokoly z nich bylo možné číst při hlavním přelíčení, či mohly oslabit argumentaci žalobce v samotné obžalobě. Jak již bylo konstatováno výše, o tyto intervence obhájce byli ochuzeni ti z obviněných, kteří svého obhájce neměli, jelikož ten jim byl ustaven teprve po podání obžaloby.

4.2.3. Obžaloba a postupy po jejím podání

Obžaloba, resp. obvinění, byla sepsána národním prokurátorem po dokončení shromažďování důkazního materiálu, resp. po doručení trestního oznámení ministerstvem spolu

[471] LANGMEIER, Jan. Proces s J. A. Baťou před Národním soudem v roce 1947. In: *Právněhistorické Studie*, Vol 43 No 1 (2013). Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 334.
[472] NA, f. Národní soud, inv. č. 1002, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 82, plná moc obhájce JUDr. Jiřího Malypetra.
[473] NA, f. Národní soud, inv. č. 771, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 91, mocný list pro obhájce od F. Bartoše z 22. 11. 1945. NA, f. Národní soud, inv. č. 783, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 221, protokol o sdělení obžaloby a předání dalších informací z 26. 8.1946.
[474] § 220 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
[475] Přesto však měla možnost podmíněně nahlížet do spisu, a tedy si určité povědomí o možných budoucích argumentech obžaloby dělat mohla i v průběhu vyhledávání. Viz § 45 odst. 1 tamtéž.
[476] NA, f. Národní soud, inv. č. 815, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 108, žádost o propuštění F. Veverky z vyšetřovací vazby z 12. 12. 1945
[477] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 819, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 125, návrh na výslech svědka z 6. 2. 1946.
[478] NA, f. Národní soud, inv. č. 819, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 125, výslech svědka z 7.2. 1946.

s jím získanými materiály. Obžaloba měla typickou podobu, a tak, jak bylo dovozeno v části práce zabývající se legislativním vymezením, obsahovala i několikastránkové odůvodnění. Obecně lze říci, že obžaloba obsahovala ty náležitosti, které předepisoval § 207 trestního řádu.[479]

Spis byl adresován přímo Národnímu soudu, a to do rukou přednosty soudu společně s několika opisy. Obžaloba na přední straně obsahovala označení obviněného, popsání skutku, označení trestného činu, kterého se měl svým jednáním dopustit i s příslušným paragrafem, jenž trestný čin upravoval a konečně obsahovala i druh trestu, jenž žalobce žádal. Dále prokurátor pravidelně navrhoval, resp. oznamoval konání hlavního přelíčení před Národním soudem, který označil za příslušný dle dekretu. Následně národní prokurátor učinil další návrhy, a to ohledně předvolání konkrétních svědků k hlavnímu přelíčení a dále spisů, jež navrhoval během přelíčení číst. Mezi spisy se pravidelně nacházely i protokoly z výslechů pořízených před zasedáním soudu, a to jak v rámci prokurátorovy činnosti, tak činnosti ministerstva vnitra. Tyto návrhy byly klíčové, a to z důvodu ustanovení § 258 odst. 1 trestního řádu, který stanovil, že soud má „zřetel míti jediné k tomu, co v hlavním přelíčení bylo přivedeno. Spisy mohou býti důkazem jen potud, pokud byly v hlavním přelíčení čteny.“[480] Závěrečnou a nejobsáhlejší část obžaloby pak tvořilo odůvodnění.[481]

Po přijetí obžaloby Národním soudem došlo ze strany soudu hned k několika krokům. Jedním z nich bylo sestavení soudního senátu a stanovení data hlavního přelíčení, k němuž pravidelně docházelo do týdne od doručení spisu.[482] Přednosta soudu tak ustavil předsedu senátu a s ním i všechny přísedící, a to najednou a bez předchozího zjištění, zda jsou všichni

[479] Ukázku obžaloby podávané u Národního soudu viz Příloha č. 5.
[480] § 258 odst. 1 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
[481] NA, f. Národní soud, inv. č. 781, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 215–218, obžalovací spis proti F. Bartošovi ze 31. 7. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1951, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 118–124, obžalovací spis proti J. A. Baťovi z 19. 3. 1947.
NA, f. Národní soud, inv. č. 829, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 180–183, obžalovací spis proti F. Veverkovi z 12. 10. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1000, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 75–79, obžalovací spis proti J. Malypetrovi z 10. 12. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 2113, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 130–133, obvinění proti J. Emingerovi z 31. 3. 1947
[482] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 782, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 220, příprava hlavního přelíčení s F. Bartošem z 26. 8. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1952, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 125, příprava hlavního přelíčení s J. A Baťou z 22. 3. 1947.
NA, f. Národní soud, inv. č. 830, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 184, příprava hlavního přelíčení s F. Veverkou z 15. 10. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1001, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 81, příprava hlavního přelíčení s J. Malypetrem z 19. 12. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 2115, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 135, příprava hlavního přelíčení s J. Emingerem z 10. 4. 1947.

z ustavených připraveni se hlavního přelíčení zúčastnit. Opakovaně tak docházelo k tomu, že po oznámení této skutečnosti jednotlivým přísedícím odmítali tito svou účast v senátu, a to především z důvodů zdravotních či pracovních.[483] V těchto případech pak docházelo k dodatečným personálním opatřením ze strany přednosty, který i jen několik málo dní před zahájením přelíčení ustavoval nové přísedící.[484] Přednosta kromě předsedy a šesti přísedících jmenoval vždy i jednoho náhradníka z řad přísedících, který se účastnil nejen hlavního přelíčení, ale též všech porad senátu. Toto opatření mělo zajistit plynulý průběh řízení v případě, kdyby z jakéhokoliv důvodu některému z přísedících bylo po zahájení hlavního přelíčení znemožněno se nadále zúčastnit. Jaký však přednosta užil zákonný podklad pro jmenování náhradníka, není zcela jasné. Dekret v tomto směru žádnou úpravu neosahuje, na rozdíl od VRD, který pokyn pro jmenování náhradníků u senátů MLS výslovně stanovuje.[485] V úvahu připadá subsidiární užití § 18 trestního řádu, ten však předpokládá jmenování náhradníků výslovně soudcům. Obecně mám za to, že jde v tomto případě o přípustné užití analogie, není však vyloučen výklad, že vynecháním daného pravidla normotvůrce vyjádřil vůli náhradníky u Národního soudu nezřizovat, což v komparaci s úpravou obsaženou ve VRD není zcela nemyslitelné.

Zajímavé je si povšimnout i konkrétního složení senátů. Přednosta, jak již bylo psáno na příslušném místě práce, dbal při sestavování senátů na zásady Národní fronty, tedy senáty měly být z tohoto hlediska stranicky vyvážené. Dalším viditelným kritériem, kterým se přednosta řídil, byla přítomnost jedné ženy na pozici přísedící, či alespoň náhradníka.

Dalším krokem, který byl činěn ve stejný den jako ustanovení soudního senátu, bylo odeslání žádosti soudu SNB o vyplnění „Zprávy o pověsti“. Následovala žádost farnímu úřadu o rodný list obviněného a žádost státnímu zastupitelství o výpis z rejstříku trestů. Tyto žádosti v některých případech zasílal přednosta soudu a v některých již ustavený předseda senátu.[486]

---

[483] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 787, 789, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 225, 226, omluvné dopisy přísedících J. Špačka a J. Caňkaře ve věci F. Bartoše z 2. a 5. 9. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 1959, 1964, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 137, 146, omluvné dopisy přísedících Vladimíra Šacha a Františka Kotase ve věci J. A. Bati z 17. a 19. 4 1947. V případě soudního senátu J. A. Bati bylo dodatečné personální opatření učiněno přednostou ručně, a to přímo na dopisy od přísedících.

[484] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 782, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 220a, dodatečné personální opatření ohledně přísedících ve věci F. Bartoše z 3. 9. 1946. Vzhledem k datu provedení tohoto opatření věděl přednosta soudu o indispozicích přísedících dříve, než jejich omluvné dopisy soudu došly.

[485] § 22 odst. 3 dekretu č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

[486] NA, f. Národní soud, inv. č. 785, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 223, osobní data obžalovaného F. Bartoše, výpisy z matriky a trestního rejstříku, zpráva o pověsti z 26. 8. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1960, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 138, osobní data obžalovaného J. A. Bati, výpisy z matriky a trestního rejstříku, zpráva o pověsti z 18. 4. 1947.

V den, kdy byly činěny výše psané kroky, nejpozději však několik dní na to, byl obžalovaný předveden ze soudní vazby a bylo mu sděleno, že na něj byla podána obžaloba, a dále mu byly předány informace ohledně data hlavní přelíčení[487] a o složení soudního senátu, vůči jehož členům měl právo využít tzv. zamítacího práva, tedy podat proti nim námitky.[488] Následně mu byla formálně doručena obžaloba.[489] J. Eminger, který nebyl ve vyšetřovací vazbě Národního soudu, se k tomuto úkonu dostavil na předvolání.[490] U J. Malypetra není jasné, zda k této proceduře došlo, jelikož se v příslušném fondu protokol nezachoval, avšak nezachoval se ani jiný doklad o tom, že by byl J. Malypetr spraven o obžalobě a dalších údajích, které se předávaly během tohoto úkonu, je tedy pravděpodobné, že se protokol pouze nedochoval.

Zákonný podklad tohoto úkonu je však nejasný. Pravděpodobně se tak činilo na základě § 220 odst. 1 trestního řádu, který stanovil, že každý „obžalovaný, který jest zatčen, ve třech dnech, když obžaloba právní moci nabude, [*má*] odveden býti do vězení soudu sborového, u něhož se vede hlavní přelíčení. Když obžalovaný do vězení přijde, má jej, vztahuje-li se žaloba k nějakému zločinu, který jest porotě k rozsouzení přikázán, předsedící soudu porotního aneb jeho náměstek nebo představený sborového soudu první instance nejdéle ve čtyři a dvadcíti hodinách slyšeti, zdali k tomu, co v přípravném vyšetřování seznal, má co přidati nebo něco v tom změniti. Nemá-li obžalovaný posud obhájce, má se při tom vybídnouti, aby sobě obhájce zřídil, a neužil-li by toho práva, má se mu ihned z povinnosti úřadu obhájce přidati.“[491]

Problémů je zde však několik. Slyšení obžalovaného mělo probíhat, pouze pokud se jednalo o zločin příslušný k porotnímu soudu, což v tomto případě z logiky věci být nemohlo. Zločiny, ze kterých byli tito obžalovaní viněni, byly příslušné před Národní soud, potažmo před mimořádné lidové soudy. Nepomohlo by ani, pokud bychom pominuli mimořádné okolnosti

NA, f. Národní soud, inv. č. 834, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 191, osobní data obžalovaného F. Veverky, výpisy z matriky a trestního rejstříku, zpráva o pověsti z 15. 10. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 2116, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 138, osobní data obžalovaného J. Emingera, výpisy z matriky a trestního rejstříku, zpráva o pověsti z 8. 4. 1947.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1003, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 85, osobní data obžalovaného J. Malypetra, výpisy z matriky a trestního rejstříku, zpráva o pověsti z 16. 12. 1946.

[487] Lze předpokládat, že tento úkon nahrazoval „obeslání k hlavnímu přelíčení“ dle § 79 odst. 1 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

[488] Viz § 72–74 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

[489] NA, f. Národní soud, inv. č. 783, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 221, protokol o sdělení obžaloby a předání dalších informací F. Bartošovi z 26. 8.1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 832, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 187, protokol o sdělení obžaloby a předání dalších informací F. Veverkovi z 16. 10.1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 2114, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 134, protokol o sdělení obžaloby a předání dalších informací J. Emingerovi z 10. 4. 1947.

[490] NA, f. Národní soud, inv. č. 2114, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 134, protokol o sdělení obžaloby a předání dalších informací J. Emingerovi z 10. 4. 1947.

[491] § 220 odst. 1 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

retribučního soudnictví a aplikovali obecné pravidlo čl. VI. trestního řádu, ten totiž stanovoval trestné činy příslušné před porotní soud taxativně. Zbývá tedy jen teoretické užití analogie, jež je v rámci trestního práva procesního v zásadě přípustná. Z hlediska materiálního totiž byly zločiny dle VRD svou povahou podobné činům, jež obecně spadaly pod příslušnost porotních soudů. Pak by se otevřela možnost onoho slyšení obžalovaného, avšak to se mělo týkat jen návrhů ohledně doplnění vyhledávání a zřízení obhájce, nikoliv oznamování složení senátu, využívání zamítacího práva, a již vůbec ne doručování obžaloby a *de facto* též obsílky k hlavnímu přelíčení. Subsidiární použití trestního řádu tak zde působí problematicky.

Slyšení dle § 220 mělo navíc proběhnout až po „právní moci" obžaloby – tedy mimo jiné až po jejím doručení a vyřízení námitek. Uvažovat o právní moci obžaloby však z hlediska právně teoretického nepřipadá vůbec v úvahu, jelikož obecně obžaloba není rozhodnutím, a tedy nelze ani hovořit o její právní moci. Trestní řád toto spojení užíval jen z toho důvodu, aby odlišil obžalobu, proti níž bylo ještě možné podat námitky, a obžalobu, proti níž to již možné nebylo.[492] Hovořit tak o právní moci obžaloby v řízeních před Národním soudem v momentě, kdy dekret námitky zcela vyloučil, již postrádá i popsaného důvodu, z jakého tohoto pojmu bylo užíváno trestním řádem. V souvislosti se slyšením před Národním soudem je tak otázkou, zda tato fiktivní „právní moc" obžaloby v tomto smyslu vůbec nastávala, a pokud ano, tak kdy? Jejím sepsáním, dodáním soudu, nebo až doručením obviněnému? Pokud by k nabývání právní moci docházelo, tak patrně až doručením, pak by však na základě samotného znění § 220 jeho aplikace byla logicky vyloučena, nelze totiž uvažovat „slyšení", které mělo nastat po právní moci obžaloby, když tato právní moc nastávala až při tomto slyšení. Vzhledem k mimořádné situaci s retribučním soudnictvím je však s přihlédnutím ke smyslu a účelu normy tento výklad patrně až příliš formalistický.

S tímto slyšením před Národním soudem se tak nacházíme v situaci, na kterou trestní řád nebyl připraven. Zločiny, které dle své povahy měly být před porotním soudem, před ním nebyly a obžaloba nemohla fakticky nabýt „právní moci", jelikož dekret vyloučil námitky. A pokud ji, byť fiktivně, nabyla, bylo tomu tak pravděpodobně až při doručení, které se však dělo na slyšení, jež mělo proběhnout až po onom doručení. Národní soud tak patrně velmi kreativně užil možnosti slyšení, které trestní řád sice upravuje, avšak na situaci, již trestní řád nejen že nepředpokládal, ale předpokládat ani nemohl. A skutečně můžeme např. u F. Veverky a J. Emingera vidět, že soudu oznámili, že případné návrhy „vývodní", tedy fakticky návrhy na

[492] Tento terminologický přístup kritizovala i dobová právní věda. Viz např. PRUŠÁK, Josef. *Československé řízení trestní, platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Všehrd, 1921, s. 126.

doplnění vyhledávání, učiní jeho obhájce.[493] Nebo u F. Bartoše, který v rámci „slyšení“ požádal o ustavení obhájce *ex offo*.[494] Tedy na jednu stranu se na slyšení odehrávalo to, co trestní řád v § 220 předpokládal. Na stranu druhou bylo toto slyšení využito i k účelům jiným, a to právě k doručení obžaloby a předání dalších výše popsaných informací, včetně těch, jež obsahuje obsílka k hlavnímu přelíčení. K této problematice je dobré dodat, že provádět slyšení měl předsedící soudu porotního, jeho náměstek, či představený nalézacího soudu. Ve třech vzorových případech před Národním soudem, ve kterých se dochovaly protokoly výše popsaného úkonu, prováděl první slyšení sám přednosta soudu František Tomsa, další jeho náměstek Jan Kaplan a poslední slyšení osoba, jejíž podpis je nečitelný, patrně se však nejedná ani o jednoho z jmenovaných. Tedy ani osoby přítomných soudců neposkytují jasnou odpověď.

Závěrem lze k této problematice dodat, že toto slyšení se zjevně inspirovalo i úpravou § 19 zákona o státním soudě. Úprava přípravy k hlavnímu přelíčení před prvorepublikový státním soudem totiž obsahovala *de facto* přesný popis toho, co se dělo při slyšení u Národního soudu, s tím rozdílem, že úprava zákona o státním soudě stále oddělovala dodání obžaloby a obsílky k hlavnímu přelíčení, ačkoliv to bylo v podstatě zbytečné. Námitky proti obžalobě totiž před státním soudem postrádaly z důvodu obligatorního přezkumu smysl, a tedy doručovat obžalobu dříve než obsílku k hlavnímu přelíčení ztratilo svůj význam.[495] Příprava k hlavnímu přelíčení před státním soudem probíhala fakticky totožně jako u Národního soudu, akorát rozloženě v čase. V momentě, kdy státní soud dodal obviněnému obžalobu, měl ho zároveň vyzvat, aby prohlásil, zda hodlá uplatnit další návrhy, a aby oznámil, zda si zřídí obhájce. Pokud ne, musel mu soud neprodleně ustavit obhájce z moci úřední.[496] Tento postup v podstatě odpovídal i slyšení dle § 220 trestního řádu. Zákon o státním soudě však obsahoval rozsáhlejší úpravu. Spolu s doručením obsílky k hlavnímu přelíčení měl státní soud povinnost obviněnému oznámit jména členů nalézacího soudu i náhradníků a poučit ho o právu zamítacím, čímž se

[493] NA, f. Národní soud, inv. č. 832, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 187, protokol o sdělení obžaloby a předání dalších informací F. Veverkovi z 16. 10.1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 2114, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 134, protokol o sdělení obžaloby a předání dalších informací J. Emingerovi z 10. 4. 1947.
V případě J. Emingera může jako argument podporující tezi, že se skutečně jednalo o slyšení ve smyslu § 220, sloužit odstavec druhý tohoto paragrafu. Tento totiž stanovuje, že pokud není obžalovaný ve vazbě, ke slyšení dle odstavce prvého se má předvolat. J. Eminger byl k onomu úkonu skutečně předvolán, a to i za situace, že mu „obžaloba“ (v jeho případě obvinění) i obsílka k hlavnímu přelíčení mohly být doručeny na jeho adresu. Ovšem jako protiargumentu může sloužit fakt, že Eminger byl obviněn z čestného deliktu, a tedy zde se zcela jistě nejednalo ani materiálně o čin, který by měl příslušet před porotní soud a slyšení dle § 220 odst. 1 nemělo vůbec proběhnout.
[494] NA, f. Národní soud, inv. č. 783, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 221, protokol o sdělení obžaloby a předání dalších informací F. Bartošovi z 26. 8.1946.
[495] § 14 odst. 2 zákona č. 51/1923 Sb., o státním soudě. „Státní soud rozhodne z povinnosti úřední o své příslušnosti a přípustnosti obžaloby podle zásad uvedených v §§ 211 a 213 až 215 tr. ř., s úchylkami uvedenými v následujících paragrafech. Proti tomuto rozhodnutí není opravných prostředků.“
[496] § 19 odst. 1 tamtéž.

zjevně řídil i Národní soud.[497] Faktem však zůstává, že Národní soud neměl, a ani nemohl mít, k úpravě státního soudu žádný vztah a zůstává tedy otázkou, jaký zákonný podklad měl Národní soud k provádění daného slyšení a jednotlivých úkonů při něm.

Fáze, jež počínala dodáním obžaloby při výše popsaném slyšení a končila dnem hlavního přelíčení, byla pro obžalované zcela klíčová, a to o to více pro ty z druhé a částečně třetí skupiny tak, jak byli představeni výše. Vzhledem k tomu, že teprve obžaloba přinesla obhajobě přesné informace o tom, z čeho je daná osoba viněna a jakými důkazy jsou tato obvinění podepřena, mohl obhájce za součinnosti obžalovaného začít připravovat strategii obhajoby na hlavní přelíčení. V rámci toho tak mohl obhájce začít shromažďovat materiály, které by byly způsobilé vyvrátit nebo alespoň oslabit argumenty žalobce v obžalobě.[498] Obžalovaní z druhé i třetí skupiny pak navíc byli v té nevýhodě, že fakticky byla oficiální fáze vyhledávání v rámci trestního řízení vynechána, a tedy dlouhé měsíce, které prokurátor běžně potřeboval pro získání dostatečných informací, se za pomocí materiálů od ministerstva vnitra zkrátily na cca tři týdny.[499] Tedy teprve v těchto týdnech se obžalovaní mohli podmíněně seznámit s obsahem spisu a zcela volný přístup k němu měli právě až po podání obžaloby.[500]

Z výše psaného vyplývá, jak podstatný byl pro obžalované čas mezi doručením obžaloby a samotným hlavním přelíčením. Jakmile byla obžaloba dodána, obhajoba jednak získala finální verzi všech argumentů žalobce, a jednak se jí bez omezení zpřístupnila možnost nahlížení do spisu. V ten moment tak mohla, s přístupem ke všem podstatným informacím, vyvinout plné úsilí k přípravě nejlepší možné pozice při hlavním přelíčení.

4.2.4. Hlavní přelíčení a ukončení řízení

Samotné hlavní přelíčení bylo většinově konáno dle obecných ustanovení trestního řádu. Dekret však hlavní přelíčení upravil speciálně ve svém § 12, a ačkoliv se zdánlivě jednalo

[497] § 19 odst. 4 zákona č. 51/1923 Sb., o státním soudě

[498] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 1961, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 140, návrh J. A. Bati v zastoupení obhájce dr. Aloise Pražáka z 19. 4. 1947. Tento návrh však směřoval k prohlášení nepříslušnosti Národního soudu. Podání však obsahovalo konkrétní svědky, již mohly doložit tvrzení v něm uvedené. Zda si výslech těchto svědků obžaloba přála v předsoudní fázi, či až při hlavním přelíčení, není z podání jasné.
Nebo NA, f. Národní soud, inv. č. 1007, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 88–97, 100, 103–104, 136, 143–144, 150, návrhy na provedení důkazů od J. Malypetra. Jak je vidět, Malypetrova obhajoba plně využila čas mezi podáním obžaloby a hlavním přelíčení, kdy v tomto čase podala celkem šest návrhů. Nutno podotknout, že ačkoliv v těchto návrzích žádala vyslechnout přes 20 svědků, vyšetřující soudce tak skutečně učinil. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1008, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 106–134, protokoly z výslechů prováděné vyšetřujícím soudcem na žádost J. Malypetra.

[499] DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. V Praze: Ministerstvo spravedlnosti, 1947, s. 25.

[500] § 45 odst. 1, 2 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

o „zdvojenou“ právní úpravu, tedy úpravu, která fakticky opakovala pravidla stanovená již trestním řádem, nebylo tomu tak zcela.

Přelíčení bylo pravidelně vyvoláváno zapisovatelem,[501] a to v devět hodin ráno v den, na který bylo hlavní přelíčení nařízeno. Následovalo čtení generálií a obžaloby, před čímž dle všeho byli svědci vyvedeni z jednací místnosti. Poté, co obžalovaný prohlásil svou nevinu, byl předsedou senátu poučen, že má právo na souvislé vylíčení věci a na vyjádření se ke každému důkazu, který bude proveden.[502] Ne vždy však po tomto poučení následovalo ono souvislé vylíčení. Např. v případě F. Bartoše obžalovaný nejprve uvedl na pravou míru nejasnosti ohledně generálií a před vylíčením věci jeho obhájce ještě namítl nepříslušnost Národního soudu. Ačkoliv, jak bylo uvedeno v příslušné kapitole, mám za to, že námitky tohoto charakteru neměly být z hlediska znění dekretu a trestního řádu připuštěny, senát se přesto odebral k poradě a o námitce rozhodl. Svým usnesením návrh na prohlášení nepříslušnosti zamítl.[503]

Výslech obžalovaného, jenž byl ve své první polovině dle zákona i předsedova poučení souvislý, skutečně nebyl přerušován. Pouze v případě F. Veverky se v protokolu zachycujícím tuto fázi přelíčení objevila poznámka: „Na zvláštní dotaz:“, po čemž následovalo upřesnění vztahu mezi obžalovaným a jedním ze svědků.[504] Z protokolu však není zřejmé, kdo dotaz položil, avšak patrně proti němu nebylo nijak protestováno, a ani předseda nijak nezasáhl. Po monologické části výslechu následovaly dotazy, a to od předsedy senátu, prokurátora i obhájce. Během dotazování probíhaly i další úkony jako např. předkládání listin předsedovi ze strany prokurátora, který tak patrně reagoval na některé informace z odpovědi obžalovaného.[505]

Po výslechu obžalovaného následovalo tzv. průvodní řízení, tedy samotné dokazování. V praxi Národního soudu byly klíčových důkazním prostředkem výslechy svědků, jež ve většině případů byly prováděny nejdříve. Výjimkou však mohly být případy, ve kterých bylo

[501] Což kromě dekretu stanovuje i trestní řád. Viz § 239 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
[502] NA, f. Národní soud, inv. č. 794, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 244–250, protokol o hlavním přelíčení v kauze F. Bartoše konaném ve dnech 12.–14. a 16. 9. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1969, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 185–193, protokol o hlavním přelíčení v kauze J. A. Bati konaném ve dnech 28.–30. 4. a 2. 5. 1947.
NA, f. Národní soud, inv. č. 840, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 245–256, protokol o hlavním přelíčení v kauze F. Veverky konaném ve dnech 5.–7. 11. 1946.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1014, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 160–165, protokol o hlavním přelíčení v kauze J. Malypetra konaném ve dnech 7.–9. 1. 1947.
NA, f. Národní soud, inv. č. 2119, sign. ČNS 1/47, fol. 145–149, k. 168, protokol o hlavním přelíčení v kauze J. Emingera konaném ve dnech 25.–26. 4. 1947.
[503] NA, f. Národní soud, inv. č. 794, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 245, protokol o hlavním přelíčení v případu F. Bartoše konaném ve dnech 12. – 14. a 16. 9. 1946, s. 2, 3.
[504] NA, f. Národní soud, inv. č. 840, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 247, protokol o hlavním přelíčení v kauze F. Veverky konaném ve dnech 5. – 7. 11. 1946.
[505] Viz citace č. 502 – citace protokolů hlavních přelíčení v kauzách všech vybraných obžalovaných.

podáno trestní oznámení, v těchto kauzách mohlo být v rámci dokazování nejprve čteno toto oznámení a teprve poté se přistupovalo ke svědeckým výslechům, které však i zde zůstávaly klíčové.[506]

Jací svědci byli během přelíčení vyslýcháni? Klíčovými byly návrhy národního prokurátora a obžalovaného, kteří svědky předsedovi navrhovali a ten následně rozhodoval o jejich předvolání. Prokurátor jednotlivé svědky navrhoval v obžalobě,[507] obžalovaný v samostatném návrhu, jež před konáním hlavního přelíčení zaslal soudu.[508] Z takto navržených svědků pak byli na základě diskrece předsedy někteří k hlavnímu přelíčení předvoláni. V klasickém trestním řízení, pokud měl předseda senátu za to, že by se některý svědek z jakéhokoliv důvodu předvolávat neměl, pak o tom měla na základě trestního řádu rozhodnout poradní komora soudu.[509] Problémem však bylo, že dle dostupných informací poradní komora u Národního soudu zřízena nebyla, resp. v žádných prostudovaných materiálech se nenachází o existenci této komory jediná zmínka. Jedinou skutečností, která je tak v této souvislosti jasnou, je, že ne všichni navržení svědci byli před soudem vyslýcháni. Na jakém podkladě a jakým způsobem o tom bylo rozhodnuto, však není z archivních materiálů jasné.

K návrhům na výslech dosud soudem neschválených svědků docházelo i během hlavního přelíčení, a to z obou stran. Soud na tyto návrhy vždy reagoval usnesením, kterým návrhu buď vyhověl, či ho zamítl. Je pravdou, že návrhům ze strany prokurátora byl Národní soud nakloněn spíše, než tomu bylo u obhajoby, avšak i té většině návrhům vyhověl.[510]

Bylo pravidlem, že nejprve se provedly důkazy navržené žalobcem a teprve poté se přistoupilo k důkazům obhajoby, toto pořadí však mělo spíše doporučující charakter, a pokud předseda uznal, že z určitého zvláštního důvodu nemělo být postupováno tímto způsobem, pak se postupovalo dle nařízení předsedy.[511] Během svědeckých výpovědí se dala svědkům možnost

[506] Tak tomu bylo u přelíčení s J. Malypetrem viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1014, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 161, protokol o hlavním líčení v kauze J. Malypetra konaném ve dnech 7.–9. 1. 1947. Neplatilo to však např. v případě J. A. Bati, kdy byli napřed vyslechnuti svědci a trestní oznámení bylo čteno až společně s ostatními listinami. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1969, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 187, 189, protokol o hlavním líčení v kauze J. A. Bati konaném ve dnech 28.–30. 4. a 2. 5. 1947.

[507] Viz citace č. 481 – citace všech obžalovacích spisů.

[508] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 792, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 241, žádost obžalovaného F. Bartoše o předvolání svědků z 10. 9. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 1961, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 140, vývodní návrh J. A. Bati v zastoupení obhájce dr. Aloise Pražáka z 19. 4. 1947. NA, f. Národní soud, inv. č. 837, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 196, žádost F. Veverky o předvolání svědků obhajoby z 31. 10. 1946. O návrzích obžaloby viz citace obžalovacích spisů.

[509] § 225 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

[510] Např. NA, f. Národní soud, inv. č. 1969, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 187, 189, protokol o hlavním líčení v kauze J. A. Bati konaném ve dnech 28.–30. 4. a 2. 5. 1947, s. 5, 8. NA, f. Národní soud, inv. č. 840, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 248, 252, protokol o hlavním líčení v kauze F. Veverky konaném ve dnech 5.–7. 11. 1946, s. 2, 6.

[511] § 246 odst. 1 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

mluvit a poté měli povinnost odpovídat na položené dotazy. Ty přicházely nejen od prokurátora a obhájce, nýbrž i od předsedy, přísedících, obžalovaného, a v jednom případě dokonce i od znalce, který však k podávání otázek nebyl oprávněn.[512] Pokud byly ve svědeckých výpovědích nesrovnalosti mohl předseda soudu, tak jako jsme to měli příležitost vidět v případě J. Malypera, nařídit konfrontaci svědků,[513] resp. konfrontaci obžalovaného se svědkem. Tak tomu bylo např. v případě F. Veverky, který během výslechu s bývalým zaměstnancem bukurešťského vyslanectví požádal předsedu o konfrontaci. Předseda tomuto návrhu vyhověl a následně došlo k názorové výměně mezi zmíněnými osobami. Po rozrušeném nařčení svědka ze lži ze strany obžalovaného musel však předseda zasáhnout a situaci uklidnit, což se také podařilo.[514]

Po dokončení každé svědecké výpovědi byl dán obžalovanému prostor pro vyjádření, avšak pravidelně zůstávalo pouze u konstatování, že obžalovaný trvá na svém, či že popírá, co bylo řečeno. Poté, co byly dokončeny výslechy, se přistoupilo ke čtení listinných důkazů.[515] Jednalo se především o protokoly o výsleších svědků, protokoly pořízené ministerstvem vnitra, opisy článků, různá prohlášení a potvrzení, či dopisy a osobní výkazy. Ohledně protokolů o výsleších svědků či „dobrých zdání znalců" upravoval dekret zvláštní úpravu, která nechávala rozhodnutí o tom, zda tyto listinné důkazy budou čteny, na uvážení předsedy senátu, resp. stanovila, že mají být čteny vždy, pokud to bude předseda považovat za účelné.[516] Tím byla vyloučena obecná úprava § 252 odst. 1 trestního řádu, která pro možnost čtení těchto listin stanovovala striktní omezení.

Stejné ustanovení dekretu dále stanovuje, že přelíčení je veřejné a ústní.[517] Zdánlivě neproblematické pravidlo však přináší do řízení před Národním soudem výkladovou nejasnost, kterou ani vzorové případy nedokázaly objasnit. Proč dekret stanovil pravidlo, které jasně vyplývá již z trestního řádu? Může se deklarovaná veřejnost jednání považovat za speciální úpravu, která by vyloučila výjimky z veřejnosti, jež stanovuje trestní řád? Myslím, že i tento

[512] Viz § 249 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního. „Kromě předsedícího mají také jiní členové soudu sborového, žalobník, obžalovaný a soukromý účastník, též zástupcové jich právo, dávati těm, kdož mají slyšeni býti, otázky, obdrževše k tomu od předsedícího dovolení."
[513] NA, f. Národní soud, inv. č. 1014, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 162, protokol o hlavním přelíčení v kauze J. Malypetra konaném ve dnech 7.–9. 1. 1947.
[514] NA, f. Národní soud, inv. č. 840, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 254, protokol o hlavním přelíčení v kauze F. Veverky konaném ve dnech 5.–7. 11. 1946, s. 8.
[515] Neznamenalo to však, že by se poté již nemohly výslechy provádět. Např. v případě J. Malypetra obhajoba po přečtení mnoha listin navrhla výslech dalšího svědka, čemuž bylo vyhověno a k výslechu došlo. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1014, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 163, 164, protokol o hlavním přelíčení v kauze J. Malypetra konaném ve dnech 7.–9. 1. 1947.
[516] § 12 odst. 2 dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.
[517] Tamtéž.

výklad by byl možný, avšak uvědomíme-li si, že paragraf stanovující subsidiární použití trestního řádu byl do návrhu dekretu přidán až dodatečně, lze předpokládat, že vůlí normotvůrce bylo původně pouze stanovit, že jednání před Národním soudem bude veřejné tak jako v běžných trestních řízeních a po přidání zmíněného paragrafu stanovující užití trestního řádu se již znění ustanovení o veřejnosti a ústnosti ponechalo spíše jako deklaratorní. Na druhou stranu by bylo také možné argumentovat, že právě z toho důvodu, že v původním znění návrhu subsidiární užití trestního řádu absentovalo, tak stanovení veřejnosti jednání, a to bez výjimek, znamenalo původní záměr normotvůrce stanovit veřejnost a ústnost bezvýjimečně. Rozřešení této otázky archivní výzkum vybraného vzorku případů nepřinesl, avšak vzhledem k neurčitému vyjádření a nejasnému záměru normotvůrce, bych se přikláněl k užití obecných norem trestního řádu.[518]

Podobně dekret upravil i zakončení hlavního přelíčení, které *de facto* kopírovalo úpravu trestního řádu.[519] Zde však žádné výkladové nejasnosti nevznikají, a to z toho důvodu, že obě úpravy – jak dekretu, tak trestního řádu – jsou skutečně shodné, a tedy není třeba uvažovat v podobných rovinách jako tomu bylo v předcházejícím odstavci. Tedy i existence tohoto „zdvojeně“ upraveného zakončení přelíčení potvrzuje spíše tezi o pouhé nedůslednosti normotvůrce než o promyšleném záměru vyloučit obecnou úpravu pomocí speciální.

Závěr hlavního přelíčení měl pravidelnou podobu. Předseda senátu skončil průvodní řízení a dal prostor pro konečné návrhy. Jako první se ujal slova prokurátor, jenž se pravidelně omezil na zopakování odůvodnění obžaloby a vyslovení návrhu na odsouzení dle obžaloby. Následně pronesl svou řeč obhájce a po něm obžalovaný, oba se většinou omezili na žádost o zproštění, příp. o udělení mírného trestu.[520]

Po závěrečných řečech předseda prohlásil jednání za skončené a ve složitějších případech např. u F. Bartoše hlavní přelíčení přerušil a odročil za účelem porady a vynesení rozsudku na jiný den.[521] V ostatních případech se senát pouze odebral k poradě a rozsudek vyhlásil ještě týž den. Závěrečná porada senátu byla tajná a účastnil se jí pouze soudní senát, přísedící náhradník a zapisovatel. Při této poradě se nejprve hlasovalo o vině, a pokud byl obžalovaný uznán vinným, následně i o trestu. Závěrečná porada představovala ve vztahu

[518] Jediná zmínka, jež naznačuje postoj Národního soudu k řešení této nejasnosti, byla učiněna během hlavního přelíčení s J. A. Baťou, kdy předseda J. Šrámek zareagoval na výkřik z auditoria slovy: „Bude-li ještě někdo dělat poznámky, dám vyklidit jednací síň.“ Jimiž odkazoval na ustanovení § 233 odst. 2 trestního řádu, které mu toto rozhodnutí umožňovalo. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 1969, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 434, stenografický záznam hlavního přelíčení s J. A. Baťou z 29. 4. 1947.
[519] § 12 odst. 3 tamtéž. § 255 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
[520] Viz citace protokolů z hlavních přelíčení v kauzách všech obžalovaných.
[521] NA, f. Národní soud, inv. č. 794, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 250, protokol o hlavním líčení v kauze F. Bartoše konaném ve dnech 12.–14. a 16. 1946.

k meritornímu rozhodnutí podstatnou fázi soudního rozhodování, a je tedy politováníhodné, že veškeré poradní protokoly byly sepsány velmi stručně a v podstatě zcela pomíjejí podstatu této porady, čímž byla samotná diskuse ohledně viny a trestu.[522]

I vzhledem ke zmíněné důležitosti porady je zarážející, že i v této fázi řízení docházelo k porušování zákona. Na základě trestního řádu bylo povinností všech členů senátu hlasovat, a to i v případě, pokud byly v předchozím hlasování přehlasováni.[523] Jedinou výjimku představovala situace, kdy člen hlasoval pro zproštění obžaloby a byl přehlasován, v tom okamžiku se mohl následně zdržet hlasování o udělení trestu. Tato pravidla však nebyla dodržena, když v případě F. Veverky byli dva přísedící přehlasováni, a to co do vyslovení viny ze zločinu tvrzeného obžalobou, přičemž během následujícího hlasování o vině z provinění čestným deliktem již hlasovat odmítli, a to s odůvodněním, že trvají na svých hlasech pro vinu ze zločinu.[524] Takovéto jednání však bylo v přímém rozporu se zněním zákona.

Po skončení porady došlo k vyhlášení rozsudku na veřejném zasedání. Společně se samotným verdiktem vždy zaznělo i stručné odůvodnění. Poté následovalo písemné vyhotovení rozhodnutí, které mělo být na základě pořádkové lhůty hotové do tří dnů od vyhlášení, lhůta však byla dodržena jen výjimečně.[525]

Samotná podoba rozsudku v zásadě odpovídala znění trestního řádu.[526] Na čelní straně obsahoval příslušné označení, dny vedení hlavního přelíčení i den jeho vynesení, identifikaci obžalovaného a především výrok o vině a trestu. Dále již stálo odůvodnění, které bylo následováno datem, místem a podpisem předsedy.[527]

Ve vybraném vzorku případů se nachází tři rozhodnutí odsuzující a dvě zprošťující. V kategorii odsuzujících pak mezi „hlavními“ tresty nalézáme trest smrti, trest žaláře a trest za

---

[522] NA, f. Národní soud, inv. č. 794, sign. TNS 13/46, k. 48, bez fol., poradní protokol ve věci F. Bartoše ze 16. 9. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 1969, sign. TNS 12/47, k. 162, fol. 195, poradní protokol ve věci J. A. Bati z 2. 5. 1947. NA, f. Národní soud, inv. č. 840, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 257, poradní protokol ve věci F. Veverky z 7. 11. 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 1014, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 166, poradní protokol ve věci J. Malypetra z 9. 1. 1947. NA, f. Národní soud, inv. č. 2119, sign. ČNS 1/47, k. 168, fol. 150, poradní protokol ve věci J. Emingera z 26. 4 1947.
Ukázka poradního protokolu viz Příloha č. 7.

[523] MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 99.

[524] NA, f. Národní soud, inv. č. 840, sign. TNS 14/46, k. 49, fol. 257, poradní protokol ve věci F. Veverky z 7. 11. 1946.

[525] § 270 odst. 1 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

[526] 270 odst. 2 tamtéž.
Ukázka rozsudku vydaného Národním soudem viz Příloha č. 6.

[527] NA, f. Národní soud, inv. č. 798, sign. ČNS 13/46, k. 48, rozsudek z 16. 9. 1946 ve věci F. Bartoše.
NA, f. Národní soud, inv. č. 31, bez sign., k. 5, rozsudek Národního soudu z 2. 5. 1947 ve věci J. A. Bati.
NA, f. Národní soud, inv. č. 31, bez sign., k. 3, rozsudek Národního soudu z 7. 11. 1946 ve věci F. Veverky.
NA, f. Národní soud, inv. č. 1016, sign. TNS 19/46, k. 60, rozsudek Národního soudu z 9. 1. 1947 ve věci J. Malypetra.
NA, f. Národní soud, inv. č. 2120, sign. ČNS 1/47, k. 168, rozsudek z 26. 4. 1947 ve věci J. Emingera.

spáchání čestného deliktu dle § 4 dekretu. V případě trestu smrti u generála Bartoše předseda po vynesení rozhodnutí senátu dále upozornil, že trest bude vykonán téhož dne ve 12.00 hod. Poté následoval návrh obhajoby o povolení odkladu výkonu trestu o další hodinu. Senát však jednomyslně rozhodl o nevyhovění této žádosti a veřejné zasedání bylo v 10.30 hod. ukončeno.[528] F. Bartoš tak měl hodinu a půl na podání žádosti o milost, kterou prezidentu republiky skutečně podal. Po hlasování soudního senátu o nedoporučení žádosti o milost, jež bylo schváleno šesti hlasy proti jednomu, byla žádost předána ministerstvu spravedlnosti s prosbou o doručení prezidentu republiky.[529] Dále se v tomto směru nedochovaly další dokumenty, již je k dispozici jen záznam o předání odsouzeného do rukou popravčího ve 12.30 hod. a o ohlášení smrti odsouzeného soudním lékařem o 10 minut později.[530] Povolení k pohřbu popraveného bylo podmíněno průběhem bez jakýchkoliv okázalostí, v ranních hodinách a za účasti maximálně 10 osob.[531]

Trest žaláře pro J. A. Baťu nebyl pro jeho nepřítomnost vykonán, avšak k propadnutí veškerého jmění, které bylo v případě zámožného podnikatele značné, samozřejmě došlo. F. Veverka byl odsouzen k „pouze“ nemožnosti aktivního výkonu některých politických práv, a tedy ani v jeho případě nedošlo k jakékoliv přímé represi vůči jeho osobě a po vynesení rozsudku byl okamžitě propuštěn z vazby, ve které do té doby setrvával. V případě odsouzení soud taktéž vyslovoval povinnost k náhradě nákladů řízení. § 389 odst. 1 trestního řádu, který náhradu nákladů za provedené trestní řízení upravuje, však hovoří o náhradě v případě odsouzení za trestný čin, což minimálně dává prostor pro úvahy, zda povinnost náhrady mohla být vyslovena v řízení před čestným soudem a odsouzením za provinění dle § 4 dekretu. V případě tímto soudem jediného odsouzeného F. Veverky povinnost k náhradě vyslovena byla, a to patrně na základě analogie, soud však své rozhodnutí v tomto směru nijak nezdůvodnil. V případech osvobozujícího verdiktu soudní senát dále rozhodoval o náhradě za vazbu, což se ze skupiny vybraných případů stalo pouze u J. Malypetra (J. Eminger ve vyšetřovací vazbě nebyl), avšak plným počtem hlasů nebyla tato náhrada poskytnuta.[532]

[528] NA, f. Národní soud, inv. č. 794, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 245, protokol o hlavním přelíčení konaném ve dnech 12.–14. a 16. 9. 1946, s. 14.
[529] NA, f. Národní soud, inv. č. 796, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 257, 258, žádost F. Bartoše o milost z 16. 9. 1945. NA, f. Národní soud, inv. č. 794, sign. TNS 13/46, k. 48, bez fol., poradní protokol ve věci F. Bartoše ze 16. 9. 1946.
[530] NA, f. Národní soud, inv. č. 796, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 261, záznam o vykonání trestu smrti F. Bartoše z 16. 9. 1946.
[531] NA, f. Národní soud, inv. č. 796, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 259, povolení k pohřbu F. Bartoše z 18. 9. 1946.
[532] NA, f. Národní soud, inv. č. 1014, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 166, poradní protokol ve věci J. Malypetra z 9. 1. 1947.

Archivní materiály dále obsahují listiny jako např. trestní listy vydané na základě odsouzení, seznamy nákladů řízení, vydávání věcí doličných, a především listiny zabývající se problematickou konfiskací majetku, resp. propadnutí majetku odsouzeného. To však již přímo nesouvisí s činností Národního soudu jako takového.

4.3. Dílčí zhodnocení

V kapitole zabývající se praxí Národního soudu, tak bylo představeno celé řízení, jež před Národní soud spadalo, a to včetně celého řízení přípravného, které sice ve svých počátcích nemůžeme označit za praxi tohoto soudu, avšak pro samotné řízení mělo nepostradatelný význam.

Pozornost se mimo jiné zaměřila na samotné počátky řízení, které byly ovlivněny především tím, jaké *de iure* i *de facto* orgány řízení vedly a přispívaly svou činností při sběru důkazních materiálů. Z tohoto hlediska se jednalo především o orgány dle (vojenského) trestního řádu, národní výbory a ministerstvo vnitra. Ukázáno bylo též, jaké právní komplikace přinášelo toto zapojení především posledně jmenovaných orgánů do procesu vyústivšího v řízení před Národním soudem. Dále byla představena činnost národního prokurátora i obhajoby v rámci předsoudní fáze řízení, zmíněna byla podoba a obsah obžalovacího spisu i problematika jeho doručování a s ním i obsílky k hlavnímu přelíčení. Zmapováno bylo taktéž hlavní přelíčení a přípravy na něj – sestavení soudního senátu, jeho obsazení, samotný průběh přelíčení včetně pravidel dokazování a nakonec vyhlášení rozsudku, příp. problematika milosti.

Kapitola ukázala, že Národní soud se musel potýkat s mnohými právními problémy. Není překvapením, že se především jednalo o výkladové nejasnosti ustanovení dekretu o Národním soudu, jenž byl unikátním předpisem, k jehož interpretaci byl v konečném důsledku povolán právě jen Národní soud. I vzhledem k nemnohému počtu právně vzdělaných soudců a v porovnání např. s Mimořádným lidovým soudem v Praze i nízkému počtu obžalovaných, nebylo příliš mnoho prostoru, ani personální kapacity k argumentačně precizním výkladům, které pak v některých případech vedly k ne zcela přesvědčivým závěrům. Dalším problémem, který však byl úzce propojen s tím předešlým, byla interpretace vztahů konkrétních ustanovení dekretu a trestního řádu. V této souvislosti se objevovalo mnoho nejasností, a to především v tom, jaká přesně ustanovení řádu byla speciální úpravou vyloučena, příp. v jakém rozsahu. Vzhledem k omezenému počtu vzorových příkladů a celkově případů před Národním soudem jako takových však některé nejasnosti i nadále přetrvávají.

Závěrem lze konstatovat, že na základě analýzy archivních dokumentů z vybraných kauz, můžeme z obecného hlediska procesní postupy a od nich odvozený průběh řízení před Národním soudem považovat za ve své podstatě regulérní. Soud, s jistými výjimkami, aplikoval pravidla i zásady trestního procesu v souladu s textem, resp. jeho smyslem a účelem, a ačkoliv můžeme shledávat poměrně zásadní, systematické nedostatky v předsoudní fázi řízení, před samotným Národním soudem docházelo pouze k nemnohým pochybením. Zmíněná pochybení, především v podobě excesů v procesu s J. A. Baťou, však lze spíše považovat za důsledky individuálních selhání nežli za systémové nedostatky, resp. systémovou neúctu k trestnímu procesu před Národním soudem.

5. Národní soud v evropském kontextu

Pro komplexní pohled na retribuční procesy s předními představiteli protektorátního období je nezbytné závěrem učinit srovnání s obdobnými procesy, jež se v daném období konaly téměř po celé Evropě. Vzhledem k objemnosti daného tématu však nebude možné, aby tato práce poskytla vyčerpávající pojednání o poválečné spravedlnosti v jednotlivých státech, a tak tato kapitola poskytne pouze dílčí exkurz. Ten však bude plně dostačovat k naplnění cíle, který si tato kapitola klade, tedy komparaci základních parametrů retribuce, jež s pomocí znalostí jednotlivých aspektů právního vymezení a činnosti Národního soudu následně umožní zasazení československých retribučních procesů před tímto soudem do širšího rámce evropské retribuce.

Není překvapením konstatování, že po druhé světové válce nevznikl žádný mezinárodní, či alespoň evropský soud pro představitele a vůdčí osobnosti kolaborantských režimů, a v rámci této práce tak bude nutné zaměřit se na národní legislativu jednotlivých států. Z jakého důvodu nedošlo k vytvoření mezinárodního tribunálu, je na rozdíl od souzení válečných zločinců, kteří se dopouštěli zločinů dle mezinárodního práva, nasnadě. Kolaborující osoby se i navzdory svému postavení ve vedoucích státních pozicích nedopouštěli, z hlediska samotné kolaborace, zločinu podle mezinárodního práva, a tak z pohledu mezinárodního společenství nebyl důvod ani oprávnění takový mezinárodní tribunál zřizovat a tyto osoby před něj stavět.[533] Jednotliví představitelé, kteří se dopustili kolaborace s nacistickým Německem, se dostali nanejvýš do rozporu s právem vnitrostátním, a tedy bylo pouze na samotných státech a jejich orgánech, aby tyto osoby stíhaly a za jejich případné zločiny i soudily.

Vzhledem k této skutečnosti se praxe jednotlivých států mohla značně odlišovat a v mnohých aspektech souzení kolaborantů se také odlišovala. Není tak zcela možné učinit jednoznačné zobecňující závěry, které by postihovaly veškeré aspekty tohoto problému. Navzdory řečenému lze v postupech jednotlivých států při vypořádávání se s domácími kolaboranty určité podobnosti pozorovat. V jistých dílčích aspektech můžeme dokonce sledovat téměř plné sjednocení v praxi těchto států. A právě tato kapitola se pokusí o podchycení jak nejpodstatnějších odlišností, tak i podobností v těchto procesech, pomocí čehož budou postiženy hlavní tendence evropské retribuce v případech předních představitelů kolaborujících režimů. Tyto závěry následně umožní zasadit téma této práce do širšího

[533] Ke zločinům dle mezinárodního práva viz např. Odpovědnost jednotlivců za zločiny podle mezinárodního práva. In cervenykriz.eu [online]. [cit. 2024-10-24]. Dostupné z: https://www.cervenykriz.eu/odpovednost-za-zlociny. K trestání zločinů dle mezinárodního práva např. ČEPELKA, Čestmír. ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Eurolex Bohemia, Praha, 2003, s. 721 a násl.

dějinného kontextu a dá příležitost porovnat československou retribuci před Národním soudem s obdobnými procesy napříč starým kontinentem.

Výše psaného bude dosaženo na základě komparace přístupů vybraných států k poválečné retribuci. Výběr komparovaných států je založen na několika kritériích. Jednak se jedná o státy, které prošly podobnou historickou zkušeností jako Československo, tedy státy, které byly většinově okupovány cizí mocí, které měly své legitimní vlády v exilu, nebo ty, které čekala podobná poválečná cesta komunistické diktatury. Ne všechny státy naplňují veškeré zmíněné znaky podobnosti, avšak výběr se je všechny snaží vyváženě reflektovat. Dalším kritériem výběru byla vyváženost mezi tzv. západními a východními zeměmi, nebo také mezi státy politicky významnějšími a těmi z hlediska světového dění spíše upozaděnými.

Na základě naznačeného způsobu výběru se tato kapitola zaměří na představení specifických aspektů retribuce v pěti evropských zemích – Francii, Nizozemsku, Belgii, Polsku a Bulharsku. Pozornost bude upřena především na to, jaké procesní způsoby byly těmito státy zvoleny při souzení prominentních členů kolaborujících režimů. Představeny budou jednotlivé soudní instituce, jejich obsazení i základy příslušné legislativy. Poznatky o retribuci ve vybraných státech budou následně zhodnoceny a porovnány, a to jak mezi sebou, tak i s Československou republikou.

Jak již bylo naznačeno, následující text však není ucelenou a komplexní analýzou retribučních procesů s čelnými představiteli v daných zemích. Kapitola si klade za cíl představit základní obrysy daných procesů, a to v takové míře, která umožní následné srovnání základních parametrů těchto procesů navzájem, stejně tak jako s československým přístupem.

5.1. Francie

Prvním státem, který bude z hlediska retribučního soudnictví představen, je Francie.[534] Výběr této země není náhodný, přestože situace v náhledu na čelné představitele kolaborujícího režimu v poválečné Francii byla od té československé (ale i dalších) značně odlišná, což mělo jistý vliv i na tamní retribuční soudy. Z toho důvodu považuji za nutné uvést tuto kapitolu stručným nahlédnutím do válečné Francie. Ačkoliv není úkolem této práce srovnávat pozici Francie a protektorátu za druhé světové války, je vhodné zmínit jisté rozdíly, které následně hrály roli v poválečném hledání spravedlnosti a vyslovování viny nad jednotlivými vedoucími představiteli těchto států.

[534] Shrnutí základnách informací o francouzské retribuci viz např. ROUSSO, Henry. L'épuration En France Une Histoire Inachevée. In: *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, č. 33, 1992, s. 78–105. Z českých autorů viz např. KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002, s. 354–357.

Ačkoliv byly tyto odlišnosti významným faktorem, přesto lze tzv. *épuration*[535] ve Francii považovat za relevantní ke zkoumání a porovnávání s retribučními procesy v dalších zemích. Je tomu tak proto, že i když byl Francouzský stát minimálně z počátku ve své podstatě suverénní, tak nejvyšší patra jeho politické reprezentace (a nejen ta) prokazatelně kolaborovala s nacistickým Německem podobně jako reprezentanti otevřeně okupovaných zemí.[536] Dalším důvodem je také skutečnost, že Francie byla ještě stále světovou velmocí a její právní kultura měla na kontinentě značný vliv. Představovala tak jakousi přirozenou autoritu, a to i na poli poválečného souzení kolaborantů.

Z hlediska srovnání vystupuje do popředí skutečnost, že protektorát nebyl subjektem mezinárodního práva[537] a minimálně oblasti bývalých „pomnichovských" Čech byly fakticky okupovány nacistickým Německem. Tzv. Vichistická Francie byla naproti tomu suverénním státem. Ačkoliv vznikla po rozhodující ofenzivě Německa a následné okupaci rozsáhlých severních území, stále to bylo rozhodnutí francouzského zákonodárce, který umožnil své vlastní rozpuštění a vložení plné výkonné a zákonodárné (včetně ústavodárné) moci do rukou maršála Pétaina.[538] I když byla Francie pod silným tlakem Německa, nemůže zde být řeč o okupaci tzv. jižního či svobodného pásu, tedy nově vzniklého Francouzského státu. Francouzský stát, tak, jak vznikl v červenci 1940, byl alespoň z počátku, ačkoliv pod vlivem Německa, stále samostatný a suverénní.[539]

Porovnáme-li situaci, před níž se nacházela česko-slovenská reprezentace v březnu 1939 a francouzská v červenci 1940, vidíme značné rozdíly. Česko-Slovensko bylo v té době bez relevantní zahraniční podpory, oslabené ztrátou opevněného pohraničí a plně závislé na rozmaru nepoměrně silnějšího souseda,[540] kdežto Pétainovi se nabízela celá řada možností: odebrat se spolu s legální a legitimní francouzskou vládou na území zámořského impéria, či na půdu Velké Británie a z bezpečí řídit vojenské operace ve Francii, v úvahu připadala

[535] Francouzská obdoba v české republice zažitého termínu „retribuce".
[536] Mezi hlavní představitele francouzské kolaborace patřili, vedle hlavy státu maršála Pétaina, např. dvojnásobný vichistický premiér Pierre Laval (1883–1945) nebo vichistický ministr práce a sociálních věcí a zakladatel kolaborující politické strany *Rassemblement national populaire* Marcel Déat (1894–1955). Viz Vichy France. In britanicca.com [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné na: https://www.britannica.com/event/Vichy-France.
[537] Viz čl. 1 a 3 výnosu č. 75/1939 Sb., o Protektorátu Čechy a Morava.
[538] CURTIS, Michael. *Verdikt nad Vichy: moc a předsudek ve vichistickém režimu Francie*. Praha: BB art, 2004, s. 85. Ačkoliv jsou dodnes vedeny akademické diskuse o ústavnosti onoho zákona z 10. července 1940, v rozhodné době se proti jemu přijetí nepostavila žádná instituce.
[539] Na základě uzavřeného příměří si Francie zachovala svrchovanost včetně vlády, ozbrojených sil a impéria. Viz tamtéž, s. 84.
[540] K situaci Česko-Slovenska srov. např. GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě.* Praha – Litomyšl: Paseka, 2004.

i kapitulace pevninské Francie a vedení dalšího boje ze zámoří.[541] V obou případech by to znamenalo nepodlehnutí a nepodřízení, které by mělo nepoměrně vyšší naději na úspěch, než kdyby se podobný scénář měl odehrát v Česko-Slovensku. Pétain nicméně zvolil cestu podřízení, kdy se Francie stala „jedinou zemí poraženou Německem, jež měla vládu vedenou vlastními občany, která zavedla nový režim a kolaborovala s nacisty. Vinou vlastních kroků se pak Francie stala bezmocnou.“[542]

Ve světle výše psaného nepřekvapí, že vina francouzských představitelů byla snad ještě palčivější než vina představitelů zemí, které byly zcela okupovány a ovládány nepřítelem. To můžeme považovat za důsledek především větší míry jejich svobodné volby, kterou přivedli Francii do područí Německa, za což byli po válce obviněni a souzeni. Tento aspekt francouzské retribuce tak můžeme vnímat jako jistou odlišnost, která mohla hrát v poválečném vypořádání svou nezanedbatelnou roli, neznamená to však, že by to tamější retribuci činilo natolik odlišnou, abychom ji nemohli využít ke komparaci.

Jakým způsobem se tedy poválečná Francie vypořádala s představiteli Vichistického režimu? Tyto osoby stanuly na základě příslušné legislativy před „*Haute Cour de Justice*“.[543] Tato soudní instituce sice byla ihned po převzetí moci Pétainem zrušena,[544] avšak prozatímní vláda ji v listopadu roku 1944 nařídila znovuustavit, a to výlučně za účelem souzení prominentních kolaborantů, včetně bývalé hlavy státu – maršála Pétaina.[545]

Vidíme, že se Francie rozhodla tyto osoby postavit před zvláštní soud, což naznačuje podobnou cestou jako v případě Československa, avšak místo zřízení zvláštního *ad hoc* soudu se rozhodla využít již zdánlivě zavedenou instituci. *Haute cour* byl sice zavedeným soudním orgánem, avšak nařízením,[546] které ho obnovovalo, byla zcela změněna jeho pravomoc i složení. Pravomocí se zabývá čl. 2 tohoto nařízení, ten mimo jiné dává výlučnou pravomoc *Haute cour* ve věcech zločinů předních představitelů Vichistického režimu, které byly spáchány při výkonu jejich funkce.[547] Těmito představiteli byli především hlava státu, předseda vlády,

[541] CURTIS, Michael. *Verdikt nad Vichy: moc a předsudek ve vichistickém režimu Francie*. Praha: BB art, 2004, s. 82.
[542] Tamtéž, 88.
[543] Původní *Haute Cour* byl založen ústavními zákony z roku 1875. Konkrétně se jednalo o čl. 9 Loi du 24 février 1875 relative à l'organisation du Sénat“ a čl. 12 „Loi constitutionnelle du 16 juillet 1875 sur les rapports des pouvoirs publics. Pravomoc soudu vykonával Senát, a tudíž se nejednalo o instituci jako takovou. Samotné ústavní zákony hovoří o možnosti „zřídit Senát jako Soudní dvůr“, a to pro konkrétně stanovené případy.
Příslušnou francouzskou legislativu lze nalézt na: https://www.legifrance.gouv.fr/.
[544] Viz Acte constitutionnel n° 5 du 30 juillet 1940 relatif à la Cour suprême de justice.
[545] Ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une haute cour de justice.
[546] Tamtéž.
[547] K pramenům hmotného práva aplikovaného francouzskou retribuční justicí a úpravě tzv. *Course de Justice*, tedy celé soustavy retribučních soudů, jež představovaly jistou paralelu k MLS v ČSR viz KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 354, 355.

ministři a další vysocí úředníci.[548] Složení tribunálu je také výslovně upraveno, a to v odstavci následujícím: první předseda kasačního soudu, předseda trestního kolegia kasačního soudu a první předseda odvolacího soudu v Paříži.[549] Mimo tyto tři soudce z povolání mělo v *Haute cour* zasedat 24 porotců – 12 vybíráno ze seznamu 50 poslanců a senátorů, 12 ze seznamu 50 „jiných" osob.[550] Veřejnou žalobu zastupoval generální prokurátor a dva generální advokáti, kteří byli jmenováni radou ministrů z řad soudců kasačního nebo odvolacího soudu.[551]

V rámci řízení, jejichž projednání spadalo do jurisdikce *Haute cour*, probíhalo vyšetřování, což, jak víme z československého prostředí, nebylo vždy samozřejmostí.[552] Na toto vyšetřování se, kromě nepatrných úprav,[553] vztahoval trestní řád a další platná legislativa, což samo o sobě obviněným osobám zajišťovalo standard běžného trestního řízení.[554] Avšak např. případná obžaloba, vypracována generálním prokurátorem, musela být obviněnému poskytnuta minimálně tři dny před jednáním, což bylo v porovnání s Československem doba poměrně omezená.[555]

Poslední část vládního nařízení pojednávala o samotném projednání obžaloby a o rozsudku. Stejně jako v případě vyšetřování, i zde se nařízení odkázalo na trestní řád, který měl být použit vždy, kdy nebyl v rozporu s tímto nařízením. Rozsudky vydávané *Haute cour* musely být vždy projednány soudci i porotci a musely být řádně odůvodněné. Proti rozsudku nebylo možno podat opravný prostředek, nařízení výslovně zmiňuje pouze možnost milosti.[556]

---

[548] Nařízení výslovně uvádí tyto funkce: *Chef l´Etat*, *chef du Gouvernement*, *ministres, secrétaires d´Etat*, *sous-secrétaires d´Etat*, *commissaires généraux*, *secrétaites généraux du chef de l´Etat*, *du chef du Gouvernement et des ministéres*, *résidents généraux*, *gouverneurs généraux et hauts commissaires*. Viz čl. 2. Ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une haute cour de justice.

[549] *Premier président de la cour de casation*, *président de la chambre criminelle de la cour de cassation*, *premier président de la cour d´apell de Paris*. Viz čl. 3 tamtéž.

[550] Seznamy byly předem sestavovány podle čl. 3 tamtéž. Složení *Haute cour de justice* bylo následně několikrát modifikováno, a to např. zákonem z 27. prosince 1945 nebo zákonem z 15. září 1947. Podrobné informace o tomto soudu a záležitostech s ním souvisejících viz portál francouzského národního archivu. Haute Cour de justice. Volume 1. In francearchives.gouv.fr [online]. [cit. 2024-10-29]. Dostupné z: https://francearchives.gouv.fr/fr/findingaid/2fe69052b09117b284e8bd560bd131a34afb1cb3.
Poslanci a senátoři se vybírali z těch, kteří byli ve funkci k 1. září 1939 s výjimkou těch, jenž hlasovali pro plnou moc Pétaina. Ačkoliv to samotné nařízení nespecifikuje, „jiné osoby" byly především účastníci odboje. Viz ROUSSO, Henry. L'épuration En France Une Histoire Inachevée. In: *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, č. 33, 1992, s. 88.

[551] Čl. 4 Ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une haute cour de justice.

[552] Lze však připomenout, že vyhledávání v Československém případě bylo s vyšetřováním prakticky shodné. Viz kapitola Institucionální a procesní rámec Národního soudu.

[553] Např. namísto vyšetřujícího soudce působily speciální vícečlenné komise.

[554] Čl. 8 Ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une haute cour de justice.

[555] Čl. 9 tamtéž. V Československu se jednalo o lhůtu značně příznivější. viz § 11 odst. 1 dekret č. 17/1945 Sb., o Národním soudu. „Obžaloba, případně obvinění doručí se obžalovanému přímo s obsílkou k hlavnímu přelíčení, jehož termín nebudiž stanoven dříve než za osm dní od doručení obsílky."

[556] Čl. 10, 11 Ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une haute cour de justice.

Vládní nařízení z listopadu 1944 obsahuje pouze 12 článků a jak je uvedeno výše, subsidiárně se opírá o již existující legislativu. Ve skutečnosti tak nastala podobná situace jako v Československu, kdy vedle úpravy působnosti a složení soudu byl samotný proces upraven pomocí odchylek od obecné úpravy, a to pouze v (ačkoliv mnohdy podstatných) jednotlivostech.

Srovnání je zajímavé i z hlediska výsledků činnosti tohoto soudu, které jsou v zásadě srovnatelné s československým případem. Před *Haute cour* bylo postaveno 108 osob, z nichž 55 osob bylo soudem potrestáno. 18 z potrestaných byl udělen trest smrti, avšak vykonán byl pouze ve třech případech (Laval, Darnand, de Brinon), jelikož 10 osob bylo odsouzeno v nepřítomnosti a pěti, včetně maršála Pétaina, byl trest zmírněn.[557]

Na závěr představení legislativního vymezení francouzských retribučních procesů s význačnými osobnostmi Vichistického režimu lze podotknout, že tato právní úprava byla, s přihlédnutím ke zmíněným mimořádným okolnostem, v podstatě korektní a postavení obžalovaných bylo v těchto procesech chráněno dostatečně. Procesy probíhaly před soudním orgánem civilního typu, s laickým prvkem a dle procesních pravidel trestního řádu, která byla modifikována pouze v jednotlivostech. Vytknout lze především neexistenci opravného prostředku, avšak jeho absence byla, jak uvidíme v dalších podkapitolách, v rámci retribučních procesů spíše pravidlem než výjimkou.[558]

5.2. Nizozemsko

Druhým státem, na nějž bude upřena pozornost, je opět jedna z tzv. západních demokracií s dlouholetou demokratickou tradicí. Ačkoliv se země patřící do tohoto okruhu států prolínají v mnohém, existuje v situacích těchto zemí i řada odlišností, a i proto je vhodné tento stát podrobit zkoumání vedle dalších států z podobného geografického, politického a společenského prostředí a následně porovnat přístupy, které po ukončení druhé světové války zvolily.

Na rozdíl od Francouzského státu byla nizozemská situace za války v mnohém podobná té československé. Když bylo v květnu 1940 jasné, že německá armáda Nizozemsko dobude, rozhodla se královna evakuovat do exilu ve Velké Británii, kam ji následovala i legitimně

[557] ROUSSO, Henry. L'épuration En France Une Histoire Inachevée. In: *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, č. 33, 1992, s. 89.
[558] Výjimečným případem je např. Nizozemsko, které, i když omezeně, opravný prostředek umožnilo. Viz následující podkapitola.

ustavená vláda.[559] Ačkoliv se tehdejší premiér v exilu Dirk Jan de Geer pokusil o zprostředkování rozhovorů mezi Velkou Británií a Německem a následně se vrátil do okupovaného Nizozemska, což bylo mnohými považováno za zradu, nezměnilo to nic na skutečnosti, že Nizozemsko mělo svou exilovou vládu, která v průběhu celé války úřadovala podobně jako vlády dalších okupovaných zemí.[560]

Byla to legislativa přijímána a vydávána touto exilovou vládou, jež se stala základem pro poválečnou retribuci v Nizozemsku. Ačkoliv jsou dodnes vedeny diskuse o ústavnosti těchto „dekretů“,[561] nemění to nic na faktu, že v poválečné éře byly soudní soustavou fakticky akceptovány a beze zbytku aplikovány. Jak uvidíme na následujících řádcích, změny, které dekrety exilové vlády přinesly do nizozemského právního řádu, byly oproti těm ve Francii či Československu mnohem rozsáhlejší a úprava, která byla v dekretech obsažena, mnohem objemnější. Drtivá většina těchto retribučních norem však upravovala hmotněprávní aspekty, a tedy z pohledu této práce rozdíl v rozsahu úprav *de facto* zaniká.

Základem nizozemské retribuce byly čtyři dekrety exilové vlády, přijaté 22. prosince 1943. Jednalo se o *Besluit Buitengewoon Strafrecht (Stbl. D61), Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62), Besluit Buitengewone Rechtspleging (Stbl. D63) a Bijzonder Gratie-adviesbesluit (Stbl. D64),*[562] v roce 1945 byly tyto dekrety doplněny ještě pátým, a to *Besluit politieke delinquenten 1945 (Stbl. F 244)*.[563] Tato legislativa upravovala hmotněprávní i procesněprávní aspekty retribuce, avšak nikoliv vyčerpávajícím způsobem. Dekrety totiž rozsáhle odkazují na ustanovení i celé části předpisů jako trestního řádu, trestního zákoníku, ale např. i vojenského trestního zákoníku.[564]

Ačkoliv se, jak již bylo řečeno, jednalo o rozsáhlejší úpravu, opět bude pozornost zaměřena pouze na procesní aspekty. Ty z hlediska rozsahu úpravy přibližně odpovídají např. již rozebírané úpravě francouzské, ale např. i československé či polské.

---

[559] ROMIJN, Peter. “Restoration of Confidence”: The Purge of Local Government in the Netherlands As a Problem of Postwar Reconstruction. In DEÁK, István; GROSS, Jan Tomasz a JUDT, Tony. *The Politics of retribution in Europe: World War II and its aftermath.* Princeton: Princeton University Press, 2000, s. 175.
[560] Dirk Jan de Geer. In britannica.com [online]. [cit. 2024-11-2]. Dostupné z: https://www.britannica.com/biography/Dirk-Jan-de-Geer.
[561] Problém ústavnosti zmiňován např. MEIBOOM, W. E. *Bijzonder bestraft: context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken*. S.n., S.l., 2016, s. 54 a násl.
[562] Dekret o mimořádném trestním právu, Dekret o zvláštních soudech, Dekret o mimořádném soudnictví a Zvláštní dekret o milosti.
Příslušnou nizozemskou legislativu lze nalézt na: https://wetten.overheid.nl/.
[563] Dekret o politických deliktech 1945.
[564] Čl. 2 Besluit Buitengewoon Strafrecht (Stbl. D61), čl. 1, 2 Besluit Buitengewone Rechtspleging (Stbl. D63).

První dekret, který bude podroben zkoumání, se zabývá strukturou zvláštních soudů. Již na tomto místě je dobré upozornit, že v Nizozemsku se poprvé setkáváme s odlišnou situací řešení poválečného vypořádání se se zrádci a kolaboranty. Zde se vláda rozhodla jít cestou soustavy zvláštních soudů, která byla společná pro všechny bez ohledu na to, zda souzené osoby byly osobami ve význačném postavení, či nikoliv. V nizozemské úpravě se tak nelze zaměřit pouze na jeden soudní orgán, který by byl, tak jako např. ve Francii a Československu, příslušný k souzení vedoucích představitelů kolaborujícího režimu, nýbrž bude nutné analyzovat celou situaci ohledně tamějšího retribučního soudnictví.

Dekretem, který je pro výše řečené klíčový, je *Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62)*. Ten ve svém prvním článku stanovuje, že jakmile bude Nizozemsko osvobozeno od okupující moci, budou zřízeny *Bijzondere Gerechtshoven*, tedy zvláštní soudy, jejichž účelem bude v první instanci soudit vybrané zločiny podle dalšího dekretu, a to *Besluit Buitengewoon Strafrecht (Stbl. D61)*.[565]

Pozastavíme-li se u těchto soudů, zjistíme, že i zde můžeme vidět specificky nizozemský přístup k retribuci. Složení zvláštních soudů je totiž ve srovnání s jinými státy značně nestandardní. V rámci nizozemského retribučního soudnictví totiž není zastoupený „občanský“, či chceme-li laický, prvek, což je z pohledu zkušenosti ze středoevropské poválečné retribuce přinejmenším neobvyklé.[566] Absence laického prvku není ale jediná zvláštnost ohledně složení těchto soudů. Součástí soudních senátů byli vždy i vojenští představitelé, a to navzdory skutečnosti, že retribucí v Nizozemsku nebyly pověřeny vojenské soudy, nýbrž civilní justice.[567]

Retribuce v Nizozemsku tak, alespoň podle složení, měla smíšený charakter – civilní a vojenský, což můžeme považovat za značně nestandardní. Většina evropských států zvolila cestu retribuce s laickou účastí (namísto vojenské), což mělo symbolicky představovat spíše spravedlnost „lidu a národa“ než spravedlnost s prvky vojenského soudnictví, jako vidíme zde. Na druhou stranu je již na tomto místě dobré podotknout, že nizozemský model je v tomto smyslu umírněnější než např. belgický, kde bylo retribuční soudnictví svěřeno přímo vojenské justici.[568]

Konkrétní složení zvláštních soudů bylo následující: každý soud se skládal z předsedy a tolika místopředsedů, soudců-právníků, soudců-vojáků a jejich zástupců, kolik jich bylo

[565] Čl. 12 odst. 1 Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62).
[566] Tento přístup můžeme pozorovat např. i v Belgii. Ta se ale zásadně odlišuje tím, že retribucí pověřila vojenskou justici, což Nizozemsko neučinilo.
[567] Čl. 7 Besluit Buitengewone Rechtspleging (Stbl. D63).
[568] Viz podkapitola o retribučním soudnictví v Belgii.

potřeba pro řádné a rychlé vyřízení věcí.[569] Dekret se také blíže zabýval i způsobem výběru jednotlivých činitelů a podmínkami, jež bylo nutno naplnit pro možnost působit u zvláštních soudů.[570] V rámci takto obsazených soudů se následně vytvořily tříčlenné senáty (resp. komory, *„kamer"*), a to v poměru dva soudci-právníci – jeden soudce-voják.[571] Ty jediné byly na základě dekretu pověřeny k posuzování a rozhodování o vině v rámci nizozemské retribuce.

Retribuce v Nizozemsku měla, kromě samotného složení, i další odchylku, kterou se při souzení (nejen) vedoucích představitelů-kolaborantů odlišovala od většiny ostatních. Ačkoliv situace s opravnými prostředky byla tak jako v ostatních státech nepříliš útěšná, od zvláštních soudů bylo přeci jen možné podat opravný prostředek, a to s devolutivním účinkem. Tuto skutečnost poměrně detailně upravil samotný dekret, který umožnil podat proti rozsudkům zvláštních soudů kasační stížnost ke zvláštní kasační radě.[572] Ta byla pětičlenná a zasedal v ní minimálně jeden a nejvýše dva soudci-vojáci.[573] Nicméně bylo vyhrazeno právo zřídit u zvláštní kasační rady i tříčlenné senáty.[574] Zvláštní kasační rada měla pravomoc rušit rozsudky zvláštních soudů a vracet případy k novému projednání.[575] Skutečnost, že Nizozemsko umožnilo podání kasační stížnosti proti rozhodnutím zvláštních soudů je v komparaci s ostatními státy zcela ojedinělá.

Dalším významným procesním předpisem byl dekret *Besluit Buitengewone Rechtspleging, Stb. D 63*. Ten již upravoval konkrétní postupy, resp. odchylky od trestního řádu v jednotlivých úkonech při vyšetřování i v samotné soudní fázi. Tento dekret je však obsáhlejší než ten, který byl představen výše, a z důvodu, že není cílem této práce do hloubky a detailu analyzovat všechny jednotlivosti, bude zhodnocen spíše obecněji.[576]

Dekret se od trestního řádu odchyloval poměrně významně, a to i od klíčových ustanovení řádu, které chránily základní práva a svobody obviněných. Na tomto místě však považuji za nutné opět připomenout, že Nizozemsko nezvolilo model odděleného souzení předních představitelů kolaborujícího režimu a ostatních „běžných" kolaborantů, a daná

[569] Čl. 2 odst. 1 Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62).
[570] Např. se jednalo o povinnost mít právnické znalosti nabyté na základě studia právnické fakulty, titul doktora práva na základě absolvování zkoušek z nizozemského práva či být advokátem. Tato povinnost se nevztahovala pouze na vojenské soudce a jejich zástupce. Ti museli být důstojníky a ideálně vyššími důstojníky. viz čl. 4 tamtéž.
[571] Čl. 10 tamtéž.
[572] Čl. 13 tamtéž. Tato možnost byla ale fakticky poměrně omezená, a to vzhledem k omezením stanoveným čl. 37 Besluit Buitengewone Rechtspleging (Stbl. D63).
[573] Ti již museli být buď vlajkoví důstojníci, či vyšší důstojníci s právnickým vzděláním. Viz čl. 14 odst. 2 Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62).
[574] Čl. 15 tamtéž.
[575] Čl. 16 tamtéž.
[576] Jednotlivé odchylky jsou poměrně jasně zmapovány např. zde: MEIBOOM, W. E. *Bijzonder bestraft: context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken*. S.n., S.l., 2016, s. 57 a násl.

legislativa tudíž musela reflektovat situaci, ve které se před zvláštní soudy postavily desítky tisíc obviněných. Realita před československým Národním soudem či francouzským *Haute Cour de Justice* byla v tomto ohledu mnohem klidnější, a tudíž bylo možné obviněným před těmito soudy poskytnout standardy, které se blížily běžnému trestnímu řízení v těchto zemích.[577]

Odchylky, které byly výše zmíněny, byly téměř vždy v neprospěch obviněných. Typově lze zmínit odchylky v držení ve vazbě, kdy dekret v konečném důsledku prolomil časové limity, a následkem toho umožnil držení ve vazbě zcela bez těchto časových omezení.[578] Výše již byla naznačena omezení v podávání opravných prostředků, které tento dekret sice omezuje na naprosté minimum, na druhou stranu je nutné vyzdvihnout již zmíněnou skutečnost, že dekret výslovně umožnil podání kasační stížnosti. Na závěr lze zmínit porušení zásady zákazu dvojího trestání, kdy dekret ve svém článku 31 odst. 2 umožnil (na rozdíl od výslovného zákazu nizozemského trestního řádu v článku 255) stíhat za stejný čin, za který již byla totožná osoba stíhána a ze stíhání vyloučena, ale pouze za podmínky, že ono stíhání neprobíhalo před zvláštním soudem.[579]

Lze shrnout, že retribuce v Nizozemsku měla svůj specifický charakter. Ačkoliv byly souzením pověřeny civilní soudy, tak typický laický prvek *de facto* nahradil prvek vojenský. I přes tuto skutečnost soudy postupovaly podle dekretů a „civilního" trestního řádu, který i přes některé, pro obviněné nepříznivé, změny stále zachovával vysoký standard jejich ochrany. To, zda byl tento standard nižší, nebo vyšší v porovnání s Francií či Československem, je otázkou vyžadující hlubšího zkoumání jednotlivých právních úprav a jejich reálného provádění, což není cílem této práce, nicméně lze podotknout, že situace v tomto aspektu byla ve zmíněných státech, i přes některé odchylky, v podstatě srovnatelná.

5.3. Belgie

Posledním představeným státem z prostředí západních demokracií bude Belgie. Ta zaujme mimo jiné tím, že se v mnohém blíží nizozemskému přístupu k retribuci. Obě země vycházejí z podobné situace, kdy byly v přibližně stejném časovém období napadeny, následně dobyty a okupovány nepřítelem. Stejný byl i postup, který zvolily obě vlády v situaci, kdy již

[577] Pokud bychom nahlédli do úpravy procesu s „běžnými" kolaboranty v těchto zemích, dospěli bychom k názoru, že i v nich byla procesní práva obviněných omezena výrazněji.
[578] MEIBOOM, W. E. *Bijzonder bestraft: context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken*. S.n., S.l., 2016, s. 58.
Čl. 10 Besluit Buitengewone Rechtspleging (Stbl. D63).
[579] Čl. 31 odst. 2 tamtéž.

bylo jasné, že se německé přesile nebude možné ubránit. Na rozdíl od maršála Pétaina ve Francii, opustily své země a jako legitimní exilové vlády se nakonec uchýlily na britskou půdu.[580] Z té vyvíjely snahy o osvobození svých vlastí a mimo jiné připravovaly legislativní zázemí pro svůj poválečný návrat.[581]

Exilová belgická vláda, tak jako ostatní budoucí poválečné vlády v Evropě, byla postavena před rozhodnutí, jakým způsobem naložit s domácí kolaborací po svém návratu do země. Jak již bylo řečeno výše, Belgie zvolila model, který se v mnohém blížil tomu, který byl představen v případě Nizozemska. Ani Belgie nezřídila speciální soud pouze pro významné představitele kolaborujícího režimu, ti tak byli souzeni před stejnými soudy a podle týchž pravidel jako ostatní „běžní" kolaboranti.

Belgie se taktéž přiklonila k modelu, který obsahoval vojenské prvky. Soudy příslušné k procesům s kolaboranty tak nebyly obsazeny civilními laiky, jak to známe z Československa nebo Francie, ale pouze vojáky a soudci-právníky. Belgie šla v tomto ohledu však ještě dále než Nizozemsko. Dekret z 26. května 1944 totiž stanovil, že posuzování vyjmenovaných trestných činů stanovených trestním zákoníkem, jiným zákonem, nebo královskými dekrety, či výnosy bude náležet pouze vojenským soudům.[582] Jejich složení však bylo dekretem modifikováno, a to ve prospěch civilního prvku. I přesto je Belgie jediným ze sledovaných států, který pro potřeby retribučního soudnictví využil vojenskou justici.

Belgické retribuční soudnictví, ač oproti stavu dle zákona z roku 1899 obsahující vojenský trestní řád upravené,[583] bylo soudnictvím otevřeně vojenským. Tato skutečnost byla pro vedení retribučních procesů rozhodující, jelikož se na ně ani subsidiárně nevztahoval běžný trestní řád, nýbrž právě trestní řád vojenský. Tuto situaci v rámci projektu „*Jours de guerre*" okomentovali přímí účastníci tehdejších událostí takto: „Chtěli jsme rychlou a přísnou spravedlnost, která by byla mnohem méně formalistická než ta civilní."[584]

---

[580] CONWAY, Martin. Justice in Postwar Belgium: Popular Passions and Political Realities. In: DEÁK, István; GROSS, Jan Tomasz a JUDT, Tony. *The Politics of retribution in Europe: World War II and its aftermath.* Princeton: Princeton University Press, 2000, s. 136. Za zmínku však stojí fakt, že na rozdíl od nizozemské královny se Leopold III. ke své vládě při odchodu do exilu nepřipojil a setrval v okupované Belgii.

[581] Ačkoliv např. i polská vláda působila v londýnském exilu a připravovala příslušnou legislativu, tak z politických důvodů ji nebylo možné po válce prosadit. Více viz podkapitola o retribuci v Polsku.

[582] Čl. 1 Arrêté-loi du 26 mai 1944 relatif à la compétence et à la procédure en matière de crimes et délits contre la sûreté de l'Etat.
Příslušnou belgickou legislativu lze nalézt na: https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl?language=nl.

[583] Loi du 15 juin 1899 comprenant les titres Ier et II du Code de procédure pénale militaire.

[584] „On voulait une justice rapide et sévère beaucoup moins formaliste que la justice civile" - François Debroux, zástupce l'auditeur militaire a Francis Cattoir, Vysoký komisař pro státní bezpečnost. (Jours de guerre, 29.11.1994, RTBF). Viz ROUSSEAUX, Xavier. *Justice militaire – répression*. Online. Institution: UCL-CHDJ. Dostupné z: https://www.belgiumwwii.be/belgique-en-guerre/articles/justice-militaire-repression.html. [2024-11-3].

Ačkoliv vojenský trestní řád z roku 1899 poskytoval souzeným osobám možnost podání řádného opravného prostředku, nebylo tomu tak v případě osob souzených v rámci retribuce.[585] V belgickém vojenském soudnictví tvořily základní strukturu válečné rady, které v zásadě plnily funkci soudů první instance a vojenský soud, jenž byl soudem odvolacím a ve vyjmenovaných případech taktéž soudem prvostupňovým.[586] Retribuční dekrety ale toto uspořádání narušily. Dekret z 27. května totiž výslovně vyloučil možnost odvolání od válečné rady a vojenskému soudu tak ponechal pouze vymezené případy, ke kterým byl příslušný jako soud prvního stupně.[587] Dvojinstančnost tak byla dekretem vyloučena.

Základní obsazení retribuční válečné rady bylo pětičlenné, a to v poměru dva soudci-právníci, z nichž jeden plnil roli předsedy, a tři vojáci.[588] Novelizace dekretu z prosince 1945 umožnila existenci i menších senátů složených z jednoho soudce-právníka a dvou vojáků.[589] Vojenský soud byl taktéž pětičlenný. Složen byl ve stejném poměru právnických a vojenských členů jako v případě válečných rad, tedy dva ku třem. Lišil se pouze minimální vojenskou hodností, která byla podmínkou pro účast v senátu tohoto soudu.[590]

Skutečnost, že se jednalo o řízení před vojenskými soudy, znamenala, že celý proces probíhal na základě radikálně odlišných pravidel než proces před civilní justicí. Na rozdíl od jiných států, které setrvaly v mezích civilní justice a byly tak v zájmu efektivity nuceny zasahovat svými retribučními normami do pravidel svých trestních řádů, byl tohoto problému belgický normotvůrce ušetřen a většinu svých procesních norem ponechal beze změn i pro řízení v rámci retribuce. V důsledku význačných specifik, které vojenské řízení samo o sobě obsahuje, Belgie neměla potřebu zasahovat do procesních pravidel tak jako jiné státy. Na druhou stranu lze podotknout, že pod jurisdikci vojenských soudů a jejich procesních pravidel spadaly všechny osoby bez rozdílu,[591] což do belgických retribučních procesů vnáší snad i více otazníků než v případech, kde byla užita civilní justice s „civilním“ trestním řádem, a to i navzdory výraznějším zásahům do nich. Ačkoliv drtivá většina pravidel založená zákonem z roku 1899 byla zachována, je vhodné položit otázku, zda tím procesní práva obviněných byla skutečně zachována na vyšší úrovni než např. v Československu. Otázkou také je, zda vyšší

[585] Tím by se právní postavení obviněných zásadně zlepšilo a v porovnání s ostatním evropskými státy by jim byl poskytnut nevídaný standard ochrany.
[586] Čl. 104 Loi du 15 juin 1899 comprenant les titres Ier et II du Code de procédure pénale militaire.
[587] Čl. 6 Arrêté-loi du 27 mai 1944 étendant la compétence des conseils de guerre et abrégeant la procédure pour certaines infractions.
[588] Čl. 6 Arrêté-loi du 26 mai 1944 relatif à la compétence et à la procédure en matière de crimes et délits contre la sûreté de l'Etat.
[589] Čl. 6bis tamtéž.
[590] Čl. 7 tamtéž.
[591] Veškeré osoby obviněné na základě retribuční legislativy.

standard ochrany obviněných byl záměrem belgického normotvůrce, když zvolil cestu aplikace vojenského trestního řádu namísto toho „civilního“.

Otázky výše nastíněné poskytují prostor pro další výzkum, na který v této práci není prostor. To, zda procesy před vojenskými soudy se zachováním většiny procesních pravidel tak, jak byly nastaveny již od roku 1899, byly z hlediska právního státu, právní jistoty a zásad spravedlivého procesu vůči obviněným „korektnější“, či tyto standardy naplňovaly spíše procesy civilní, do nichž však bylo mimořádnou normotvorbou zasahováno výrazněji, je otázkou širokou a nejednoznačnou. Skutečností však je, že se Belgie po druhé světové válce rozhodla jít první naznačenou cestou a z hlediska mezinárodního srovnání to byla cesta výjimečnější a v jistém ohledu snad i kontroverznější.

5.4. Polsko

Dalším státem, na který se tato práce zaměří, bude Polsko. Nyní tak poprvé podrobíme zájmu stát z východní části Evropy, který byl po druhé světové válce, na rozdíl od výše psaných demokratických států, v moci komunistické strany a zároveň ve sféře vlivu totalitního Sovětského svazu. Tyto politické okolnosti vytvořily specifické prostředí, ve kterém pravidla spravedlivého procesu mnohdy ustupovala politickým zájmům a polská retribuce tak byla vedle svého původního poslání mnohdy zneužita k odstraňování režimu nepohodlných osob. Kromě této skutečnosti byla ale polská situace specifická i v jiných aspektech. Je totiž faktem, že zločiny nacistického Německa dopadly na Polsko a jeho obyvatelstvo obzvláště tíživě a touha po potrestání, pokud to tak lze vyjádřit, byla snad ještě naléhavější než v ostatních zemích Evropy.

Polský případ se liší také tím, že již koncem války se v této zemi vytvořilo faktické dvojvládí. Mezinárodně uznávané londýnské exilové vládě „*Rząd Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie*“ vznikl mocenský konkurent nejdříve v komunistickém Polském výboru národního osvobození,[592] který byl vzápětí na to vystřídán opět komunisty ovládanou Prozatímní vládou Polské republiky,[593] která byla v červnu 1945 nahrazena Prozatímní vládou národní jednoty.[594] Posledně jmenovaná Prozatímní vláda získala na základě Jaltských dohod podporu a uznání i západních spojenců, což znamenalo konec reálného vlivu londýnské exilové vlády a konečné mezinárodní uznání TRJN.[595]

[592] *Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego* (PKWN).
[593] *Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej* (RTRP).
[594] *Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej* (TRJN).
[595] TRJN byla na základě dohod Spojenců z 75 % tvořena prosovětskými a z 25 % prozápadními silami.

Tyto okolnosti měly mimo jiné zásadní vliv i na poválečné trestání kolaborujících osob v Polsku. Obě strany, tedy londýnský exil i komunisty ovládané útvary, totiž vydávaly vlastní legislativu, která měla být po osvobození polského území aplikována.[596] Z výše psaného již vyplývá, že londýnská exilová vláda nedostala příležitost svou normotvorbu reálně uvést v život,[597] a tudíž na dalších řádcích bude věnován prostor pouze řešením, které představily a v praxi následně prosadily vlády v čele s komunistickou stranou.

Pro trestání kolaborantů z období druhé světové války je zásadní tzv. „*Sierpniówka*“.[598] Jedná se o dekret stanovující hmotněprávní základ pro trestání kolaborantů. Z procesněprávního hlediska je klíčovým dekretem dekret z 12. září 1944, který ustanovil *Specjalne sady karne*,[599] jež jsou podle prvního článku příslušné k posuzování trestných činů uvedených v článcích 1–4 *Sierpniówky*.[600] Z hlediska souzení čelných představitelů kolaborace polská legislativa nestanovila žádný speciální tribunál, který by byl příslušný zvlášť pro tyto osoby. A z tohoto hlediska se tak polský přístup od československého liší.

V této souvislosti ale můžeme zmínit Nejvyšší národní tribunál.[601] Ten byl zřízen dekretem z 22. ledna 1945 a do jeho jurisdikce spadaly „případy týkající se zločinů osob, které v souladu s moskevskou deklarací tří spojeneckých mocností: Spojených států amerických, Svazu sovětských socialistických republik a Velké Británie ponesou odpovědnost nacistů za spáchaná zvěrstva“ a „případy týkající se zločinů upravených dekretem z 22. ledna 1946 o odpovědnosti za zářijovou porážku a fašizaci státního života.“[602] Většinově se jednalo o německé státní příslušníky obviněné z válečných zločinů. Tudíž ačkoliv Nejvyšší národní

K dějinám zde naznačeným viz např. FRIEDL, Jiří; TOMASZ, Jurek; ŘEZNÍK, Miloš; WIHOLDA, Martin; VESELKA, Martin. *Dějiny Polska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017 s. 479–484. Příp. SIWIŃSKA, IRENA. *Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej*. Online. Przystanek historia. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej. Dostupné z: https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/komunizm/105480,Tymczasowy-Rzad-Jednosci-Narodowej.html. [2024-11-10].

[596] Ačkoliv předpisy připravované polskou exilovou vládou v Londýně nebyly kvůli politické situaci v Polsku v konečném důsledky aplikovány, hrály významnou úlohu při přípravě československých retribučních předpisů, které se jimi inspirovaly. Viz KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002, s. 362.

[597] Z významných dekretů londýnské vlády můžeme uvést např. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 marca 1943 r. o odpowiedzialności karnej za zbrodnie wojenne, který stanovoval trestní odpovědnost za válečné zločiny.

[598] Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego.
Příslušnou polskou legislativu lze nalézt na: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/home.xsp.

[599] Speciální trestní soudy.

[600] K dekretu z 12. září 1944 bylo následně přijato i prováděcí nařízení: „Rozporządzenie Kierowników Resortu Sprawiedliwości i Resortu Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 3 października 1944 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.“

[601] *Najwyzszy Trybunal Narodowy*.

[602] Čl. 13 dekretu z dnia 22 stycznia 1946 r. o Najwyższym Trybunale Narodowym.

tribunál hrál významnou roli v prosazování poválečné spravedlnosti v Polsku, nejednalo se o orgán podobný československému Národnímu soudu, který byl určen výlučně pro významné představitele kolaborace. Polský Nejvyšší národní tribunál v jistém slova smyslu nahrazoval Norimberský tribunál, který před zahájením procesů odmítl stížnosti Polska, a to se v důsledku toho rozhodlo ustavit vlastní národní tribunál pro válečné zločince.[603]

V případě trestání polských kolaborantů bez rozdílu jejich politického a společenského významu tak byly příslušné již zmíněné speciální trestní soudy. Ty soudily v tříčlenných senátech, které byly složeny ze soudce a dvou přísedících.[604] Ohledně složení senátů se dostáváme do obdobné situace, jaká byla v Československu. I v polském případě je početní převaha laiků nad soudci. Soudci museli být „*kwalifikacje sedziówskie*" a byli jmenováni Předsednictvem Zemské národní rady[605] na návrh „přednosty" ministerstva spravedlnosti.[606] Laici, již postrádali právnické vzdělání, byli vybíráni taktéž Předsednictvem KRN, a to ze seznamů, které předkládaly vojvodské lidové rady.[607] Výběr přísedících byl, podobně jako v případě Československa, omezen na osoby, jež se aktivně účastnily odporu nebo se např. účastnily obnovy polské státnosti. Příslušné orgány pak měly dbát na pečlivý výběr kandidátů, což mělo chránit soudy před neodůvodněnou shovívavostí.[608]

Jak již z výše psaného vyplývá, polská retribuční justice následovala model civilního soudnictví namísto soudnictví s vojenským prvkem. Samotný dekret tak, jak bylo vidět i v jiných zemích, odkazoval na ustanovení „civilního" trestního řádu, který se před speciálními soudy použil vždy, pokud dekret nestanovil jinak. Stejně tak se dekret odvolával na další legislativu, např. na úpravu práv a povinností osob působících u odvolacích soudů, kdy v čl. 5 přiřkl stejná práva a povinnosti také osobám působícím u speciálních soudů, avšak s dovětkem,

---

[603] PRUSIN, Alexander V. Polska Norymberga. Siedem procesów przed Najwyższym Trybunałem Narodowym, 1946–1948. In: ŻYDÓW, Zagłada. *Studia i Materiały*, Nr 9 (2013), s. 120.

[604] Čl. 3 dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.

[605] „Prezydium KraJowej Rady Narodowej"

[606] Čl. 4 § 1 dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.
Odborná literatura zde však zmiňuje nízkou úroveň těchto soudců. Válečné ztráty, které se dotkly i této profese, znamenaly značný nedostatek soudců, na což bylo reagováno extrémním snížením nároků k výkonu této funkce. BIEGAŃSKI, Zdzisław. *Kara śmierci w orzecznictwie specjalnych sądów karnych w Polsce (1944–1946)*, Echa Przeszłości, [t.] 5: 2004, s. 184.
K nedostatku soudců viz např. RZEPLIŃSKI, Andrzej. První fáze podrobení soudnictví v Polsku 1944–48. In: *Soudobé dějiny 1994* vol. I, č. 4–5, s. 496. Rzepliński poukazuje především na německé a sovětské plány na odstranění polské inteligence, které se projevily v poklesu počtu polských advokátů během války o 57 % a o více než 21 % soudců, veřejných žalobců a advokátních koncipientů.

[607] *Wojewódzkie rady narodowe.*
Čl. 4 § 2 dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.

[608] BIEGAŃSKI, Zdzisław. *Kara śmierci w orzecznictwie specjalnych sądów karnych w Polsce (1944–1946)*, Echa Przeszłości, [t.] 5: 2004, s.185.

že předsedové speciálních soudů služebně podléhají přímo pod „*Kierownikowi Resortu Sprawiedliwosci PKWN“*.

Mezi odchylky od trestního řádu patří skutečnost, že v případech spadajících před speciální soudy neprobíhalo klasické vyšetřování,[609] nýbrž pouze neformálnější „*dochodzenie*“ (obdoba vyhledávání).[610] Jednalo se tedy opět o obdobnou úpravu, která byla stanovena pro řízení před československým Národní soudem. Jako problémový se může jevit i čl. 9, který prokurátorovi uložil povinnost neprodleného nařízení zatčení osob, které byly zadrženy pro podezření ze spáchání trestného činu spadající pod pravomoc speciálních soudů. Takovéto ustanovení dávalo výkonným orgánům rozsáhlé možnosti pro téměř nekontrolované zbavování svobody. Právům obviněných nepřidává ani fakt, že obžaloba nevyžadovala jakékoliv odůvodnění a měla být podána nejpozději do 14 dnů od případného zatčení podezřelého. Datum hlavního líčení pak musel být stanoven do 48 hodin.[611]

I retribuční soudnictví v Polsku bylo jednoinstanční, přičemž rozsudky zvláštních soudů byly konečné a právně závazné. Dekret se výslovně zmiňuje pouze o možnosti podat žádost o milost v případě odsouzení k trestu smrti, a to k předsedovi Národní rady.[612]

Z výše psaného vyplývá, že retribuční soudnictví v Polsku bylo v mnohém podobné soudnictví např. v Československu a v jistých aspektech také ve Francii, kdežto oproti Nizozemsku či Belgii se odlišovalo více. Je to dáno především tím, že se Polsko rozhodlo vydat cestou civilní justice, které svěřilo procesy s polskými kolaboranty. Na rozdíl od států, které byly v této práci zmíněné a které k retribučním procesům také využily civilní justici bez vojenských prvků, Polsko nezřídilo speciální tribunál pro politicky a společensky význačné představitele kolaborantského režimu. A ti tak byli souzeni před zvláštními soudy společně se všemi, kteří se dopustili skutků stanovených tamní retribuční normotvorbou.

Závěrem podkapitoly o polské retribuci je třeba připomenout, že tak, jako bude ukázáno v případě Bulharska, i zde došlo ke zneužití k politickým účelům.[613] Během stalinské éry bylo

---

[609] *Sledztwo*.
[610] Čl. 8 Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.
[611] Čl. 12, 14 tamtéž. Z hlediska lhůty, jež běžela mezi předvoláním obviněného a konáním jednání, dekret nestanovil odchylku, což znamenalo subsidiární užití trestního řádu, jenž stanovil nutné uplynutí alespoň sedmi dní mezi dnem doručení předvolání a dnem konání jednání. Viz čl. 292 odst. 1 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego.
[612] Čl. 18, 19 Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.
[613] Určité politické vměšování do retribucí však nebylo výjimečné ani v západních zemích, avšak nebylo tak výrazné. Lze zmínit např. zneužití retribuce levicovými politiky v Belgii bezprostředně před volbami v roce 1946. Viz HUYSE, Luc. The Criminal Justice System as a Political Actor in RegimeTransitions: The case of Belgium, 1944–50. In: DEÁK István; GROSS Jan T.; JUDT, Tony (edd.) *The politics of retribution in Europe*. Princeton University Press, 2000, s. 169.

mnoho členů polského domácího odboje stíháno a odsuzováno retribuční justicí za domnělou spolupráci s nacisty. Nebylo náhodou, že se jednalo o členy nekomunistického odboje, kteří byli během války ve spojení s londýnskou exilovou vládou.[614] Kompetence v Polsku zřízeného lidového soudnictví pro účely retribuce se navíc záhy rozšířily „i na ostatní trestněprávní případy a na politické delikty".[615] Po zrušení mimořádných poválečných soudů v říjnu 1946 a převedení jejich agendy pod řádné soudy se situace příliš nezlepšila, jelikož ty byly opět složeny z profesionálního soudce a dvou soudců z lidu, kteří byli voleni vojvodskými lidovými radami, které byly již v bezprostředně poválečném období z převážné části kontrolovány komunisty.[616]

Na rozdíl od Bulharska však toto zneužívání nemá ani dnes takovou publicitu, a to jednak z důvodu absence většího počtu vysokých představitelů kolaborace a jednak z důvodu neexistence speciálního soudu, resp. zvláštních senátů pro prominentní kolaboranty. Svou roli konečně hrají i výsledky retribucí v obou zemích. Zatímco v Polsku bylo speciálními soudy vyneseno celkově 364 trestů smrti za rok 1945 a celkově (vyjma trestů udělených Nejvyšším národním tribunálem, jež představoval především soud pro válečné zločince a soudil jen nižší desítky případů) se jednalo o něco málo přes 780 osob,[617] v případě Bulharska to bylo 2618 rozsudků smrti, a to vynesených jen do června 1945.[618] V prostředí bez výrazných figur, v decentralizovaném soudním systému a s přihlédnutím k výsledkům retribuce se tak pozornost na neútěšnou situaci v rámci polského retribučního soudnictví minimalizovala a byla věnována např. právě o poznání vážnější situaci v Bulharsku.

5.5. Bulharsko

Posledním vybraným státem, jehož retribuční soudnictví bude představeno, je Bulharsko. Retribuce v tomto státě se z hlediska reálného provedení do jisté míry podobala retribuci v Polsku, avšak, jak bylo naznačeno výše, její zneužití mimo jiné k odstranění předních představitelů bulharského veřejného života bylo ještě výraznější. Poválečné hledání

[614] BIEGAŃSKI, Zdzisław. *Kara śmierci w orzecznictwie specjalnych sądów karnych w Polsce (1944–1946)*, Echa Przeszłości, [t.] 5: 2004, s. 181.
[615] RZEPLIŃSKI, Andrzej. První fáze podrobení soudnictví v Polsku 1944–48. In: *Soudobé dějiny 1994* vol. I, č. 4-5, s. 501.
[616] Tamtéž. 502, KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 364.
[617] BIEGAŃSKI, Zdzisław. *Kara śmierci w orzecznictwie specjalnych sądów karnych w Polsce (1944–1946)*, Echa Przeszłości, [t.] 5: 2004, s. 191–194.
[618] KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 367. Pravdou však je, že vykonáno bylo „pouze" u 1576 osob. I přes to je to více než čtyřnásobek popravených než za celý rok 1945 v Polsku. Pokud by toto srovnání bylo provedeno s přihlédnutím na počet obyvatel obou státu vynikne tato disproporce o to výrazněji.

spravedlnosti tak bylo v Bulharsku silně narušeno počínáním tamní komunistické strany, která zneužila soudní procesy s kolaboranty pro odstraňování svých nepřátel a politických konkurentů.[619] Z těchto důvodů se bulharská retribuce odvíjela jiným směrem než v představených zemích západních, resp. též v Československu. I přesto, že tento proces vypořádání se s domácí kolaborací byl bezostyšně zneužit, můžeme i tak nahlédnout do tohoto systému, který i navzdory vedlejším a nečestným zájmům alespoň částečně splnil svůj účel, jenž byl deklarován v názvu klíčového nařízení č. 219 z roku 1944 – potrestat osoby odpovědné „za zapojení Bulharska do světové války proti spojeneckým národům a za zvěrstva s tím spojená.“[620]

Zmíněným nařízením č. 219 ze dne 6. října 1944 byl zřízen *Народен съд*,[621] který měl ve své kompetenci soudit členy vlády působící mezi 1. lednem 1941 a 9. zářím 1944, zástupce lidu z XXV. Řádného národního shromáždění a další civilní i vojenské osoby.[622] Nařízení také stanovuje jednotlivé činy, ze kterých se měly výše psané osoby zodpovídat. Vedle provinění, která měla spíše politickou povahu jako např. vystavení bezpečnosti státu rizikům a ohrožení zájmů lidu uzavřením mezinárodních smluv s válčícími státy, či rozhodnutí vyhlásit a vést válku, nebo nařízení akcí vedoucí k porušení deklarované neutrality vůči SSSR, obsahovalo nařízení i činy „běžné“ kolaborace.[623] Z hlediska souzení čelných představitelů kolaborujícího režimu se jednalo především o činy politického rázu. Avšak i provinění spočívající např. ve skutečnosti, že obviněný byl ve službách Německa nebo jeho spojenců a připíval tím k vedení politiky těchto států na úkor bulharského lidu, nebo v dobrovolné spolupráci, či předávání informací bezpečnostním složkám, avšak pouze výlučně ve věcech týkajících se bezpečnosti a zájmů partyzánů, hrály roli v mnohých procesech, a to i s prominenty.

Opět se ale zaměříme na procesní stránku retribuce. Vykonavatelem bulharské retribuce se stal již zmíněný lidový soud, a ačkoliv nařízení pojednává o „lidovém soudu“ v singuláru,

---

[619] Počet nařízených poprav v Bulharsku představoval v rámci retribucí jako takových nejvyšší podíl trestů smrti na obyvatele v celé Evropě. Viz FROMMER, Benjamin. Retribuce – stíhání válečných zločinců a kolaborace v poválečné Evropě. In PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 20.

[620] Oficiální název předpisu přeložen pomocí nástroje ChatGPT: „Nařízení-zákon o souzení lidovým soudem viníků zatažení Bulharska do světové války proti spojeneckým národům a za zločiny s ní spojené (Vyhlášeno ve Státním věstníku, č. 219 ze dne 6. října 1944, změněno č. 261 z roku 1944 a č. 9 z 12. ledna 1945)“.

[621] Lidový soud.

[622] Čl. 1 НАРЕДБА-ЗАКОН ЗА СЪДЕНЕ ОТ НАРОДЕН СЪД ВИНОВНИЦИТЕ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ БЪЛГАРИЯ В СВЕТОВНАТА ВОЙНА СРЕЩУ СЪЮЗЕНИТЕ НАРОДИ И ЗА ЗЛОДЕЯНИЯТА, СВЪРЗАНИ С НЕЯ.
Příslušnou bulharskou legislativu lze nalézt na: https://legislation.apis.bg/list?action=folders&folderid=546.

[623] Čl. 2 Tamtéž.

de facto se jednalo o celou soustavu soudních orgánů,[624] které byly hromadně nazývány právě jako lidový soud. Podle čl. 7 nařízení vznikly v rámci soudu dva druhy senátů, jež se lišily především v tom, jaké osoby před nimi stanuly. První typ se skládal ze 13 osob – čtyř soudců z řad soudců běžných soudů a advokátů a devíti soudců z lidu. Druhý typ tvořilo pět osob – jeden soudce z řad soudců běžných soudů a advokátů a čtyři soudci z lidu.[625]

Soudci byli jmenováni ministrem spravedlnosti. Soudce z lidu pro třináctičlenné senáty vybíraly krajské národní výbory a pro senáty pětičlenné okresní národní výbory.[626] Jiné procedury pro výběr těchto osob nařízení nestanovuje. Pokud tedy přijmeme stav takový, jak ho vytvořilo nařízení, je patrné, že jakékoliv brzdy či protiváhy při výběru zcela absentovaly.

Větší senáty, které zasedly v Sofii, fakticky představovaly zvláštní soud pro politicky a společensky významné osoby, které spadaly do jurisdikce lidového soudu jako takového. Z formálního hlediska se ale jednalo o jeden ze dvou typů senátů, které spadaly pod jediný lidový soud. Velkých senátů bylo celkem 13 a každý ze senátů měl přidělenou určitou skupinu osob, která před ním stanula.[627]

Menší senáty byly ustanoveny pro každý okres a většinově zasedaly v příslušném krajském centru, přičemž mohlo být rozhodnuto, aby se senát scházel v některém z okresních středisek příslušného kraje.[628] Tyto senáty měly zbytkovou pravomoc, a tak, pokud se nejednalo o „regenty, ministry, zástupce lidu, palácové rady a vyšší duchovní a vojenské osoby“,[629] spadaly osoby pod tyto menší senáty.

V Bulharsku tak *de facto* nastala situace jako ve Francii a Československu v tom smyslu, že pro čelné představitele byly vytvořeny zvláštní soudní „orgány“, které byly výlučně příslušné k souzení těchto osob. Rozdílné bylo provedení. Nejenže se formálně nejednalo o zvláštní soud, který by byl odlišný od ostatních retribučních soudů, ale především se větší

---

[624] Nařízení hovoří o lidovém soudu, který je rozdělen na senáty, přičemž každý senát byl určen pro jeden z bulharských okresů. Tyto senáty tak *de facto* vytvářely „samostatné jednotky“ působící v rámci lidového soudu. Viz čl. 7 písm. b) НАРЕДБА-ЗАКОН ЗА СЪДЕНЕ ОТ НАРОДЕН СЪД ВИНОВНИЦИТЕ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ БЪЛГАРИЯ В СВЕТОВНАТА ВОЙНА СРЕЩУ СЪЮЗЕНИТЕ НАРОДИ И ЗА ЗЛОДЕЯНИЯТА, СВЪРЗАНИ С НЕЯ.

[625] Čl. 7 tamtéž.

[626] Tamtéž.

[627] Více informací k velkým senátům viz Soudní senáty lidového soudu v Sofii. In narodensud.archives.bg [online]. [2024-11-15]. Dostupné z: https://narodensud.archives.bg/5-%D0%A1%D0%AA%D0%94%D0%95%D0%91%D0%9D%D0%98_%D0%A1%D0%AA%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%92%D0%98.

[628] Čl. 7 písm. b) НАРЕДБА-ЗАКОН ЗА СЪДЕНЕ ОТ НАРОДЕН СЪД ВИНОВНИЦИТЕ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ БЪЛГАРИЯ В СВЕТОВНАТА ВОЙНА СРЕЩУ СЪЮЗЕНИТЕ НАРОДИ И ЗА ЗЛОДЕЯНИЯТА, СВЪРЗАНИ С НЕЯ.

[629] „регентите, министрите, народните представители, дворцовите съветници и висшите духовни и военни лица“ viz čl. 6 tamtéž.

senáty bulharského lidového soudu řídily stejnými procesními normami jako senáty malé. To znamenalo, že z hlediska procesních postupů se těmto osobám nevytvořila žádná zvláštní pravidla, čímž se situace stala odlišnou oproti oběma zmíněným státům.

Obviněným bylo zachováno právo na právní pomoc a byla jim poskytnuta sedmidenní lhůta od doručení kopie obžaloby pro možnost podání námitek proti ní a předložení důkazů. Rozhodování lidových soudů bylo ale konečné bez možnosti odvolání, a ačkoliv v samotném nařízení není o milosti zmínka, nelze ani předpokládat, že by tato možnost vůbec připadala v úvahu, jelikož tresty se vykonávaly okamžitě.[630] Vedle těchto striktních pravidel dále zaujmou postupy ohledně majetku odsouzených, jež jsou na rozdíl od ostatní úpravy v nařízení detailnější a celkově propracovanější.[631]

Ohledně spravedlivého a právu odpovídajícího fungování retribuce v Bulharsku nelze mít nejmenší iluze. V rámci srovnávaných států i implicitně přítomného československého případu vychází bulharská poválečná „spravedlnost“ jako politicky nejvíce ovlivňovaná, ba dokonce řízená.[632] V období po pádu komunistického režimu v Bulharsku a obnovené demokracie tamní Ústavní soud dokonce odmítl tresty stanovené lidovým soudem označit za „soudní úkony“, v důsledku čehož bylo zpochybněno postavení lidového soudu vůbec jako soudního orgánu.[633] Ostatně o jeho protiústavním charakteru nebylo ani dobově větších pochyb.[634]

Procesy se skutečnými viníky z dob druhé světové války byly pouze jednou částí veškerých procesů před lidovým soudem, který byl spíše prostředkem k likvidaci politických oponentů nastupující komunistické totality.[635] Justiční vraždy, jež i v současnosti vyvolávají údiv a znechucení, představují v Bulharsku stále citlivé téma, které se v porevoluční době dostalo pozornosti nejen historiků, ale i zákonodárců a nejvyšších soudních orgánů země.

---

[630] Čl. 10 НАРЕДБА-ЗАКОН ЗА СЪДЕНЕ ОТ НАРОДЕН СЪД ВИНОВНИЦИТЕ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ БЪЛГАРИЯ В СВЕТОВНАТА ВОЙНА СРЕЩУ СЪЮЗЕНИТЕ НАРОДИ И ЗА ЗЛОДЕЯНИЯТА, СВЪРЗАНИ С НЕЯ.

[631] Čl. 11–15 tamtéž.

[632] Dochované zprávy mezi vrcholnými komunistickými představiteli Bulharska nenechávají prostor pro pochyby. Např. radiogram politického tajemníka a budoucího generálního tajemníka komunistické strany Kostova budoucímu premiéru Dimitrovovi z 19. prosince 1944: „Zítra začíná lidový soud. Todor navrhuje, aby ministři Filova a Božilova kabinetu byli odsouzeni k smrti, Bagryanov a spol. k doživotí a někteří z Muravievova kabinetu byli případně zproštěni viny. Ještě jsme se nerozhodli, ale přikláníme se k tomu, abychom byli přísnější. […] Co myslíš?“ v dalším radiogramu naléhá: „Urychleně nahlaste své stanovisko, protože musíme dát linku soudu, který dnes začíná pracovat.“ Viz Мешкова, Поля. Шарланов, Диню. *Българската гилотина: тайните механизми на Народния съд. Агенция "Демокрация",* 1994, s. 59 a násl.

[633] Část III. 2A rozhodnutí bulharského Ústavního soudu. РЕШЕНИЕ № 4 от 11 март 1998 г. по конституционно дело № 16 от 1997 г., докладчик съдията Маргарита Златарева (Обн., ДВ, бр. 30 от 17.03.1998 г.).

[634] Viz např. Мешкова, Поля. Шарланов, Диню. *Българската гилотина: тайните механизми на Народния съд*. Агенция "Демокрация", 1994, s. 37.

[635] Tamtéž, s. 42.

5.6. Komparace přístupů vybraných států

Na základě informací představených v předcházejících podkapitolách již lze vytvořit hlavní obrysy toho, jakou obecnou podobu mělo retribuční soudnictví v poválečné Evropě. Než dojde k hodnocení konkrétností, považuji za vhodné učinit několik poznámek k širší podobě retribuční justice tak, jak byla vytvořena napříč evropskými státy.

Prvním zásadním poznatkem je fakt, že všechny sledované státy přistoupily k soudnímu vypořádání se s osobami kolaborujícími s poraženými státy.[636] Spatřuji to jednak jako důsledek úspěšného projektu mezinárodních vojenských tribunálů s válečnými zločinci, ale také jako symbolické odmítnutí nacistického „nepráva" a přihlášení se k ideálu vlády práva. Jistě lze oprávněně namítat, že v mnohých státech byly retribuční soudy pouze fasádní a prosazování skutečné spravedlnosti skrze ně nemohlo být *de facto* uskutečňováno jako např. v Bulharsku. Avšak i v těchto případech bylo vypořádání se s kolaboranty v rukou soudů.[637] Je tak jednoznačné, že všechny státy měly zájem vytvářet alespoň dojem soudní spravedlnosti. Již tato skutečnost je podstatná a umožňuje pomyslný první krok k posouzení základních přístupů k retribučním procesům.

Další sjednocující prvek v řešení retribučního soudnictví u jednotlivých států můžeme hledat v organizaci a složení těchto orgánů. Z předcházejících kapitol vyplývá, že státy zvolily v zásadě dva modely retribučního soudnictví – vojenský a lidový model. Vidíme, že ačkoliv se jednotlivé země nesjednotily zcela, přesto zde působil jistý společný postup či náhled na to, jak by tyto orgány měly vypadat. Jen stěží můžeme odhadovat, zda k tomuto sjednocování vedla společná vůle, vzájemná inspirace, či prostá náhoda. Faktem ale zůstává, že jednotlivé modely jsou si, co do organizace a složení, velmi blízké.

Významným společným prvkem, který je za „běžné" situace nemyslitelný a v retribučním soudnictví pravidelný, je jednoinstančnost řízení. Napříč západními i východními státy sledujeme, že řádný opravný prostředek proti rozhodnutí je zcela vyloučený. Státy přistoupily pouze k tomu, že v některých případech umožnily mimořádné prostředky pro zvrácení rozhodnutí, avšak i tato možnost byla spíše výjimkou. Tedy i v tak zásadní otázce jako

[636] Srov. např. FROMMER, Benjamin. Retribuce – stíhání válečných zločinců a kolaborace v poválečné Evropě. PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 16. „[…] ačkoliv, Některé exilové vlády nějakou dobu vítaly, a dokonce i povzbuzovaly svévolný mimosoudní výkon spravedlnosti, většina z nich již od počátku – a nakonec všechny – na soudy pohlížely jako na prostředek k uklidnění veřejného hněvu a obnovení pořádku."

[637] Alespoň ve formálním smyslu označení. Je pravdou, že jen stěží by tyto orgány naplňovaly materiální definici tohoto pojmu.

je možnost přezkumu se státy fakticky sjednotily na stejné pozici, která byla do té doby v demokratických systémech nepředstavitelná.

Ve specifické oblasti souzení čelných představitelů kolaborace také sledujeme dva modely, které se, co do počtu, zdají být vyvážené. První model, zastávaný Nizozemskem, Belgií a Polskem, nerozlišoval mezi „běžnými“ a „prominentními“ kolaboranty, a tak byli všichni dotyční souzeni stejnými orgány a na základě stejných procesních pravidel. Druhý model jde cestou odlišení těchto dvou skupin a vytváří speciální soudní orgány pro čelné představitele kolaborace, tento model aplikovala Francie a *de facto* Bulharsko, které však zachovalo stejné procesní předpisy pro obě skupiny kolaborantů. K druhé skupině států, jak bylo ukázáno, patří i Československo. Můžeme tedy uzavřít, že z tohoto hlediska byla situace vyrovnaná.

Státy postižené kolaborací s nacistickým Německem byly bez výjimky postaveny před nutnost vypořádat se s osobami na této kolaboraci se podílející. Mimořádnost situace zapříčinila téměř jednotný přístup těchto států, které se i pod vlivem mezinárodního prostředí přiklonily k soudní cestě zjednání spravedlnosti. Ať už záměrně, či nikoliv, jednotlivé státy přijímaly v zásadě obdobnou právní úpravu, což mimo jiné znamenalo přihlášení se k podobným zásadám a principům při trestání zločinů související s přijetím a podporou nacistického režimu.

Retribuční soudnictví v Evropě vykazovalo množství podobností a legislativa se v jednotlivostech mnohdy i shodovala. Domnívám se, že pohled na pět evropských států dává dostatečnou představu o tom, že se tyto státy sjednotily ve svém rozhodnutí potrestat domácí kolaboraci a toto sjednocení, nebo minimálně značné přiblížení, proběhlo i v oblasti provedení tohoto rozhodnutí.

5.7. Národní soud jako součást evropské retribuce

Poslední část této kapitoly náleží zařazení Národního soudu do kontextu evropské retribuce. Vzhledem ke skutečnosti, že mnohé poznámky k tomuto tématu byly učiněny již v předcházejících částech této kapitoly, bude tato podkapitola pojata spíše jako shrnutí učiněných závěrů.

Porovnáme-li podobu Národního soudu, vymezení jeho pravomoci, příslušnosti, personálního obsazení i procesní úpravu, jež byla v řízeních před ním aplikována, se všemi těmito aspekty retribučních soudů těch států, které byly v rámci této kapitoly představeny, dojdeme k závěru, že československý způsob vypořádání se s prominentními představiteli kolaborace zásadně nevybočoval. Československá retribuce naplnila fundamentální znak evropské retribuce, tedy soudní cestu potrestání těchto osob, a ač se může zdát toto konstatování

jakkoliv banální, je zcela klíčové, že bylo přistoupeno k tomuto řešení. Vzhledem k nastalé vnitropolitické i mezinárodní situaci však byla tato cesta přinejmenším očekávatelná.

I v detailnějších parametrech porovnání je Československo srovnatelné s ostatními zeměmi, a to především s těmi, které své retribuční předpisy připravovaly již v exilu a s jejich uváděním do praxe započaly ihned po osvobození, což bylo mnohdy dříve, než tomu bylo v případě Československa.[638] Jednou ze zásadních podobností, které lze v tomto srovnání pozorovat, bylo užívání mimořádných soudních orgánů a změny v procesních pravidlech, dle kterých byly případy před těmito soudy vedeny.[639]

To platí v podstatě pro všechny představené případy a na tomto místě tak bude poukázáno na to, v jakých ohledech úprava Národního soudu zapadala do způsobů, jakými se evropské státy rozhodly realizovat změny, jež byly výše naznačeny. Z úprav zemí, jež byly touto kapitolou představeny, se zdá, že nejblíže československému způsobu výkonu retribuce byl francouzský model. Tyto dva případy se totiž podobají ve všech představených aspektech.

Francouzský, stejně jako československý způsob, zvolil oddělené souzení vrcholných představitelů domácí kolaborace, a to zvláštním soudním tribunálem.[640] Skutečnost, že francouzský normotvůrce využil soudní instituci, která, ačkoliv od základů změněná, existovala již v minulosti, je spíše otázka technického provedení a ve výsledku nikoliv tak podstatná. Stejně tak byl v obou státech využit model lidového soudnictví a ani v jednom státě do retribuce nezasahoval vojenský prvek. Z hlediska obsazení obou soudů lze namítat, že Francie kromě „lidového" prvku využila i v jistém smyslu prvek „politický", kdy polovinu porotců tvořili poslanci či senátoři, po novelizaci příslušného nařízení tyto osoby tvořily dokonce celou porotu. Na druhou stranu ani Národní soud nebyl ušetřen jisté politické přítomnosti. Ačkoliv neformálně, byli jmenovaní přísedící straníci a při sestavování soudních senátů přednostou bylo respektováno vyvážené rozdělení zástupců všech politických stran Národní fronty v jednotlivých senátech.[641]

I z hlediska samotných procesních pravidel je situace v zásadě obdobná. Oba státy stanovily subsidiární užití „civilního" trestního řádu, jehož některá pravidla byla příslušnou

[638] KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 354.
[639] Dále to byly např. změny v hmotném právu, resp. retroaktivní zásahy v této oblasti, nebo také zpřísňování trestních sazeb a zavádění trestů politického charakteru. Viz tamtéž.
[640] „Československý požadavek přísného potrestání domácích kolaborantů a zejména protektorátní vlády měl paralelu zejména ve francouzském případě potrestání představitelů režimu ve Vichy. Viz tamtéž.
[641] Viz kapitola „Personální složení Národního soudu".

retribuční normotvorbou pouze částečně upravena či vyloučena. Obě země také shodně vyloučily opravné prostředky a obě je v rámci novelizací postupně umožnily.[642]

Je tedy patrné, že československá a francouzská retribuce ve vztahu k prominentním kolaborujícím osobám byla v zásadě velmi podobná. Jaké rysy československá úprava sdílela s ostatními zeměmi? Dalším legislativně blízkým příkladem je Polsko. Polsko taktéž zvolilo civilní justici, která byla modifikována ve prospěch lidového prvku. Rozdílné však je, že polský normotvůrce odmítl vytvořit zvláštní soudní instituci pro souzení význačných kolaborantů. Tato okolnost je pak podobná i pro zbývající představené státy vyjma Bulharska, které zvláštní soud, ve formě velkých senátů lidového soudu, pro tyto osoby *de facto* zavedlo.

Avšak ani v bulharském případě nedošlo k vytvoření odlišné právní úpravy pro řízení s prominentními kolaboranty tak, jak to bylo možné pozorovat ve francouzském a československém případě. Společným rysem u států, které zachovaly jednotná pravidla řízení před retribučními soudy pro všechny obviněné, byla nutnost větších zásahů do pravidel pro běžná trestní řízení, a to patrně z praktických a kapacitních důvodů.[643] Na rozdíl od těchto států tak Československo nemuselo modifikovat úpravu svého trestního řádu v takové míře.

S polskou retribucí je ta československá podobná i v dalších rysech. Například již zmiňovaná povinná soudcovská kvalifikace předsedů senátu, která však byla v polském případě značně devalvovaná poválečnými změnami v nárocích na soudce, nebo do jisté míry zjednodušené přípravné řízení. Samozřejmě je obdobná situace i s opravnými prostředky, což je však rys společný takřka všem. Z hlediska reálného provedení je však nutné upozornit na zneužívání retribučních soudů komunistickou stranou Polska, k čemuž v systematické rovině u Národního soudu nedocházelo, resp. učiněné pokusy byly odraženy.

Srovnání Československa s Belgií a Nizozemskem již ukazuje vícero odlišností, než tomu bylo v předchozích případech. Významným odlišujícím znakem je zde využití vojenského prvku. Tato okolnost je sama osobě již dosti podstatná, avšak skutečnost, že Belgie přímo využila vojenskou justici i s vojenským trestním řádem, činí její přístup s československým téměř neporovnatelným. Procesní pravidla vojenského řádu byla založena na zcela jiných základech i principech. Můžeme však do jisté míry sledovat podobný trend např. v případě již zmiňovaných opravných prostředků. Ani ve srovnání s Nizozemskem neshledáváme přílišné podobnosti. Nizozemské zvláštní soudy nerozlišovaly mezi osobami obviněných, v soudních

[642] Francouzský zákonodárce pomocí novelizace dokonce umožnil i podání odvolání, je však pravdou, že až v roce 1954. Viz čl. 2 Loi n° 54-228 du 3 mars 1954 modifiant l'ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une Haute Cour de justice.

[643] To však plně neplatí pro Belgii, která se těmto zásahům vyhnula využitím vojenské justice, do které pro její specifičnost nebylo potřeba natolik zasahovat.

senátech byli přítomni vojáci a nizozemská retribuční normotvorba umožňovala opravný prostředek s devolutivním účinkem. Kde však podobnost lze shledat, je subsidiární využití civilního trestního řádu.

Vypořádat se s bližším srovnáním souzení čelných představitelů v rámci jednotlivých společností v Československu a Bulharsku je v tomto případě asi nejnáročnější. Je to z toho důvodu, že ačkoliv retribuce obecně napříč Evropou byla v různé míře politizována a v tomto směru bylo až mimořádně nešetrně zasahováno do ustálené podoby soudnictví, Bulharsko, resp. tamní komunistická strana, zneužilo retribuční justici proti těmto osobám nejmarkantněji. Retribuční procesní normotvorba tak byla v těchto případech v podstatě fasádní. Z tohoto úhlu pohledu stojí za upozornění skutečnost, že na rozdíl od Československa to bylo právě Bulharsko, které dovedlo své retribuční procesy do podoby politických procesů vyústivších v justiční vraždy. Ačkoliv se podobné tendence objevovali i u některých československých politiků, zůstaly procesy před Národním soudem regulérními soudními procesy.

Pokud však i přes výše řečené srovnáme nejpodstatnější rysy bulharských a československých retribučních procesů tak, jak byly legislativou formálně upraveny, dospějeme k závěru, že i zde styčné body nalezneme. Bulharský lidový soud, stejně jako soud národní, byl soudem lidovým a jeho velké senáty lze v jistém smyslu považovat za zvláštní soud pro prominentní kolaboranty *de facto*. Na druhou stranu bulharská retribuční normotvorba neposkytuje pokyn soudu, jaký předpis subsidiárně užívat, lze však předpokládat, že i zde byl užíván civilní trestní řád. Formálně je tak možné v rámci bulharské retribuce nalézt snad i více společných prvků, nežli to bylo v případě Belgie a patrně i Nizozemsko.

Máme-li závěrem učinit shrnutí zařazení Národního soudu do systému evropské retribuce, lze konstatovat, že svou podobou, tedy tak jak byl dekretem o Národním soudu vytvořen, zásadním způsobem nevybočoval z dobových trendů. Kombinoval v sobě prvky, jež bylo možno spatřovat jak u západních, tak u východních zemí Evropy. Odmítnutím retribuční justice s vojenským prvkem a přikloněním se k modelu lidového soudnictví se Československo přiblížilo východním zemím. Na druhou stranu soudy s účastí laiků nebyly jen doménou východu, čehož je Francie příkladem.

Přihlášením se k západním státům je naopak minimálně patrná ingerence politické moci do samotných soudních řízení s čelnými představiteli kolaborace s cílem odstranit politické konkurenty. Nelze však mít iluzorní představy o tom, že retribuční soudy obecně nebyly pod vlivem politiky, tento vliv se objevoval s větší, či menší intenzitou, a to i z toho důvodu, že jak konstatoval ministr Drtina – po naléhání předsedy vlády Gottwalda – o ovlivnění přísedících

v případu s protektorátní vládou „je faktem, že je souzena politická vina“.[644] Ačkoliv tedy i zde tyto tlaky existovaly, ve srovnání s především Bulharským příkladem lze mluvit pouze o nepodstatných a minimalistických pokusech o ovlivňování, které nadto byly v československém případě v zásadě neúspěšné.

Po výše učiněném představení legislativních základů procesů u retribučních soudů v rámci vybraného vzorku evropských zemí a jejich následném srovnání, a to i se základními parametry procesu před československým Národním soudem, lze uzavřít, že ve výsledku Národní soud představoval jednu z úspěšných a výrazných institucí evropské retribuce. Jeho legislativní základy v neprospěch obviněných nijak nevybočovaly z obecně přijímaných legislativních řešení, a i svým vysokým stupněm nezávislostí dokázal, že patří do skupiny soudů, které i v mimořádně náročné poválečné situaci naplňovaly z hlediska principů demokratického právního státu maximum možného.

[644] KAPLAN, Karel. *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 49.

Závěr

Výzkumných cílů si tato práce vytyčila hned několik. Mezi všemi se jako jeden z nejpodstatnějších jeví podchycení a interpretace samotných legislativních základů, na kterých Národní soud stál a kterými se při své činnosti řídil. V tomto ohledu lze konstatovat, že část práce, jež se touto problematikou zabývá, nabídla dostatečně hluboký vhled, na jehož základě bylo možné danou právní úpravu kvalifikovaně zhodnotit, a to z vícera hledisek. Mimo jiné bylo poukázáno na problematická a nejasná místa této úpravy. Za všechny lze zmínit spornou povahu trestání čestným soudem, vyloučení námitek proti obžalobě a jeho důsledky, nejasné vymezení možného jednání v nepřítomnosti obžalovaného či tristní stav ohledně opravných prostředků. Tyto a další otázky byly podrobeny zkoumání, vyhodnoceny a následně k nim byl zaujat příslušný právní postoj.

Po vyjasnění situace s právní úpravou bylo podstatou dalšího stanoveného výstupu zjistit, jakým způsobem byl Národní soud personálně obsazen, čehož bylo pomocí podrobného archivního výzkumu docíleno. Nad to práce nabídzí statistické zpracování, jež ukázalo vytíženost jednotlivých soudců, výsledky jejich činnosti i celkovou strukturu výsledků všech řízení před Národním soudem.

Detailní archivní výzkum stál také za zjištěním, jak tento soud v praxi postupoval, resp. jak řízení před Národním soudem reálně vypadalo. Konečným cílem práce pak bylo zhodnocení úpravy i praxe z pohledu zásad spravedlivého procesu, k tomu však byly zaujímány jen dílčí postoje vztahující se k dílčím problémům.

Na základě provedeného výzkumu je tak na tomto místě vhodné zaujmout konečné stanovisko, jež by bylo komplexním vyjádřením toho, zda lze zkoumanou právní úpravu a činnost Národního soudu na základě této úpravy považovat za souladnou se zásadami spravedlivého procesu. Tato otázka je však komplexní a nesnadno zodpověditelná, avšak právě dílčí odpovědi této práce poskytují určitý informační základ, z nějž se dá při jejím zodpovídání čerpat.

Prvně je nutné reflektovat mimořádně vypjatou a celkově nestandardní dobu, v níž byl Národní soud vytvářen a v níž i dále působil. Tato situace si vyžádala jisté úpravy do té doby platných a užívaných pravidel, které byly pro souzení oné specifické skupiny obžalovaných a v oné době nevyhovující. Obecně lze tyto změny rozdělit do dvou skupin – principiální proměna složení rozhodujících těles a modifikace pravidel za účelem zásadního zrychlení řízení. Obě tyto skupiny změn jsou patrné v rámci retribuční justice napříč celou Evropou a jejich zavádění lze v bezprostředně poválečné době jistě porozumět. Nelze tak normotvůrce

obviňovat, že právní úpravu procesů připravil s nečestným úmyslem neposkytnout obviněným spravedlivý proces. Avšak skutečnost, že to nebylo jeho úmyslem, neznamená, že se toho v konečném důsledku nedopustil.

Většinu pravidel dekretu č. 17/1945 Sb., o Národním soudu lze považovat za pravidla, jež snížila právní ochranu obviněných v rámci řízení. Rozpaky především vyvolávají požadavky na osoby přísedících, počáteční nemožnost podat opravné prostředky či možnost vést řízení bez slyšení obžalovaného bez možnosti podání následných „obran". Na druhou stranu úprava samotného průběhu řízení nevykazuje nijak zvláštní excesy. Obžalovaný měl právo vznést námitky proti obsazení soudního senátu, měl dostatečný čas pro přípravu své obhajoby, mohl si zvolit obhájce dle svého výběru, a pokud tak neučinil, byl mu přidělen, během hlavního přelíčení se mohl vyjádřit ke každému provedenému důkazu a celé jednání bylo ústní i veřejné.

V samotné činnosti Národního soudu lze určité excesy shledat, a to v různé míře podle jednotlivých kauz. Na základě archivního výzkumu však v žádném případě nelze dojít k závěru, že by se jednalo o programové porušování procesního práva, které by mělo vést k potlačení formálně zaručených práv obviněných.

Dostalo se tedy obviněným před Národním soudem spravedlivého procesu? Z hlediska úpravy procesních postupů a samotného vedení procesu v praxi mám za to, že dostalo. Obviněným se až na několik výjimek dostalo fakticky srovnatelného postavení jako obviněným v klasickém trestním řízení, a to na rozdíl od mimořádných lidových soudů i v jeho „běžné" podobě bez využití zásad řízení dle stanného práva. Navíc některá práva, jež byla formálně odepřena jako např. námitky proti obžalobě, však nakonec neznamenala příliš citelný zásah do právního postavení obviněného, jelikož cílů, ke kterým využití těchto práv vedlo, bylo možno dosáhnout i jiným způsobem. To samozřejmě neplatilo vždy a dekret v některých případech skutečně zasáhl do práv obviněného citelně. I přesto však považuji určité jádro spravedlivého procesu před Národním soudem za zachované. Jinými slovy, zásahy, jež byly dekretem o Národním soudu učiněny považuji za značné, přesto nikoliv natolik závažné, aby bylo možné označit výslednou podobu procesu za pouhé formálním právem kryté bezpráví.

Tento závěr však nijak nezlehčuje excesy, ke kterým v určitých případech docházelo. Porušování procesních předpisů ze strany Národního soudu se ať už úmyslné, či nikoliv dělo a v takových případech by se již o upření spravedlivého procesu jistě jednat mohlo. O tom

ostatně svědčí v práci zmíněné polistopadové rozhodnutí Městského soudu v Praze,[645] jež svým usnesením zrušilo rozsudek nad J. A. Baťou mimo jiné právě pro porušování procesních předpisů. Tato dílčí selhání jednotlivých předsedů senátů však nemohou být způsobilá zdiskreditovat činnost soudu jako takového.

Naproti tomu otázka obsazení Národního soudu představovala zásadní zásah do zásad spravedlivého procesu. V tomto ohledu největší pochybnosti vzbuzovala již samotná legislativa. A ani s přihlédnutím k mimořádné poválečné situaci, nelze požadavek na specifické vlastnosti přísedících považovat za nic menšího než za natolik závažný zásah, že jej lze označit za zdroj systémového porušení jednoho ze základních principů spravedlivého procesu – nestrannosti soudu.

Pokud tedy závěr ohledně vedení procesu a procesních pravidel zněl, že i přes určité významnější výhrady bylo možné shledat obecné naplnění základních požadavků spravedlivého procesu, není tomu tak v případě pravidel obsazování soudu.

V neposlední řadě je v souvislosti se spravedlivým procesem nutné dotknout se též politického vměšování do rozhodování soudu, což však již nebylo předmětem zkoumání této práce. Bylo zasaženo do nezávislosti Národního soudu? Jak bylo ukázáno, snahy o to byly vyvinuty v procesu s protektorátní vládou. Předseda senátu však takové jednání striktně odmítl a politické objednávce se nepodvolil.

O nezávislosti Národního soudu se v poměrně nedávné době vyjádřil např. Pavel Kmoch, s jehož závěry však nemohu souhlasit. Autor problematiku shrnul takto: „Národní soud nelze při nejlepší vůli označit za nezávislý. Výše trestů se projednávala ve vládě, sovětští poradci žádali v procesu s protektorátní vládou několik trestů smrti atd.“[646] Vzhledem ke skutečnosti, že zdroj informace z této pasáže autor neuvedl, nezbývá než předpokládat, že i výtka ohledně projednávání trestů ve vládě směřovala na případ protektorátní vlády, u kterého již bylo uvedeno, že přednosta soudu podal na protest svou rezignaci a soud dle politické vůle nerozhodl. Autor však vznáší i další výtky. Ty směřovaly na skutečnost, že výběr obžalovaných postavených před Národní soud nebyl nestranný a nezávislý a že některé osoby, které by dle autorova mínění měly být před soud postaveny, u něj obžalovány nebyly. Na to lze reagovat pouze konstatováním, že rozhodnutí, kdo bude postaven před Národní soud činil pouze národní

[645] Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 25. června 2007 sp. zn. Nt 214/2007 ve věci návrhu na povolení obnovy řízení v trestní věci Jana Antonína Bati. In msp.gov.cz [online]. [2025-8-20]. Dostupné z: https://msp.gov.cz/documents/14569/1865916/Nt_214_2007_5/e157e1b5-d02f-4d7e-8183-32e7e447d9c2.

[646] KMOCH, Pavel. Retribuce v českých zemích – idea, geneze, praxe a výsledky. In PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 47.

prokurátor, který byl vázán pokyny ministra spravedlnosti, což, jak bylo vysvětleno, bylo běžnou praxí i v prvorepublikovém období. Dávat tak do souvislosti nezávislost soudu a proces podávání obžalob je nepochopením obžalovací zásady a principu nezávislosti soudu. Autorovy výtky směřující na politizaci některých případů jsou však jistě opodstatněné, přesto však nepovažuji výzkum v této oblasti za natolik pokročilý, aby bylo možné vynášet generalizující závěry.[647]

Obecně v tomto směru bohužel doposud nebyl žádný komplexní historický výzkum veden a vzhledem k jeho specifičnosti je otázkou, zda by pro pramennou nouzi bylo možné nějaké zobecňující závěry vůbec učinit. Existují však znepokojivé doklady o tom, že minimálně komunističtí přísedící mohli být v některých případech ovlivňováni direktivy své strany,[648] což, pokud by se případným budoucím výzkumem potvrdilo ve více kauzách, by obecný závěr o naplnění zásad spravedlivého procesu před Národním soudem mohlo dále radikálně ovlivnit.

K celkovému pohledu na činnost Národního soudu lze na závěr shrnout výsledky jeho činnosti dle statistik předložených ministrem spravedlnosti ve svém projevu k Národnímu shromáždění.[649] Během svého působení, které trvalo od 12. prosince 1945 do 4. května 1947 vedl Národní soud celkem 39 řízení proti 83 osobám. Na tomto místě je nutné upozornit, že se ministr Drtina ve svém projevu dopustil nepřesnosti. Ministr totiž referoval o 36 obžalobách, které byly podány proti 80 osobám k Národnímu soudu jako soudu trestnímu a třem jako soudu čestnému – tedy 36 obžalob proti 83 osobám.[650] Tomu tak však nebylo. Obžalob sice skutečně bylo podáno 36, avšak pouze proti 80 osobám, které stanuly před trestním soudem. Následně totiž byla podána ještě tři obvinění proti zbylým třem osobám. Celkem před Národním soudem tedy proběhlo 39 řízení a nikoliv 36 jak je chybně uváděno.

Výsledky řízení před Národním soudem byly následující: 64 osob z těch, které stanuly před soudem trestním bylo odsouzeno pro trestný čin dle velkého retribučního dekretu, jeden pro provinění dle ustanovení § 4 dekretu o Národním soudu a 15 osob bylo osvobozeno.

---

[647] Celý text viz KMOCH, Pavel. Retribuce v českých zemích – idea, geneze, praxe a výsledky. In PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 40–62.

[648] Bod 10, 11. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 4. 2022 sp. zn. 10 To 11/2022 ve věci stížnosti Jana Syrového proti usnesení Městského soudu v Praze ze 14. prosince 2021, sp. zn. Nt 201/2021. In ekonomickydenik.cz [online]. [2025-8-20] Dostupné z: https://ekonomickydenik.cz/app/uploads/2022/05/qdatovka-hechga-tmp7153857410to-11-2022-2.pdf. anonymizovaná verze usnesení In msp.gov.cz [online]. [2025-8-20]. Dostupné z: https://msp.gov.cz/documents/d/vrchni-soud-v-praze/si-275-2022-10to-11-2022.

[649] DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. V Praze: Ministerstvo spravedlnosti, 1947, s. 25.
Ke statistickému zpracování činnosti Národního soudu ve formě grafů viz Příloha č. 4: Statistiky činnosti Národního soudu.

[650] Tamtéž.

Všichni, již byli postaveni před soud čestný, byli osvobozeni. K trestu smrti bylo odsouzeno 18 osob, přičemž tři z nich dostali milost. Ačkoliv ministr Drtina uvedl, že bylo odsouzeno celkem sedm osob s doživotním trestem, ze statistik činnosti soudu vyplývá, že na doživotí bylo osob odsouzeno osm.[651] Úhrnná výměra výše zbývajících trestů těžkého žaláře dosáhla 334,5 let.[652] U čtyř osob soud vyslovil vinu, avšak upustil od potrestání, a celkem pět osob bylo odsouzeno v nepřítomnosti.[653]

Závěrem nezbývá než odkázat na slova Roberta Kvačka a Dušana Tomáška, kteří činnost soudu zhodnotili takto: „Národní soud odvedl odpovědnou práci. S obžalovanými jednal slušně a ohleduplně, byl k nim i ke svědkům tolerantní, nikoho při výslechu nezesměšňoval, ani neponižoval, nikomu nevyhrožoval, ale nikomu nic podstatného neslevil a neodpustil. Choval se tak, jak předepisoval právní a procesní řád. Byl to jeden z posledních „velkých procesů", vedených po válce tímto způsobem, s vědomím a respektováním soudcovské pravomoci a nezávislosti. I když na něj politika během procesu zaútočila. A po něm svůj atak ještě vystupňovala."[654]

Národní soud se stal zcela jedinečným soudním orgánem, před nímž stanuli ti nejvýznamnější a veřejnosti nejznámější představitelé československé kolaborace. A právě díky tomu, že před ním stanuli tito prominentní obžalovaní, se z Národního soudu stal symbol. Symbol soudu národa nad představiteli nenáviděného protektorátního režimu a skrze ně i nad protektorátem samotným.

[651] Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 29, k. 2, výkaz o činnosti Národního soudu – tabulka projednaných případů 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 29, k. 2, výkaz o činnosti Národního soudu – tabulka projednaných případů 1947.
K rozložení výsledků řízení viz Příloha č. 4: Statistiky činnosti Národního soudu, graf. č. 3.
[652] Konkrétní výměry trestů žaláře vzhledem k počtu odsouzených k tomuto trestu viz Příloha č. 4: Statistiky činnosti Národního soudu, graf. č. 5.
[653] DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. V Praze: Ministerstvo spravedlnosti, 1947, s. 25.
[654] TOMÁŠEK, Dušan a Robert KVAČEK. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999, c1998, s. 197.

Seznam zkratek

Dekret – dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

MLS – mimořádný lidový soud

MNV – místní národní výbor

MNO – Ministerstvo národní obrany Československa

MRD – malý retribuční dekret

NA – Národní archiv

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, Národně socialistická německá dělnická strana

NSV – Nationalsozialistische Volkswohlfahrt, Národní socialistická lidová péče

OBZ – obranné zpravodajství

ONV – okresní národní výbor

SNB – sbor národní bezpečnosti

SNR – Slovenská národní rada

ÚNB – úřad národní bezpečnosti

VRD – velký retribuční dekret

ZNV – zemský národní výbor

Seznam použitých zdrojů

Prameny

Národní archiv

- Fond Národní soud
- Fond Ministerstvo spravedlnosti ČSR, Praha

Archiv Národního muzea

- Fond Josef Kliment

Edice

KAPLAN, Karel (ed.) *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty (1946-1947)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, 346 s. ISBN 80-85270-05-6.

JECH, Karel. KAPLAN, Karel (edd*.). Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, 1066 s. ISBN 80-7239-115-1.

NĚMEČEK, Jan; DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; NĚMEČKOVÁ-KRÁLÍKOVÁ, Daniela; SOVILJ, Milan (edd.). *Československá zahraniční politika po osvobození 1945, sv. C/1 (16. květen–31. prosinec 1945)*. Praha: Historický ústav, 2022, 648 s. ISBN: 978-80-7286-406-5.

NĚMEČEK, Jan. *Od rozpadu Česko–Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940: (16. březen 1939–15. červen 1940)*. Praha: Karolinum, 2002, 730 s. ISBN: 80-86506-22-3.

NĚMEČEK, Jan. ŠŤOVÍČEK, Ivan. NOVÁČKOVÁ, Helena. KUKLÍK, Jan. (edd.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1940–1941*, díl I, Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, 877 s. ISBN 978-80-86495-52-1.

NĚMEČEK, Jan. ŠŤOVÍČEK, Ivan. NOVÁČKOVÁ, Helena. KUKLÍK, Jan. BÍLEK, Jan (edd*.). Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1942*, díl II, Praha: Historický ústav AV ČR, 2011, 849 s. ISBN 978-80-86495-71-2.

NĚMEČEK, Jan. ŠŤOVÍČEK, Ivan. NOVÁČKOVÁ, Helena. KUKLÍK, Jan. BÍLEK, Jan (edd.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1943,* díl III/1, Praha: Historický ústav AV ČR, 2012, 490 s. ISBN 978-80-87782-00-2.

NĚMEČEK, Jan. ŠŤOVÍČEK, Ivan. NOVÁČKOVÁ, Helena. KUKLÍK, Jan. BÍLEK, Jan (edd.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1943*, díl III/2, Praha: Historický ústav AV ČR, 2013, 589 s. ISBN 978-80-87782-02-6.

NĚMEČEK, Jan. ŠŤOVÍČEK, Ivan. NOVÁČKOVÁ, Helena. KUKLÍK, Jan. BÍLEK, Jan (edd.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1944*, díl IV/1, Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2014, 936 s. ISBN 978-80-86495-52-1.

NĚMEČEK, Jan. ŠŤOVÍČEK, Ivan. NOVÁČKOVÁ, Helena. KUKLÍK, Jan. BÍLEK, Jan (edd.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1944*, díl IV/2, Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2015, 905 s. ISBN 978-80-86495-52-1.

NĚMEČEK, Jan. ŠŤOVÍČEK, Ivan. NOVÁČKOVÁ, Helena. KUKLÍK, Jan. BÍLEK, Jan (edd.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1945*, díl V, Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2016, 520 s. ISBN 978-80-86495-52-1.

Literatura

Košický vládní program: program nové Československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Praha: Svoboda, 1975. 35 s.

Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I, Osnovy. Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti, 1926. 94 s.

Právní prakse: měsíčník československých právníků. Praha: V. Linhart, 31.08.1946, **10**(4–5), s. 148. ISSN 1801-1837.

Historický ústav (Akademie věd ČR). *Biografický slovník českých zemí*. Praha: Libri, 2005. sv. 3, s. 264–375. ISBN 80-7277-214-7.

BEŇA, Jozef. *Slovensko a Benešove dekréty*. Bratislava: Belimex, 2002, 261 s. ISBN 80-89083-22-6.

BEŇA, Jozef. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Právnicka fakulta Univerzity Mateja Bela, 2001, 391 s. ISBN 80-8055-477-3.

BENEŠ, Edvard. *Šest let exilu a druhé světové války: řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*. 7. dopl. vyd. Praha: Orbis, 1947, 486 s.

BIEGAŃSKI, Zdzisław. Kara śmierci w orzecznictwie specjalnych sądów karnych w Polsce (1944–1946). In: *Echa Przeszłości*, [t.] 5: 2004, s. 175–200. ISSN 1509-9873.

BLAŽKOVÁ, Jana. *Mimořádný lidový soud v České Lípě.* In: Bezděz: Vlastivědný sborník Českolipska č. 13. Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska, 2004, s. 135–154. ISSN 1211-9172.

BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí Koruny české. Díl 14. 1929-1938.* Vyd. 1. Praha: Paseka, 2002, 767 s. ISBN 80-7185-425-5.

BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan a PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí Koruny české. Díl 15a. 1938-1945.* Vyd. 1. Praha: Paseka, 2006, 623 s. ISBN 80-7185-582-0.

BORÁK, Mečislav. Osoby souzené u retribučních soudů v nepřítomnosti (na příkladech mimořádných lidových soudů Moravská Ostrava, Nový Jičín a Opava). In: *Právněhistorické studie*, sv. 42, Praha, Univerzita Karlova v nakladatelství Karolinum 2012, s. 269–284. ISBN 978-80-246-1994-1.

BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998, 446 s. ISBN 80-86101-07-X.

BORÁK, Mečislav. *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu: postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948 a v některých zemích střední Evropy: (sborník příspěvků).* Vyd. 1. Praha: AV ČR. Ústav pro soudobé dějiny, 2002, 396 s. ISBN 80-86224-39-2.

CONWAY, Martin. Justice in Postwar Belgium: Popular Passions and Political Realities. In: DEÁK, István; GROSS, Jan Tomasz a JUDT, Tony. *The Politics of retribution in Europe: World War II and its aftermath*. Princeton: Princeton University Press, 2000, s. 133–156. ISBN 978-0691009544

CURTIS, Michael. *Verdikt nad Vichy: moc a předsudek ve vichistickém režimu Francie*. Praha: BB art, 2004, 452 s. ISBN 978-80-7341-183-1.

ČEPELKA, Čestmír. ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Eurolex Bohemia, Praha, 2003, 761 s. ISBN 80-86432-57-2.

DUBOVÁ, Zuzana. Mimořádný lidový soud Chrudim. In: *Sborník prací východočeských archivů č. 12*. Zámrsk: Státní oblastní archiv Zámrsk, 2008, s. 259–269. ISBN 978-80-254-4348-4.

DRTINA, Prokop. *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století. Sv. 2. Kniha 1, Emigrací k vítězství*. Memoáry. Praha: Melantrich, 1992, 456 s. ISBN 8070231149.

DRTINA, Prokop. *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století. Sv. 2. Kniha 2, Rok 1947 – únor 1948*. Memoáry. Praha: Melantrich, 1992, 253 s. ISBN 8070231149.

DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1947, 78 s.

EYSSELT, Eduard. *Mimořádné lidové soudnictví.* In: *Nové zákony a nařízení Československé republiky*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1945, **7**(1–12), s. 356–392.

FRIEDL, Jiří; TOMASZ, Jurek; ŘEZNÍK, Miloš; WIHOLDA, Martin; VESELKA, Martin. *Dějiny Polska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017, 690 s. ISBN 978-80-7422-306-8.

FROMMER, Benjamin. Retribuce – stíhání válečných zločinců a kolaborace v poválečné Evropě. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 14–26. ISBN 978-80-7516-013-3.

FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010, 504 s. ISBN 978-80-200-1838-0.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě.* Vyd. 1. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, 315 s. ISBN 80-7185-626-6.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, 335 s. ISBN 978-80-7380-652-1

GRÉZL, Jiří. *Činnost Mimořádného lidového soudu v Olomouci 1945*. 1. vyd. Šumperk: Reprotisk, 2007, 115 s. ISBN 978-80-903905-0-8.

HÁCHA, Emil. Disciplinární právo. In: HÁCHA, Emil; HOBZA, Antonín; HOETZEL, Jiří; WEYR, František; HAVELKA, Jiří. *Slovník veřejného práva československého*. Brno: Polygrafia, 1929, sv. 1, s. 389–408.

HERNRITT, Vilém a KALLAB, Jaroslav. *Trestní zákony československé platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Československý Kompas, 1927, 1236 s.

HOETZEL, Jiří. *Československé správní právo: část všeobecná*. V Praze: Melantrich, 1934, 454 s.

HUYSE, Luc. The Criminal Justice System as a Political Actor in RegimeTransitions: The case of Belgium, 1944–50. In: DEÁK István; GROSS Jan T.; JUDT, Tony (edd.) *The politics of retribution in Europe*. Princeton University Press, 2000, 368 s. ISBN 978-0691009544.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK Jan a DOBEŠ Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 570 s. ISBN 978-80-7106-906-5.

JANEČKOVÁ, Eva. Národní soud. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (ed.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 82–94. ISBN 978-80-7516-013-3.

JANEČKOVÁ, Eva. *Novináři „aktivistické sedmičky" před Národním soudem.* Vydání: 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016, 287 s. ISBN 978-80-261-0545-9.

JANEČKOVÁ, Eva. *Proces s protektorátní vládou*. Praha: Libri, 2012, 254 s. ISBN 978-80-7277-502-6

KALLAB, Jaroslav. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: nákladem Čs. akademického spolku Právník, 1930, 280 s.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

KMOCH, Pavel. Retribuce v českých zemích – idea, geneze, praxe a výsledky. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022, s. 40–62. ISBN 978-80-7516-013-3.

KUKLÍK, Jan. Dekrety prezidenta republiky v bezprostředně poválečném období roku 1945. In*: Rok 1945 v českých a evropských dějinách: sborník referátů z vědecko-osvětové konference Českého svazu bojovníků za svobodu 4. října 2000*. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 2002, s. 83–120. ISBN 80-7005-034-9.

KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, 511 s. ISBN 80-7201-352-1.

KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

KUKLÍK, Jan. Právní a historické souvislosti dekretů prezidenta republiky. In: DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; NĚMEČEK, Jan (edd). *Historické, právní a mezinárodní souvislosti Dekretů prezidenta republiky*, Praha 2003, s. 51–93. Bez ISBN.

KUSLOVÁ, Hana. *Národní soud proti Janu Antonínu Baťovi*. Online. Dostupné z: https://ebadatelna.zlkraj.cz/articles/40688. [2025-7-14].

KUSLOVÁ, Hana. *Národní soud versus Jan Antonín Baťa*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2015, 98 s. ISBN 978-80-87130-34-6.

LANGMEIER, Jan. Proces s J. A. Baťou před Národním soudem v roce 1947. In: *Právněhistorické Studie*, Vol 43 No 1 (2013). Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013, s. 327–346. ISSN: 0079-4929.

MALATINSKÝ, Michal. *Pred súdom národa?: retribúcia na Slovensku a Národný súd v Bratislave 1945–1947*. Bratislava: PostScriptum, 2019, 287 s. ISBN 978-80-89567-93-5.

MEIBOOM, W. E. *Bijzonder bestraft: context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken*. S.n., S.l., 2016, 413 s. ISBN 9789463183215.

Мешкова, Поля. Шарланов, Диню. Българската гилотина: тайните механизми на Народния съд. Агенция "Демокрация", 1994, 212 s. ISBN 9548802015.

MERKL, Adolf. *Obecné právo správní, Díl první*. Praha: Orbis, 1931, s. 184.

MERKL, Adolf. *Obecné právo správní. Díl druhý.* Praha: Orbis, 1932, s. 244.

MIŘIČKA, August. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, 291 s.
NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Lidová spravedlnost: mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948*. Praha: Auditorium, 2021, 580 s. ISBN 978-80-87284-68-1.
PASÁK, Tomáš: Generál Eliáš a problémy kolaborace. In: Dějiny a současnost, roč. 10, č. 6 (červen 1968), s. 33–37. ISSN 0418-5129.
PEJČOCH, Ivo, PLACHÝ, Jiří a Vojenské historické muzeum (Praha, Česko). *Okupace, kolaborace, retribuce.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO, 2010, 327 s. ISBN 978-80-7278-529-2.
PLZÁK, Josef. Malý retribuční dekret (dekret přes. rep. č. 138/1945 Sb.) ve světle judikatury Nejvyššího správního soudu. In: *Právní prakse: měsíčník československých právníků*. Praha: V. Linhart, 30.09.1947, **11**(4–5), s. 113–131. ISSN 1801-1837.
PRUSIN, Alexander V. Polska Norymberga. Siedem procesów przed Najwyższym Trybunałem Narodowym, 1946–1948. In: ŻYDÓW, Zagłada. *Studia i Materiały*, Nr 9 (2013), s. 116–140. ISSN 1895-247X.
PRUŠÁK, Josef. *Československé řízení trestní, platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Všehrd, 1921, 219 s.
RAPAVÁ, Ivana. *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945-1948*. Ústí nad Labem: Albis international, 2010, 252 s. ISBN 978-80-86971-22-3.
RAŠLA, Anton. *Ľudové súdy v Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1969, 165 s.
ROUSSO, Henry. L'épuration En France Une Histoire Inachevée. In: *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, č. 33, 1992, s. 78–105. ISSN 0294-1759.
ROMIJN, Peter. "Restoration of Confidence": The Purge of Local Government in the Netherlands As a Problem of Postwar Reconstruction. In DEÁK, István; GROSS, Jan Tomasz a JUDT, Tony. *The Politics of retribution in Europe: World War II and its aftermath*. Princeton: Princeton University Press, 2000, s. 173–193. ISBN 978-0691009544.
ROKOSKÝ Jaroslav. Jan Malypetr: prvorepublikový premiér a Národní soud v roce 1947 – I. část. In: *Střední Evropa, Revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, Ročník XIV., číslo 82 (1998) – Globalizace a identita, s. 93–107. ISSN 0862-091X.
ROKOSKÝ, Jaroslav. Jan Malypetr: prvorepublikový premiér a Národní soud v roce 1947 – II. část. In: *Střední Evropa, Revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, Ročník XIV., číslo 83 (1998) – Globalizace a identita s. 91–105. ISSN 0862-091X.

ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany*. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů – Vyšehrad 2011, 912 s. ISBN 978-80-7429-067-1.

ROUSSEAUX, Xavier. *Justice militaire – répression*. Online. Institution: UCL-CHDJ. Dostupné z: https://www.belgiumwwii.be/belgique-en-guerre/articles/justice-militaire-repression.html. [2024-11-3].

RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha: Vyšehrad, 2015, 668 s. ISBN 978-80-7429-631-4.

RYCHLÍK, Jan. Právní a morální aspekty trestání kolaborantů v poválečné Evropě. In: PAŽOUT, Jaroslav a PORTMANN, Kateřina (edd.). *Spravedlnost, nebo pomsta?: potrestání válečných zločinců, kolaborantů a zrádců po 2. světové válce v Československu.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2022. s. 28–37. ISBN 978-80-7516-013-3.

RZEPLIŃSKI, Andrzej. První fáze podrobení soudnictví v Polsku 1944–48. In: *Soudobé dějiny* 1994 vol. I, č. 4–5, s. 496–508. ISSN 1210-7050.

SIWIŃSKA, IRENA. *Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej*. Online. Przystanek historia. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej. ISSN 2719-8510. Dostupné z: https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/komunizm/105480,Tymczasowy-Rzad-Jednosci-Narodowej.html. [2024-11-10].

SCHELLE, Karel a SCHELLEOVÁ Ilona. *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1990*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 430 s. ISBN 80-86861-66-X.

ŠÁMAL, Pavel; GŘIVNA, Tomáš; BOHUSLAV, Lukáš; NOVOTNÝ, Oto; HERCZEG, Jiří et al. *Trestní právo hmotné.* 9., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022, 1204 s. ISBN 978-80-7598-764-8.

ŠLOUF, Jakub a NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948): retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice. 1938-1953*. Praha: Academia, 2020, 554 s. ISBN 978-80-200-3070-2.

ŠIMÁK, Jaroslav. Mimořádné lidové soudnictví. In: *Nové zákony a nařízení Československé republiky*, Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946, 8(1–9), s. 292–295.

TESAŘ, Jan. „Záchrana národa“ a kolaborace. In: *Dějiny a současnost*, roč. 10, č. 5 (květen 1968), s. 5–9. ISSN 0418-5129.

TOMÁŠEK, Dušan a Robert KVAČEK. *Obžalována je vláda*. Praha: Themis, 1999, c1998, 236. ISBN 80-85821-67-2.

TOMEŠ, Josef. *Český biografický slovník XX. století*. Praha: Paseka, 1999. sv. 3, 587 s. ISBN 80-7185-248-1.

UCREUX, Marie-Elizabeth a Françoise MAYER (edd.). *Dějiny a paměť – odboj a kolaborace za druhé světové války*. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, 1995, 94 s. ISBN 80-901759-1-0.
VEČEŘA, Pavel. *Žurnalisté mezi zradou a kolaborací. Moravská novinářská kolaborace před Národním soudem*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 228 s. Media. ISBN 978-80-210-7506-1.
VOJÁČEK, Ladislav. SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8.
VYKOUPIL, Libor. Jiří Stříbrný před Národním soudem. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. C, Řada historická. 1999, vol. 48, iss. C46, s. 113–125. ISSN 0231-7710
WEYR, František. *Československé právo správní, Část obecná: (Organisace veřejné správy a řízení správní)*. V Brně: Čes. akadem. spolek Právník, 1922, 148 s.

Závěrečné práce

BÁRTA, Jiří. *Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2007.
DUFKOVÁ, Jana. Denunciační činnost Rudolfa Nováka v kontextu jeho procesu před Národním soudem. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2012.
HOLUBIČKA, Jan. *Proces s novinářem Gustavem Dörflem před Národním soudem*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2010.
KOČOVÁ, Kateřina. Činnost mimořádných lidových soudů – MLS Česká Lípa, Liberec a Litoměřice. Disertační práce. Hradec Králové, 2006. Univerzita Hradec Králové – Fakulta humanitních studií.
LANGMEIER, Jan. *Retribuční soudnictví a případ Jana Antonína Bati*. Diplomová práce, vedoucí Kuklík, Jan. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2009.
NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Mimořádný lidový soud v Praze*. Diplomová práce, vedoucí Kuklík, Jan. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2014.
NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Retribuční soudnictví mimořádných lidových soudů ve středních Čechách*. Dizertační práce, vedoucí Kuklík, Jan. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2018
PAVLÍČEK, Zdeněk. *Jiří Havelka, ministr, kancléř a vězeň*. Online. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta. 2023.

SIROGINOVÁ, Magda. *Případ Františka Josefa Prokopa před Národním soudem*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. 2011.

Internetové zdroje

Dirk Jan de Geer. In britannica.com [online]. [cit. 2024-11-2]. Dostupné z: https://www.britannica.com/biography/Dirk-Jan-de-Geer.

Haute Cour de justice. Volume 1. In francearchives.gouv.fr [online]. [cit. 2024-10-29]. Dostupné z: https://francearchives.gouv.fr/fr/findingaid/2fe69052b09117b284e8bd560bd131a34afb1cb3.

Inventář fondu Národní soud. In vademecum.nacr.cz [online]. [cit. 2025-7-9]. Dostupné z: https://vademecum.nacr.cz/vademecum/PaginatorMedia.action?rowTxt=1&_sourcePage=X_n4EmPsBWxbp0jHakeTqjcS-AEEMC5Tg00wMGIF1lbGDK_fwKkvpU0WhNwUGjkjEk9Y5zKYCizNx8MKzOI4tM7MUvn99hASeJmhm1AVBy0%3D&__fp=C-Cu2EtQlzCwgMBh5l9OhVu565SIaWcnuHAKMlXnZqnF6GhJM__-oxD1kRn1vSRJ.

Odpovědnost jednotlivců za zločiny podle mezinárodního práva. In cervenykriz.eu [online]. [cit. 2024-10-24]. Dostupné z: https://www.cervenykriz.eu/odpovednost-za-zlociny.

Soudní senáty lidového soudu v Sofii. In narodensud.archives.bg [online]. [2024-11-15]. Dostupné z: https://narodensud.archives.bg/5-%D0%A1%D0%AA%D0%94%D0%95%D0%91%D0%9D%D0%98_%D0%A1%D0%AA%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%92%D0%98.

Stenoprotokol 49. schůze Národního shromáždění republiky československé 1948–1954 ze dne 25. října 1950. In psp.cz [online]. [cit. 2025-2-14]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049001.htm.

Vichy France. In britanicca.com [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné na: https://www.britannica.com/event/Vichy-France.

Právní předpisy

Dekret č. 6/1945 Úř. věst. čsl, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

Dekret č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

Dekret č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

Dekret č. 121/1945 Sb. o územní organisaci správy, vykonávané národními výbory.
Dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti.
Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR, o potrestaní fašistických zločinov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva.
Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 57/1946 Zb. n. SNR, ktorým sa mení a doplňuje nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR.
Nařízení č. 40/1945 Sb., jímž se provádí dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu.
Směrnice Ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 č. B-2220-23/11-45-I/2, ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (č. 607 Úředního listu 1945).
Ústavní dekret č. 20/1945 Sb., o prozatímním výkonu moci zákonodárné (přetisk z roč. I Úředního věstníku československého, vydaného v Londýně dne 4. prosince 1940).
Ústavní dekret č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční.
Ústavní zákon č. 293/1920 Sb., o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního (podle § 107, 112 a 116 ústavní listiny).
Ústavní zákon č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a vyhlašují za zákon dekrety presidenta republiky.
Vykonávacie nariadenie zboru povereníkov SNR č. 55/1945 Zb. n. SNR k nariadeniu Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR.
Výnos č. 75/1939 Sb., o Protektorátu Čechy a Morava.
Zákon č. 117/1852 ř. z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích.
Zákon č. 46/1868 ř. z., ježto se týče disciplinárního vyšetřování a trestání úředníků soudcovských a mimovolného jich překládání na jiné místo nebo dávání na odpočinutí.
Zákon č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního.
Zákon č. 36/1876 ř. z., o nejvyšším správním soudě.
Zákon č. 131/1912 ř. z., o vojenském soudním řádů.
Zákon č. 3/1918 Sb., o nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů.
Zákon č. 75/1919 Sb., kterým vydává se řád volení v obcích republiky Československé.
Zákon č. 216/1919 Sb., o nejvyšším soudě.
Zákon č. 663/1919 Sb., o stálých seznamech voličských.
Zákon č. 1/1920 Sb., kterým se mění některá ustanovení trestního řádu z 23. května 1873, č. 119 ř. z., a zákona čl. XXXIII. z roku 1896.

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

Zákon č. 253/1922 Sb., kterým se mění řád volení v obcích, upravoval ztrátu volebního práva v případě trestního odsouzení.

Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.

Zákon č. 51/1923 Sb., o státním soudě.

Zákon č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.

Právní předpisy zahraniční

Belgie[655]

Arrêté-loi du 26 mai 1944 relatif à la compétence et à la procédure en matière de crimes et délits contre la sûreté de l'Etat.

Arrêté-loi du 27 mai 1944 étendant la compétence des conseils de guerre et abrégeant la procédure pour certaines infractions.

Loi du 15 juin 1899 comprenant les titres Ier et II du Code de procédure pénale militaire.

Bulharsko[656]

НАРЕДБА-ЗАКОН ЗА СЪДЕНЕ ОТ НАРОДЕН СЪД ВИНОВНИЦИТЕ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ БЪЛГАРИЯ В СВЕТОВНАТА ВОЙНА СРЕЩУ СЪЮЗЕНИТЕ НАРОДИ И ЗА ЗЛОДЕЯНИЯТА, СВЪРЗАНИ С НЕЯ (Обн., ДВ, бр. 219 от 6.10.1944 г., изм., бр. 261 от 1944 г., бр. 9 от 12.01.1945 г.).

Francie[657]

Acte constitutionnel n° 5 du 30 juillet 1940 relatif à la Cour suprême de justice.

Loi du 24 février 1875 relative à l'organisation du Sénat.

Loi constitutionnelle du 16 juillet 1875 sur les rapports des pouvoirs publics.

Loi n° 54-228 du 3 mars 1954 modifiant l'ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une Haute Cour de justice.

Ordonnance du 18 novembre 1944 instituant une haute cour de justice.

Nizozemsko[658]

Besluit Buitengewoon Strafrecht (Stbl. D61)

Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62)

[655] Belgická legislativa viz na: https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl?language=nl.
[656] Bulharskou legislativu viz na: https://legislation.apis.bg/list?action=folders&folderid=546.
[657] Francouzskou legislativu viz na: https://www.legifrance.gouv.fr/.
[658] Nizozemskou legislativu viz na: https://wetten.overheid.nl/.

Besluit Buitengewone Rechtspleging (Stbl. D63)

Bijzonder Gratie-adviesbesluit (Stbl. D64)

Besluit politieke delinquenten (Stbl. F 244)

Polsko[659]

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 marca 1943 r. o odpowiedzialności karnej za zbrodnie wojenne.

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego.

Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. o Najwyższym Trybunale Narodowym.

Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego.

Rozporządzenie Kierowników Resortu Sprawiedliwości i Resortu Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 3 października 1944 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 września 1944 r. o specjalnych sądach karnych dla spraw zbrodniarzy faszystowsko-hitlerowskich.

Judikatura

Anonymizovaná verze Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 4. 2022 sp. zn. 10 To 11/2022 ve věci stížnosti Jana Syrového proti usnesení Městského soudu v Praze ze 14. prosince 2021, sp. zn. Nt 201/2021. In msp.gov.cz [online]. [2025-8-20]. Dostupné z: https://msp.gov.cz/documents/d/vrchni-soud-v-praze/si-275-2022-10to-11-2022.

РЕШЕНИЕ № 4 от 11 март 1998 г. по конституционно дело № 16 от 1997 г., докладчик съдията Маргарита Златарева (Обн., ДВ, бр. 30 от 17.03.1998 г.). In legislation.apis.bg [online]. [2025-11-15]. Dostupné z: https://legislation.apis.bg/doc/36815/0.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 6231 ze dne 22. června 1938, Zm I 275/38, Zm I 615/38.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 25. června 2007 sp. zn. Nt 214/2007 ve věci návrhu na povolení obnovy řízení v trestní věci Jana Antonína Bati. In msp.gov.cz [online]. [cit. 2025-8-20]. Dostupné z:

[659] Polskou legislativu viz na: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/home.xsp.

https://msp.gov.cz/documents/14569/1865916/Nt_214_2007_5/e157e1b5-d02f-4d7e-8183-32e7e447d9c2.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 4. 2022 sp. zn. 10 To 11/2022 ve věci stížnosti Jana Syrového proti usnesení Městského soudu v Praze ze 14. prosince 2021, sp. zn. Nt 201/2021. In ekonomickydenik.cz [online]. [2025-8-20] Dostupné z: https://ekonomickydenik.cz/app/uploads/2022/05/qdatovka-hechga-tmp7153857410to-11-2022-2.pdf.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dekret presidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

Příloha č. 2 – Čl. II. a III. zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.

Příloha č. 3 – Nařízení č. 40/1945 Sb., jímž se provádí dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu.

Příloha č. 4 – Statistiky činnosti Národního soudu.

Příloha č. 5 – Ukázka obžaloby podávané u Národního soudu.

Příloha č. 6 – Ukázka rozsudku vydávaného Národním soudem.

Příloha č. 7 – Ukázka poradního protokolu u Národního soudu.

Příloha č. 8 – Obrazové přílohy.

Příloha č. 1: Dekret presidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.[660]

17.

Dekret presidenta republiky

ze dne 19. června 1945

o Národním soudu.

K návrhu vlády ustanovuji:

§ 1.

(1) V Praze se zřizuje Národní soud.

(2) Národní soud funguje jednak jako soud trestní, jednak jako soud čestný.

§ 2.

Dopustili-li se činů trestných podle dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (v dalším retribuční dekret), státní president t. zv. protektorátu, členové t. zv. protektorátních vlád, členové ústředního vedení Vlajky, členové kuratoria pro výchovu mládeže, členové výboru a činovníci České ligy proti bolševismu, vedoucí činovníci Národní odborové ústředny zaměstnanců a Svazu zemědělství a lesnictví, novináři, kteří propagačně sloužili vládě vetřelců v denním tisku, nebo vůbec osoby, které byly vedoucím postavením v životě politickém,, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem v životě hospodářském vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem,

budou souzeni Národním soudem jakožto soudem trestním.

§ 3.

Národní soud je vázán hmotněprávními předpisy retribučního dekretu.

[660] Dekret uveden ve vyhlášeném znění.

§ 4.

Osoby označené v § 2 budou souzeny Národním soudem jako soudem čestným, i když se nedopustily činů trestných, ale nechovaly-li se po 21. květnu 1938 jak se slušelo na věrné a statečné občany československé.

§ 5.

(1) Kdo bude uznán vinným podle předcházejícího paragrafu, bude výrokem Národního soudu zbaven aktivního a pasivního volebního práva do veřejných zastupitelstev, dále práva svolávat veřejná shromáždění a zúčastniti se jich, organisovat se v politických spolcích a organisacích, vydávat politické časopisy nebo jiné politické publikace, je redigovat neb do nich psát.

(2) Přestoupení některého z těchto zákazů trestá se řádným soudem jako přestupek vězením od tří do šesti měsíců.

§ 6.

(1) Národní soud rozhoduje v sedmičlenných senátech, které sestavuje přednosta Národního soudu.

(2) Přednosta Národního soudu, jeho dva náměstkové, jakož i předsedové senátů musí býti soudcové z povolání. Jmenuje je president republiky k návrhu vlády. Přísedící senátů pro Národní soud jmenuje vláda k návrhu ministra spravedlnosti ze seznamů pořízených zemskými národními výbory. Přísedícími Národního soudu buďte osvědčení vlastenci, zejména také osoby, které se zasloužily v zahraničním nebo domácím odboji, nebo které byly obětí nepřátelské persekuce či zrady.

§ 7.

(1) K návrhu ministra spravedlnosti určí vláda z řad osob práva znalých u Národního soudu veřejného žalobce (národního prokurátora), s potřebným počtem jeho náměstků.

(2) Národní prokurátor určuje, kdo z osob uvedených v § 2 nebo § 4 má býti souzen Národním soudem, a pro jaké zločiny nebo činy. Tímto určením se ruší příslušnost mimořádných lidových soudů i soudů řádných.

§ 8.

(1) Pro řízení před Národním soudem platí obecná ustanovení trestního řádu, pokud tento dekret neustanovuje jinak.

(2) Řízení proti viníkům ve smyslu tohoto dekretu budiž zahájeno neprodleně a budiž v něm postupováno co možno urychleně.
(3) Vyšetřování se nekoná. Vyhledávání buď omezeno na skutečnosti zásadní důležitosti. Provádí je národní prokurátor, který může požádati soudy a bezpečností úřady o provedení jednotlivých úkonů.
(4) Po skončeném vyhledávání podá národní prokurátor písemnou obžalobu pro trestné činy, případně písemné obvinění ve smyslu § 4. Námitky proti tomu se nepřipouštějí.
(5) V obžalobě či obvinění musí býti označena také skutečnost, která je podkladem obžaloby či obvinění.

§ 9.

O vazbě obžalovaného v případě obžaloby ve smyslu § 2 rozhoduje národní prokurátor, řídě se při tom předpisy § § 175 a 180 trestního řádu.

§ 10.

(1) Obžalovaný má právo zvolit si obhájce nebo požádati soud, aby mu zřídil obhájce, je-li nemajetný. Nepoužije-li obžalovaný svého práva, zřídí mu soud obhájce z úřední moci.
(2) Obhájcem může býti toliko osoba, jež dosáhla doktorátu práv neb aspoň složila tři státní zkoušky právnické, nejméně však státní zkoušku judicielní.

§ 11.

(1) Obžaloba, případně obvinění doručí se obžalovanému přímo s obsílkou k hlavnímu přelíčení, jehož termín nebudiž stanoven dříve než za osm dní od doručení obsílky.
(2) Jestliže se obžalovaný nedostavil anebo nemůže dostaviti k soudu z jakýchkoliv důvodů, může národní prokurátor navrhnouti, aby se hlavní přelíčení konalo v nepřítomnosti obžalovaného. V takovém případě musí soud zřídit obhájce z úřední moci.

§ 12.

(1) Hlavní přelíčení před Národním soudem zahajuje se po vyvolání věci a zjištění generálií čtením obžalovacího spisu, případně obvinění (§ 8). Výslech obžalovaného a provádění důkazů řídí se předpisy obecného trestného řízení. Činnost soudů a stran buď omezena na skutečnosti, pro něž byl obžalovaný před Národní soud pohnán. Zjištění spoluvinníků nebudiž sice opominuto, avšak vynesení a výkon rozsudku se tím nemá oddalovat.

(2) Hlavní přelíčení před národním soudem jest veřejné a ústní. protokoly o výsleších spoluvinníků a svědků jakož i dobré zdání znalců mohou se čísti vždy, považuje-li to předseda senátu za účelné.
(3) Po ukončení průvodního řízení zhodnotí národní prokurátor jeho výsledky a podá konečný návrh. Předseda nato udělí slovo obžalovanému a jeho obhájci. Odpoví-li národní prokurátor na vývody obhajoby, má obžalovaný a jeho obhájce právo na poslední slovo.

§ 13.

(1) Poté se soud v neveřejné poradě usnese na rozsudku, řídě se při tom příslušnými předpisy o obecném trestním řízení, pokud tento dekret neustanovuje jinak.
(2) Při hlasování hlasují nejprve přísedící, a to starší před mladšími.
(3) Neopírá-li se výrok o vině odsouzeného u zločinů, na něž je uložen trest smrti, alespoň o pět hlasů anebo dospěl-li soud k názoru, že pro zjištěné polehčující okolnosti by trest smrti byl nepřiměřeně přísný, může soud uložiti trest těžkého žaláře od dvaceti let až na doživotí, a za předpokladů uvedených v § 16, odst. 2 retribučního dekretu užít ustanovení v něm obsažených.
(4) Na to budiž rozsudek ihned vyhlášen ve veřejném zasedání soudu.

§ 14.

O průběhu hlavního přelíčení se sepíše zápis podle předpisů o řádném řízení. Tento zápis podepíší všichni členové soudu a zapisovatel.

§ 15.

Proti rozsudku Národního soudu není opravných prostředků.

§ 16.

(1) Žádost o milost kýmkoliv podaná nemá odkladného účinku.
(2) Trest smrti se vykoná zpravidla do dvou hodin po vyhlášení rozsudku. Na výslovnou prosbu odsouzeného možno lhůtu prodloužit o další hodinu. Konalo-li se řízení v nepřítomnosti obžalovaného, provede se rozsudek smrti do 24 hodin po dopadení odsouzeného.
(3) Národní soud může rozhodnout, aby se trest smrti vykonal veřejně. učiní tak zejména, když surový způsob, jímž byl zločin spáchán, nebo jeho postavení veřejného výkonu rozsudku si žádá. V tomto případě může soud, aby se veřejnost výkonu trestu zajistila, lhůtu dvou hodin prodloužiti, ne však na více než na 24 hodiny.

§ 17.

Ustanovení zákona o ukládání trestu smrti a doživotních trestech č. 91/1934 Sb. neplatí při odsouzení podle tohoto dekretu.

§ 18.

Účinnost tohoto dekretu se stanoví ode dne vyhlášení na dobu jednoho roku, leč by jej příslušné zákonodárné instituce změnily či doplnily, anebo dobu jeho účinnosti zkrátily či prodloužily.

§ 19.

Provedením tohoto dekretu se pověřují všichni členové vlády.

Dr. Beneš v. r.

Fierlinger v.

David v. r.
Gottwald v. r.
Široký v. r.
Dr. Šrámek v. r.
Ursíny v. r.
gen. Svoboda v. r.
Dr. Ripka v. r.
Nosek v. r.
Dr. Šrobár v. r.
Dr. Nejedlý v. r.
Dr. Stránský v. r.
Kopecký v. r.

Laušman v. r.
Ďuriš v. r.
Dr. Pietor v. r.
gen. Hasal v. r.
Hála v. r.
Dr. Šoltész v. r.
Dr. Procházka v. r.
Majer v. r.
Dr. Clementis v. r.,
tiež za ministra Masaryka
gen. Dr. Ferjenčík v. r.
Lichner v. r.

Příloha č. 2: Čl. II. a III. zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.[661]

Čl. II.

Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu, se mění a doplňuje takto:

1. § 12, odst. 1, věta první bude zníti:

„Hlavní přelíčení před Národním soudem se zahajuje po vyvolání věci a zjištění generálií čtením obžalovacího spisu nebo obvinění (§ 8, odst. 4) a buď zpravidla skončeno do 14 dnů od zahájení.“

2. K § 13, odst. 1 se připojuje tato věta:

„K usnesení, jímž se snižuje trest pod dolní hranici sazby nebo zaměňuje jeho způsob za mírnější nebo jímž se upouští od potrestání (§ 16, odst. 2 retribučního dekretu), je však potřebí pěti hlasů.“

3. K § 13, odst. 3 se připojuje tato věta:

„Ustanovení odstavce 1, věty druhé platí i zde.“

4. § 15 bude zníti:

„§ 15.

(1) Proti rozsudku Národního soudu není řádných opravných prostředků.

(2) Zmateční stížnost k zachování zákona je přípustná. O návrhu na obnovu trestního řízení rozhoduje Národní soud.“

5. § 16, odst. 3 se zrušuje.

Čl. III.

§ 1.

Účinnost dekretu č. 16/1945 Sb., ve znění zákona č. 22/1946 Sb., a dekretu č. 17/1945 Sb., prodloužená zákonem ze dne 8. července 1946, č. 149 Sb., o prodloužení účinnosti dekretů

[661] Z důvodu, že zákon č. 245/1946 Sb. představoval širší předpis, který vedle novelizace dekretu o Národním soudu novelizoval taktéž tzv. velký retribuční dekret, bylo přistoupeno k uvedení pouze z pohledu této práce relevantních částí daného zákona.

presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví, se prodlužuje dále do 4. května 1947.

§ 2.

(1) V trestním řízení, které do skončení účinnosti dekretů uvedených v čl. III., § 1 bylo pro činy trestné podle retribučního dekretu již zahájeno u soudu (mimořádného lidového soudu, Národního soudu) nebo ve kterém došlo pro tyto trestné činy trestní oznámení úřadu veřejné žaloby (veřejnému žalobci mimořádného lidového soudu, národnímu prokurátorovi) a nebylo pravoplatným rozhodnutím ve věci samé skončeno, pokračuje řádný soud podle předpisů o řízení před ním platných. Přitom užije hmotně právních ustanovení retribučního dekretu.

(2) Pokud by však o těchto činech náleželo souditi porotnímu soudu, koná se řízení před sborovým soudem první stolice podle předpisů o řízení před tímto soudem. Návrhy a obžaloby podané u mimořádného lidového soudu nebo u Národního soudu pozbývají platnosti a veškeré úkony, které již byly vykonány těmito soudy, se pokládají za soudní úkony vyhledávací.

(3) O návrhu na obnovu trestního řízení rozhoduje sborový soud první stolice, v jehož sídle byl zřízen mimořádný lidový soud nebo Národní soud, který ve věci rozhodl.

Příloha č. 3: Nařízení č. 40/1945 Sb., jímž se provádí dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu.

40.

Vládní nařízení

ze dne 24. července 1945,

jímž se provádí dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu.

Vláda Československé republiky nařizuje podle dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 17 Sb., o Národním soudu:

§ 1.

(1) Přísedící Národního soudu složí po svém jmenování vládou podle § 6, odst. 2, třetí věta dekretu presidenta republiky č. 17/1945 Sb. do rukou přednosty Národního soudu nebo jeho náměstka jednou pro vždy slib těmito slovy: „Slibuji na svou čest a svědomí, že se budu při svém rozhodování říditi jen zákonem, že budu hlasovati podle svého nejlepšího svědomí a přesvědčení a že zachovám přísnou mlčenlivost o obsahu porady a hlasování soudu“.

(2) O složení slibu podle odstavce 1 buď sepsán protokol, jejž podepíše přednosta soudu nebo jeho náměstek, do jehož rukou byl slib složen, a slibující.

§ 2.

(1) Přísedícímu Národního soudu, který vykonal svou povinnost, přísluší, nebydlí-li v místě zasedání Národního soudu, náhrada za cestovné, jakož i náhrada za nocleh a stravu v nejvyšší částce 80 K denně.

(2) Přísedící Národního soudu, kteří jsou odkázáni na mzdu, denně nebo týdně vyplácenou, nebo jsou maloživnostníci a vykonáváním soudcovského úřadu utrpí prokazatelnou újmu na tomto výdělku, obdrží bez zřetele na jejich bydliště za každý den náhradu za ušlý výdělek až do 100 K.

§ 3.

Potřebný personál kancelářský přidělí Národnímu soudu vrchní soud v Praze, který též opatří potřebné místnosti pro hlavní přelíčení a věznici.

§ 4.

Toto nařízení nabude účinnosti dnem vyhlášení; provede je ministr spravedlnosti.

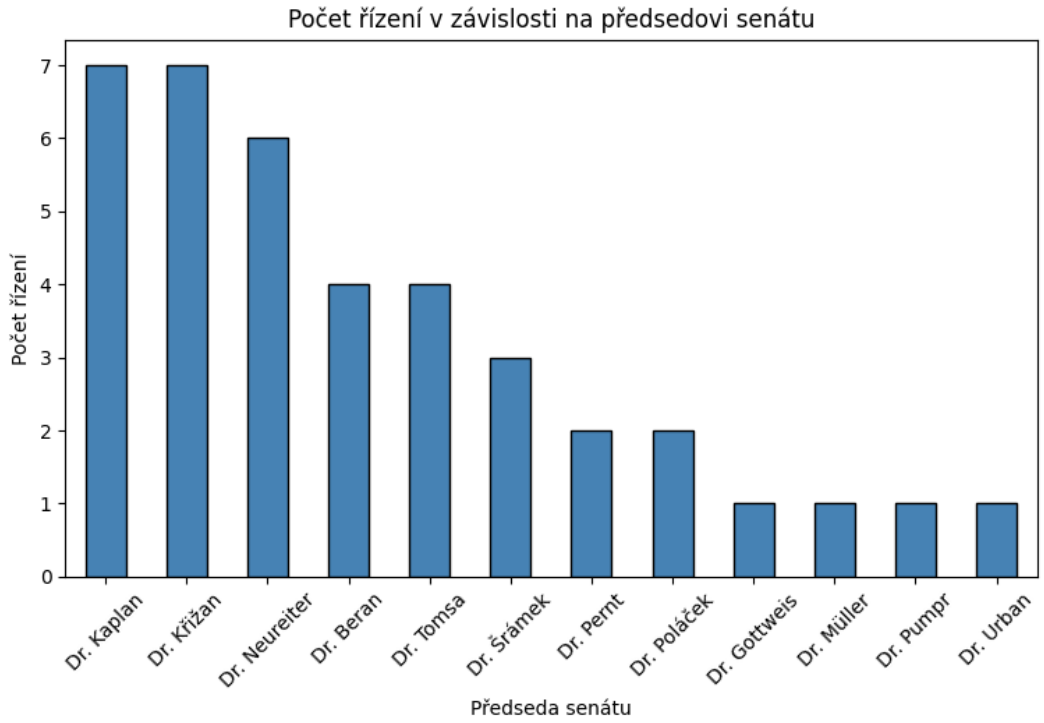
Fierlinger v. r.

David v. r.
Ursíny v. r.
Dr. Ripka v. r.
Nosek v. r.
Dr. Šrobár v. r.
Dr. Nejedlý v. r.
Dr. Stránský v. r.
Kopecký v. r.
Laušman v. r.

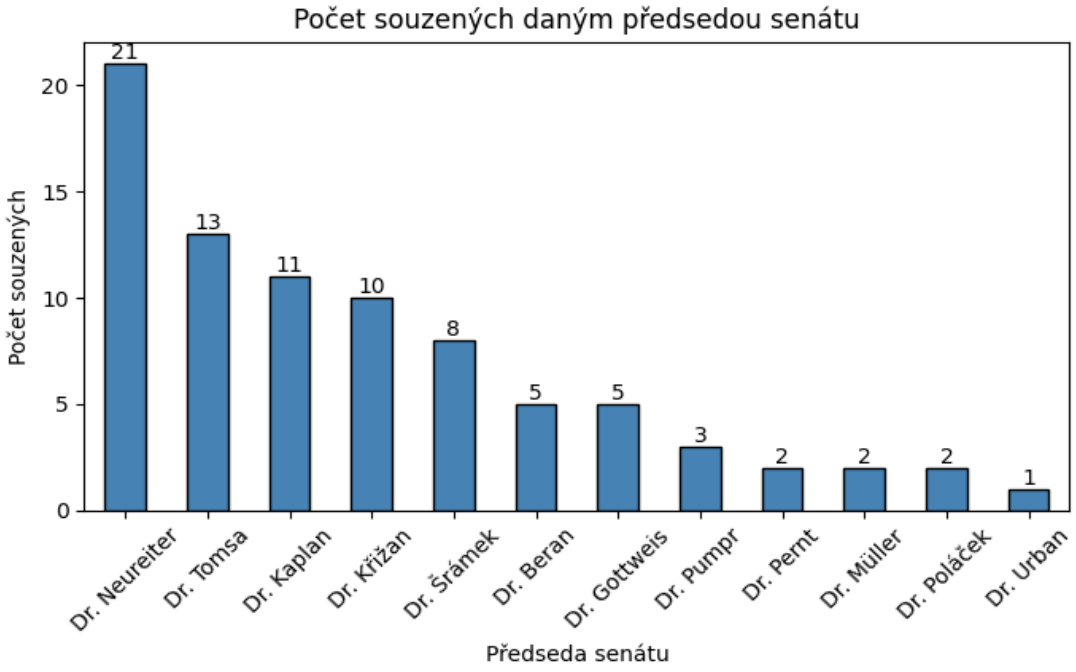
Ďuriš v. r.
Dr. Pietor v. r.
gen. Hasal v. r.
Hála v. r.
Dr. Šoltész v. r.
Majer v. r.
Dr. Clementis v. r.,
tiež za min. Masaryka.
gen. Dr. Ferjenčík v. r.
Lichner v. r.

Příloha č. 4: Statistické zpracování činnosti Národního soudu.[662]

Graf č. 1:

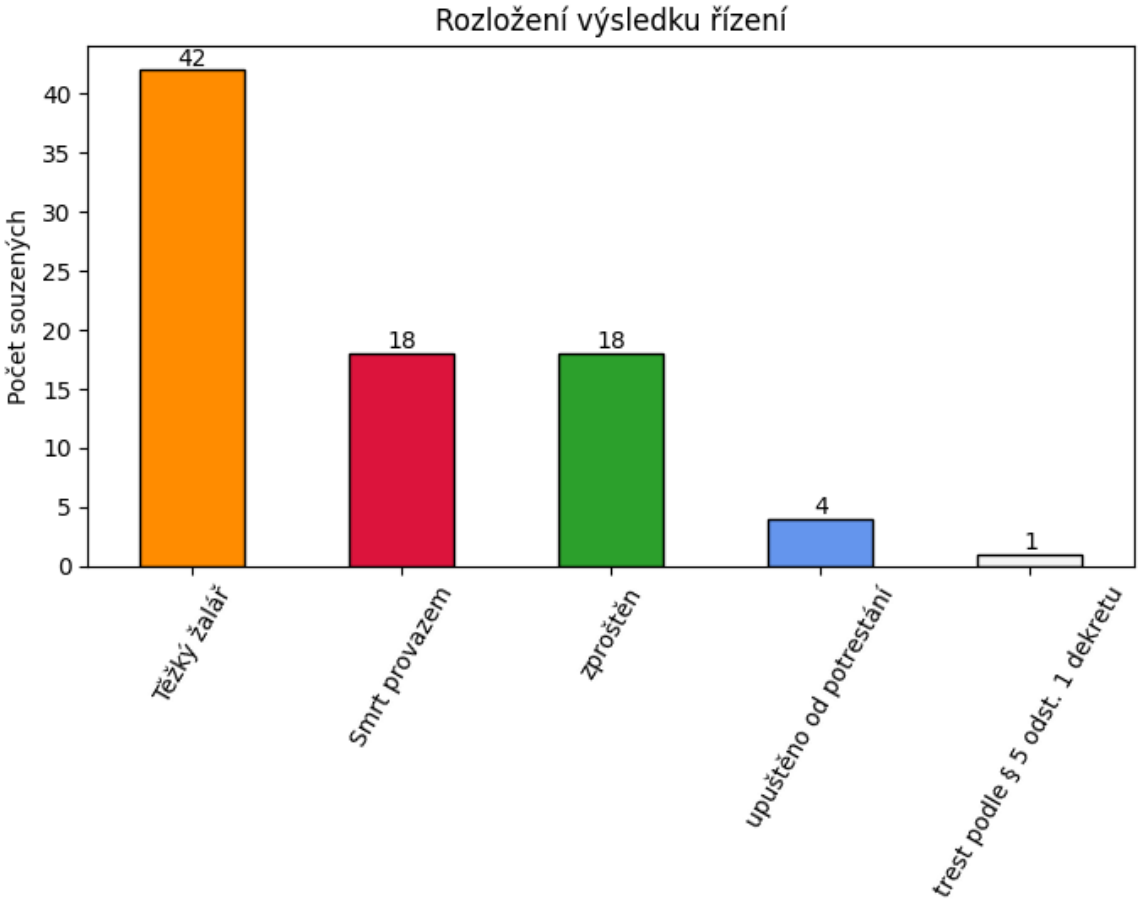

Graf č. 2:

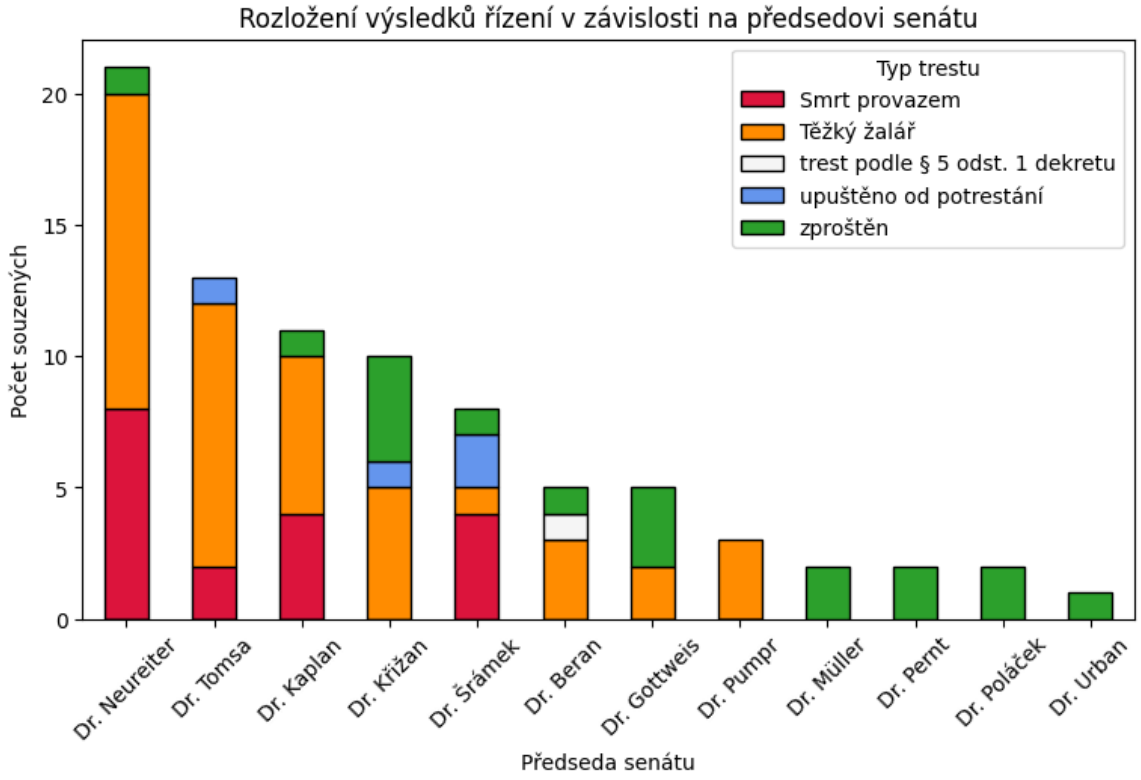

[662] Zpracováno na základě dat z výkazů o činnosti Národního soudu. Viz NA, f. Národní soud, inv. č. 29, k. 2, výkaz o činnosti Národního soudu – tabulka projednaných případů 1946. NA, f. Národní soud, inv. č. 29, k. 2, výkaz o činnosti Národního soudu – tabulka projednaných případů 1947.

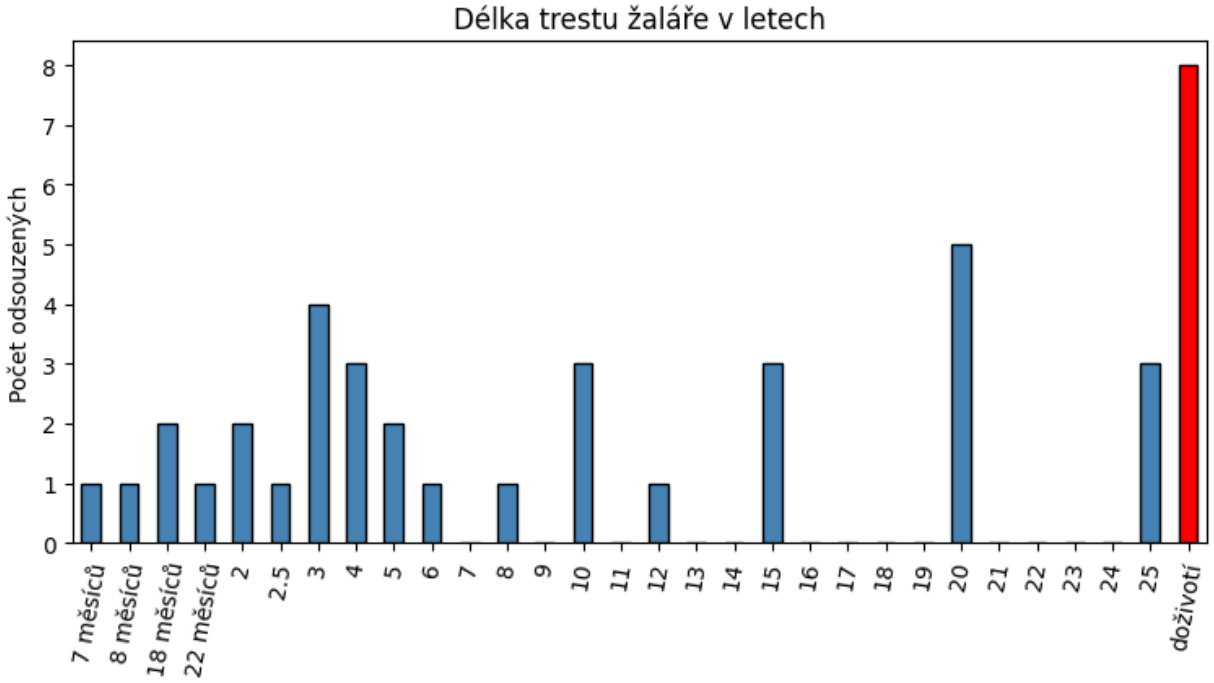
Graf č. 3:

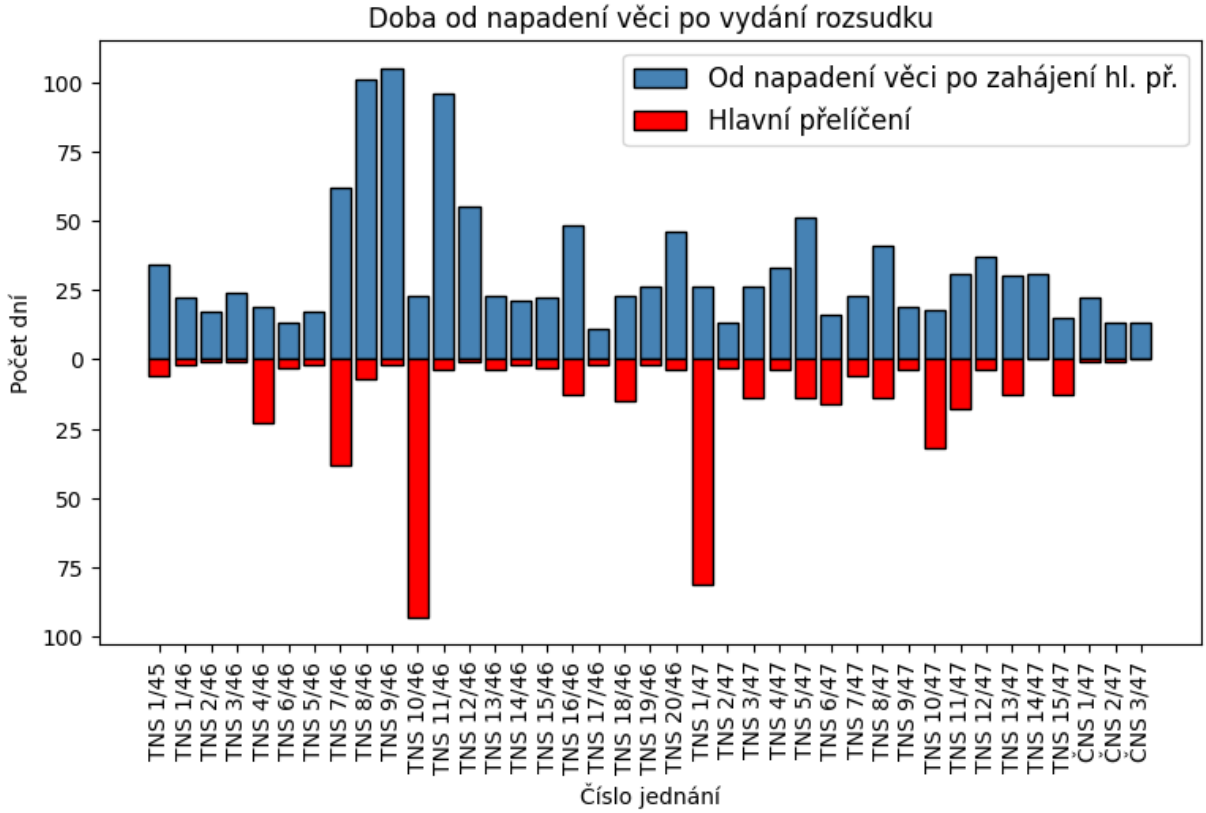
Graf č. 4:

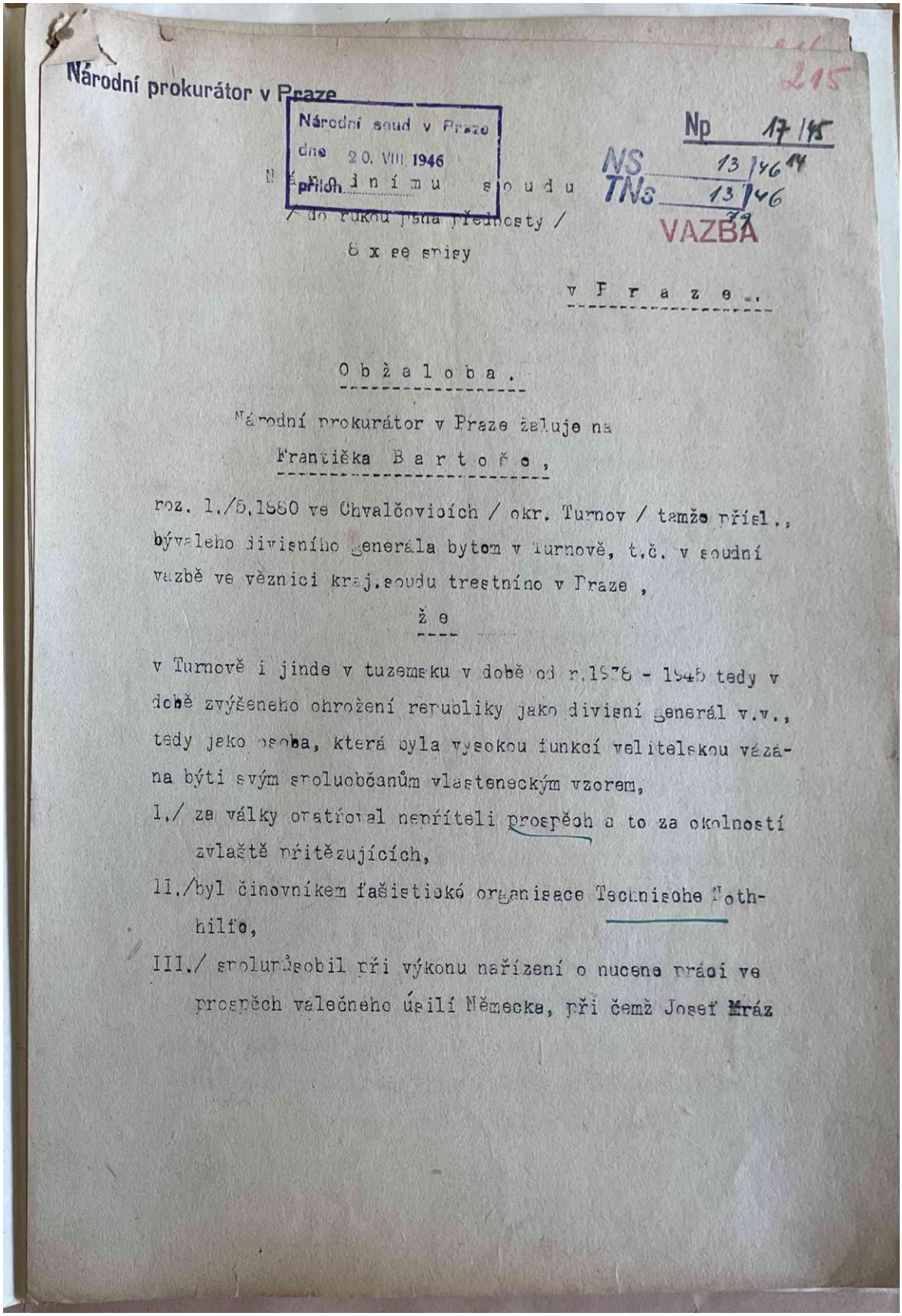
Graf č. 5:

Graf č. 6:

Příloha č. 5: Ukázka obžaloby podávané u Národního soudu.[663]

Národní prokurátor v Praze

Národní soud v Praze
dne 20. VIII 1946
příloh.

Np 17/45
NS 13/46
TNS 13/46
VAZBA

Národnímu soudu
/ do rukou řídí předsedy /
8 x se spisy

v Praze.

Obžaloba.

Národní prokurátor v Praze žaluje na
Františka Bartoše,
roz. 1./5.1880 ve Chvalčovicích / okr. Turnov / tamže příslu.,
bývalého divisního generála bytem v Turnově, t.č. v soudní
vazbě ve věznici kraj.soudu trestního v Praze,

že

v Turnově i jinde v tuzemsku v době od r.1938 - 1945 tedy v
době zvýšeného ohrožení republiky jako divisní generál v.v.,
tedy jako osoba, která byla vysokou funkcí velitelskou vázána
na býti svým spoluobčanům vlastenecským vzorem,
I./ za války oratřoval nepříteli prospěch a to za okolností
zvlaště přitěžujících,
II./byl činovníkem fašistické organisace Technische Noth-
hilfe,
III./ spolupůsobil při výkonu nařízení o nucené práci ve
prospěch válečného úsilí Německa, při čemž Josef Mráz

[663] NA, f. Národní soud, inv. č. 781, sign. TNS 13/46, k. 48, fol. 215218, obžalovací spis proti F. Bartošovi ze 31.

byl donucen pracovati v dzině ,

č í m ž s p á c h a l

ad I./ zločin proti státu podle §u 1 retribučního dekretu ve znění zákona ze dne 24./I.1946 a vyhlášky ministerstva vnitra z 18./II.1946 č.23 Sb., spáchaný zločinem podle §u 6 č.1 zák.na ochranu republiky ,

ad II./ zločin proti státu podle § 3 odst.II. cit. zákona

ad III./zločin proti osobám dle §u 6 odst.II.cit.zákona

a buď za to podle §u 1 odst.II. cit. zákona druhé sazby za použití § 34 tr.z. potrestán.

Na obviněného uvaluji obligatorní vyšetřovací vazbu podle § 180/II.tr.ř.

Hlavní líčení buď konáno před Národním soudem příslušným podle § 2 dekr.pres.rep.č.17/45 Sb.

Jako svědci buďte předvoláni : Alois Schwetz čl. 100, Miloslav Novák čl.153, Jiří Žák čl.171, Arnošt Nejedlo č.l.172, Josef Mráz čl.211 dále dva vojenští znalci.

Čteno buď trestní oznámení čl.12-32, čl.127,se svolením obviněného prot.Jana Kecíny čl.156, Josefa Zaslera čl.157 a 166, Marie Šolcové čl.164, Dra.Jiřího Šolce čl.164, Františka Opla čl.169, Alberta Hejzlara čl.179, Miloslava Loučky čl.181, Oto Krčala čl.183, Ladislava Brožka čl.210, dále písemnosti sub čl.129, 135, 137, 138, 139, 141, 194 - 203, 206, 207 a osobní výkazy obviněného, jež buďte vyžádány. Věci doličné buďte předloženy a obsah písemností založených sub čl.45 a č.l - 15 buď konstatován.

D ů v o d y :

Ad I./ Obviněný pochází z české rodiny, vychodil německé školy a věnoval se dráze vojenské. Po skončení první světové války r.1918 byl převzat do čsl. armády v hodnosti podplukovníka gen. štábu, zastával význačné funkce v armádě a r.1933 byl povýšen na divisního generála. Od r.1925 - 1930 byl druhým zástupcem náčelníka hlavního štábu, po té byl velitelem I. pěší divise v Praze, na to velitelem druhé pěší divise v Plzni až do 1./I.1935, kdy byl dán do výslužby. Během služby získal obviněný četná naše i cizí vyznamenání. Ve výslužbě žil obviněný v Turnově a po smrti své manželky, jež byla německé národnosti, uchýlil se do rodiny svého přítele plukovníka v.v. Schwetze, jehož manželka, Němka Käthe Schwetzová stala se milenkou obviněného. Po okupaci Československa 15./3.1939 dává se obviněný cele do služeb Němců. Súčastnil se v dubnu 1939 porady u hraběte de Fuhr Waldo-Rodeho na zámku v Hrubém Rohozci, kde byl přítomen Oberlandrat z Jičína Müller i jeho zástupce Dr.Nägel. Na této schůzce byly projednávány politické otázky a vyhlédnuti političtí činitelé na Turnovsku. Obviněný informoval Němce na této schůzce o politické situaci na straně Čechů.

Podle výpovědi svědků obviněný krátce po 15.3. 1939 dostal telegram od splnomocněnce německé branné moci gen.Fridericiho a ihned mu odpověděl telegramem, v němž mu sděloval jména asi 14 vysokých důstojníků naší armády, generálů a plukovníků, které rozděloval na dvě skupiny a to na

loyální k Němcům a na Němcům nepřátelské. Byla mezi nimi jména gen.Bílého, Slunečka, Rychtrmoce a Klecandy. Obviněný byl znám s Friderícim již od prvé světové války. Podle svého vlastního doznání byl k němu dvakráte rozván. Při jedné návštěvě vyptával se ho Friderici na polský průmysl mezi Vislou a Sanem, o jemž mu prý obviněný nemohl dáti žádných informací. Dále ho žádal, zda by ho nemohl seznámiti s plukovníkem Aloisem Schwetzem, aby jeho prostřednictvím mohl získáti pro spolupráci s Němci bratra plukovníka Schwetze, který byl generálním ředitelem čsl. zbrojovky v Rumunsku a měl velmi dobré spojení k politickým i vojenským kruhům rumunským a též i k rumunskému králi. Obviněný Fridericimu vyhověl a Schwetze k němu poslal. Schwetz pokusil se rak získati svého bratra Emila Švece v Rumynsku pro Němce, avšak bezvýsledně.

Friderici vyptával se obviněného při návštěvách též na různé československé generály, tak na generály Feifra, Wojcechovského, Eliáše, Emingra. Tázal se ho též, zda by Němci mohli navázati společenské styky s generály Syrovým a Bílým. Obviněný byl zván k Fridericimu na obědy a dne 19./4.1940 byl u něho na návštěvě i se svojí milenkou Käthe Schwetzovou.

Obviněný požádal již někdy v r.1939 o německou státní příslušnost a podle výkazu o státní příslušnosti Oberlandratu v Jičíně ze dne 15./II.1940 tuto příslušnost též dostal. Obviněný tvrdí, že k tomuto kroku přemluvil

jej jednak Fridericí, jednak Käthe Schwetzová, která sama byla příslušnicí strany NSDAP.

Podle výpovědi Aloise Schwetze přemlouval obviněný i tohoto, aby požádal o německou státní příslušnost vzhledem k tomu, že Československá republika již neexistuje. Obviněný studoval Hitlerův " Mein Kampf " a svědka přesvědčoval, že Německo zavede nový pořádek. Svědek po té požádal též o německou státní příslušnost, kterou i obdržel. Jeho dva synové sloužili pak v německé armádě.

Podle výpovědí svědků i podle zabavených písemností byl obviněný členem NSDAP a NSV. Nosil hákový kříž a zdravil německým pozdravem. Jezdil s Käthe Schwetzovou na schůze a porady Němců zejména do Mnichova Hradiště, Semil a Železného Brodu.

Podle výpovědi Aloise Schwetze pracoval obviněný i pro SD a podával zprávy zejména insp.Betkemu z Turnova. Členové Sicherheitsdienstu i Gestapa k němu jezdili na návštěvu, rovněž i důstojníci od Fridericiho. Obviněný podával zprávy i jiným německým organisacím, jak vidno z dopisu ze 6.II. 1940, podrlukovníku Clamovi, organisátoru Reichskriegerbundu v protektorátu, jenž dával posudek o spolehlivosti vysokých důstojníků naší armády.

Po dobu okupace byl obviněný též členem Reichskriegerbundu a Kolonialbundu.

Velmi důležitou činnost ve prospěch válečného úsilí Německa vyvinul obviněný jako velitel T.N.Ř. / Tech-

nische Nothilfe / v Turnově. Jakým způsobem v této své funkci podporoval válečné úsilí Německa plyne z výpovědí svědků Františka Sobotky, Jana Kociny a zejména Josefa Mrázo. Obviněný byl též za tuto svoji záslužnou činnost vyznamenán Hitlerem 30.I.1943 válečným záslužným křížem II.třídy. Velitel T.N.H. v Praze dopisem z 23.11.1943 sdělil obviněnému, že obdržel od vůdce toto vyznamenání za své zásluhy při provádění válečných úkolů. Z toho je zřejmo, že činnost obviněného byla velmi cennou pro německou válečnou moc.

Obviněný súčastnil se též značnými dary různých sbírek pro německou armádu, zejména sbírky vlněných a kožešinových věcí pro frontu a sbírky kovů v r.1940. Z majetku Sokola na Turnovsku, jenož byl správcem, daroval tehdy asi 150 kg různých praporů a dekoračních látek. Za obětavou účast na darech obdržel jménem vůdce zvláštní děkovací přípisy.

Shora vylíčenou svojí činností a to zejména podáváním zpráv úředním německým místům, svojí činností v T.N.H. a účastí na válečných sbírkách, jakož i propagací nacismu, obviněný opatřoval za války nepříteli prospěch.

Svoji činnost páchal obviněný za okolností zvlášť přitěžujících jako vysoký důstojník čsl. armády, po dlouhou dobu nepřátelské okupace, a v době největšího útlaku českého národa.

Ad II.- Obviněný byl po dobu okupace činovníkem / Gemeinschaftsführer / organisace Technische Nothilfe. . T.N.H.jako

technická pomocná policie podléhala říšskému ministrovi vnitra. Úkolem jejím bylo plnění určitých úkolů technické povahy, zejména v protiletecké ochraně. Organisaci tuto jest považovati za fašistickou organisaci podobné povahy jako organisace uvedené výslovně v § 3 odst.II. retr.zákona.

Ad III.- Josef Mráz z Turnova byl výměrem ze dne 28.7. 1943 nasazen do Technische Nothilfe. Jako válečný invalida a obchodník uhlím napsal si žádost, aby byl služby zproštěn. Tuto žádost předložil obviněnému, který ji přečetl, mávl rukou a odpověděl briskně : " Dienen !" Mráz musel odejeti s transportem do Berlína, kde byl až do 22.XI.1943, kdy policejní lékař uznal ho za neschopného k jakékoliv práci.Spolupůsobením obviněného při výkonu nařízení o nucené práci byl tudíž Josef Mráz donucen pracovati v cizině.

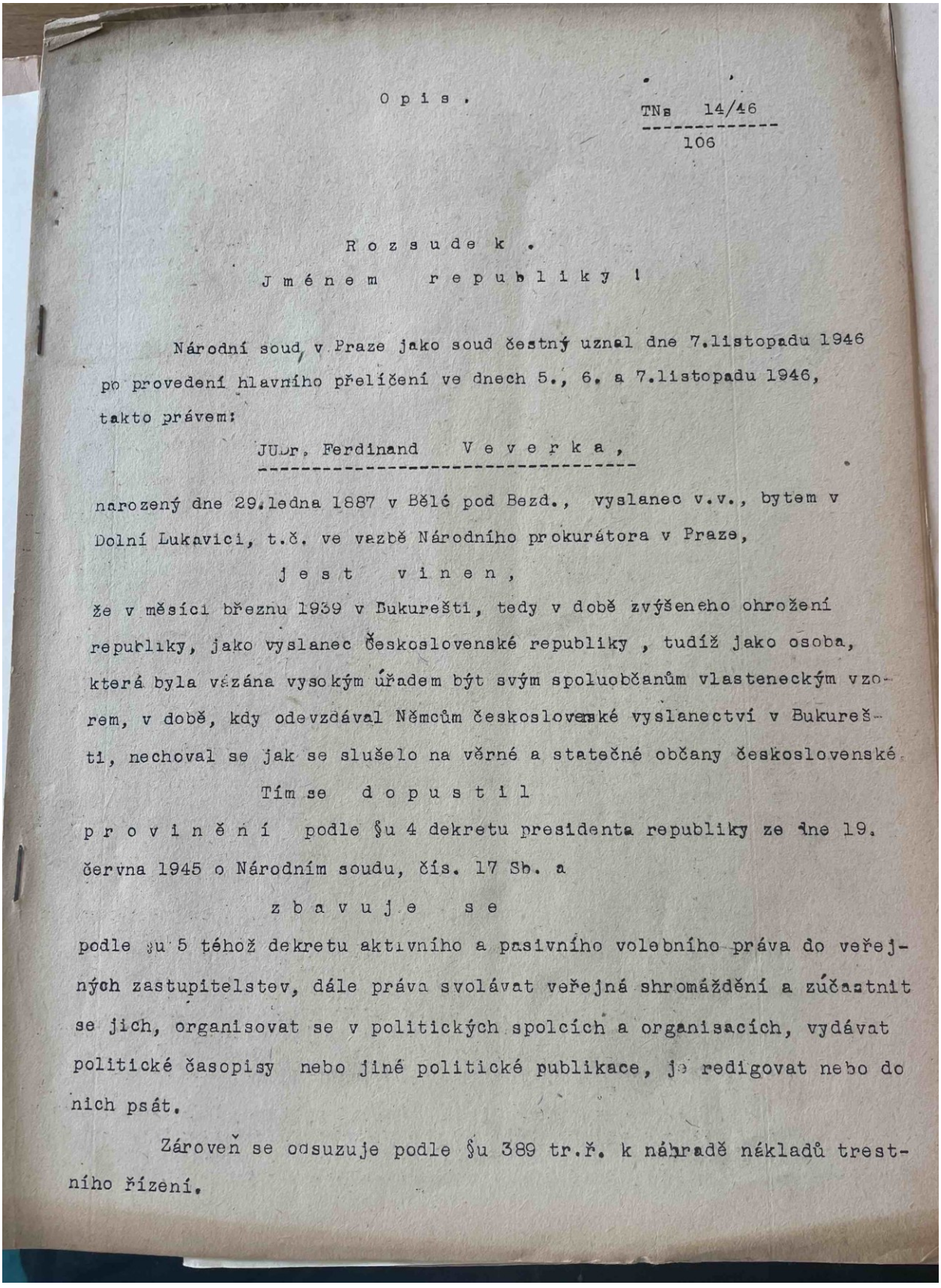
Ze shora uvedených důvodů je obviněný důvodně podezřelý jednak ze zločinu proti státu podle §u 1 retr.zákona a §u 6 č.1 zákona na ochr.rep./ ad I. obžaloby / a ze zločinu proti státu podle §u 3 odst.II.retr.zák./ ad II. obžaloby / a zločinu proti osobám dle §u 6/II.cit.zák./ ad III.obžaloby /.

Jest proto obžaloba podána právem.

V Praze, dne 31.VII. 1946.

Národní prokurátor :

Příloha č. 6: Ukázka rozsudku vydávaného Národním soudem.[664]

O p i s .

TNs 14/46
106

R o z s u d e k .
J m é n e m r e p u b l i k y !

Národní soud v Praze jako soud čestný uznal dne 7.listopadu 1946 po provedení hlavního přelíčení ve dnech 5., 6. a 7.listopadu 1946, takto právem:

JUDr. Ferdinand V e v e r k a ,

narozený dne 29.ledna 1887 v Bělé pod Bezd., vyslanec v.v., bytem v Dolní Lukavici, t.č. ve vazbě Národního prokurátora v Praze,

j e s t v i n e n ,

že v měsíci březnu 1939 v Bukurešti, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky, jako vyslanec Československé republiky , tudíž jako osoba, která byla vázána vysokým úřadem být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem, v době, kdy odevzdával Němcům československé vyslanectví v Bukurešti, nechoval se jak se slušelo na věrné a statečné občany československé.

Tím se d o p u s t i l
p r o v i n ě n í podle §u 4 dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945 o Národním soudu, čís. 17 Sb. a

z b a v u j e s e

podle §u 5 téhož dekretu aktivního a pasivního volebního práva do veřejných zastupitelstev, dále práva svolávat veřejná shromáždění a zúčastnit se jich, organisovat se v politických spolcích a organisacích, vydávat politické časopisy nebo jiné politické publikace, je redigovat nebo do nich psát.

Zároveň se odsuzuje podle §u 389 tr.ř. k náhradě nákladů trestního řízení.

[664] NA, f. Národní soud, inv. č. 31, k. 3, rozsudek Národního soudu ve věci Ferdinanda Veverky z 7. 11. 1946.

Důvody:

Na základě výpovědí svědků Rudolfa Bulandra, Ing.Ludmily Kašpaříkové, Františka Kaplana, Antonína Kudrnáče, Julia Boušky, JUDr Vladimíra Korce a Heliodora Piky, vyslechnutých při hlavním přelíčení a podle přečtených výpovědí Lva Řezáče, Miloše Krupky, Aloise Šplou - chala, Arnošta Friedy, JUDr Josefa Novotného, Růženy Očenáškové prov- dané Plananské a podle přečtených písemných dokladů, zejména oznámení na listu čís. 19 a 60, hlášení listu čís. 25 s přílohami, protokolu o odevzdání vyslaneckých spisů list č. 177 a podle zprávy ministerstva zahraničních věcí v Praze ze dne 31. října 1946 čís. 204.000/I-2/46, vzal Národní soud za prokázaný tento skutkový děj:

Obžalovaný byl ve službách československého ministerstva za- hraničních věcí od r. 1919. Od roku 1920 do roku 1924 byl vyslancem v Bukurešti, od roku 1924 do roku 1928 byl vyslancem v Bernu a zároveň stálým delegátem u Společnosti národů. Od roku 1928 do roku 1936 pů- sobil obžalovaný jako vyslanec ve Spojených státech amerických, pak byl po dobu asi osmi měsíců vyslancem ve Vídni a od měsíce července 1937 stal se po druhé vyslancem v Bukurešti, kteréžto úřad vykonával až do březnových událostí r. 1939.

Když dne 15. března 1939 vojska německých vetřelců obsazo- vala území Čech a Moravy, okleštěné mnichovskou dohodou, dlel obžalo- vaný na svém vyslanectví v Bukurešti a dověděl se o německém obsazení našich zemí téhož dne.

Již dne 16. března 1939 se dostavil na československé vysla- nectví v Bukurešti německý vyslanec Dr. Fabricius s kancléřem Blüche- rem a oznámil obžalovanému, že přichází na příkaz z Berlína a po doro- zumění s Prahou převzít československé vyslanectví. Obžalovaný dosud neměl rozkaz ministra Dr. Chvalkovského, aby odevzdal vyslanectví. Rovněž nevěděl a nezjistil si u rumunské vlády, jaké stanovisko zaujme tato k okupaci Čech a Moravy německými vojsky. Přes to ihned vyhověl bez protestu a výhrad žádosti německého vyslance Dr. Fabricia a odevz- dal mu protokolárně všecky politické spisy, starší tajný listinný ma- teriál - novější byl spálen 15. března 1939 - a osobní spisy českoslo- venského vyslanectví v Bukurešti. Tento protokol o odevzdání spisů podepsali vedle Němců obžalovaný, legační rada Miloš Krupka a ředitel A. Nič. Při této návštěvě prohlédli si Němci za vědomí obžalovaného a bez jeho odporu všecky místnosti vyslanecké budovy a učinili si záznamy o stavu jmění a inventáře. Téhož dne navečer telefonoval němec- ký vyslanec Dr. Fabricius obžalovanému, aby mu druhého dne představil zaměstnance československého vyslanectví, zřejmě se rozhodnuv, že při té příležitosti převezme oficiálně celý vyslanecký úřad. Obžalovaný vyhověl i této žádosti německého vyslance a nařídil zaměstnancům, aby se příštího dne dostavili na vyslanectví ve slušném obleku.

Sekretář československého vyslanectví Josef Novotný, který se ihned rozhodl odejít do ciziny, obstarával si potřebné doklady a visa, zašel dne 16. března 1946 na rumunské ministerstvo zahraničních věcí. Byl přijat zástupcem šéfa protokolu Capitaneanu, který na dotaz Josefa Novotného, jak by se zachovalo rumunské ministerstvo zahra- ničních věcí k příkazu Prahy, aby bylo československé vyslanectví vydáno Němcům, odpověděl rozpačitě a zcela vyhýbavě. Josef Novotný opouštěl úřad ministerstva zahraničních věcí v Bukurešti s dojmem, že by byli rádi, kdyby již bylo československé vyslanectví Němcům odevzdáno.

Dne 17. března 1939 přišel německý vyslanec Dr. Fabricius v doprovodu svého kancléře opět na československé vyslanectví. Za- městnanci vyslanectví se shromáždili podle rozkazu obžalovaného v předpokoji jeho přijímací místnosti. Německý vyslanec v doprovodu

obžalovaného pronesl stručný projev. Zdůraznil výhody, jaké Čechům vzejdou z připojení k německé říši a požádal přítomné úřednictvo, aby setrvalo na svých místech a loyalně pracovalo pod jeho vedením dále. Po německém vyslanci ujal se slova obžalovaný. Promluvil o nešťastné geografické poloze našeho území, o hojných našich hospodářských stycích s Německem a slíbil za všecky zaměstnance vyslanectví pilnou práci. Také projev obžalovaného byl krátký a po jeho skončení si podali oba vyslanci ruce. Na výzvu německého vyslance vyšli všichni na nádvoří vyslanectví. Toto nádvoří není od ulice odděleno zdí, nýbrž jen plotem z železných tyčí, takže je z ulice vidět, co se děje na nádvoří. Tam již bylo shromážděno asi dvacet zaměstnanců německého vyslanectví a když se nově příchozí a přítomní již Němci seřadili, nařídil německý vyslanec Dr. Fabricius, aby byla vztyčena na budově československého vyslanectví německá vlajka s hákovým křížem. Přítomní Němci zdravili svou vlajku vztaženými pravicemi a obžalovaný tomuto obřadu přihlížel trpně se vším vyslaneckým personálem. Chodci se na ulici zastavovali u plotu a pozorovali ceremonie; potupnému aktu přihlížela z ulice rumunská veřejnost.

Když již bylo vyslanectví Němcům vydáno, uložil obžalovaný vrchnímu kancelářskému oficiálu Lvu Rezáčovi, aby šel jako spojovací úředník mezi vyslanectvím a československou kolonií v Bukurešti vyzvat zástupce kolonie, aby se šli poklonit německému vyslanci. Zároveň přikázal obžalovaný legačnímu radovi Miloši Krupkovi, aby působil ve stejném smyslu na starostu bukurešťského Sokola. Zástupci československé kolonie i Sokola odmítli rozhodně splnit vzkaz obžalovaného.

Ve dnech 18. anebo 19. března 1939 byl telefonicky volán z Varšavy vojenský přidělenec v Bukurešti plk. gen. št. Rudolf Bulandr. Šlo o telefonický příkaz, aby budova československého vyslanectví nebyla vydávána německému vyslanci a stalo-li se tak, aby byla vzata zpět. Zpráva, kterou v nepřítomnosti vojenského atašé přijala jeho chot, obsahovala dodatek, aby věc zařídil vojenský atašé, kdyby tak vyslanec nechtěl učinit a aby zpětvzetí vyslanectví nebylo prováděno, kdyby k akci nedala souhlas rumunská vláda. Chot vojenského přidělence oznámila znění telefonogramu št. rtm. Aloisu Šplouchalovi, který v téže přibližně chvíli přijal shodný celkem telefonický příkaz z Londýna. Št. rtm. Alois Šplouchal oznámil obsah příkazu obžalovanému, který, když uslyšel, že má být budova vyslanectví vzata zpět, poznamenal : " To ale znamená hodit si štránek na krk, " a když mu št. rtm. Alois Šplouchal řekl, že příkaz plk. Hájek vydal z Londýna, dodal, že se plukovníkovi Hájkovi lehce dávají rozkazy z Londýna, kde je s rodinou mimo nebezpečí, zatím co oni zde mají své rodiny. Rozmluva byla ukončena žádostí obžalovaného, aby k němu št. rtm. Alois Šplouchal poslal plk.gen.št. Rudolfa Bulandra, jakmile se vrátí do úřadu, že se s ním domluví, co se dá ve věci dělat.

Vojenský přidělenec plk.gen.št. Rudolf Bulandr po svém návratu ihned zašel k obžalovanému. Po jistém zdráhání podařilo se vojenskému atašé přimět obžalovaného k cestě na rumunské ministerstvo zahraničních věcí. Plk.gen.št. Rudolf Bulandr vysvětlil ministru zahraničních věcí Gafenkovi, že obžalovaný odevzdal vyslanectví na základě nedostatečných informací a vznesl dotaz, jaké stanovisko by zaujala rumunská vláda, kdyby se opět zmocnili odevzdaného vyslanectví. Obžalovaný se připojil k žádosti vojenského atašé. Ministr Gafenko prohlásil, že záležitost, jak se přihodila, plně vyhovuje všeobecnému vývoji politické situace v Evropě, ale že se přes to poradí s ministerským předsedou Calinescu. Telefonoval vskutku ihned v přítomnosti obou hostí ministerskému předsedovi a po skončení telefonické rozmluvy oznámil

naprosto zajímavé hledisko ministerského předsedy k přednesené žádosti. Výslovně uvedl, že by obžalovanému a vojenskému přidělenci nejen nemohl poskytnout žádané ochrany, nýbrž že by je pravděpodobně musel vydat Němcům, kdyby o ně požádali, protože by rumunská vláda nemohla riskovat konflikt s Německem pro několik osob. Na zpáteční cestě z rumunského ministerstva zahraničí podotkl obžalovaný vojenskému přidělenci, že dobře posoudil situaci, když se zdráhal zahájit jednání s ministerstvem zahraničních věcí. Tak zůstalo československé vyslanectví v rukou Němců.

Když dne 17. března 1939 večer navštívil řečený již sekretář vyslanectví Josef Novotný obžalovaného, aby se s ním rozloučil před odjezdem do ciziny, připoměl mu obžalovaný nuzný způsob života v emigraci a přátelsky mu domlouval, aby raději do ciziny nejezdil a vyhledal si místo někde doma v průmyslu. Podobně radil obžalovaný vrchnímu kancelářskému oficiálu Lvu Řezáčovi, aby přijal místo likvidátora československého vyslanectví u německého vyslance Dr. Fabricia. Oba vyslanečtí úředníci nedbali však rad obžalovaného a odjeli do ciziny, prvý z nich ihned a druhý později. Do porobené vlasti se nevrátili.

Obžalovaný však neodjel do ciziny, jak učinili někteří jeho bývalí spolupracovníci, ač mohl odjet s celou rodinou, která s ním žila v Bukurešti, nýbrž po několika dnech odejel do Čech a žil za okupace na svém venkovském statku v Dolní Lukavici u Přeštic.

Obžalovaný se původně hájil, že odevzdal vyslanectví německému vyslanci Dr. Fabriciovi, teprve dne 18. anebo 19. března 1939, až když se s plk. gen. št. Rudolfem Bulandrem přesvědčil, že si rumunská vláda přeje, aby bylo československé vyslanectví vydáno. Po předložení fotografické kopie odevzdacího protokolu, datovaného dnem16. března 1939, však přiznal, že vskutku podepsal řečený protokol již 16. března, a že tedy téhož dne protokolárně odevzdal německému vyslanci spisy bukurešťského vyslanectví.

Protože podle zprávy ministerstva zahraničních věcí v Praze ze dne 31. října 1946, č. 204500/I-2/46 příkaz ministra Dr. Chvalkovského k vydání vyslanectví byl odeslán telegraficky z Prahy teprve o 20 hod., je tím prokázáno, že obžalovaný odevzdal spisy svého vyslanectví německému vyslanci dříve, nežli došel příkaz z Prahy, aby bylo vyslanectví odevzdáno.

Obžalovaný přiznal zároveň, že k oficiálnímu odevzdání vyslanecké budovy došlo dne 17. března 1939 a že se před tím nepřesvědčil u rumunské vlády, jaké stanovisko zaujme k událostem v Čechách a na Moravě.

Národní soud neuvěřil obraně obžalovaného, že nenařídil Lvu Řezáčovi, aby vyzval československou kolonii v Bukurešti, aby se šla poklonit německému vyslanci, a že nevyzval legačního radu Miloše Krupku, aby působil ve stejném smyslu na starostu bukureštského Sokola. Určitá opačná a velmi podrobná výpověď Lva Řezáče, nevzbuzovala v této části žádných pochyb. Její správnost naopak potvrzuje hlášení Miloše Krupky ministerstvu zahraničních věcí ze dne 4. března 1946, ve kterém legační rada Miloš Krupka popisuje Lva Řezáče jako vzorného úředníka čestného charakteru, kteréžto vlastnosti nemohl mu upřít ani obžalovaný. Proto Národní soud nemohl mít za to, že si Lev Řezáč dotčené skutečnosti i podrobnosti o tom, jak pořídil při plnění svého poslání, vymyslil a uvěřil mu. Správnost a pravdivost údajů Lva Řezáče nemohla vyvrátit svědecká výpověď Rudolfa Bulandra, který se v podstatě nepamatoval na vše.

Pokud Národní prokurátor rozšířil při hlavním přelíčení obžalobu na obžalovaného proto, že v měsíci březnu 1939 odmítl poskytnout podporu československým běžencům, domohajícím se překročení hranic z Podkarpatské Rusi do Rumunska a že je odvracel od pobytu v zahraničí a nabádal k návratu do tak zvaného protektorátu, neshledal Národní soud provedené důkazy dostačujícími k usvědčení obžalovaného.

Podle svědeckých výpovědí Rudolfa Kryla a Josefa Krčka ve spojení s výpovědí svědka Antonína Zemana byl prokázán tento skutkový základ :

Dne 15. března 1939 vnikli již Maďaři na Podkarpatskou Rus a přerušili spojení obyvatel směrem na západ na Slovensko. České ženy a děti byly proto evakuovány na východ do Rumunska. Když kolona asi sto vozidel, na nichž bylo na 800 evakuovaných žen a dětí dospěla o půlnoci za sněhové plískanice na rumunské hranice, nemohla dále. Přechod do Rumunska střežili Sičovci /: organisace Ukrajinců, vyzbrojená Němci :/ a odepřeli kolonu propustit do Rumunska-.

Redaktoru Rudolfu Krylovi, poručíku Štětkovi /: později padl v bojích o Francii :/ a škpt. Josefu Krčkovi se podařilo přece jen překročit hranice. Na telefonický dotaz oznámil prefekt Marmarošské Sihoti Rudolfu Krylovi, že o otázce překročení hranic může rozhodnout jen vláda a zařídil jim telefonické spojení s čsl. vyslanectvím v Bukurešti. Byla asi 1 hod. v noci 16. března 1939, když se redaktoru Rudolfu Krylovi ozval v telefonu vrátný vyslanectví. Na žádost o spojení s vyslancem odpověděl česky, že si vyslanec zakázal telefonické spojení. Když Rudolf Kryl vylíčil kritickou situaci běženců na hranicích, požádal ho vrátný, aby posečkal, že to vyslanci vysvětlí. Po návratu hlásil vrátný, že pan vyslanec již není vyslancem, že je nemocen a nemůže nic podniknout, zároveň však poradil Rudolfu Krylovi, aby se obrátili na voj. přidělence. Při tom sám jim obstaral telefonické spojení. S domělým vojenským atašé mluvil škpt. Josef Krček, který se však na podrobnosti nepamatuje. Mluvil snad s důstojníkem v hodnosti majora, který řekl, že vše zařídí. Podle svědka Rudolfa Kryla odpověděl mu důstojník, že vzbudí ministerského předsedu a učiní vše, co bude možné. Brzy pp té dostali rumunské úřady pokyny, aby běžence propustili.

Svědek Rudolf Bulandr, který byl tehdy v hodnosti plukovníka vojenským přidělencem v Bukurešti, se na tento případ vůbec nepamatuje. Nepamatuje se ani, že by tehdy budil ministerského předsedu. Myslí, že škpt. Josef Krček hovořil tehdy s majorem Paličkou, který byl tehdy na válečné škole v Bukurešti.

Výpovědí svědka Rudolfa Kryla bylo mimo to prokázáno toto : Několik důstojníků a civilistů zůstalo v Kluži, kde se o ně staral československý konsul. Tato skupina neměla potřebné osobní doklady a bylo na ni Němci a později i ze strany rumunské naléháno, aby zemi opustila a odjela do t.zv. protektorátu. Za této situace odjel akad. malíř Kolařík do Bukurešti na vyslanectví, aby skupině vymohl právo exilu v Bulharsku. Rudolf Kryl se později sešel s Kolaříkem v Jugoslávii a Kolařík mu vyprávěl, že tehdy s obžalovaným v Bukurešti mluvil, ale že obžalovaný jeho žádost o pomoc odmítl a odpověděl, že nemají co v Rumunsku dělat, že musí odjet domů, jinak že si sami ponesou následky. Kolařík již nežije.

Obžalovaný rozhodně popřel, že by byl v noci na 16. března 1939 někým buzen, zákaz telefonického spojování nedal, o věci se vůbec nedověděl a pomoc neodmítl. Neví nic o tom,

že by s ním mluvil akad. malíř Kolařík.

Národní soud nemohl na základě svrchu uvedených nepřímých důkazů dospět k úsudku, že žádost o pomoc běžencům byla obžalovanému přednesena, že se o ní dověděl a že podporu odmítl. Stejně nebylo bezpečného důkazu o tom, že někteří běženci obžalovaného přímo později požádali o zabezpečení pobytu v zahraničí a že obžalovaný nejen jejich žádosti nevyhověl, nýbrž jim doporučoval, aby se vrátili do protektorátu. Tato svědectví byla totiž ve své průkaznosti oslabena svědeckou výpovědí plk. gen.št. Rudolfa Bulandra, který výpověď svědků, že i on byl v téže věci telefonicky žádán o pomoc a že ji také poskytl, nepotvrdil, uváděje, že se na tyto okolnosti, které pro svou ojedinělost a výjimečnost by mu byly utkvěly jistě v paměti, nepamatuje.

Za tohoto stavu věcí zbývá k posouzení jen původní obsah obžaloby Národního prokurátora, která vidí vinu obžalovaného v tom, že odevzdal československé vyslanectví v Bukurešti německému vyslanci slavnostním způsobem ihned po okupaci Čech a Moravy bez nátlaku rumunské vlády, naprostou žádost německého vyslance, a to bez protestu, aniž vyčkal, jaké stanovisko k událostem v Československu zaujme ostatní svět, zejména domokratické velmoci, které později okupaci z 15. března 1939 neuznaly, takže Československá republika právem trvala dále. Podle názoru obžaloby obžalovaný řečeným jednáním vědomě poškodil zájmy československé republiky. Jeho jednání mohlo podle obžaloby právem vyvolat dojem, že obžalovaný a členové jeho úřadu souhlasí s okupací Československa, a jeho čin mohl v cizině vzbudit představu, že i národ ve vlasti souhlasí se zřízením protektorátu.

Mimo to v odůvodnění obžaloby vytýká Národní prokurátor obžalovanému, že se sám nepostavil do řad členů zahraničního odboje, jak bylo jeho povinností jako čelného diplomata, nýbrž že naopak zrazoval své podřízené úředníky od emigrace a že i tak poškozoval zahraniční odboj a tedy i zájmy Československé republiky.

Zločinu proti státu podle § 4 d kr. presidenta republiky č. 16/1945 Sb. ve znění zák. čís. 22/1946 Sb., jejž vidí obžaloba ve svrchu zjištěné činnosti obžalovaného, se dopouští československý občan, který v době ohrožení republiky v zahraničí :

a/ rozvracel hnutí, směřující k osvobození republiky Československé v její předmnichovské ústavě a jednotnosti,

b/ anebo jinak vědomě poškozoval zájmy republiky Československé, zejména kdo ohrožoval bezpečnost občanů, pracujících pro osvobození republiky doma.

Obžaloba Národního prokurátora stíhá obžalovaného pro řečený zločin - nehledíc k úvodní větě -, jen pokud se týčo části pod b/ uvedené.

Obžalovaný byl jako vyslanec Československé republiky v Bukurešti státním občanem československým. K jeho činnosti, která je předmětem obžaloby, došlo v Rumunsku, tudíž v zahraničí v měsíci březnu 1939 - tedy podle § 18 uvedeného zákona v době zvýšeného ohrožení republiky. Tím jsou splněny zákonné předpoklady úvodní věty svrchu dotčeného zákonného ustanovení.

Zbývá posoudit, naplnuje-li jednání obžalovaného - tudíž především odevzdání vyslanectví v Bukurešti německému vyslanci Dr. Fabriciovi, jak bylo svrchu prokázáno, pojem zákonného ustanovení, že jím obžalovaný " vědomě poškozoval zájmy republiky Československé ".

Obžalovaný vinu popřel. Při hlavním přelíčení sice přiznal, že odevzdal vyslanecký úřad německému vyslanci

Dr. Fabriciovi, aniž se předem přesvědčil o stanovisku rumunské vlády k událostem v Československu, avšak hájil se, že tak učinil za situace, ze které nebylo jiného východiska. Nemohl mít a neměl proto vědomí, že svým jednáním poškozuje zájmy Československé republiky.

V průběhu politického dění v Evropě je a bylo všeobecně známo, že po obsazení rakouských zemí Hitlerem a po mnichovském rozhodnutí velmocí octly se všecky malé státy střední Evropy ve velmi svízelné situaci. Chvěly se o vlastní existenci. Po roz-lomu Československé republiky /: odtržení slovenských zemí :/ a po okupaci pomnichovských zbytků Čech a Moravy německými vetřelci a za obsazování Podkarpatské Rusi a některých okrajových částí slovenské země Maďarskem se postavení řečených menších států podstatně zhoršilo. To platí především o Rumunsku.

Popsané všeobecné politické situace ve střední Evropě byla známa i obžalovanému, který měl mimo to jako akreditovaný vyslanec mimořádnou příležitost znát co nejdokonaleji tehdejší nevěšené vnitřní politické poměry v Rumunsku. Není proto pochyby, že obžalovaný, kterého i obžaloba líčí jako velmi schopného a zkušeného diplomata, když se rozhodoval odevzdat bukurešťské vyslanectví německému vyslanci, mohl v dobré víře předpokládat, že rumunská vláda za vylíčené zahraniční i vnitřní situace ve vlastním zájmu svého státu odepře ochranu československému vyslanci, aby se vyhnula otevřenému konfliktu s agresivní německou mocí.

Obžalovaný posoudil s uvedeného hlediska situaci v podstatě správně. To potvrzují zjištěné již zkušenosti svědka Josefa Novotného, jichž nabyl po rozmluvě se zástupcem šéfa protokolu rumunského ministerstva zahraničních věcí Capitanoanu a to potvrzuje obzvláště výrazně výsledek dodatečného jednání vojenského atašé plk.gen.št. Rudolfa Bulandra a obžalovaného s ministrem zahraničních věcí Gafenkou, který, jak již svrchu zjištěno bylo, po předběžném rozhovoru s ministerským předsedou Calinescu jim oznámil naprosto zamítavé stanovisko ministerského předsedy k ochraně zájmů československého vyslanectví, při čemž dodal, že by jim nejen nemohl poskytnout požadované ochrany, nýbrž i-ž by je pravděpodobně musel vydat Němcům, kdyby žádali o jich vydání. Své hledisko odůvodnil ministr Gafenko tím, že by rumunská vláda nemohla riskovat konflikt s Němci pro několik osob.

Protože z právě uvedených důvodů jasně vyplývá, že by bukurešťské vyslanectví muselo být Němcům vydáno, i kdyby je obžalovaný neodevzdal, a protože je výše uvedenými okolnostmi ospravedlněna obrana obžalovaného, že odevzdal československé vyslanectví v Bukurešti jen proto, že dobře znal neblahou situaci Rumunska a byl si jist, že rumunská vláda neposkytne vyslanectví potřebnou ochranu, nedospěl Národní soud k závěru, že obžalovaný svým činem - t.j. dobrovolným odevzdáním svého úřadu německému vyslanci Dr. Fabriciovi, i když si nevyžádal zprávu o stanovisku rumunské vlády k událostem v Československu, poškozoval vědomě zájmy republiky Československé, zejména když podle zprávy ministerstva zahraničních věcí ze dne 25. června 1946, č. 133.471/I-1/46 /: č.l. 176:/ bylo přibližně v téže době Němcům vydáno ještě dalších šestnáct československých vyslanectví v malých evropských státech.

Pokud obžaloba Národního prokurátora vidí týž zločin v jednání obžalovaného, že se sám jako čelný diplomat nepostavil do řad členů zahraničního odboje, nýbrž zrazoval své podřízené od emigrace, postačí ukázat na ustanovení zákona, citovaného svrchu pod písm. b/, podle něhož se jen ten dopustí uvedeného zločinu, kdo v zahraničí rozvracel hnutí, směřující k osvobození republiky Československé v její předmnichovské ústavě a jednotnosti. Podle názoru Národního soudu jde o ustanovení speciální, které nelze rozšiřovat v neprospěch obžalovaného a vykládat prosté

nepřihlášení se do odbojového hnutí, anebo přátelské rady a varování před nesnázemi emigrace, za poškozování zájmů zahraničního odboje a tím i zájmů republiky Československé. Ostatně povahu této činnosti, na kterou poukazuje nikoliv žalobní petit, nýbrž jen odůvodnění obžaloby, nelze srovnávat se závažností případu v zákoně třeba jen demonstrativně uvedeného /: " Zejména kdo ohrožoval bezpečnost občanů, pracujících pro osvobození republiky doma ":/, takže ani z tohoto hlediska není možné vidět v zažalovaném skutku uvedený zločin.

Z těchto důvodů neshledal Národní soud v jednáních obžalovaného skutkovou podstatu zažalovaného zločinu.

Národní soud nepůsobí jen jako soud trestní, nýbrž ve stejném obsazení jako soud trestní funkuje jako soud čestný /: §1, odst. 2a §6. odst. 1 dekr. pres. republiky ze dne 19. června 1945 o Národním soudu, čís. 17 Sb. :/. Je proto právem i povinností Národního soudu /: § 267 tr.ř. a § 8, odst. 1 dekr. č. 17/1945 Sb. :/ posoudit, nenaplňuje-li zažalovaný skutkový děj skutkovou podstatu provinění podle § 4 cit. dekretu pres. republiky.

Tohoto provinění se dopouštějí osoby v § 2 téhož dekretu označené, které se nechovaly po 21. květnu 1938 jak se slušelo na věrné a statečné občany československé.

O obžalovaném není pochyby, že patří mezi osoby v § 2 cit. dekretu uvedené, vždyt byl vyslancem republiky Československé a byl proto svým vysokým úřadem vázán, aby byl vlasteneckým vzorem svým spoluobčanům.

Podle přesvědčení Národního soudu nechoval se obžal. při odevzdání vyslanectví německému vyslanci Dr. Fabriciovi tak, jak bylo jeho povinností v osudových chvílích republiky a jak se slušelo na věrné a statečné občany československé v těchto směrech :

1/ obžalovaný svolil k odevzdání vyslaneckého úřadu a odevzdal je německému vyslanci Dr. Fabriciovi bez protestu, aniž se předem přesvědčil, jaké stanovisko zaujala rumunská vláda k násilné okupaci Čech a Moravy.

2/ vyslanectví odevzdával obřadně a takovým způsobem, že asistoval s vyslaneckým personálem coram publico i slavnostnímu vztyčování německé vlajky s hákovým křížem na vyslanecké budově,

3/ ve svém proslovu při odevzdání vyslanectví slíbil německému vyslanci spolupráci za zaměstnance československého vyslanectví,

4/ po odevzdání vyslanectví se snažil přimět zástupce československé kolonie a Sokola v Bukurešti, aby se šli poklonit německému vyslanci,

5/ nejen že sám neodejel do ciziny, aby se jako zkušený diplomat připojil k zahraničnímu odboji, jak to vyžadovalo jeho postavení a jak také učinila část zaměstnanců bukurešťského vyslanectví, nýbrž naopak se pokoušel, byt jen přátelskými radami, zrazovat podřízené úředníky v úmyslu odejít do emigrace.

Těmito svými již zjištěnými činy a opominutími prokázal obžalovaný nedostatek občanské věrnosti a statečnosti. Proto viděl Národní soud ve zjištěné činnosti a opominutích obžalovaného splněny všechny náležitosti provinění podle § 4 dekr. pres. republiky ze dne 19. června 1945 o Národním soudu, čís. 17 Sb. a uznal ho jím vinným.

Výrok o zbavení práv, vypočtených v rozsudkovém nálezu, se opírá o ustanovení § 5, cit. dekretu.

Odsouzení k náhradě nákladů trestního řízení je odůvodněno § 289 tr.ř.

V P r a z e dne 7. listopadu 1946,

Zapisovatel: Martínek v.r. Předseda: Dr.Beran v.r.

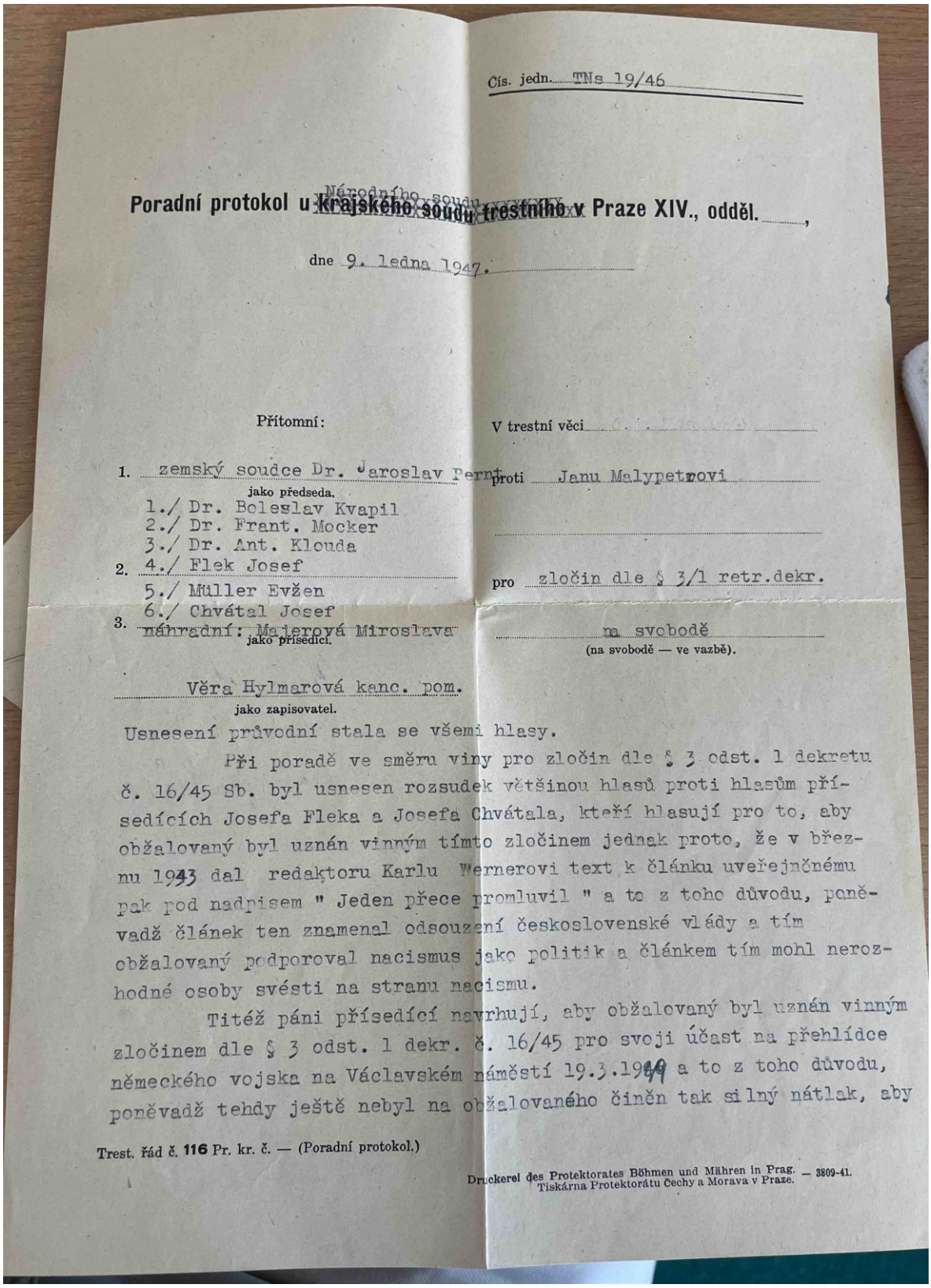
Tento opis souhlasí doslovně s prvopisem.

Národní soud v Praze
dne 26.listopadu 1946.

NÁRODNÍ SOUD V PRAZE

s.k.as.

Příloha č. 7: Ukázka poradního protokolu u Národního soudu.[665]

Čís. jedn. TNs 19/46

Poradní protokol u ~~krajského soudu trestního~~ Národního soudu v Praze XIV., odděl. ,

dne 9. ledna 1947.

Přítomní:

1. zemský soudce Dr. Jaroslav Pernt
   jako předseda.
   1./ Dr. Boleslav Kvapil
   2./ Dr. Frant. Mocker
   3./ Dr. Ant. Klouda
2. 4./ Flek Josef
   5./ Müller Evžen
   6./ Chvátal Josef
3. náhradní: Majerová Miroslava
   jako přísedící.

Věra Hylmarová kanc. pom.
jako zapisovatel.

V trestní věci

proti Janu Malypetrovi

pro zločin dle § 3/1 retr.dekr.

na svobodě
(na svobodě — ve vazbě).

Usnesení průvodní stala se všemi hlasy.

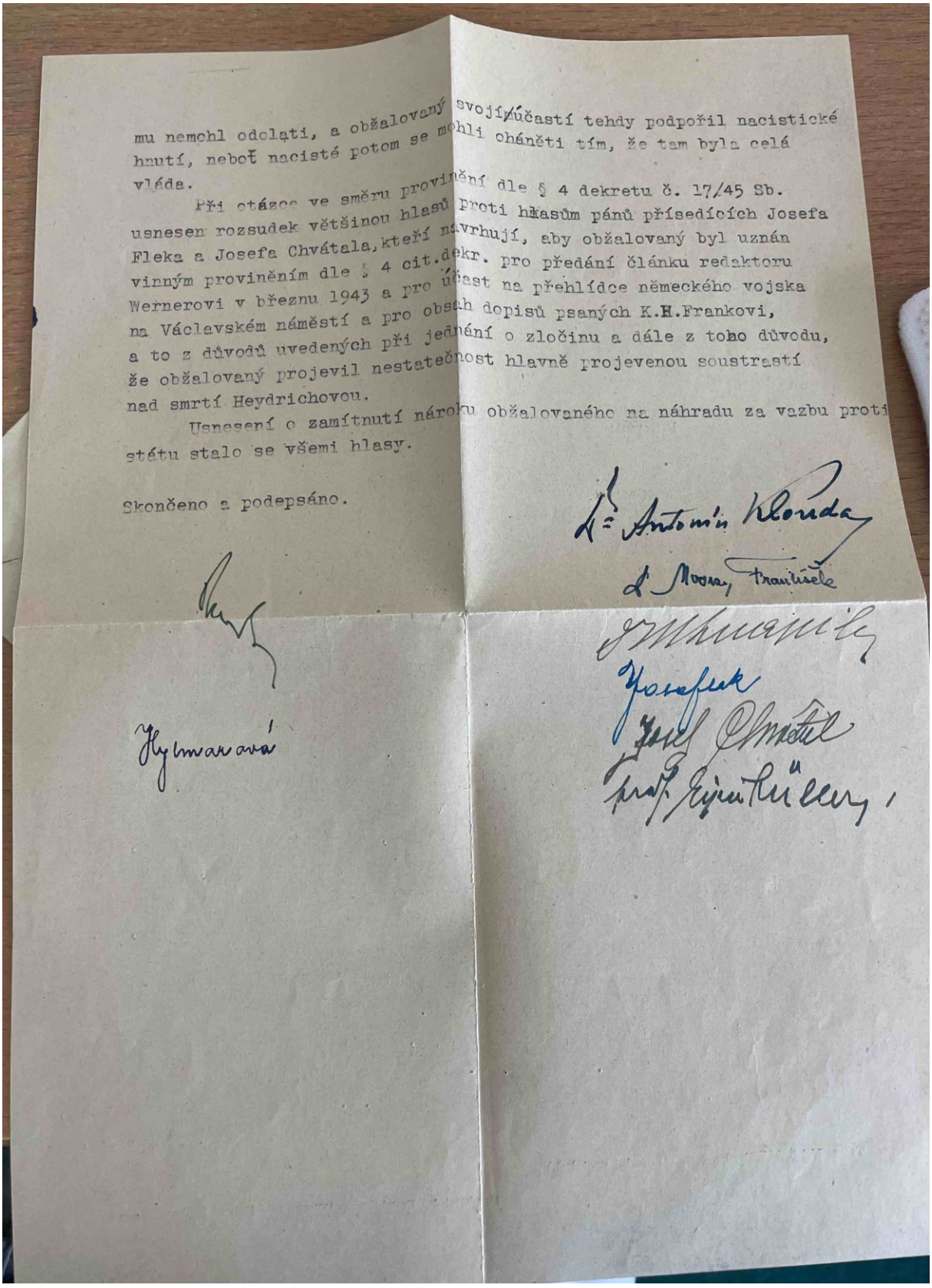
Při poradě ve směru viny pro zločin dle § 3 odst. 1 dekretu č. 16/45 Sb. byl usnesen rozsudek většinou hlasů proti hlasům přísedících Josefa Fleka a Josefa Chvátala, kteří hlasují pro to, aby obžalovaný byl uznán vinným tímto zločinem jednak proto, že v březnu 1943 dal redaktoru Karlu Wernerovi text k článku uveřejněnému pak pod nadpisem " Jeden přece promluvil " a to z toho důvodu, poněvadž článek ten znamenal odsouzení československé vlády a tím obžalovaný podporoval nacismus jako politik a článkem tím mohl nerozhodné osoby svésti na stranu nacismu.

Titéž páni přísedící navrhují, aby obžalovaný byl uznán vinným zločinem dle § 3 odst. 1 dekr. č. 16/45 pro svoji účast na přehlídce německého vojska na Václavském náměstí 19.3.1939 a to z toho důvodu, poněvadž tehdy ještě nebyl na obžalovaného činěn tak silný nátlak, aby

Trest. řád č. 116 Pr. kr. č. — (Poradní protokol.)

Druckerei des Protektorates Böhmen und Mähren in Prag. — 3809-41.
Tiskárna Protektorátu Čechy a Morava v Praze.

[665] NA, f. Národní soud, inv. č. 1014, sign. TNS 19/46, k. 60, fol. 166, poradní protokol ve věci J. Malypetra z 9. 1. 1947.

mu nemohl odcláti, a obžalovaný svojí účastí tehdy podpořil nacistické hnutí, neboť nacisté potom se mohli chánětí tím, že tam byla celá vláda.

Při otázce ve směru provinění dle § 4 dekretu č. 17/45 Sb. usnesen rozsudek většinou hlasů proti hlasům pánů přísedících Josefa Fleka a Josefa Chvátala, kteří navrhují, aby obžalovaný byl uznán vinným proviněním dle § 4 cit.dekr. pro předání článku redaktoru Wernerovi v březnu 1943 a pro účast na přehlídce německého vojska na Václavském náměstí a pro obsah dopisů psaných K.H.Frankovi, a to z důvodů uvedených při jednání o zločinu a dále z toho důvodu, že obžalovaný projevil nestatečnost hlavně projevenou soustrastí nad smrtí Heydrichovou.

Usnesení o zamítnutí nároku obžalovaného na náhradu za vazbu proti státu stalo se všemi hlasy.

Skončeno a podepsáno.

Příloha č. 8: Obrazové přílohy

Obr. č. 1: Budova sídla Národního soudu, dnes Vrchní soud v Praze: nám. Hrdinů 1300, 140 00 Praha 4 – Nusle. (Vlastní fotografie, 25. srpen 2025).

Obr. č. 2: Ferdinand Richter, vrchní soudní rada, první přednosta Národního soudu, 1. říjen 1945, Praha. Kredit: ČTK.

Obr. č. 3: Národní soud při vynášení rozsudku nad poslední protektorátní vládou. Na snímku přednosta Národního soudu František Tomsa čte rozsudek, 31. 7. 1946, Praha. Kredit: ČTK.

Obr. č. 4: Národní soud vyslýchá obžalovaného Josefa Kalfuse při hlavním přelíčení s protektorátní vládou. Senátu předsedá přednosta Národního soudu František Tomsa (druhý zleva) a jednání se účastní i náměstek přednosty Jan Kaplan (třetí zleva), ten však nebyl součástí daného senátu, 30. dubna 1946, Praha. Kredit: ČTK.

Obr. č. 5: Národní prokurátor František Tržický při svém projevu při hlavním přelíčení s protektorátní vládou, 29. dubna 1946, Praha. Kredit: ČTK

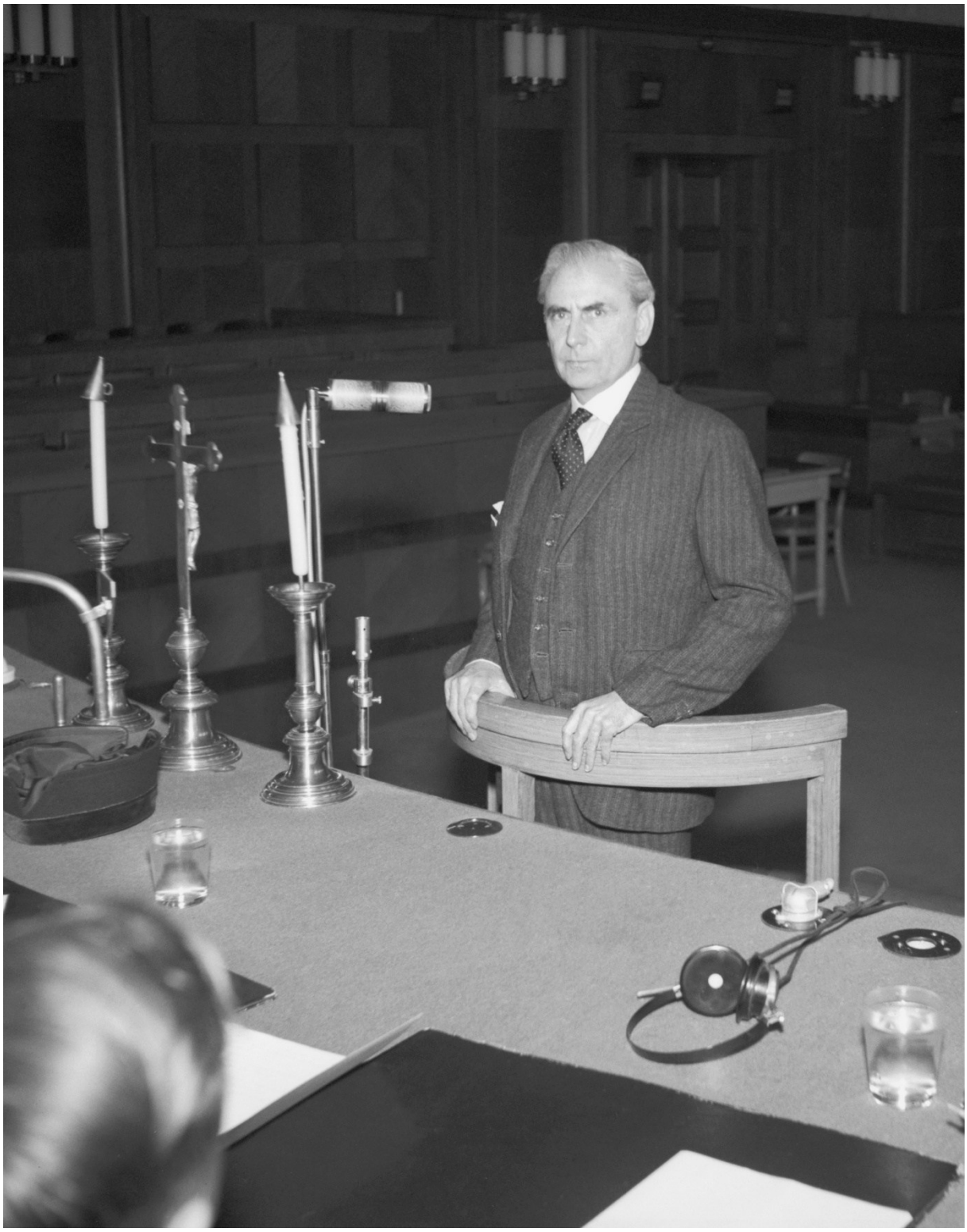
.
Obr. č. 6: Obžalovaný divizní generál František Bartoš při výslechu u Národního soudu, 12. září 1946, Praha. Kredit: ČTK

Obr. č. 7: Obžalovaný divizní generál František Bartoš před Národním soudem. Soudnímu senátu předsedá náměstek přednosty Jan Kaplan (s rozloženými spisy a zdviženým ukazovákem), po jehož stranách zasedá šest přísedících a zapisovatel, 12. září 1946, Praha. Kredit: ČTK.

Obr. č. 8: Jan Antonín Baťa (nedatováno). Foto: neznámý. Zdroj: SOkA Zlín, sbírka fotografií Zlín, obálka č. 353, poř. č. 4. Převzato z: https://zam.zlin.eu/architekt/2-jan-antonin-bata. Vzhledem ke skutečnosti, že byl J. A. Baťa souzen v nepřítomnosti, nebyly z řízení s ním pořízeny žádné fotografie.

Obr. č. 9: Ferdinand Veverka, bývalý čs. velvyslanec v Rumunsku, vypovídá před Národním soudem, 5. listopadu 1946, Praha. Kredit: ČTK.

Obr. č. 10: Bývalý předseda vlády a předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr před Národním soudem, 7. ledna 1947, Praha. Kredit: ČTK / Bican Emil.

Obr. č. 11: Bývalý předseda vlády a předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr před Národním soudem. Soudnímu senátu předsedá Jaroslav Pernt (první zprava), 7. ledna 1947, Praha. Kredit ČTK / Bican Emil.

Obr. č. 12: Brigádní generál Jaroslav Eminger, 1. ledna 1936, Praha. Kredit: ČTK. Fotografie J. Emingera před Národním soudem nebyla patrně pořízena.

Národní soud – poválečná spravedlnost v teorii a praxi

Abstrakt

Národní soud, zřízený dekretem prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu, se stal neodmyslitelnou součástí české, československé, ale i evropské retribuce, jež proběhla bezprostředně po ukončení druhé světové války. Ačkoliv pro souzení osob provinilých kolaborací s nacistickou mocí byla na území Československa zřízena celá soustava mimořádných lidových soudů, pro souzení nepočetné skupiny obviněných, jež lze zjednodušeně označit za prominentní či čelné představitele kolaborace, byl však zřízen zvláštní tribunál – Národní soud. Ten byl na rozdíl od mimořádných lidových soudů v mnohém specifický. Předně byl zřízen samostatným dekretem, soudní senáty byly rozšířené, procesní pravidla modifikována a svou činností přitahoval nebývalý politický i veřejný zájem.

Téma samotné instituce Národního soudu a jeho postupů při projednávání a rozhodování jednotlivých případů však bylo i přes jeho výjimečný charakter právními historiky dosud spíše opomíjeno. Základem této práce se tak stalo podchycení úpravy příslušných právních předpisů, jež právně vymezily podobu Národního soudu a dále ty, které stanovily procesní pravidla, jimiž byl tento soud při své činnosti vázán. Jedním z předních cílů práce však není jen samoúčelné podchycení této úpravy, nýbrž především její následná analýza, interpretace a hodnocení. Poté, co bude vyjasněna právní úprava, dle které měl Národní soud v rámci své činnosti postupovat, bude možné přistoupit k naplnění dalšího podstatného cíle, a to odhalit, jakým způsobem tuto úpravu soud „uváděl v život“, resp. jak byla ona pravidla soudem aplikována a zda jím byla respektována. Výsledkem se poté stane zhodnocení, zda daná úprava a její užití v praxi odpovídala zásadám spravedlivého procesu. Závěrem bude Národní soud zasazen do širšího kontextu evropské retribuce.

Za účelem kvalifikovaného zpracování tématu bylo nejprve nutné detailní nastudování odborné literatury, která zahrnuje jednotlivé publikace, studie i závěrečné práce k tématu retribuce jako takovému. Ke zpracování první části práce, zabývající se právní úpravou, pak bylo nezbytné zorientovat se v příslušných předpisech, jednotlivých novelizacích i vztazích mezi speciální a obecnou úpravou. Pro následný výklad se stalo nezbytným studium dobové právní literatury, důvodových zpráv i judikatury a jako vodítko posloužily např. i přepisy z jednání vlád či názory samotného Národního soudu. Druhá část práce, jež se zabývá praxí Národního soudu, pak byla založena především na detailním archivním výzkumu, při němž byly využívány hlavně materiály z fondu Národního soudu uloženého v Národním archivu.

Klíčová slova: Národní soud, retribuce, Československo 1945–1948.

The National Court – Post-war Justice in Theory and Practice

Abstract

The National Court, established by the Decree of the President of the Czech Republic No. 17/1945 Coll., on the National Court, became an inseparable part of the Czech, Czechoslovak, and European retribution that took place immediately after the end of the second World War. Although a whole system of extraordinary people's courts was established in Czechoslovakia to judge persons guilty of collaboration with the Nazi regime, a special tribunal was established to judge a small group of accused people who could be simply described as prominent or leading representatives of collaboration – the National Court. Unlike the extraordinary people's courts, the National Court was specific in many ways. First of all, it was established by a separate decree, the judicial panels were expanded, the procedural rules were modified, and its activities attracted remarkable political and public interest.

However, the topic of the institution of the National Court itself and its procedures for hearing and deciding individual cases has so far been largely overlooked by legal historians, despite its notable character. The basis of this work was thus to capture the relevant legal regulations that legally defined the form of the National Court and those that set the procedural rules by which this court was bound in its activities. However, one of the primary goals of the work is not just to capture this regulation for its own sake, but above all its following analysis, interpretation and evaluation. After the legal regulation according to which the National Court was to proceed within the framework of its activities has been clarified, it will be possible to proceed to the fulfillment of another essential goal, namely to reveal how the court "put this regulation into practice", or rather how the rules were applied by the court and whether they were respected by it. Last but not least, the National Court will be placed in the broader context of European retribution.

In order to properly process the topic, it was first necessary to study the professional literature in detail, which includes individual publications, studies and final theses on the topic of retribution as such. To prepare the first part of the work, dealing with the legal regulation, it was necessary to orientate oneself in the relevant regulations, individual amendments and the relationships between special and general regulation. For the following interpretation, it became necessary to study the contemporary legal literature, explanatory reports and case law, and transcripts of government proceedings or opinions of the National Court itself served as a guide. The second part of the work, which deals with the practice of the National Court, was based

primarily on detailed archival research, which mainly used materials from the National Court fund stored in the National Archives.

Keywords: The National court, retribution, Czechoslovakia 1945–1948.